

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
Doktori Iskolája

RÉKASINÉ DR. ADAMKÓ ADRIENN
doktorjelölt

**AZ ÖRÖKBEFOGADÁS A MODERN MAGYAR
CSALÁDJOGBAN 1861-TŐL NAPJAINKIG**

PhD-értekezés

Témavezetők:
PROF. DR. HERGER CSABÁNÉ
DR. SOMFAI BALÁZS

Pécs, 2021

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS.....	4
1. Témaválasztás aktualitása, értelmezése	
2. Az értekezés kutatási kérdései és módszere	
II. AZ ÖRÖKBEOFODÁS INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETI GYÖKEREI AZ EURÓPAI JOGI KULTÚRÁBAN.....	9
1. Az örökbefogadás a zsidó-keresztény jogi kultúrában	
2. Az örökbefogadás a római jogban	
2.1. Az arrogatio és joghatásai	
2.2. Az adoptio és joghatásai	
2.3. Az örökbefogadott nők helyzete	
III. AZ ÖRÖKBEOFODÁS INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETI GYÖKEREI A MAGYAR JOGFEJLŐDÉSBE.....	30
1. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 előtt	
2. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 után	
2.1. Az örökbefogadás az OPTK-ban	
2.2. Az örökbefogadott gyermek öröklése	
2.3. Az örökbefogadás az ITSZ után	
2.4. A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk	
2.5. A belügyminiszter 1900. május 19-én kelt körrendelete a kiskorúakat érintő örökbefogadások tárgyában	
3. A magyar állampolgárság honosítással történt megszerzéséről, valamint a nemzetközi örökbefogadás szabályozásáról	
4. Az örökbefogadás szabályozása az Mtj-ben	
4.1. Az örökbefogadóval és az örökbefogadottal szemben támasztott követelmények, az örökbefogadási tilalmak	
4.2. A házasságkötési tilalom, az örökbefogadási eljárás	
4.3. Az aktív és a passzív örökbefogadási képesség	
4.4. Az örökbefogadás joghatásai	
4.5. Az örökbefogadási szerződések kormányhatósági megerősítése	
4.6. Névátruházás	
4.7. Törvényes gyermeki jogállás, az örökbefogadott gyermek öröklése	
4.8. Az örökbefogadott feletti szülői hatalomról	
4.9. A tartási jogosultságról és a tartási kötelezettségről	
4.10. Az örökbefogadás hatálytalanná válásáról, felbontásáról	
4.11. Az örökbefogadott házasuló házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárás 1936-ban	
5. A házasságon kívül született gyermekek jogállásának változásai	
5.1. Az örökbefogadás, mint a törvényesítés intézménye	
5.2. A törvénytelen származás megszüntetése	
IV. AZ ÖRÖKBEOFODÁS SZABÁLYOZÁSA ÉS GYAKORLATA A CSJT-BEN	120
1. A vérszerinti szülő szülői felügyeleti jogának megszűnése, a vérszerinti szülő érintkezési joga	
2. A „majdnem” kölcsönös öröklési jog	
3. Tartási kötelezettség	
4. Az örökbefogadás felbontása, hatálytalanná válása	
5. Az örökbefogadás, mint házassági akadály	
6. Az örökbefogadási eljárás lassú voltára megfogalmazott kritika	
7. A Csjt. örökbefogadást érintő módosításairól	
8. Az örökbefogadás bírósági gyakorlata 2014-ig	

V. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA A MAGYAR JOGBAN	160
1. Az örökbefogadás a számok tükrében	
2. A leendő örökbefogadó szülőkkel szemben támasztott követelmények	
3. A szakmai tanácsadás és az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam	
4. Az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítása	
5. Az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás	
6. Az örökbefogadott gyermek és a leendő örökbefogadó szülő közötti barátkozás folyamata és az ún. örökbefogadás előtti gondozás	
7. A nyílt és a titkos örökbefogadás	
8. Az örökbefogadás létrejötte és utánkötése	
9. Az örökbefogadás joghatásai	
10. Az örökbefogadás felbontása	
11. A nemzetközi örökbefogadás	
12. Az azonos nemű párkapcsolatban élők és a bejegyzett élettársak örökbefogadási helyzete	
13. Az örökbefogadást segítő pénzügyi ellátásokról	
13.1. Csecsemőgondozási díj (korábbi nevén terhességi-gyermekágyi segély)	
13.2. A gyermekgondozást segítő ellátás	
13.3. Az örökbefogadói díj	
13.4. Gyermekgondozási díj	
13.5. Az anyasági támogatás	
13.6. Árvaellátás	
13.7. Családi pótlék	
13.7.1. A nevelési ellátás	
13.7.2. Iskoláztatási támogatás	
13.8. Gyermeknevelési támogatás	
14. Empirikus kutatás	
VI. AZ ÖRÖKBEOFOGADÁS EURÓPÁBAN	213
1. ENSZ Gyermekjogi Egyezményéről, valamint a nemzetközi örökbeadás folyamatáról hazánkban a Hágai Örökbefogadási Egyezmény hatálybalépését követően	
2. Az Európai Családjogi Bizottságról	
3. Az örökbefogadás egyes európai megoldásairól	
4. Az örökbefogadással foglalkozó nemzetközi kutatásokról	
5. Az azonos nemű párkapcsolatban élők és a bejegyzett élettársak örökbefogadási helyzetéről az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata tükrében	
6. A csecsemők megmentésére szolgáló inkubátorok helyzetéről külföldön és hazánkban	
7. A póttanyaság és az örökbefogadás	
VII. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	253
VIII. SUMMARY	260
IX. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ PUBLIKÁCIÓK.....	262
X. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	264
XI. FELHASZNÁLT IRODALOM	267
XII. FELHASZNÁLT FORRÁSOK.....	277

I. BEVEZETÉS

„A gyermekek nem pótolják a szeretetet, nem helyettesítik egy összetört élet célját, nem tárgyak, amelyek rendeltetése az életünk üres részének megtöltése, felelősséget és nehéz feladatot jelentenek, a gyermekek nem a szülők játékszerei, sem pedig a kielégületlen ambícióik pótolói.”

(Simone de Beauvoir)

1. Témaválasztás aktualitása, értelmezése

A világon minden ember vágyik arra, hogy szeretet kapjon és adjon. A család iránti vágy is ilyen, mely sajnos nem minden embernek adatik meg a természet rendje szerint. A terméketlenség oka lehet testi, lelki vagy mindkettő, melyek az esetek többségében gyógyíthatóak orvosi terápiával vagy alternatív módszerekkel. A rendszeres mozgás, a megfelelő diéta, a harmonikus családi élet sajnos nem mindig elég a sikerhez. A kiútkeresésben sokszor megfeledkezünk arról, hogy nem elég a testünkkel foglalkoznunk, a lelkünkkel is szükséges: veszteségeinket fel kell dolgoznunk. Az örökbefogadni szándékozók többsége a terméketlenség miatt vállalkozik az örökbefogadásra.

Egyetemi tanulmányaim idején – többek között – Katonáné Pehr Erika a Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar címzetes egyetemi docensének munkássága fogott meg, akinek 1995-től napjainkig számos publikációja jelent meg a témában. A docens asszony több évtizede tart egyetemi kurzusokat Pécsen és Budapesten gyermeki jogok, családjog és gyermekvédelem témaköreiben. Minisztériumi szakemberként aktívan részt vett az 1997. évi Gyermekvédelmi törvény és végrehajtási rendeletei szakmai előkészítésében, illetve a 2013. évi Polgári Törvénykönyv előkészítését végző Szakértői Bizottság Családjogi Munkacsoportjában. Hasonlóan inspirált Weiss Emília, valamint Szeibert Orsolya szakértelme, tanulmányai, ahogy Raffai Katalin nemzetközi magánjog területén végzett munkássága is.

A gyámhatóságon eltöltött két évem során megismerkedtem a gyámhivatal örökbefogadás engedélyezési eljárásában betöltött feladat-és hatáskörével, valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálat alkalmassági eljárásban végzett munkájával. Disszertációm írása közben több örökbefogadó családdal, illetve nevelőszülőből örökbefogadó szülővé váló családdal is megismerkedtem, akikkel interjúkat készítettem. Sikeres anyakönyvi szakvizsgával a kezemben anyakönyvvezetőként is dolgoztam, munkám során – többek között – titkos és nyílt örökbefogadásokat, illetve nemzetközi örökbefogadásokat anyakönyveztem.

Az örökbefogadás intézménye igen változó jogterület volt a magyar családjogban, mely folyamatosan a jogalkotói és a jogalkalmazói munka kölcsönhatása eredményeként fejlődött, biztosítva a gyermekek jogait, érdekeik érvényesülését. Az örökbefogadás jelentősége megkérdőjelezhetetlen a gyermekek és a családra vágyó szülők számára is. A világ 195 országából 173-ban engedélyezett az örökbefogadás, 22 országban pedig az ún. kafalah intézményét szabályozzák. A statisztikai adatokra tekintettel az utóbbi években megközelítőleg 1000 belföldi örökbefogadás történt hazánkban, az örökbefogadó szülők létszáma mintegy 2753 és 3186 között mozgott. Megfigyelhető, hogy ez az utóbbi halmaz kiszélesedett, viszont az örökbefogadható gyermekek száma nem nőtt, így a metszet hasonló adatokat mutat az utóbbi években.

Témaválasztásom – mindezek mellett – személyes indíttatású. Mikor belevágtam a kutatómunkába, nem tudtam, hogy valaha születik-e vér szerinti gyermekem. A mérték keresése, az orvosi kivizsgálások közepette kutatni kívántam az örökbefogadás intézményét, hogy feltárjam minden előnyét, hátrányát, hogy megismerhessek olyan családokat, akik az örökbefogadás mellett döntöttek, az elmélet mellett a joggyakorlat bemutatásával segíteni szeretném azokat, akik jelenleg örökbefogadáson gondolkoznak.

Értekezésem felépítését tekintve, annak első felében az örökbefogadás intézményének történeti gyökereit, azon belül kialakulásának, céljának változását ismertetem az európai jogi kultúrában, különös tekintettel a római jogban eredező gyökerekre. Értekezésem második felében a hatályos jog bemutatására vállalkozom elméleti és gyakorlati síkon egyaránt, összehasonlítva a hazai szabályozást az európai jogrendszerekben foglalt megoldásokkal, ismertetve az örökbefogadással foglalkozó nemzetközi egyezményekben deklarált rendelkezéseket. Disszertáciomban nyolcvan, örökbefogadással foglalkozó szakember

részvételével empirikus kutatást végeztem, hogy megismerjem a szakemberek tapasztalatait, ezáltal a hatályos jogi szabályozás előnyeit és hátrányait. Értekezésem végén összegzem kérdőívem eredményeit, a kutatásból levont következtetéseket, valamint javaslataimat.

Az alábbiakban arra vállalkozom tehát, hogy az örökbefogadás intézményét 1861-től napjainkig részletesen bemutassam.

2. Az értekezés kutatási kérdései és módszere

Rengeteg út vezethet a gyermekáldáshoz. Vannak, akik az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások (ART)¹ után gondolkodnak el az örökbefogadáson, de vannak olyanok is, akik ezek helyett az örökbefogadást választják és olyanok is, akiknek spontán sikerül teherbe esniük. Vannak, akik saját gyermekük mellett az ún. karitatív örökbefogadást választják. Gyakran hallani olyan történeteket is, amelyekben örökbefogadás után spontán terhességből saját gyermek született, ebben a témában azonban még nem történtek átfogó kutatások, melyek alátámasztják az örökbefogadás és a spontán fogantatás közötti összefüggéseket.²

Kutatásom elején felmerült bennem a kérdés, miért tabu még Magyarországon az örökbefogadás? Miért kell szégyellni ezt szülőként, gyermekként? Céлом egyike e jogintézmény átfogó bemutatásával, hogy változzon a közvélemény örökbefogadról alkotott képe, és töltsön el mindenkit a büszkeség és a hála, aki érintett ebben.

Az örökbefogadás – ahogy a vér szerinti gyermekáldás is – szülőként egy örökre szóló feladat. Biztonságot, támogatást, gondoskodást ad a gyermeknek és ugyanígy a szülőnek is, vagyis egyszóval a CSALÁD-ot biztosítja. Természetesen ez az örökbefogadással létrejövő egyenesági rokon kapcsolat is nehézségekkel, konfliktusokkal kövezett. E szülő-gyermek kapcsolat akkor lesz tartós és mély, ha elfogadjuk egymást. Az elfogadás jelenti azt is, hogy az élettörténetével, a képességeivel, a tulajdonságaival együtt szeretjük a másikat, így gondoskodunk róla. Türelemesen közelítünk, meghallgatjuk az érzéseit. Jelenti azt is, hogy támogatjuk a gyermek származásának felkutatását, identitásához fűződő jogát.

1 Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 166. § (1) bekezdése szerint ezek az eljárások: testen kívüli megtermékenyítés és embrióbeültetés, a házastárs, illetve élettárs ivarsejtjeivel vagy adományozott ivarsejttel végzett mesterséges ondóbevitel, ivarsejt adományozásával történő testen kívüli megtermékenyítés és embrióbeültetés, embrióadományozással végzett embrióbeültetés, a női ivarsejt megtermékenyülését, illetőleg megtermékenyíthetőségét, valamint a megtermékenyített ivarsejt megtapadását, fejlődését elősegítő egyéb módszer.

2 BOÉR, Lombikban fogant álmok 123.; PAVAO, Az örökbefogadás háromszöge 43.

Miért kell éveket várni egy gyermek örökbefogadására? Miért olyan hosszadalmas az eljárás? Miért ajánlott tanfolyamot végezniük a leendő örökbefogadó szülőknek, amikor a vér szerinti szülő enélkül is nevelhet gyermeket? Miként válhat az örökbefogadási eljárás még gyorsabbá, még méltányosabbá? Milyen hasonlóságok, különbségek mutathatóak ki az európai megoldások között?

Idővel, kutatásom során előtérbe kerültek az örökbefogadás pszichológiájával foglalkozó kérdések is, mint például: milyen segítségre számíthatnak a vér szerinti és az örökbefogadó szülők? Mi zajlik egy örökbefogadott gyermek lelkében? Hogyan és mikor mondható el egy gyermeknek, hogy őt örökbe fogadták? Ezekre, valamint számos ezzel kapcsolatos kérdésre kerestem és kaptam választ kutatásom során.

Értekezésemben a jogtörténeti, az elméletet és a gyakorlatot egyaránt bemutató leíró, valamint a jogösszehasonlító módszert alkalmazva egyrészt a történeti (szerkezet), valamint a hatályos jog (a megváltozott társadalmi viszonyokhoz alakított forma) bemutatására vállalkozom 1861-től. Másrészt az örökbefogadás mindenkorin intézményének a jogforrások, a bírói gyakorlat, a Jogtudományi Közlöny 1880-tól megjelent összes számának, az Alkotmánybírósági határozatoknak, a Családi Jog minden tanulmányának, a döntvénytárak 1926-tól történő ismertetésével és feldolgozásával, levéltári valamint empirikus kutatással a jogtudományi álláspont alakulását, a külföldi példák hatását szemléltetem (különös tekintettel az osztrák hatásra 1918-ig), a szovjet blokk országai 1948 után érvényesülő elvein át, az Európai Unióhoz csatlakozást követő európai példákra, az örökbefogadással foglalkozó nemzetközi egyezményekre kiterjedően, továbbá Magyarország örökbefogadásra vonatkozó, 1990 és 2019 közötti statisztikai adatainak, a pótanyság és az örökbefogadás kapcsolódási pontjának, az örökbefogadást segítő pénzügyi ellátások ismertetésével.

Kutatásom során nagy segítségemre volt az Országgyűlési Könyvtár adatbázisa: az örökbefogadással foglalkozó könyveinek, folyóiratainak, tanulmányainak, monográfiáinak, döntvénytárainak gyűjteménye. Nehézséget jelentett, hogy európai örökbefogadással foglalkozó, idegen nyelvű tanulmány elenyésző számban áll rendelkezésre, a külföldi szakirodalom többsége ugyanis az Egyesült Államok, valamint a Távol-Kelet örökbefogadásával foglalkozik, mely nem képezi témáját a disszertációmnak.

A hazai jogfejlődés tekintetében a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában őrzött, 1872 és 1923 közötti Pécs város árvaszékének általános örökbefogadási iratainak, valamint Budapest Főváros Levéltárában, 1900 és 1905 közötti, Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános örökbefogadási iratainak vizsgálatával, a kutatási eredmények feldolgozásával a mindennapi jogélet szemléltetésére is törekedtem.

Hálásan köszönöm témavezetőimnek, Herger Csabáné Eszternek és Somfai Balázsnak a rengeteg szakmai segítséget, támogatást, biztatást, melyekkel mindvégig segítették munkámat. Köszönettel tartozom Férjemnek és Szüleimnek a lelki támogatásért, a türelmükért és segítségükért a szöveg gondozásában.

Célom, hogy komplex szemléletet adjak az örökbefogadási ügyek jobb megítélése, „kezelése” érdekében, javaslatokkal éljek mind a jogalkotás, mind a joggyakorlat számára. Ugyan számos magyar és idegen nyelvű tanulmány, tankönyv született e témában, az örökbefogadás intézményének 1861-től napjainkig történő elméleti és gyakorlati síkon való bemutatására a magyar magánjogtudományban eddig senki sem vállalkozott.

II. AZ ÖRÖKBEOFODÁS INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETI GYÖKEREI AZ EURÓPAI JOGI KULTÚRÁBAN

*„Az anyaság lényege, hogy azt a gyermeket neveld szeretetben, akit kaptál,
nem azt, akit előre elképzeltél. Hogy megértsd: ő pontosan az az ember, akinek lennie kell.
És ha szerencséd van, ő lehet az a tanár, aki azzzá nevel, akivé lenned kell.”*

(Joan Ryan)

Az örökbefogadás évezredes jogintézmény: nem csupán a római jog, hanem – valamilyen formában – a keleti jogrendszerek is ismerték. Eredeti célja az volt, hogy az örökbefogadott részesüljön az örökbefogadó vagyonában, vagyis az, hogy örökössé váljon. A polgári kori jogfelfogás az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti családi kapcsolat létrehozásában látta az örökbefogadás elsődleges rendeltetését, teljes családi kapcsolatot létrehozva az örökbefogadott és az örökbefogadó családja között.³ A megfogalmazott célok a társadalmi fejlődés során változtak, előfordult, hogy egymással párhuzamosan több cél is érvényesült.⁴ Wenzel Gusztáv jogtudós megfogalmazása szerint az örökbefogadás (*adoptio*) a magyar és erdélyi magánjogban azon örökösödési szerződést jelentette, „mely által valaki egy tőle idegent vagyonára nézve örökösnek fogad.” Régi magyar jogunk az örökbefogadás két formáját ismerte: a gyermekké (*adoptio filialis*) és a testvérré fogadást (*adoptio fraternalis*). Mindkettő tulajdonképpen örökösnevezés volt. Szerzett vagyonáról mindenki szabadon rendelkezhetett, a szerzett vagyonra való örökbefogadás leszármazók esetén is érvényesült, jóváhagyásra nem szorult. Ha valakinek fiú utódja nem is, de leányai voltak, a gyámság viselése azokra az örökbefogadott atyafiakra, mint fiági rokonokra háramlott, akikre valamely szerződés vagy királyi jóváhagyás erejénél fogva a magvaszakadtnak fekvő jóságai és birtokjogai háramlottak. Amennyiben nemes nem nemest királyi jóváhagyással örökbefogadott, akkor nemessé vált. A testvérré fogadás a 20. századig igen gyakori volt.⁵ Bacsó Jenő szerint - aki 1914-től 1948-ig a debreceni Tisza István Tudományegyetem rendes egyetemi tanára volt - az örökbefogadás nemcsak a magyar, hanem a legtöbb külföldi jogban is régóta fennálló olyan intézmény, amelynek tartalma az idők folyamán a nemzetségfenntartó, a vagyont egy kézben egyesítő szerződésből a gyermek nevelésének és

3 JOBBÁGYI, Személyi és családi jog 11.

4 KÓRÖS, A családjog kézikönyve I. 445.

5 WENZEL, Örökbefogadás 753-754.

gondozásának egyik hatékony eszközévé vált.⁶ A latin: „*adoptio*,” az olasz: „*adozione*,” a francia: „*adoption*,”⁷ befogadást, rokonná fogadást; az orosz: „*uszinovlenyije*” vagy „*udocserenyije*” fiúvá vagy leánnyá fogadást; a német: „*Annahme an Kindes Statt*” gyermekké fogadást⁸ jelent; csupán a magyar elnevezés „örökbefogadás” utal a rokonná tétel mellett nyíltan arra, hogy a befogadás az örökössé tételt tűzte ki célul.⁹ Gál Rezső–Nyárádi László budapesti ügyvédek örökbefogadás gyakorlatáról írt könyvükben részletezték, hogy e szempontból a magyar szabályozás szemben állt a római jogi és a nyugat európai jogrendszerekkel egyaránt.¹⁰

A francia jog ismerte az örökössé tételt, valamint a végrendelet útján való örökbefogadást, de az örökbefogadás intézményét önmagában nem.¹¹ A francia jogászok véleménye szerint az örökbefogadás a természet törvényeinek emberi hatalommal való utánzása, mely ellenkezett – álláspontjuk szerint – a liberális világnézettel. A francia nép felfogásában az örökbefogadás, mint a házasságon kívül született gyermek törvényesítésének lehetősége jelent meg, mely előnyt biztosított a szabad szerelem gyermekeinek társadalmi pozíciójuk biztosításával.¹² A Code Civil megkülönböztette az örökbefogadás közönséges és privilegizált formáját. Privilegizált örökbefogadást – mely jutalmazás végetti *adoptio*-nak is neveztek – önmagában alkotott önálló intézményt, a megmentő a megmentettet adoptálhatta anélkül, hogy törvényi feltételek legtöbbje érvényesült volna. Az örökbefogadás ezen formájánál nem kellett az örökbefogadónak 50. életévét betöltenie és nem volt szükség 15 év korkülönbségre az örökbefogadó és az örökbefogadott között.¹³

A francia jog másik szempontból megkülönböztette az élők közötti örökbefogadást és a végrendeleti örökbefogadást. Az előbbi feltételeként mindkét félnek jogképesnek kellett lennie, mert kiskorú nem volt örökbe fogadható. Tehát vagy megvárták, amíg a kiskorú felnőtt, vagy végrendeletben adoptálták. Az örökbefogadónak legalább 50 évesnek kellett lennie és minimum 15 év korkülönbségnek örökbefogadó és az örökbefogadott között. Ha az örökbefogadónak törvényes vagy törvényesített gyermekei voltak, akkor nem fogadhatott örökbe. Több gyermeket is adoptálhattak; az örökbefogadandónak teljeskorúnak, azaz 21.

6 BACSÓ, Az örökbefogadás 17.

7 WENZEL, Örökbefogadás 753.

8 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 18. A német birodalmi polgári törvénykönyv 1741-1772. §-okban foglalkozott az örökbefogadással, ahol nem a római műszó, hanem a német kifejezés jelenik meg, mely tükrözi a német örökbefogadás fő elvét: valakit gyermekként a családi kötelékbe vonni.

9 BACSÓ, Az örökbefogadás 609-616.; KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás 37.

10 GÁL-NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 27.

11 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 11. és 19.

12 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 12.

13 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 12-15.

életévét betöltöttnek kellett lennie és ha 25 év alatti volt és szülei éltek, akkor szüleinek beleegyezésére is szükség volt. Természetes atya adoptálhatta saját gyermekét a semmítőszék állásfoglalása alapján. Az örökbefogadott nem lépett az örökbefogadó családjába, csupán felvette nevét, így a vér szerinti szülők szülői hatalma fennmaradt, ahogy az atyai hatalom is. Az örökbefogadott örökölt az örökbefogadó után, az örökbefogadó a gyermeket eltartani volt köteles. Az örökbefogadás szerződéssel jön létre.¹⁴ Végrendelet útján történő örökbefogadás esetén a francia jog szerint csak a gyermek hivatalos gyámja (*tuteur officieux*) fogadhatott örökbe akkor, ha a gyámság legalább 5 éve fennállt, a gyám végrendekezési képességgel bírt továbbá, ha az örökbefogadónak haláláig nem született gyermeke. Az *adoptio per testamentum* elvéből következően az örökbefogadás akkor volt érvényes, ha az a végrendelet maradt hatályban, melyben az adoptio történt, mely csak akkor lépett hatályba, ha ellene az örökbefogadott a végrendelet kihirdetése után nem tett kifogást.¹⁵

Az örökbefogadás intézménye a német jogkörben később, római jogi hatásként jelent meg, mely mintaként szolgált a magyar szabályozás számára. Ennek az intézménynek a segítségével már a kezdetektől fogva a természetes utódok hiányát kívánták pótolni, vigaszt nyújtott az elvesztett gyermekekért¹⁶, de egyúttal az örökhalgató még életében gondoskodhatott arról, hogy legyen, aki továbbvige a nevét, vallási és egyéb kötelességeit, gondoskodjon a fennmaradó családtagjairól amellet, hogy vagyont örökölje, s ez utóbbi, mint elsődleges cél érvényesülésével az örökbefogadás családjogi intézményként jelent meg.¹⁷

A germán népek jogéletében a római jogi manus intézményével rokonítható Munt különböző formái voltak ismertek (férj Muntja felesége felett, a családfő Muntja gyermekei felett és a családi házközösséghez tartozó más személyek, így rokonok és házi szolgák felett), és így az árva feletti gyámi Munt, amelynél fogva örökbefogadásra nem volt szükség, mivel a nemzetség legidősebb férfitagjának gyámi hatalma pótolta azt. Ilyen módon a német jogfejlődésben a gyámság intézménye bizonyos értelemben az örökbefogadás előzményének is tekinthető.

A germán jog megkülönböztette az ún. szerződési rendszert (*Vertragssystem*) az ún. rendelet rendszertől (*Dekretsystem*). Előbbi azt jelentette, hogy az örökbefogadó és a gyermek között

14 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 13-14.

15 EÖTTEVÉNYI NAGY: Az örökbefogadás 16-17.

16 WEISS, Az örökbefogadás néhány társadalmi és jogi kérdése 180.

17 BEKE-MARTOS, Az örökbefogadás – jogtörténeti megközelítésben 18.

kötött szerződéses jogviszony által jön létre az örökbefogadás, míg a rendeleti rendszer szerint szuverén állami aktus (*Hobeitsakt*) hozza létre a jogintézményt. Jelentős különbség e kettő között, hogy a gyermek örökbefogadásával majdnem minden olyan rokoni kapcsolat megszűnik, amely az örökbefogadottat a korábbi családjához kötötte, valamint nemcsak az örökbefogadóval, hanem annak családjával is rokoni kapcsolatba kerül az örökbefogadott (*Volladoption*) vagy csupán az örökbefogadó és az örökbefogadott között keletkeztet jogokat és állapít meg kötelezettségeket (*Teilwirkungen*).¹⁸

A német birodalmi polgári törvénykönyv rendelkezései szerint csak szerződés útján lehetett örökbefogadni. Képviselőnek helye nem volt, kivéve, ha a kiskorú a 14. életévét nem töltötte be. Bíróság vagy közjegyző előtt köthették meg a szerződést, ahol a feleknek együttesen kellett jelen lenniük, mely akkor volt hatályos, ha a bíróság erősítette meg. Csak a leszármazó nélküli örökbefogadó jöhetett szóba, akinek legalább 50 évesnek kellett lennie és a törvénykönyv szerint 18 év korkülönbségnek az örökbefogadó és az örökbefogadott között. Az örökbefogadott köteles volt felvenni a férfi családnevét, házaspárnál a férfi nevét, nő esetén családnevét. Az örökbefogadó javára nem létesült öröklési jog, de a gyermeknek az örökbefogadóval szemben fennálló öröklési jogát kizárhatták, ahogy az örökbefogadónak a gyermek vagyonára vonatkozó haszonélvezetét is.¹⁹

1. Az örökbefogadás a zsidó-keresztény jogi kultúrában

Az európai kultúra két fő forrásból ered: az antikvitás hagyatékából, amely az Európában letelepedett népek kultúrájával fonódott össze, valamint a zsidó-keresztény vallászetikából.²⁰ Az örökbefogadás intézményét nem említi a Biblia vagy más korai források.²¹ „A zsidó jogban sem az adoptio sem más e célra irányuló jogképzelem érvénynyel nem birt.”²² Miután a zsidó törvény nem tekintette a gyermeket a szülők tulajdonának, egyszerűen nem is ismerte az örökbefogadás fogalmát: „Aki másnak a gyermekét neveli, azt olyannak kell tekinteni, mintha ő maga hozta volna a gyermeket a világra...” (Gemara Sanhedrin 19b). Az örökbefogadással nem változott meg a zsidó gyermek vallási „besorolása:” tehát kohén, lévita vagy Izrael fia

18 SCHWAB, Familienrecht 5. 300.

19 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 19-23.

20 HACK, Az európai jogi kultúra zsidó-keresztény gyökerei 9.

21 YARDEN, Adoption in Judaism,

https://www.researchgate.net/publication/263412066_Adoption_in_Judaism (Letöltés: 2021. július 30.

20:22); CRANE, Adoption, [https://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/adoption_-_](https://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/adoption_-_rabbi_nate_crane_-_final.pdf)

[_rabbi_nate_crane_-_final.pdf](https://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/adoption_-_rabbi_nate_crane_-_final.pdf) (Letöltés: 2021. július 31. 14:20); DORFF, Matters of Life and Death 107-111.

22 KÁLLAI, A családi és örökösödési jog 56.

maradt. Ha a vér szerinti apa kohén vagy lévita volt, a gyermek megtartotta ezt a megjelölést, még ha örökbefogadó apja nem tartozott ebbe a besorolásba. A zsidó jog szerint nem szakadt meg a gyermek és a vér szerinti szülők közötti kapcsolat, az örökbefogadott gyermek csak a biológiai szülők után örökölt.²³

Kállai Béla 1882-ben a keleti jogfejlődésről írt összehasonlító jogtörténeti művében úgy fogalmazott, hogy a tradicionális társadalmakban a házasságra úgy tekintettek, mint a gyermeknemzés eszközére, hogy legyen, ki a családtya halála után a halotti szertartásokat elvégezze. A zsidó jogban Kállai szerint a „régí vallás parancsából folyó” kötelességnek tekintették, hogy a család fenállását és folytonosságát biztosítsák, és az örökbefogadásnak csak fiúgyermek nem létében volt helye. Ha a férj ezen vallási kötelesség teljesítését elmulasztotta, akkor az özvegy is örökbefogadhatott. A keleti jogszokások körében Kállai az adoptio egyik nemének látta azt, hogy a gyermeknemzésre képtelen férj valamelyik rokonát bízta meg azzal, hogy nejevel gyermeket nemzzen, kit ő azután saját gyermekének ismert el,²⁴ bár a zsidó jogfejlődésből erre a szokásra történeti példát nem ismerünk. Ezt a gyakorlatot a rokonságnak, vagy inkább az atyaság jogképzelem általi megteremtésének tartották, ahogy a tejrokonság is az örökbefogadást helyettesítette a keleti jogi kultúra egy másik elemében, az iszlám jog világában: amennyiben az idegen gyermek a család valamely nőtagjának tejéből ivott, ez által tejrokonság jött létre.²⁵ Az örökbefogadott fiú elvált nejevel nem állt fenn házassági tilalom a Korán szerint.²⁶ Mohammed ezt a szabályt akkor állította fel, mikor ő saját fogadott fiának, Zeidnek elvált feleségét Zainabot feleségül vette. Tehát a próféta szerint az örökbefogadás nem teremtett rokonságot.²⁷

A keleti jogfejlődésből a héber jogára koncentrálna említendő a levirátus intézménye is,²⁸ amely egyfelől az özvegy nők ellátását, másfelől az elhunyt nevének megőrzését tette lehetővé. A meddőséget a többnejűséggel orvosolták.²⁹ Az ősatyák feleségei mind meddőek voltak, és az Úr beavatkozásaként gyermekeik születtek. A levirátus intézménye, valamint a többnejűség okán a zsidó jog szükségtelennek tartotta az örökbefogadás törvényi

23 YARDEN, Adoption in Judaism, https://www.researchgate.net/publication/263412066_Adoption_in_Judaism (Letöltés: 2021. július 30. 20:22).

24 KÁLLAI, A családi és örökösödési jog 29-30.

25 KÁLLAI, A családi és örökösödési jog 85.

26 Korán XXXIII. 37.

27 KÁLLAI, A családi és örökösödési jog 84.

28 II. Mózes 25:5-10.

29 KÁLLAI, A családi és örökösödési jog 19.

szabályozását.³⁰ Ennek ellenére az örökbefogadás intézménye számos kutató szerint³¹ a zsidók körében is ismert volt, mert – álláspontjuk szerint – csak így értelmezheték azt a prófétai jövendölést, amely úgy szól, hogy „Isten az atyjává lesz Dávid utódjának.”³² Róth Ernő szerint a leviratus intézménye nem kizárólagosan keleti szokás, mert a sógorházasság szinte minden alacsony kultúrfokon álló népnél megtalálható volt, függetlenül a fajtól és geográfiai viszonyoktól.³³

A hébereknél szokásos levirátust két csoportra osztották: a Mózes előtti és Mózesi levirátusra. A Mózes előtti levirátus fő célja az elhunyt számára utódszerzés biztosítása volt, aki általában az elhunyt felesége és fivére közti kapcsolatából származott. A másik ok az özvegy anyagi helyzetének javítása volt. Ebben az őshéber levirátusban a kánaáni szokásjog érvényesült, ahol a vérfertőzés fogalma csak szűk körre korlátozott. A levirátus másik formája szerint nem a levir, hanem más rokon veszi az özvegyet feleségül, melyet megváltásnak (*genla*) neveztek. Ebben az esetben az özvegyen való segítség volt az egyedüli szempont, természeténél fogva nem volt kötelező, csupán erkölcsi értelemben. Mózes csak a szorosán vett levirátust szabályozta. Mindenekelőtt különválasztotta az ajánlatos, de nem kötelező geulát a sógorházasságtól; a sógorházasság kötelező lett olyannyira, hogy sanctiot is alkalmaztak a sógorházasságot nem teljesítő levir³⁴ ellen. A szabályozást szükségessé tette továbbá az is, hogy a mózesi jog alapján a sógorházasság és néhány mellékformájának alkalmazása tételes törvényekbe ütközött, így kénytelen volt állást foglalni és a szokásjogot ilyen esetekben szabályozni. Leviratus esetén az apa már nem gondoskodhatott az utódról, így a héber jog elismerte, hogy a leviratusból származó gyermek az elhunyténak számít, mivel az elhunyt felesége szülte azt az elhunyt közeli férfi rokonától. Kétségtelen, hogy itt is fikcióról volt szó.³⁵

30 SÁRY, Szimbolikus jogi aktusok az Ószövetségben,
http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_06/jogi_aktusok.html (Letöltés: 2021. július 30. 12:03).

31 FALK, Hebrew law in biblical times 166-167.

32 Sámuel 7:14; Zsoltárok 2:7.

33 RÓTH, A levirátus története 3.

34 A *levir*, *lér* szavak nálunk való elterjedése a sógorházasság, a levirátus jelenségével függ össze, mégpedig közelebbről azzal, hogy az egyház nem jó szemmel nézte, sőt ellenezte az özvegynek az elhalt férj testvéréhez vagy rokonához való hozzáeröltetését. Magyar nyelv 323.

35 RÓTH, A levirátus története 22-30.; POLLACK – BLEICH – REID – FADEL, Classical Religious Perspectives of Adoption Law,
<https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1428&context=ndlr>
(Letöltés: 2021. július 30. 13:25).

A Biblia kétségkívül az európai kultúra egyik alappillére, melynek egyetemes erkölcsi elvei kimutathatóan beépültek a jogról és igazságosságról alkotott felfogásunkba.³⁶ Az Ószövetségben találkozunk a szakirodalom szerint örökbefogadásnak vélt történetekkel,³⁷ ilyen például, amikor Jákob örökbefogadta József fiait: „Legyen hát enyém a két fiad, akik Egyiptom földjén születtek, mielőtt eljöttem hozzád Egyiptomba! Efraim és Manassé legyen éppúgy az enyém, mint Rúben és Simeon!”³⁸ Ehhez hasonló Mardokeus és Eszter története: „Gyámtyja volt fivére leányának, Edisszának, akit más néven Eszternek is hívtak, és aki mind a két szülőjét elvesztette. Igen szép és bájos arcú leány volt. Apja és anyja halála után leányává fogadta őt Mardókeus.”³⁹ Mayer Samuel szerint Eszter örökösként történő kijelölésére és nem örökbefogadásról volt szó,⁴⁰ míg Ophir Yarden Brigham Young University’s Jerusalem Center oktatója szerint Mardokeus és Eszter története nem utal egyértelműen örökbefogadásra, ugyanis a legtöbb fordításban: „magához vette lányként” szerepel.

Jól ismert Mózes története is. A fáraó lánynak „fia lett” a folyóban talált héber gyermek, melyből a szakirodalom arra következtet, hogy ez esetben örökbefogadás történt.⁴¹ „Amikor a gyermek nagyobb lett, elvitte a fáraó leányához, aki a fiává fogadta. Mózesnek nevezte el, mert ezt mondta: A vízből húztam ki.”⁴² Az egyiptomi fáraó leányának szíve megesett a sás közé tett kosárban síró csecsemő Mózesen, és egyedülálló leányként – mai megfogalmazás szerint – örökbefogadta őt. Az örökbefogadás titka tette lehetővé, hogy Mózeset a saját anyja nevelhesse fel, miközben a fáraó mindent elkövetett valamennyi héber fiú vízbefojtása vagy krokodilok elé dobása érdekében. Azóta az anyai szeretet szimbólumává vált a „Mózes-kosár,” bár a szó eredeti jelentése mára már elhalványult.⁴³

Az újszövetségi szent család, József, Mária és Jézus története is valójában egy örökbefogadás, hiszen József magától értetődőnek vette, hogy Jézust saját fiaként nevelje, miközben

36 HACK, Az európai jogi kultúra zsidó-keresztény gyökerei 9.

37 YARDEN, Adoption in Judaism,

https://www.researchgate.net/publication/263412066_Adoption_in_Judaism (Letöltés: 2021. július 30. 20:22).

38 I. Mózes 48:5.

39 Eszter 2:7.

40 MAYER, Die Rechte der Israeliten 246.

41 YARDEN, Adoption in Judaism,

https://www.researchgate.net/publication/263412066_Adoption_in_Judaism (Letöltés: 2021. július 30. 20:22); HUARD, The law of adoption: Ancient and modern,

<https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4310&context=vlr> (Letöltés: 2021. július 31. 11:21).

42 II. Mózes 2:10.

43 II. Mózes 2:1-10.; Egy nyílt titok: az örökbefogadás, Magyar Hírlap, 1998. július 16.

tisztában volt azzal, hogy nem az ő vérszerinti gyermeke.⁴⁴ A Szentírás szerint Isten világos és egyértelmű kérése volt Józsefhez, hogy vegye magához a neki már eljegyzett, és viselősnékné találtatott Máriát.⁴⁵ A katolikus vallás hívei azt vallják, hogy az adopciónak sohasem csupán a házasság megoldásának „eszköze” kell, hogy legyen, hanem igazi keresztény szeretetből kell fakadnia, melyet az alábbi igehellyel indokolnak. „Távozzatok tőlem, ti átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült. Mert éhes voltam, és nem adtatok nekem enni; szomjas voltam, és nem adtatok inni; idegen voltam, s nem fogadtatok be; ruhátlan voltam, és nem takartatok be; beteg voltam és börtönben sínylődtem; s ti nem látogattatok meg engem! Erre ők is megkérdezik: Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjazni, idegenként vagy ruhátlanul, betegen vagy börtönben, és nem siettünk a segítségedre? »Ő pedig ezt feleli majd nekik: Bizony, mondom nektek: Amit e legkisebbek egyikével nem tettetek, velem nem tettétek!»⁴⁶

A hagyományos társadalom gyermekhez való viszonyát a mai ember számára nehezen feloldható ellentmondás jellemezte. A gyermeket a keresztény kultúrában Isten ajándékának tekintették - s ezt a viszonyulást a kereszténység normái is megerősítették - főképpen a születéskorlátozás tilalmán keresztül. A valláserkölcsei norma egybeesett a gyakorlati megfontolásokkal is: a magas csecsemő- és gyermekhalandóság mellett ugyanis csak a minél több születés biztosíthatta a család fennmaradását. A politeista vallásoknál az istenek jóindulata jelének tekintették az egészséges gyermeket, míg a torzszülöttet az istenek bosszúállásának. A család hosszú távú, nemzedékeken átívelő fenntartását pedig a hagyományos társadalom az ember legfőbb életfeladatának tekintette. Az egyén elsősorban közösségek (rend, egyház, település stb.) tagjaként határozta meg magát. A közösségi identitások rangsorában pedig első helyen a család állt: az egyes ember ősei és utódai sorát összekötő láncszemként gondolt magára.

E családközpontú világgéppel szoros összefüggésben állt az ősök tisztelete, sőt kultusza (melynek egyes elemeit, a maga képére formálva a kereszténység is fenntartotta). Ahhoz pedig, hogy az ember maga is bevonulhasson a tisztelettel őrzött emléké ősök közé, neki is utódokra volt szüksége. A család, a „név” fenntartásán túl a parasztok, iparosok szemében a gyermek a családi gazdaság munkaerejeként is értéknek számított. Sőt, ő volt a szülők „nyugdíjbiztosítása” is: a munkaképtelenné vált öregek ugyanis szinte kizárólag utódaik

44 Egy nyílt titok: az örökbefogadás, 1.

45 Máté 1:20.

46 Máté 25:31-46.

gondoskodására számíthattak, viszonyozva felnevelésüket az időseknek, a társadalom leggyengébb tagjainak. A gyermekszülés, illetve nemzés tehát az ember legfőbb élethivatása betöltésének számított. A gyermektelenségre – legyen az meddőség vagy gyermekhalálok következménye – „isten veréseként” tekintettek, s gyakran valamely bűn megérdemelt büntetésének értelmezték a népi katolicizmusban. Ha minden erőfeszítés ellenére sem sikerült a gyermekvállalás, örökbe fogadtak valakit, mert – magyar paraszti szólással – „nem akarták kutyára hagyni a nevüket.”⁴⁷

Az Újszövetségben, Pál apostolnak a római gyülekezethez írt levélben az áll, hogy amikor átadjuk a szívünket Krisztusnak, s egyedül belé vetjük a hitünket és tőle várjuk megváltásunkat, Isten családtagjaivá leszünk – nem testi fogantatásunk révén, hanem örökbefogadás útján: „Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét csak féljete, hanem a gyermekké fogadás Lelkét, amelyben azt kiáltjuk: Abba, Atyánk! Maga a Lélek tesz lelkünkkel együtt tanúságot, hogy Isten fiai vagyunk. Ha pedig fiai, akkor örökösök is: Isten örökösei, Krisztusnak pedig társörökösei – ha vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk.”⁴⁸ Az apostol az efézusi gyülekezethez írt levelében úgy fogalmazott, hogy azokat, akik a názáreti Jézust Messiásként követik, Isten a maga fiává fogadja: „Pál, Isten akaratából Krisztus Jézus apostola, az Efezusban lévő szenteknek és a Krisztus Jézusban hívőknek. Kegyelem nektek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól! Áldott legyen Urunknak, Jézus Krisztusnak Istene és Atyja, aki Krisztusban minden mennyei, lelki áldással megáldott minket. Mert kiválasztott minket őbenne a világ megteremtése előtt, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk előtte a szeretetben. Eleve arra rendelt minket, hogy fiaivá fogadjon Jézus Krisztus által, akaratának jóságos tetszése szerint, és magasztaljuk dicsőséges kegyelmét, amellyel megajándékozott minket szeretett Fiában. [...]”⁴⁹ Ugyanazt a galáciabeli gyülekezetnek a következőképp írta meg Pál: „Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a hit által Krisztus Jézusban. Hiszen mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra: nincs többé zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő; mert mindnyájan egy vagytok Krisztus Jézusban. Ha pedig ti Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai, s az ígéret szerint való örökösök.”⁵⁰

47 Magyar Néprajzi Lexikon, Öröklés, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-303.html> (Letöltés: 2021. július 19. 11:13)

48 Róma 8:15-17.

49 Efézus 1:6.

50 Galata 3:26-29.

A katolikus szakirodalom szerint a lelkipásztor találkozhat olyan gyermektelen házasságokkal is, akiknek nem útjuk az örökbefogadás. Akár azért, mert idősebbek már annál, hogy felelősséggel vállalhatnák a kisgyermek felnevelését, akár más okból kifolyólag. Számukra is tudatosítania kell a házasság szentségének titkát, továbbá fel kell hívni figyelmüket azokra a feladatokra, amelyeket éppen gyermektelen voltak következtében az emberi közösség és konkrétan az egyházközség szolgálatában végezhetnek.⁵¹ A katolikus felfogást tükrözi az is, hogy az igazi atyai és anyai szeretet túl tud lépni a test és vér kötelékein, és el tudja fogadni más családok gyermekeit is, biztosítva számukra mindazt, amire szükségük van, hogy élni és fejlődni tudjanak.⁵²

2. Az örökbefogadás a római jogban

A római ókorban – a mai gyakorlattal ellentétben – főként felnőtteket fogadtak örökbe, és a kisgyermek vagy újszülöttek örökbefogadása volt a kivétel.⁵³ Az örökbefogadás fő motívuma a megfelelő örökösnök/örökös kiválasztása,⁵⁴ a nemzetség folytatása – vagy ha annak jelentősége elveszett – a *familia* megőrzése, valamint az istenek és ősök (*sacra*) kultusza volt, a szegény családba született gyermek részére jobb körülményének biztosításával⁵⁵ Eöttevényi Nagy Olivér pozsonyi ügyvéd tanulmányában leírta, hogy az örökbefogadás valódi oka az volt, hogy az anyai és atyai rokonság egy jó része ki volt zárva az agnatusok osztályából, így ők nem örökölhettek, sem gyámok nem lehettek. Gondoskodni kellett örökösről, ez lett az intézmény megszületésének egyik oka. A másik ok, hogy a gyermektelen férfinak legyen valakije, aki családi oltáron majd áldozni fog, ugyanis minden családnak meg voltak a maga házi istenei, melyeknek kultusza a család első kötelessége volt. Az örökbefogadás kialakulásának harmadik oka – a pozsonyi ügyvéd szerint - az előkelők, főként a császárok utódainak biztosítása volt, ki nevüket és hatalmukat birtokolták haláluk után. A római nép ezen a problémán egy fictioval segített: a hiányzó vérségi kapcsolatot egy jogi kapcsolattal helyettesítette.⁵⁶ Ezzel szemben az örökbefogadásokat felsőbb körökben is politikai okokból hajtották végre, például bizonyos kiváltságok biztosítása, politikai pozíciók megszerzése vagy bizonyos presztízzsel bíró személyek családba való integrálása érdekében.⁵⁷

51 SZENNAY, Teológiai évkönyv 308.

52 DIÓS, II. János Pál megnyilatkozásai 239.

53 DIXON, The Roman Family 112.

54 GARDNER, Family and Familia in Roman Law and Life 202.

55 KUNST, Römische Adoption 53.

56 EÖTTEVÉNYI NAGY, Az örökbefogadás 9.

57 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 18.

Különösen az *arrogatio* esetében minden bizonnyal a pénzügyi motívumok játszottak szerepet, mivel ebben az esetben az arrogált személy vagyona az örökbefogadóra szállt.⁵⁸

A keresztény császárok jogrendszere már ismerte a törvényesítés intézményét is a házasságon kívül született gyermekek esetében, mégpedig annak mindkét módját: az utólagos házassággal és a fejedelmi kegygel történő törvényesítést is (*legitimatio per subsequens matrimonium* és *legitimatio per rescriptum principis*).⁵⁹ Az örökbefogadás intézménye minden valószínűség szerint jelentős szerepet játszott a nemzetségek és a vagyonos családfelek közötti harcban. Amennyiben ugyanis a vagyonos örökhagyónak nem volt gyermeke, vagyonát legtöbbször a *gens* (nemzetség) örökölte, az viszont, hogy az örökhagyó valakit gyermekévé tett, súlyosan sérthette a nemzetség érdekeit.⁶⁰ Róma első császári dinasztiája, a Iulius Claudius dinasztia születés vagy örökbefogadás révén tartozott e két nemzetséghez. Caius Iulius Caesar törvényes utód nélkül halt meg, Caesart adoptált fia, Caius Octavianus Caesar Augustust követte az állam élén, Claudiust pedig a szintén családba adoptált Nero.⁶¹ Traianus, Hadrianus is örökbefogadással került a Római Birodalom trónjára.⁶² A római polgárok a későbbi korokban általában betartották Cato e három tanácsát: ne szállj hajóra, ne árulj el titkot a feleségednek és egyetlen napig se élj végrendelet nélkül.⁶³

A római jog az örökbefogadás két formáját ismerte: az *arrogatio*-t, valamint az *adoptio*-t, azzal, hogy mindkét esetben az örökbefogadók csak önjogú római polgárok, családfelek lehettek. Az *arrogatio* az önjogú személy, az *adoptio* valamely családfele hatalma alatt álló személy örökbefogadását jelentette.⁶⁴

Az *arrogatio* vagy az *adrogatio* volt a legrégebbi örökbefogadási forma a római jogban,⁶⁵ Modestuinus mellett Gaius Institúcióiban meghatározza: „Az emberek felhatalmazásával

58 KUNST, Römische Adoption 57.

59 TAKÁCS, A gyámhatósági jogvédelem kialakulása 752-753.

60 BRÓSZ-PÓLAY, Római jog 151.

61 WILLIAMS, Augustus 7. és 51.; Világtörténet 2, 631.

62 FALUS, A római irodalom története 409.

63 Lásd továbbá NÉMETHY, Cato bölcs mondásai, *passim*.

64 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 32. A patria potestas teljességével nehezen fért össze az örökbefogadás intézménye, melyen a jogrend manipulációval, színlelt jogüggyellett, az eredetileg az apával szemben alkalmazható büntetés formájával segített. Ugyanis a XII táblás törvény szerint elvesztette atyai hatalmát az, aki a gyermeket elvonta a házi neveléstől. Ha az apa a családfelet háromszor adta mancipiumba, az elvesztett hatalom következtében a gyermek örökbeadhatóvá vált.

65 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 9.

elfogadjuk azokat a személyeket, akik jogilag függetlenek; ezt a fajta örökbefogadást »*adrogationak*« nevezik.⁶⁶

Az *adrogatio*-ra/*arrogatio*-ra tehát csak önjogú személy esetében kerülhetett sor, vagyis az a személy, aki *alieni iuris*-ként *patria potestas* alatt állt, *adrogatio*-ra nem számíthatott.⁶⁷ A tizenkét táblás törvényt megelőző *arrogatio* intézményét⁶⁸ feltehetően felbonthatatlannak tekintették, kivétel volt a leány olyan házassága, ahol férje hatalma alá került. Az *arrogatio* az önjogú polgár új családban való maradását, életének újrakezdését jelentette, hipotetikus *arrogatio* esetén az eredeti családfő hatalma alatt állt, az örökbefogadott halála után újra eredeti családjához tartozott.⁶⁹ Az *arrogatio* passzív képességét, vagyis az örökbefogadotti státuszt sokáig nem biztosították a nők és a kiskorúak részére,⁷⁰ mivel nem látták benne az örökbefogadás céljainak érvényesülését.⁷¹ A nők azonban semmilyen módon nem tudtak örökbefogadni, mert nem is gyakoroltak hatalmat biológiai gyermekeik felett.⁷² A *patria potestas* nélküli örökbefogadás csak később, a tizenkét táblás törvények szabályaiban jelent meg.⁷³

2.1. Az *arrogatio* és joghatásai

Az *arrogatio* során a pontifikátusok a két érintett személy számos tulajdonságát vizsgálták,⁷⁴ melyről Aulus Gellius ír *Noctes Atticae* című művében: az *arrogatio* nem történhetett meg alapos megfontolás és a jogi okok pontos vizsgálata nélkül: a papok kollégiumának előzetes értesítése valamint értékelésük megszerzése után ún. kurátori bizottságokat tartottak, melynek során alaposan mérlegelték, hogy az örökbefogadó apa olyan korban van-e, amikor még képes gyermekeket szülni; vajon nem forog fenn ravaszság és a csalás, és nemcsak a vagyon miatt kerül-e sor az *arrogatio*-ra.⁷⁵ Mindezek pusztán iránymutatások voltak a pontifikátusok diszkrecionális döntéseihez.⁷⁶

66 Gai. I. 99. Lásd MANTHE, Gaius, 73.; BEHREND, *Corpus Iuris Civilis* 127.

67 NEUKIRCHEN, *Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption* 9.

68 GARDNER, *Family and Familia in Roman Law and Life* 126.

69 NEUKIRCHEN, *Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption* 9

70 KASER, *Das römische Privatrecht* I. 84.

71 KASER, *Das römische Privatrecht* I. 10.

72 MANTHE, Gaius 75.

73 KASER, *Das römische Privatrecht* 59.

74 KASER, *Das römische Privatrecht* 347.

75 WEISS, Aulus Gellius. *Die attischen Nächte* I. 308.

76 KASER, *Das römische Privatrecht* 347. Lásd Clodius esete Cicero: *De domo sua* beszédéből. Húsz éves korában Clodius örökbefogadó apja, Publius Fonteius nem feltétlenül teljesítette a fent említett életkori kritériumokat, és jóval fiatalabb volt, mint Clodius, az örökbefogadott fia.

Gaius szerint az a kérdés, hogy egy fiatalabb örökbefogadható-e idősebbet, mindkét típusú örökbefogadásnál vitatott volt.⁷⁷ Ulpianus tisztázta e kérdést valamint meghatározta az arrogáns személy életkorát: *arrogatio* esetén vizsgálatot folytattak arról, hogy az örökbefogadó hatvan évnél fiatalabb-e, mert akkor meg kellett próbálnia saját gyermeket nemzeni, kivéve, ha betegség vagy a gyengeség volt ennek akadálya vagy más elfogadható oka volt, például azt szerette volna örökbe fogadni, aki közel állt hozzá. Egynél több gyermeket is örökbe lehetett fogadni *arrogatio* útján, kivéve, ha felszabadított volt, továbbá fiatalabb férfi sem fogadhatott örökbe idősebb személyt.⁷⁸ Justinianus szerint az örökbefogadás utánozta a természetet, ezért elfogadhatatlan volt, hogy a fiú idősebb legyen, mint az apa,⁷⁹ az *arrogatio* előfeltételeként előírta a kötelező 18 év korkülönbséget.⁸⁰ Másik feltétel a *curiatorum comitorum communio* néven ismert képesség volt arra, hogy részt vegyenek a *comitia curiata*-n, vagyis a népgyűlésen.⁸¹

Feltehetően az *arrogatio* eljárása szakrális rendelkezésekből, majd közjogi részből állt.⁸² A pontifikátusok papi kollégiumához benyújtott panasszal kezdeményezték az eljárást, amelyben a papok elkészítették véleményüket (*decretum pontificum*).⁸³ A pontifikumok megvizsgálták a fent leírt kritériumokat, de megvizsgálták az *arrogatio* szent aspektusait is, például az érintett emberek kultuszaival (*sacra*) kapcsolatban.⁸⁴ Az arrogálandó személynek ünnepélyesen le kellett mondania szakrájáról (*ún. detestatio sacrorum*),⁸⁵ de előfordult olyan is, hogy az arrogált személy sacráját beépítették a befogadó család sacrájába (*alienatio sacrorum*).⁸⁶ Ha a papok kollégiumának véleménye pozitív volt, és a szakrális-jogi eljárási szakasz lezárult, akkor megkezdődött az eljárás nyilvános része.⁸⁷ A nép (*populus*) a *comitia curiata*-n, a legrégebbi római népgyűlésen⁸⁸ vett részt, amely élén a *pontifex maximus* állt.⁸⁹ Ennek okán hívták nyilvános örökbefogadásnak vagy a populumonkénti örökbefogadásnak is.⁹⁰ Az *arrogatio* kifejezés a latin *rogare* a „kérni” szóból származik, mivel Gaius szerint: a résztvevőktől és az emberektől az eljárás során beleegyezésüket kéri: „Egyrésztől »megkérdezték« az örökbefogadót, hogy akarja-e, hogy az örökbe fogadni kívánt személy törvényes fia legyen,

77 MANTHE, Gaius 75.

78 BEHREND, Corpus Iuris Civilis II. 130.

79 BEHREND, Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen 20. és 169.

80 KNTL, Zur Adoption im römischen Recht 8.

81 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 13.

82 KASER, Das römische Privatrecht I. 66.

83 KUNST, Römische Adoption 16.

84 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 10.

85 KASER, Das römische Privatrecht I. 66.

86 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 20.

87 KUNST, Römische Adoption 17.

88 KURILOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 42.

89 HÖBENREICH, Scylla 56.

90 GARDNER, Family and Familia 126.

másrésről megkérdezték a leendő örökbefogadottat, hogy ő megengedi-e, hogy ez megtörténjen (Gai. I. 99);⁹¹ kölcsönös jóváhagyás után feltették a kérdést a népgyűlésnek:⁹² „[A]z örökbefogadó apa teljes hatalommal bír az élete és halála felett (*jus vitae necisque*), és ugyanazok a jogok illetik, mint a biológiai apát saját fia felett. Kérem önöket, nemes római polgárokat, hogy teljesítsék az imént mondottakat.”⁹³

Az *arrogatio* hatása többek között családjogi természetű volt.⁹⁴ Az arrogált személy korábbi agnatikus rokonsági kapcsolatai feloszlottak, azonban csatlakozott az arrogáns személy agnátusainak társulásához.⁹⁵ A rokonságon alapuló kapcsolatok nem szűntek meg, azonban nem lehetett azokat helyreállítani az *arrogatio* keretei között.⁹⁶ Paulus ügyvéd ezt írta: „Az örökbefogadás tágabb értelemben nem a rokonság (*ius sanguinis*) általános jogviszonyát állapítja meg, hanem csak a férfi rokon melletti rokonságot.”⁹⁷ Azzal, hogy az örökbefogadott gyermekeket egyenértékűvé tették a biológiai gyermekekkel, valószínűsíthetően a prétori jog képviselte ezen egyenlőség alapját.⁹⁸ Az *arrogatio*-val örökbefogadott személyt az örökbefogadó unokáinak tekintették.⁹⁹ Státusza *persona sui iuris*-ről (önjogú személyről) *persona alieni iuris*-ra (atyai hatalom alatt álló személyre) változott.¹⁰⁰ A befogadott személy társadalmi státusát vagy „méltóságát” (*dignitas*) tekintve úgy vélték, hogy az *arrogatio* nem ronthatja azt, hanem csak javíthatja, ahogy Paulus is beszámolt róla:¹⁰¹ az örökbefogadás növeli a méltóságot. Ezért, ha egy szenátort egy római állampolgár fogadott örökbe, akkor is szenátor maradt. Hasonlóképpen egy örökbefogadott személy továbbra is egy szenátor fia maradt.¹⁰² A befogadó családban úgy tekintették, hogy az örökbefogadott személy ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a biológiai gyermekek a végintézkedés nélküli öröklés tekintetében.¹⁰³ Ennek előfeltétele azonban az volt, hogy az agnatikus kapcsolat a befogadó személy haláláig fennálljon. Egy előzetesen elvégzett emancipatio - vagyis az örökbefogadó személy *patria potestas*-ából való felszabadulás¹⁰⁴ - ennek a pozíciónak (egyben az öröklési

91 MANTHE, Gaius 73.

92 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 14.

93 WEISS, Aulus Gellius 309.

94 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 16.

95 GARDNER, Family and Familia 117.

96 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 16.

97 BEHRENDTS, Corpus Iuris Civilis II. 133.

98 KURILOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 33.

99 FRANCIOSI, Famiglia e persone in Roma antica 60.

100 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 17.

101 RUGGERI, La datio in adoptionem I. 353.

102 BEHRENDTS, Corpus Iuris Civilis II. 135.

103 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 124.

104 PECZ, Ókori Lexikon 385.

jognak) az elvesztésével járt.¹⁰⁵ A biológiai szülőkkel való kognitív kapcsolatból eredő öröklési jogot az *arrogatio* nem érintette. Az örökbefogadott személy vagyona az örökbefogadó személyt illette.¹⁰⁶

A *comitia curiata* jelentőségének elvesztése következtében az *arrogatio* eljárási feltételei is megváltoztak. A *comitia curiata*-t már nem hívták össze gyakran, hanem helyettesítették 30 lictor találkozájával.¹⁰⁷ Kiskorúakat eredetileg nem lehetett arrogálni, formai okokból (képtelenek kurátorként tevékenykedni, ahogy az *arrogatio*-ba beleegyezni is) valamint anyagi okokból (az örökbefogadó család folytatására képtelenek), azonban a helyzet megváltozott a Kr. u. II. században Antoninus Pius császár alatt.¹⁰⁸ A kiskorúak arrogálását csak akkor engedték meg, ha volt valamilyen jogos ok (*iusta causa*). Először meg kellett határozni, hogy a kiskorú milyen vagyonnal rendelkezik; az örökbefogadás előnyös-e a kiskorú számára; miért akarja az örökbefogadó a kiskorút családjába fogadni és hány éves.¹⁰⁹ A felnőtt *arrogatio*-val ellentétben a papok kollégiumának vizsgálata nem korlátozódott az örökbefogadó személy lehetséges rossz szándékaira, hanem azzal is foglalkozott, hogy az *arrogatio* előnyös volt-e a kiskorú személy számára is.¹¹⁰ Ha a kiskorú személy be tudta bizonyítani az előny hiányát, lehetősége volt érettsége elérése után kikerülni az örökbefogadó hatalmából.¹¹¹

Az *arrogatio* fenti rendelkezéseinek kiterjesztése mellett az *arrogatio* birodalmi rescriptum-mal (*arrogatio per rescriptum principis*) történő bevezetése felváltotta a *comitia curiata* döntését, s alapvető eljárási változásokhoz vezetett¹¹² Diocletianus császár idején Kr. u. 286-ban, majd az *arrogatio per rescriptum principis* lett az *arrogatio* egyetlen érvényes formája.¹¹³

2.2. Az adoptio és joghatásai

A szűkebb értelemben vett örökbefogadás, az *adoptio* vagy a *datio in adoptem*, a római jogban az örökbefogadás újabb formájaként jelent meg, feltehetően Kr. e. II. évszázadban.¹¹⁴ Az *adoptio* kifejezést a forrásokban mind tágabb értelemben (magában foglalva az *arrogatit* is),

105 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption, 19.

106 SOHM, Institutionen 473.

107 KASER, Römische Rechtsgeschichte 51.

108 WEILER, Grundzüge der politischen Geschichte des Altertums 148.

109 BEHREND, Corpus Iuris Civilis II. 131.

110 KURILOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 92.

111 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 35.

112 KUNST, Römische Adoption 187. és 190.; KURILOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 43.

113 KUNST, Römische Adoption 190.

114 KUNST, Römische Adoption 19.

mind pedig szűkebb értelemben (csak *adoptio*) használják. (Értekezésemben – az egyértelműség kedvéért – mindig szűk értelemben, a konkrét kifejezést használom). Gaius szerint az *arrogatio* a nép felhatalmazásával, az *adoptio* a legfelsőbb bíró, különösképpen a *praetor* felhatalmazásával ment végbe, bármilyen korú embert örökbe lehetett fogadni.¹¹⁵ A *praetor* hatáskörében olyan személyeket fogadtak örökbe, akik atyai hatalom alá tartoztak, vonatkozott az elsőfokú leszármazóra éppúgy (fia vagy lánya) mint a távolabbi leszármazóra (unoka, dédunoka).¹¹⁶ Az *arrogatio*-val ellentétben az *adoptio* által örökbefogadott személyek *alieni iuris*-ok voltak, azaz atyai hatalom alatt álltak.¹¹⁷

Az *adoptio* során az eredeti *pater familias* hatalma alól felszabadították őket és a *patria potestas* létrehozásával az örökbefogadó hatalma alá kerültek.¹¹⁸ E jogintézmény kialakulásának oka feltehetően egyrészt az volt, hogy nehéz lett volna olyan arrogálásra hajlandó, önjogú (*sui iuris*) személyeket találni, akik hajlandóak lettek volna viselni az *arrogatio* súlyos következményeit.¹¹⁹ Másrészt az *arrogatio* időigényes volt, így rugalmasabb és kevésbé korlátozó eljárás valósult meg az *adoptio* által.¹²⁰

Az örökbefogadóval szemben támasztott követelmények nem voltak olyan szigorúak az *adoptio* esetében, mint az *arrogatio*-nál, például az életkor vagy gyermektelenség tekintetében.¹²¹ Ezért az *adoptio* esetében az örökbefogadott gyermek fiatalabb is lehetett, mint az örökbefogadó, ellentétben az *arrogatio*-val.¹²² Mivel a *comitia curiata* nem vett részt az örökbefogadásban, az érintett személyek *curiatorum comitiorum communio* (kurátorrá válási képessége) nem volt előfeltétele az *adoptio*-nak; csupán az állampolgárságra volt szükség.¹²³ Az *arrogatio*-val ellentétben az *adoptio*-hoz nem volt szükség az örökbefogadott személy beleegyezésére.¹²⁴ Az eljárás eredményeképpen az atyai hatalmat gyakorló személy és az örökbefogadó személy között jött létre konszenzus.¹²⁵

115 MANTHE, Gaius 75.

116 MANTHE, Gaius 73.

117 KNÜTEL, Zur Adoption im römischen Recht 7.

118 HÖBENREICH, Scylla 56f

119 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 25.

120 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 16.

121 KURYLOVICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 16.

122 KUNST, Römische Adoption 100.

123 HECKER, Die Adoption im geltenden Recht 12.

124 KUNST, Römische Adoption 21.

125 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 59.

Az *adoptio*, mint magánjogi aktus létrejöttét a bíróság,¹²⁶ vagyis az *imperio magistratus* állapította meg.¹²⁷ Az impériumot a konzulok,¹²⁸ a praetorok és a kormányzó¹²⁹ gyakorolta, feltehetően csak formális joguk volt azt megvizsgálni.¹³⁰ Maga az eljárás két szakaszból állt: az első szakaszban az *adoptio* által örökbefogadandó személyt megszabadították a *patria potestas* alól, azaz emancipálták, a második szakaszban őt az örökbefogadó gyermekének jogállásába helyezték.¹³¹

Emancipatio a fiúnak az apai hatalom alól való feloldását jelentette, háromszoros *mancipatio* és *manumissio* útján a magistratus előtt. Az apa egymásután háromszor adta el fiát egyik bizalmi emberének, az ún. *pater fiduciarius*-nak, aki megígérte, hogy a fiút nem akarja magának megtartani. A fiú a háromszoros jelképes eladás (*mancipatio*) által fölszabadult az apai hatalom alól a 12 táblás törvény alapján. A *pater fiduciarius* mindegyik *mancipatio* után visszaadta a fiút az atyjának, aki a harmadik visszaadás után elismerte önállóságát.¹³² Ezt a folyamatot Gaius így írta le az *adoptio* szempontjából: [...] Az atyák elveszítik hatalmukat örökbefogadásra szánt gyermekeik felett. Az örökbefogadó követeli a *praetor* előtt az apától, hogy nyilatkozzon arról, hogy a leendő örökbefogadott az ő fia-e. Tekintettel arra, hogy az apa nem állította az ellenkezőjét, a *praetor* előtt a fiú az örökbefogadóé lett vagy az apa „visszamancipálta.” Lánygyermek esetén egyetlen *mancipatio* elegendő volt. [...] ¹³³

Az eljárást akár három, akár kettő személy is végezhetette (az örökbefogadott vagy a bíró nélkül).¹³⁴ A három fős változat esetében a leendő örökbefogadó gyermeket csak *mancipatio* útján adhatták el harmadik félnek három illetve egy alkalommal.¹³⁵ A *manumissio vindicta* által végzett első két *mancipatio* után a harmadik a bíró előtt történt, a gyermek pedig az eredeti uralkodó *patria potestas* hatalma alá került.¹³⁶ A harmadik *mancipatio* után az örökbefogadó - a bíró előtt is - *vindicatio* útján követelte a gyermeket harmadik féltől, mintha az sajátja lenne,¹³⁷ amelyet harmadik fél nem támadott meg *contravindicatio* segítségével.¹³⁸ Ezt követően az

126 KASER, Das römische Privatrecht I. 67.

127 KUNST, Römische Adoption 19.

128 RAINER, Römische Staatsrecht 70.

129 KNÜTEL, Zur Adoption im römischen Recht 7.

130 NEUKIRCHEN, Die Rechthistorische Entwicklung der Adoption 29.

131 RUGGERI, La datio in adoptionem I. 316.

132 PECZ, Ókori Lexikon 632-633.; HUCHTHAUSEN, Römisches Recht 4.

133 MANTHE, Gaius, 87.

134 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 53.

135 KUNST, Römische Adoption 19.

136 NEUKIRCHEN, Die rechthistorische Entwicklung der Adoption 28.

137 KUNST, Römische Adoption 20.

138 NEUKIRCHEN, Die rechthistorische Entwicklung der Adoption 29.

örökbefogadott gyermeket a bíróhoz rendelték és alárendelték az örökbefogadó személy *patria potestas* hatalmának.¹³⁹ A kétszemélyes modellben az örökbefogadott átvette a 3. személy szerepét.¹⁴⁰

Az *adoptio* joghatásai közül - az új és az eredeti családdhoz kapcsolódó - kognitív és agnatikus rokoni kapcsolatokra gyakorolt hatások, valamint az öröklési törvény következményei tekintetében nem volt különbség az *arrogatio*-hoz képest. Egy fontos kivétel akadt,¹⁴¹ melyről Modestinus beszámolt: „[...] ha egy atya *arrogatio* útján fogad örökbe egy gyermeket, akkor az atya hatalmában álló gyermekek az örökbefogadó unokáivá válnak, és ők egyúttal apjukkal együtt az örökbefogadó hatalmába kerülnek. A szűkebb értelemben vett örökbefogadással nem ez a helyzet, mert gyermekek – unokaként - maradnak biológiai nagyapjuk hatalma alatt.”¹⁴² Ennek megfelelően az *adoptio*-nál csak az örökbefogadott nem, azonban utódaik az eredeti családban maradtak, az örökbefogadott agnatikus kapcsolata megszűnt.¹⁴³ A vagyoni hatásokat tekintve mivel az *adoptio*-nál az örökbefogadottak *alieni iuris*-ok voltak, és alapvetően nem voltak gazdagok,¹⁴⁴ nem voltak olyan tulajdonjogok, amelyekbe az örökbefogadó beléphetett volna,¹⁴⁵ ezért az *adoptio* általában nem vezetett változáshoz e tekintetben.¹⁴⁶

Diocletianus ragaszkodott a kialakult forma betartásához; később a *ius civile* szerinti eljárást a magisztrátus felügyelete alatt fenntartották.¹⁴⁷ Justinianus alatt az *adoptio* reformja következett.¹⁴⁸ „[...] Az akaratunk, hogy az apa hatalma alatt álló gyermekek szabadok legyenek, anélkül, hogy az apai hatalomból való elbocsátás és elengedések régi formája megtörténne. Ezen kijelentés az illetékes magisztrátus előtt az örökbefogadó és az örökbefogadott jelenlétében és ellentmondás nélkül történjék.”¹⁴⁹ Az új folyamat során az atyai hatalmat gyakorló az illetékes hatóság előtt kijelentette, hogy a gyermeket örökbe akarja adni, mire az örökbefogadó beleegyezését adta.¹⁵⁰ Az *adoptio* által örökbefogadott személy kifogást emelhetett, azonban hallgatását beleegyezésnek tekintették.

139 KASER, Das römische Privatrecht I. 67.

140 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 54.

141 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 32.

142 BEHREND, Corpus Iuris Civilis II. 136.

143 KURILOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 27.

144 KASER, Das römische Privatrecht I. 64. és 343.

145 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 32.

146 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 161.

147 KURYLOWICZ, Zur nachklassischen Adoption 189.

148 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 32.

149 OTTO, Das Corpus Iuris Civilis VI. 266.

150 FAYER, La Familia Romana 371.

Justinianus alatt különbséget tettek teljes *adoptio* (*adoptio plena*) és hiányos (*adoptio minus plena*) között (bár a kifejezéseket csak később vezették be). A különbség az örökbefogadó személyében rejlett:¹⁵¹ ha idegen volt, akkor *adoptio minus plena* esete forgott fenn, míg, ha felmenő rokon fogadott örökbe, – például az örökbefogadó gyermek anyai nagyapja – akkor *adoptio plena*.¹⁵² Az *adoptio plena* joghatását tekintve megegyezett a justinusi törvényhozás előtti formájú *adoptio* joghatásával, melynek eredményeként az örökbefogadott ez eredeti atyai család, valamint az örökbefogadó apa apai hatalma alatt állt.¹⁵³

Az *adoptio plena* az örökbefogadó családjához tartozáshoz és az örökbefogadott gyermek feletti *patria potestas* létrejöttéhez vezetett.¹⁵⁴ Ehhez képest az *adoptio minus plena* jogi következményei korlátozottak voltak: „[...] amikor saját fiát fogadja örökbe a biológiai apa, a biológiai apa jogai nem szűntek meg, és többnyire semmilyen jogot nem kap az örökbefogadó apa, kivéve a törvényes öröklési jogot [...]”.¹⁵⁵

Az örökbefogadott személy az *adoptio minus plena* mellett maradt az eredeti atya hatalma alatt, vagy az nem létesült.¹⁵⁶ Az örökbefogadott gyermek csak abban az esetben kapott öröklési jogot az örökbefogadó után, ha a végrendeletben nem zárták ki.¹⁵⁷ Első pillantásra ez hátrányosnak tűnhetett az örökbefogadott gyermek számára, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy eredeti családjában még mindig öröklési joga volt.¹⁵⁸ Más szóval, az *adoptio minus plena* esetén az örökbefogadottnak kettős öröklési joga volt.

Ha egy gyermeket adoptáltak, majd biológiai apja meghalt, azután emancipálták.¹⁵⁹ Így elvesztette a *ius civile* szerinti örökösödési jogát biológiai apjával szemben. Ezután az örökbefogadó gyermeket az örökbefogadó elbocsátotta abból a helyzetből, amelyet az örökbefogadással emancipatio útján szerzett, így elveszítette örökösödési jogát az örökbefogadó családban.¹⁶⁰

151 NEUKIRCHEN, Die Rechtshistorische Entwicklung der Adoption 42.

152 FAYER, La Familia Romana 373.

153 BEHREND, Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen 19.

154 RUGGERI, La datio in adoptionem II. 229.

155 BEHREND, Corpus Iuris Civilis. Die Institutionen 19.

156 KURYLOWICZ, Die adoptio im klassischen römischen Recht 167.

157 FAYER, La Familia Romana, 373.

158 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 44.

159 FAYER, La Familia Romana 372.

160 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 41.

2.3. Az örökbefogadott nők helyzete

Kr. e. 412-ből származik a legkorábbi forrás egy nő örökbefogadása tekintetében:¹⁶¹ Dolabellát, Cicero vejét egy bizonyos Livia végrendelete örökösként határozta meg, de ennek feltételeként nevét Livia névre kellett változtatnia.¹⁶² A szövegben az örökbefogadás szó szerint nem szerepelt, e konkrét esetben azonban a szakirodalom feltételezte a végrendeleten alapuló örökbefogadást (*adoptio testamentaria*).¹⁶³ Nem ismert, hogy Dolabella valóban eleget tett-e Livia kérésének, vagyis megváltoztatta-e a nevét és átvállalta-e az örökséget.¹⁶⁴ Az a tény, hogy az ilyen örökbefogadásokat társadalmi elfogadottság jellemezte (a császár jóváhagyás), azt mutatja, hogy azokat nem támadták meg, melyet Ulpianus (Ulp. 5 op. D. 5, 2, 29, 3.) valamint a Celsus (C. 7. 33, 8.) által Diocletianusnak leírtak is bizonyítanak. Az *adoptio* intézményével vált lehetővé a nők örökbefogadása.¹⁶⁵ Kr. u. 2. században Gaius rendszeres gyakorlatról beszélt:¹⁶⁶ a praetor előtt, a tartományokban a prokonsul vagy a császári kormányzó előtt.¹⁶⁷

A nők *adoptio*-jával ellentétben a *sui iuris* nők *arrogatio*-ja kezdettől fogva nem volt lehetséges.¹⁶⁸ Sem kiskorúakat, sem nőket, akik nem tartoztak atyai hatalom alá nem lehetett *arrogatio*-val örökbefogadni, részben azért, mert ennek az ünnepélyes cselekedetnek a bizottságban kellett történnie és nők – akik nem voltak függetlenek – nem fejezhették ki ezen akarataikat.¹⁶⁹ Gellius álláspontja szerint a nők esetében hiányzott a *curiatorum comitiorum communio* (a kurátorrá válás képessége), ugyanis kizárták őket a népgyűlésben való részvételtől.¹⁷⁰ Diocletianus 294-ben az Isionhoz írt reszkriptjében így fogalmazott:¹⁷¹ „Mert csak egy nő arrogációja, amely a saját joga, soha nem történhet meg az általunk kiadott rescriptum nélkül.”¹⁷²

161 KUNST, Römische Adoption 215.

162 SCIORTINO, Sull' adozione da parte delle donne 5.

163 FAYER, La Familia Romana 354.

164 KUNST, Römische Adoption 216.

165 KURYLOWICZ, Die Adoptio im klassischen römischen Recht 78.

166 KUNST, Römische Adoption 126.

167 MANTHE, Gaius 75.

168 GARDNER, Family and Familia 160.

169 WEISS, Aulus Gellius 309.

170 PEPPE, Civis Romana 90.

171 THOMAS, Some Notes on adrogatio per rescriptum principis 424.

172 OTTO, Das Corpus Iuris Civilis VI. 262.

A jogilag érvénytelen örökbefogadást a császár megerősíthette,¹⁷³ a nők császári jóváhagyással ellátott *arrogatio*-ját beépítették Justinianus intézményeibe.¹⁷⁴ A nők nem tudtak agnatikus rokoni kapcsolatot kialakítani,¹⁷⁵ ugyanis a család *sacra*-ját és nevét nem vihették tovább.¹⁷⁶ A nők semmilyen módon nem fogadhattak örökbe, mert még csak nem is gyakorolhatták a hatalmat biológiai gyermekeik felett,¹⁷⁷ mely fordítva azt jelentette, hogy gyermektelen nőket nem lehetett *adoptio* útján örökbefogadni.¹⁷⁸ A teherbe esni képtelen nőktől megtagadták az örökbefogadás lehetőségét.¹⁷⁹ Ezért feltételezhető, hogy a nőket egyrészt érzelmi szükségletek miatt, másrészt gazdagságuk esetén pénzügyi okokból adoptálták, illetve arrogálták.

A nők általi örökbefogadás összehasonlítható volt az *adoptio minus plena*-val. Kurylowicz hangsúlyozta, hogy a nő által adoptált gyermek pozíciója erősebb volt, mivel ez megegyezett az örökbefogadott törvényes gyermekével, míg az *adoptio minus plena* esetében csak az örökbefogadó személy számára adták meg az öröklési jogot.¹⁸⁰ Hecker és Kurylowicz álláspontja szerint a nők általi örökbefogadás önálló örökbefogadás volt, mivel nem volt alárendelhető a meglévő formák egyikének sem.¹⁸¹

Előfordult, hogy az örökbefogadó nőnek (Syrá) saját gyermekei voltak, de ők meghaltak, és engedélyt kért, hogy mostoha fiát örökbe fogadja. Egy másik esetben az örökbefogadó nőnek már volt egy biológiai fia, Celsus, mely az örökbefogadás utólagos jóváhagyásának akadályát képezhetette.¹⁸²

173 BEHREND, Corpus Iuris Civilis II. 136.

174 BEHREND, Corpus Iuris Civilis 18.

175 NEUKIRCHEN, Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption 39.

176 KUNST, Römische Adoption 128.

177 MANTHE, Gaius 75.; BEHREND, Corpus Iuris Civilis. 21.

178 HÖBENREICH - RIZZELLI, Scylla, 58f.

179 RUGGERI, La datio in adoptionem I. 275f.

180 KURYLOWICZ, „Adoptio plena” und „minus plena” 171.

181 HECKER, Die Adoption im geltenden Recht 21; KURYLOWICZ, „Adoptio plena” und „minus plena” 171.

182 THOMAS, Some Notes on arrogatio per rescriptum principis 420.

III. AZ ÖRÖKBEOFODÁS INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETI GYÖKEREI A MAGYAR JOGFEJLŐDÉSBN

1. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 előtt

A tradicionális magyar jog szerint az örökbefogadás „a szülő és gyermeke között létező és a vérségi leszármazáson nyugvó, természetes kapcsolatot utánzó jogintézmény.”¹⁸³ Wenzel Gusztáv jogtudós megfogalmazása szerint az örökbefogadás (*adoptio*) a magyar és erdélyi magánjogban azon örökösödési szerződést jelentette, „mely által valaki egy tőle idegent vagyonára nézve örökösnek fogad.”¹⁸⁴ Ily módon az öröklési szerződés egyik változatának volt tekinthető, mivel magánjogi hatása - mint pl. az öröklés - érvényesült bármilyen megerősítés, hatósági jóváhagyás nélkül is, tartalmát a felek szabadon alakíthatták.¹⁸⁵ A feudális és a kapitalista jogrendszerben az örökbefogadás szintén az öröklési szerződésből fejlődött ki, elsődleges célja változatlanul az örökössé válás volt. A fejlődés későbbi szakaszában további célok is érvényesültek, így a család részére utód biztosítása, a család kihalásának megakadályozása, bizonyos rangok, címek megszerzésének, átszállásának lehetővé tétele. Ebben a korban mégis az örökbefogadás el nem ismerése volt jellemző, annak érdekében, hogy a vagyon a vérrokonai családban maradjon.¹⁸⁶

Azoknál a társadalmi rétegeknél, ahol a család, illetve a háztartás a termelőmunka keretként is szolgált – parasztok és iparosok körében – a gyermeki munkaerőnek fontos szerepe volt az örökbefogadással kapcsolatban is. Kérdéses, hogy a magyar parasztság között ténylegesen mennyire élt az örökbefogadás gyakorlata. Egyes kutatók (Tárkány Szücs Ernő 1981; Kiss László 1981) említik az örökbefogadás rendszeres előfordulását a magyar parasztság körében is, adataik azonban szórványosak.¹⁸⁷

183 WENZEL, Örökbefogadás 753.

184 WENZEL, A magyar magánjog rendszere 469.

185 TÓTHNÉ FÁBIÁN, Az örökbefogadási jogviszony tartalmának változása 512., http://acta.bibl.u-szeged.hu/6792/1/juridpol_043_511-518.pdf; (Letöltés: 2021. július 8. 16:05).

186 KATONÁNÉ PEHR: „Örökbefogadás”, <https://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas#block-566>. (Letöltés: 2021. július 8. 17:21).

187 SÁRKÁNY – SZILÁGYI, Társadalom - Magyar néprajz 435.

Ha a családban idegen személyek kerültek egymással olyan viszonyba, amely hasonló vagy azonos volt a vérrokonokhoz, akkor ezt a lelki, jogi rokonságot – a néprajzosok szóhasználata alapján – műrokonságnak nevezték. „A jogi rokonság örökbefogadással keletkezett, mely – régi jogunk szerint – nem volt más, mint örökössé fogadás, törvényes örökös szerzése. A népnél nem ez a cél játszotta a fő szerepet, hanem hogy ténylegesen pótolják vele a gyermek, főleg a fiúgyermek hiányát, a munkaerőt, a névviselőt, a gondozót, és majdan az örököszt.”¹⁸⁸ Kálmány Lajos magyar néprajzkutató írta, hogy „sehol nem láttam annyi örökbefogadottat, mint Szaján faluban és tájékán. Náluk megszokott még a nem árvákat is örökbefogadni.” Elsősorban a rokonság körében kerestek örökbefogadásra alkalmas fiú gyermeket. Ilyenkor fiatal korban befogadták a lelenc gyermeket a gyermekmenhelyről, és ha megszerették, örökbefogadták. Szegényebb családokban a gyermekek ruhát, kisebb használati tárgya(ka)t kaptak, vagyonos családokban pedig ráírtak valamilyen jószágtestet.¹⁸⁹ „A nép az örökbefogadásnak a teljes jogú alakjával élt, tehát, ha a fiú bekerült a családba, új apja felette a teljes atyai hatalmat gyakorolta, nevét, sőt ragadványnevét is viselte.” Az örökbefogadott új szüleit ugyanúgy tisztelte, becsülte, szerette, mintha vér szerinti gyermekük lett volna, ezért nevezték őket örökös fiúnak, örökös leánynak.¹⁹⁰

A Magyar Néprajzi Lexikon értelmezésében az adoptáció, az örökbefogadás jelentése szerint „idegen személynek a családba való befogadása, örökbefogadása. Rendszerint gyermektelen házaspár fogad örökbe legszívesebben fiúgyermeket, mert nem akarják kutyára hagyni a nevüket. A gyermek ilyenkor az örökös, neme szerint örököslegény, örökösleány, illetve fogadott fiú, fogadott leány. Mindvégig az örökbefogadó családjánál marad, vér szerinti rokonságától elszakad, örökbefogadói jogait törvényesen is elismertetik, gyermeküknek tekintik, a vagyont, mint egyenes ági leszármazott öröklí. Ha vagyonilag tehetős, de gyermekes az örökbefogadó, akkor az örökbefogadott nem egész örökös. Ilyenkor csak fölnevelik, kiházasítják, adnak neki valamit a vagyomból, de nem marad a nevelőszülőkkel. Mindkét esetben az örökbefogadott gyermek a vér szerinti apát és anyát megillető módon szólítja örökbefogadóit, s azok is őt vér szerinti gyermeknek járó terminológiával szólítják, emlegetik. A családokhoz csapódó szegény rokon gyermek vagy gondozásra kiadott lelencgyermek is apjának, anyjának szólította nevelőszüleit. Fiatal béres, cseléd is így szólította idővel gyermektelen gazdáit, ha azok hajlandóságot mutatnak kiházasítására, ajándékozásra, illetve kilátásba helyeznek valamit az örökségből is. Volt rá példa, hogy ezek a kapcsolatok

188 TÁRKÁNY SZÜCS, Magyar jogi népszokások 495.

189 TÁRKÁNY SZÜCS, Magyar jogi népszokások 495.

190 TÁRKÁNY SZÜCS, Magyar jogi népszokások 495-496.

törvényes örökbefogadáshoz vezettek. A gyermektelen házaspárok örökbefogadásának egyik gyökerét az utód utáni természetes ösztönben kell keresni, amely a név és vagyon folytatását, fennmaradását biztosítja. Azokon a vidékeken, ahol belterjes gazdálkodás folyt, dohányosoknál, kertészeknél, tanyai családoknál éppen vagyoni érdekeltségük kívánta meg, hogy a családból több olcsó munkaerő kerüljön ki, amely az örökség, kiházasítás reményében szorgalmas munkával gyarapítja a családi vagyont. Az örökbefogadás a belterjes gazdálkodású vidékeken, például Szeged környékén igen gyakori volt.”¹⁹¹

A Pedagógiai Lexikon értelmezésében „az örökbefogadás az az eljárás, amely jogi szempontból szülői-gyermeki kapcsolatot létesít valamely nagykorú személy és másnak a gyermeke között. Ez a gyermek lehet árva, állami gondozásban levő vagy olyan, akinek szülei nem képesek a nevelési feladatok ellátására.”¹⁹²

Arra a kérdésre, hogy az örökösnevezés miért örökbefogadás útján történt, és miért nem végrendelettel, Bacsó Jenő kereste a választ 1962-ben. A korszak tudományos szóhasználata és felfogása szerint a magyar hűbéri birtokrendszer (mely mai fogalommal hűbéri függés magyarországi változataként megjelenő familiaritás) vagyonnal való rendelkezést korlátozó szabályai vonatkoztak az örökbefogadásra – mint lényegében örökös nevező intézményre – is.¹⁹³ Frank Ignác szerint örökbe fogadni csak olyan vagyonra lehetett, amelyről az örökbefogadó szabadon rendelkezhetett,¹⁹⁴ így csak szerzeményi vagyon jöhetett szóba. Az örökösnevezésben közrejátszhatott az a szokásjog is, hogy örökösök csak vérszerinti rokonok lehettek, tehát az örökös kijelölése rokonná fogadás útján történhetett, ahogy az is, hogy a végrendekezés formáit egységesen csak a végrendeletekről szóló 1715. évi XXVII. törvénycikk állapította meg – kivéve a nemeseket, akikre az 1655. évi 46. törvénycikk maradt hatályban – addig a római jog, illetőleg a kánonjog szabályait alkalmazták.¹⁹⁵

A polgári modernizáció korában a szerződési szabadság általános érvényesülése biztosította a végrendekezési szabadság érvényesülését is, mely elvileg mellőzhetővé tette volna az örökbefogadás alkalmazását örökös kijelölésére, mégis ennek ellenére az örökbefogadás bizonyos újjászületése kezdődött meg. Azok az államok is szabályozták az örökbefogadást,

191 Örökbefogadás, Magyar Néprajzi Lexikon, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/o-7361B/orokbefogadas-736B6/> (Letöltés: 2021. július 8. 16:05); FÉL, A nagycsalád és jogszokásai a komárommegyei Martoson.

192 NAGY, Pedagógiai lexikon L-Q. 399-400.

193 BACSÓ, Az örökbefogadás jellege 302-303.

194 FRANK, A közigazgatás törvénye 465.

195 BACSÓ, Az örökbefogadás jellege 303.

ahol az korábban nem volt élő jogintézmény, sőt a két világháborút követően az örökbefogadás szabályozása új lendületet vett, a cél az örökbefogadás által létrehozott kapcsolat minél szorosabbra fűzése, a családjogi jellege erősítése volt. Az örökbefogadás intézményének el nem ismerése volt jellemző például Franciaországban 1923-ig, azonban nem családjogi intézményként jelent meg a Code Civil megalkotása után.¹⁹⁶

Mint hogy az örökbefogadás rendeltetését és szerepét végső fokon a társadalom anyagi életviszonyai határozták meg, az örökbefogadás széleskörű alkalmazásának okát a 19. századi modern társadalomra jellemző magántulajdoni viszonyokban kereshetjük. A cél a vagyonban összpontosuló hatalom fenntartása, a tulajdonos halála utáni egy kézben tartása azzal, hogy az új tulajdonos ne csak egyszerűen vagyoni jogutód legyen, hanem a család nevének viselője és fenntartója is. Ennek a célnak az elérésére a végrendelezési szabadság nem volt elegendő, ugyanis az csak örököszt jelölt ki, de nem volt alkalmas a név és így a család fenntartására. E kettős célt az örökbefogadás intézménye tökéletesen kiszolgálta, emellett pedig a vagyoni célt a „családi” kapcsolat létesítésével a legjobban leplezte. Az örökbefogadásnak e társadalomban más célja is volt: mégpedig a munkaerő kizsákmányolása oly módon, hogy a család, mint gazdasági egység munkaerejének növelése a „családtagként” bevont idegen személy munkaerejével. A vagyonban összpontosuló hatalom abban mutatkozott meg, hogy a befogadott idegen személynek „családtagként” kellett munkát végeznie - vagyis ingyenesen - és munkája fejében nem jutott máshoz, mint tartáshoz, illetőleg az öröklési jog kilátásba helyezéséhez, amely öröklési jog mind tartalmi, mind formai vonatkozásban bizonytalan „ellenérték” jelentett.¹⁹⁷

Ha a részletek változtak is az idők folyamán, az örökbefogadás lényege a polgári kor (1848-1950) előtt ugyanaz volt: az egyenes ági leszármazottal nem rendelkezők elsősorban törvényes örökösről kívántak gondoskodni, hogy biztosítsák a család nevének fennmaradását, és rendezzék vagyonuk sorsát a haláluk utáni időre.¹⁹⁸

Az „örökössé fogadásnak” természetesen csak azokban a rétegekben volt értelme, ahol jelentős javakkal rendelkeztek. A nemesi földbirtok – az ősiség értelmében – valójában a családé, nemzetségé volt, nem az egyéné. Ha valaki gyermektelenül halt meg, akkor azt az

196 CSIKY-FILÓ, Magyar családjog 203.

197 BACSÓ, Az örökbefogadás jellege 303.

198 FÓNAGY, Az örökbefogadás, <https://orokbe.hu/2014/06/30/az-orokbefogadas-tortenelmi-latoszoglobol> (Letöltés: 2021. július 20. 18:29).

atyafiság örökölte, a jog által meghatározott rendben – végrendelkezni az örökölt családi birtokról nem lehetett. Az örökbefogadás volt az egyetlen módja, hogy mégis a birtokos személyes akarata érvényesüljön a halál után. Természetesen ez a lépés sértette a rokonság – a potenciális örökösök – érdekeit. Mindenekelőtt a saját gyermekeket rövidítette volna meg a szülő, ezért vér szerinti gyermekkel rendelkezők nem is fogadhattak örökbe. Általában persze maga a birtokos is a családjában akarta tartani a birtokot, ezért leggyakrabban a rokonok közül választott örököszt: például valamelyik testvére fiát fogadta örökbe. Mivel az örökössé fogadás célja nem a gyermek felnevelésének biztosítása, illetve valamely érzelmi hiányérzet kielégítése volt, így nem kellett, hogy a gyermek árva vagy elhagyott legyen. A szokásjogként érvényesült jogszabályok értelmében az akkori rendi társadalom vagyoni jogi berendezkedése szerint minden báró, mágnás és birtokosnemes az olyan vagyona, fekvő jószágai és birtokjogai fölött, amelyeket saját szolgálatával szerzett, királyi jóváhagyás nélkül szabadon rendelkezhetett, még ha fiai és leányai voltak is,¹⁹⁹ azonban az ősi fekvőjószágokról és birtokjogokról az apa a fiai és leányai sérelmével nem rendelkezhetett.²⁰⁰ A fiági leszármazás a rendi társadalom egyik beépített mobilitási tényezője volt. A hagyományos életmód, a nemesi hadkötelezettség és a két nem közti munkamegosztás eredménye a fiág szükségyszerű fogyásához vezetett. Ennek intézményes korrekciós lehetőségei – a nemesítésen kívül – a nemes leány fiúsítása, az örökbefogadás vagy a törvénytelen utódok törvényesítése volt, mely tőlünk nyugatra külön kérdéskört jelentett, a magyar rendi joghagyományban nem fogalmazódott meg.

A tradicionális magyar magánjog ismerte a fiúvá fogadás (*adoptio filialis*) intézményét. Nemessé válni eredeti és származékos²⁰¹ úton lehetett: előbbi alapján elnyerte a nemességet, aki azt a királytól kapta, királyi adományként részesült benne, örökbe fogadták, királyi kegyből törvényesítették, ünnepélyesen honfiúvá fogadták, vagy fiúsították.²⁰² A nemesség megszerzésének további eredeti módja a királyi kegyelemmel való törvényesítés volt (*legitimatio per rescriptum principis seu regis*).²⁰³ A királyi kegyelemmel való törvényesítés a XVI. század elején már ismert és elfogadott legitimációs forma volt, melyet mindig az atyának

199 HK L R. 57. c.

200 HK I. R. 58. c.

201 Származékos módon megszerezte a nemességet minden nemes atyának törvényes házasságából származó gyermeke. Ha nemes lány nem nemeshez ment feleségül, ő maga nemes maradt, de a gyermekei nem lettek nemesek. Ezeket a nem nemes apától és nemes anyától származó gyermekeket agiliseknek nevezték.

202 BÍRÓ, A fiúsítás 48.,

https://www.researchgate.net/publication/339138502_A_fiúsítás_mint_belpolitikai_öröklesi_jogi_es_kulon_os_noi_jogi_jogintezmeny (Letöltés: 2021. július 20. 21:21)

203 BÉLI, Magyar jogtörténet 37.

kellett kezdeményeznie a régi jog szerint is, annak megadása pedig kegyelmi jellegű (a király mérlegelés jogkörébe tartozó) döntés volt, tehát azt az előírt feltételek teljesülése esetén is megtagadhatta. Balogh Judit szerint a törvényesítés ezen formája sokkal inkább szolgálta – legalábbis a polgári kort megelőző rendi időszakban – magának a természetes atyának vagyoni érdekeit, mint a gyermek helyzetének javítását, mivel az apai vagyon továbbvitelének lehetőségét rejtette magában, természetes gyermekét örökösévé tehetette.²⁰⁴

Törvényesítést a pápától is lehetett kérni, de ennek semmiféle hatása nem volt a nemessé válásra.²⁰⁵ A korábbi magyar jog a kánonjog hatására elismerte a *legitimatio per rescriptum pontificiumot*, azaz pápai leirattal történő törvényesítést is, amely a római pápa „kegyén, határozatán illetőleg fölmentvényén” alapult, s amelynek jogi hatálya csak a katolikus vallású gyermekekre terjedt ki. E legitimációt az atya mellett az anya vagy a törvényesítendő természetes gyermek is kezdeményezhette.²⁰⁶

A törvényesítés – mely a vérségi kapcsolatok jogivá tételét biztosította – az atya és természetes gyermeke között ténylegesen családi kapcsolatot keletkeztetett s így alkalmas volt arra, hogy a gyermek helyzetén a korszak felfogása szerint legfontosabb vagyoni jogi viszonyok terén döntő változásokat eredményezzen. A személyiség oldalát vizsgálva megállapítható, hogy a gyermek csak az utóházasság esetében kerülhetett olyan családi környezetbe, melyben gondozása, nevelése, testi és szellemi fejlődése éppúgy biztosítva volt, mint egy törvényes gyermeké. A királyi leirat útján bekövetkező törvényesítéssel ez ugyanis nem valósulhatott meg, hiszen a gyermek olyan családban került apja hatalma alá, ahol apja felesége nem az ő vérszerinti anyja volt, aki sok esetben nem is úgy tekintett férje gyermekére, mint a sajátjaira és ahol a család többi tagjai számára idegennek számított.²⁰⁷ A fiúvá fogadás, a fiúsítás és a királyi kegyelemmel való törvényesítés – végső soron – a királyi adomány különös neme volt.²⁰⁸

I. Károly uralkodása alatt (1308-1342) a kialakult szokásjoggal teljesen ellenkező, rendkívüli és különös jogintézményt hívott életre: a fiúsítást (*praefectio*).²⁰⁹ A fiúsítás lényege, hogyha egy nemesnek nem született vagy nem maradt fiú gyermeke, akkor valamelyik nőrokonát, illetve

204 BALOGH, Német-magyar párhuzamok a törvényesítés történetében 8.

205 BÉLI, Magyar jogtörténet 37.

206 BALOGH, Német-magyar párhuzamok a törvényesítés történetében 8.

207 BALOGH, Német-magyar párhuzamok a törvényesítés történetében 18.

208 BÉLI, Magyar jogtörténet 37.

209 Fiúsítás, lásd CZUCZOR – FOGARASI, A magyar nyelv szótára, <https://czuczor.oszk.hu/kereses.php?kereses=fiusitas> (Letöltés: 2021. július 20. 16:16).

nőrokonait – legtöbbször a leányát, leányait – nevezte meg örököséként, méghozzá férfiak módjára. Nő számára tehát a *praefectio* elsősorban a nemes férfi jogállásának megszerzését jelentette. A fiúsított nő férje legtöbbször, mint lekötelezett érdemszerző, illetve a király hű kegyeltje tűnt fel, aki fiúsított feleségével együtt lett a fiúsítás kedvezményezettje, mint egy adományos. Így tehát e jogintézmény kiküszöbölte a női örökösök hátrányos megkülönböztetését. A későbbi oklevelekből az is kitűnik, hogy a fiúsított nőnek és férjének leszármazói már nem csak férfi, hanem nőágon is örököltek.²¹⁰ A királyi birtokban lévő fiúsítás azonban érvényét veszítette, ha utóbb a nemesnek törvényes házasságából fiú gyermeke született. Az aktushoz királyi jóváhagyásra volt szükség, mivel egyébként az öröklött (családi), azaz ősi nemesi birtok magszakadás²¹¹ miatt a királyra háramlott volna, a Szent István I. dekrétumának XXVI. fejezetére visszavezethető királyi (szükségképpen) öröklési jog alapján: „Ha pedig valaki gyermek nélkül marad özvegyen, és azt ígéri, hogy megmarad özvegységében újabb házasság nélkül, akarjuk, hogy legyen hatalma minden javai felett, és bármit akar azokkal tenni, megtehesse. Halála után azonban e javak szálljanak vissza férje rokonaira, ha vannak rokonai, ha pedig nincsenek, a király legyen örököse.” Tehát, ha a király eltekintett a háramlástól, a nemesi család a fiúsított nő vagy nők révén birtokban maradt. Ugyanakkor, egyes oklevelekben már a király a háramlást követően adományozta a néhai apa ősi nemesi birtokát a leálynak. Ez viszont azt mutatja, hogy a fiúsítás valóságos királyi adomány és öröklési jogi intézmény is volt egyben.

1332. november 8-án I. Károly Nádasd nembeli László leányát, Margitot atyja örökségében „igazi” vagyis férfi örökössé tette, aki, miután 1316-ban a Kőszegiek kiirtatták családját, a Nádasd nembeliek eme ágából egyedül maradt életben. I. Károly fia, I. Lajos gyakran élt a fiúsítás lehetőségével: kezdetben az udvar belső köreiben, később már köznemesek esetén is alkalmazta. A fiúsítás később nem csupán öröklési célokat szolgált, hanem sokkal inkább a hatalmi elit megerősítését, hűségessé tételét, lekötelezését jelentette.²¹²

A következő évtizedekben az Anjouk egyre gyakrabban jutalmazták ilyen kegyelemlevéllel a hozzájuk hű családokat. Ha több leány volt, mind fiúsíthatták, de egyet is kiválaszthatott közülük a király. A fiúsítási adomány sértette az oldalági örökösök jogát, ezért több olyan

210 BIRÓ, A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig 80-81.

211 Magvaszakadt: Mondjuk emberről, kinek gyermeke, s örököse nincsen, kiben a nemzetség vagy család kihal. Innen magvaszakadt jószág am. örökös nélküli, rendszerént az állodalomra szálló jószág. Lásd CZUCZOR-FOGARASI, A magyar nyelv szótára, <https://czuczor.oszk.hu/kereses.php?kereses=Magvaszakadt> (Letöltés: 2021. július 20. 16:16).

212 BIRÓ, A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig 61-63.

kiváltságlevéllel is találkozhatunk, amelyet befolyásos családok szereztek arra vonatkozólag, hogy a király az ő kárukra valamely rokon, fiágon kihalóban levő családban ne élhessen e jogintézmény adta előnyökkel.²¹³

A 14. század utolsó évtizedeiben kialakult az a gyakorlat, hogyha a deficiensnek negyedízigleni osztályosa volt, a király nem fiúsított, illetőleg ilyen esetekben a kiadott fiúsítási oklevél perrel érvényteleníthető volt. Zsigmond idejében ezt az ötödik ízig terjesztették ki. Hogy voltak-e életben ilyen osztályosok, az a deficiens halála után derülhetett ki, mikor a fiúsított leányt beiktatták a királyi adománnyal szerzett jószágokba. A fiúsított után az adománylevelé értelmében rendesen a fiúk, néha a leányok is örököltek. Ha a fiúsított leány nem nemeshez is ment férjhez, gyermekei nemesek lettek.²¹⁴ Zsigmond király uralkodása idején (1433-1437) az asszonyok törvénytelen gyermekei csak akkor jelentettek problémát, ha elfogadásuk ellen a törvényes férjek tiltakoztak. A férfiak törvénytelen utódainak sorsát örökbefogadással rendezték. Miközben a házassághoz vagy különböző birtokügyletekhez az egész rokonság hozzájárulását írták elő, nemes pusztán királyi jóváhagyással örökbe fogadhatott jobbágyi állapotú gyermekeket, akik az örökbefogadással nemcsak nemesek lettek, hanem a törvényes gyermekekkel azonos jogon örököltek is. A házasságon kívül született gyermek törvényesítése tehát a rokonság öröklési esélyeit csökkentette. A források hallgatásából azt a következtetést lehetett levonni, hogy az örökbefogadások nem is váltottak ki tiltakozást, mintha társadalmi konszenzus állt volna az örökbefogadók oldalán.²¹⁵

Werbőczy István 1514. évi szokásjogi gyűjteményét - mely a hazai jog egészét foglalta rendszerbe, s mint ilyen negyedfél századon át a magyar magánjognak egyik és legfőbb kútfeje - a hazai jogtudomány bibliájaként becsülték és használták.²¹⁶ Annak ellenére, hogy a királyi pecséttel való megerősítés hiányában nem válhatott törvénné,²¹⁷ - a „Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae” - a Hármaskönyv szabályozta az örökbefogadást, mely fiúvá fogadást vagy testvérré fogadást jelentett valamint rendelkezett a fiúsításról is. Mindegyik esetben biztosítható volt a nemzetség birtokainak átörökítése azzal a fikcióval, hogy a királyi hozzájárulás új adománynak volt tekinthető, továbbá a nemesi státusz átvitele is lehetővé vált, kivéve testvérré fogadásnál.

213 BIRÓ, A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig 61-63.

214 ECKHART, Magyar alkotmány- és jogtörténet 289-293.

215 KŐSZEGHY, Magyar Művelődéstörténeti Lexikon 107-108.

216 HK 3. cím.

217 BÉLI, Magyar jogtörténet 29.

A Hármaskönyv rendelkezett arról a királyi beleegyezésű adományozási címről, mely fiúvá fogadásnál, fiúsításnál és a végrendekezés megengedésénél érvényesülhetett. Mindhárom attól a feltételtől függött, hogy a konszenzust kieszközölőnek halála előtt nem születik-e fiúörököse, és nincsenek-e oldalági örökösei, osztályosai. Az örökbefogadás (*adoptio*) két típusa szerint: fiúvá és testvérré fogadás. A Tripartitum az örökbefogadást főleg a nemesség válás egyik lehetséges módjaként tárgyalta: ha ugyanis nemes nem nemest fogadott örökbe, azt a majdan megöröklendő birtok nemessé tette. Igaz, ehhez királyi megerősítést is kellett szerezni, ugyanúgy, mintha a család főnemesi (grófi, bárói) címét akarták megmenteni. „Hogy az örökbe fogadás is nemesít Továbbá még más módon is lehet valaki nemessé; örökbe fogadás útján: a mikor tudniillik valamelyik úr vagy nemes valamely parasztot vagy nem nemest fiaként örökbe fogad és fekvő jószágainak utódjává és örökösévé rendel; ha az ilyen örökbe fogadáshoz a királyi jóváhagyás járul és ezt a jószágaiba való törvényes beiktatás is követi (mivel az örökbefogadásnak épen úgy, mint a fiúsításnak királyi jóváhagyás mellett adományereje van) az a nem nemes és ennek fiai igazi nemesek számába jőnek.”²¹⁸

A fiúvá fogadás (*adoptio filialis*) abban megegyezett a római jogi adoptióval, hogy az adoptált személy, aki ezzel a nemességet megszerezte, az adoptáló házába és családjába került, különbözött azonban abban, hogy az adoptált nagykorúságáig természetes atyja hatalmában maradt, továbbá abban is, hogy az *adoptio* elvesztette hatását, ha az örökbefogadónak fia született,²¹⁹ az *adoptio*-val tehát csak reménybeli jogot (*ius sperativum*) szerzett. Míg a fiúvá fogadás a nemesség megszerzésének egyik módja volt, a testvérré való fogadás (*adoptio fraternalis*) két nemes között jöhetett létre. A testvér osztályos testvért (*frater condivisionalis*) jelentett. A testvérré való fogadás az adománybirtokokra vonatkozó, királyi beleegyezéssel kötött öröklési szerződés volt, amely szerint az, aki a másikat túléli, ennek birtokát örökölheti, mintha osztályos testvére volna. Ha csak egyik fogadta a másikat testvérül, egyoldalú *adoptio* (*simplex*, *unilateralis*) jött létre, de kétoldalú is lehetett (*mutua* vagy *bilateralis*). Az *adoptio* lehetett universalis, mikor az adoptáló minden vagyonaára vonatkozott; *partialis*, ha csak egy részére; *singularis*, ha bizonyos meghatározott dologra terjedt ki.²²⁰ Érvényesülhetett a gyermekek és utódok nevében vagy egyedül az érdekeltek személyi állása és vagyona tekintetében.²²¹

218 HK 8. cím.

219 WENZEL, A magyar magánjog rendszere 470.; WENZEL, Magyar Magánjog 425.

220 Magyar Katolikus Lexikon,

<http://lexikon.katolikus.hu/%C3%96/%C3%B6r%C3%B6kbefogad%C3%A1s.html> (Letöltés: 2021. július 8. 17: 48).

221 WENZEL, A magyar magánjog rendszere 470.; WENZEL, Magyar Magánjog 425.

A fiúsítás olyan királyi adománynak számított, amelynél fogva a nő úgy örökölt, mintha fiú lett volna. Ilyen adománylevelet a *deficiens*²²² kért leánya vagy családjának más nőtagja javára. Werbőczy passzusai a fiúsításról: „készakarva mondom pedig: örökösök hiányában, mert ha valóságos és törvényes örökösök és utódok léteznek és maradnak hátra, a testvérré fogadásnak helye nincsen; de ezeknek hiányában ama fekvő jószágok háramlására nézve, az ilyen utódlás hatalmára és jogára a testvérré vagy fiúvá fogadott fog szert tenni.”²²³ „Mivel a gyámság átszállása, mint már előbb mondom, a fekvő jószágok háramlása szerint történik, azért, ha valakinek fiágban magvaszakad és leányai vannak, a gyámság viselése azokra az örökbe fogadott atyafiakra is, mint fiági rokonokra jogosan átszáll és átmegegy, a kikre valamely szerződés vagy királyi jóváhagyás erejénél fogva a magvaszakadtnak fekvő jószágai és birtokjogai háramlanak, a minek bármely leányági rokon joga és gyámsága útját nem állja.” A nemes leányt fiúsítják: „...ily módon nem nemes atyától származott fiai is (mivel a fiúsításnak olyan ereje és természete van, mint az adományozásnak és a birtokjogok átruházásának s ezt képviseli), valóságos nemesek lesznek.”²²⁴

2. Az örökbefogadás Magyarországon 1848 után

Az 1848. évi XV. törvénycikk hatályba lépésével az ősiség eltörlése következtében kialakult új társadalmi és gazdasági rendben a tulajdon szabadságának folyományaként a jóváhagyástól (megerősítéstől) teljesen mentes örökbefogadás csak további megfelelő jogi berendezkedés esetén érvényesülhetett volna. Az ősiség eltörlésével kilátásba helyezett, s a magyar jog szellemének megfelelő átalakulást biztosítani hivatott polgári törvénykönyv helyett azonban az átalakulás – az 1852. évi november hó 29-én kibocsátott ősiségi nyíltparancs – Erdélyben az 1853. évi május hó 29-én kibocsátott nyíltparancs – rendelkezései értelmében ment végbe és a megváltozott helyzetben a régi magyar örökbefogadás rendszerét átmenetileg az OPTK örökbefogadási rendszere követte.²²⁵ Az osztrák gyámsági jog bevezetése maga után vonta az árvaügyek intézésének megváltozását: a gyámsággal kapcsolatos ügyek intézése a járásbíró hatáskörébe került.²²⁶

222 Értsd: adós.

223 HK 66. cím 3. §.

224 HK 7. cím 1. §; SÁRKÁNY- SZILÁGYI, Társadalom - Magyar néprajz 92.

225 ZÁMBÓ, A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete 1., http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html#_ftn20, (Letöltés: 2021. július 19. 22:53).

226 A helyzet a kiegészítést követően sem javult: az 1870. évi XLII. törvénycikk minden törvényhatóság kötelezettségévé tette az árvaszékek felállítását, melynek következtében az ügyek intézési határideje nem csökkent. Lásd: HOMOKI-NAGY, A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában 50. és 55.

2.1. Az örökbefogadás az OPTK-ban

Az OPTK hivatalos magyar szövegében az örökbefogadás intézménye a következőképp szerepel: „A szülék és gyermekeik közötti jogokról,” azonban „szülék és gyermekeik közti jogviszonyhoz hasonló összeköttetések” címszó alatt foglalkozik az örökbefogadás jogintézményével mindössze 7 §-on keresztül. A törvénykönyv szerint „azok, kik házasságtalanságot ünnepélyesen nem fogadtak, ha törvényes saját gyermekeik nincsenek, gyermekeket örökbe felvehetnek: a felvevő személy fogadó-atyának vagy anyának, a felvett pedig fogadott gyermeknek neveztetik.”²²⁷ Az örökbefogadó személyét illetően a törvény mindössze egy feltételt támasztott: az 50. életév betöltése, egyszersmind az örökbefogadott gyermeknél legalább 18 évvel idősebb személy. A törvénykönyv mind a kiskorú, mind a teljeskorú gyermek örökbefogadását lehetővé tette, aszerint differenciált, hogy kinek a beleegyezése szükséges az örökbefogadáshoz. Teljeskorú fogadott gyermek esetén az atya, kiskorú gyermeknél elsősorban az atya, ha az atya nem élt, akkor az anya, a gyám, a bíróság beleegyezésére volt szükség.²²⁸ Amennyiben az atya elegendő ok nélkül tagadta meg az örökbefogadást, a törvény jogorvoslatként panasztételt engedett a rendes bírónál. Az örökbe felvételt be kellett jelenteni, mely egyrészt a kormányzék általi megerősítés, másrészt pedig a bírósági nyilvántartás miatt volt kiemelten fontos.

A törvény az örökbefogadás joghatásai közül a névviselést és a családi kapcsolatot szabályozta. A gyermek fogadó-atyjának nevét, vagy a fogadó-anyának nemzeti névét viselhette. Nemesség, címer átszállásához a fejedelem engedelmére volt szükség. A családi kapcsolatot illetően a fogadott gyermek és utódai a fogadó atya atyai hatalma alá kerültek, ugyanazon jogállás illette meg őket, mint a saját gyermekeket, ugyanakkor az örökbefogadás nem terjedt ki az örökbefogadó szülők családjának többi tagjaira, csupán a fogadó atya, anya és a fogadott gyermek viszonylatában hozott létre családi jogállást, létesített jogokat és kötelezettségeket. A kódex által szabályozott – „fogadott gyermek és fogadó szülék közötti jogoktól” – a felek szerződésben eltérhettek, ha mások jogai nem rövidültek, valamint, ha a szerződés lényeges változást nem tartalmazott az említettekhez képest. „Elenyészők”

227 Örökbe-fogadott: Kit valaki saját gyermeke gyanánt fogad, nevel, és javainak örökösévé tesz. Örökbefogadott árva. Lásd CZUCZOR – FOGARASI, A magyar nyelv szótára, <https://czuczor.oszk.hu/kereses.php?kereses=%C3%B6r%C3%B6kbefogadott> (Letöltés: 2021. július 20. 16:15).

228 Az OPTK tervezetének 225. §-a szerint nagykorú gyermek örökbefogadásához a szülők beleegyezésére nem volt szükség. A tervezet 208. §-a szerint nagykorú gyermek törvényesítéséhez az anya beleegyezésére. Lásd továbbá: ENGEL, A házasságon kívül született gyermek családneve 318.

címszó alatt a felbontható örökbefogadás mellett foglalt állást, mely védte a kiskorú gyermek érdekeit. Az örökbefogadás fennállása alatt csak a gyermek képviselői és a bíróság beleegyezésével volt felbontható, melynek következtében a kiskorú gyermek ismét törvényes atyjának hatalma alá került. Mindezen jogok és kötelezettségek olyan gyermekekre nem vonatkoztak, akik „egyedül tápolás végett vétetnek fel.” „Ezen tápolás mindenkinek szabadságában áll: ha azonban a felek eziránt szerződésre akarnak lépni, a mennyiben a tápgyermek joga megszorítandók, vagy reá különös kötelezések rovandók volnának, annak bíróilag kell megerősíteni. A tápolás költségeit a tápszülék nem követelheték.”²²⁹

Az örökbefogadott gyermek nem feltétlenül lett törvényes örököse az örökbefogadónak, hanem csak akkor, ha a szerződő felek a szerződésbe nem vettek fel ellenkező megállapodást, ellenben a magyar jog szerint az örökbefogadott gyermek törvényes örökösödési jogosultsága az örökbefogadás létesülésének és megvalósulásának feltétlenül érvényesülő feltétele volt. Az osztrák jog szerint az örökbefogadásnak elengedhetetlen előfeltétele volt az örökbefogadó családi (vezeték) nevének átruházása az örökbefogadott gyermekekre, mely a magyar jog szerint volt nem feltétel. Az osztrák jog hatálya területén, teljeskorú személy örökbefogadása esetén - ha atyja még életben volt - az örökbefogadás létesüléséhez az apa beleegyezésére is szükség volt és ha ő a beleegyezést megtagadta, a bíróság pótolhatta; ellenben a magyar jogban ilyen beleegyezésre nem volt szükség. Az osztrák rendelkezések értelmében az örökbefogadás joghatálya kiterjedt az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadás idejében életben lévő leszármazóira is; ellenben a magyar joggal, ahol az örökbefogadás joghatálya kizárólag az örökbefogadási szerződés létrejötte után született leszármazókra terjedt ki. Az osztrák jog hatálya területén az örökbefogadás létesüléséhez elengedhetetlen feltétel volt, hogy az örökbefogadottnak törvényes leszármazója ne legyen, ellenben a magyar jog ilyen feltételt nem ismert. A kiskorú személy örökbefogadásához hazánkban a szülők és rokonok meghallgatása mellett a gyámhatóság hozzájárulására is szükség volt. Az örökbefogadási szerződés törvényes hatályt csak a kormányhatóság²³⁰ jóváhagyása után nyert, mely joghatály a jóváhagyás napjával kezdődött. Ha az örökbefogadottra az örökbefogadó nemességét is átruházta, Ófelsége engedélyére is szükség volt. Az örökbefogadott személy és vér szerinti családja közötti rokoni kapcsolat az örökbefogadás hatályosulása után is sértetlenül fennmaradt, s az örökbefogadott gyermek csakis az örökbefogadó szülővel lépett rokoni

229 OPTK 51-54. §§.

230 1867-ig az örökbefogadási szerződések kormányhatósági megerősítésének jogát a helytartótanács gyakorolta, 1867-től kezdődően a magyar királyi igazságügyminiszter erősítette meg a szerződéseket. Lásd továbbá: MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700-701.

kötelékbe, így tehát a két szerződő fél rokonai között rokonsági viszony nem keletkezett. Az örökbefogadás az örökbefogadott és vér szerint való rokonai között a törvényes örökösödési jogosultság tekintetében változást nem szült, mert az örökbefogadásnak nem lehetett oly hatályt tulajdonítani, hogy ezáltal az örökbefogadott és a vér szerinti rokonai a saját családi összeköttetésükön alapuló törvényes örökösödési jogosultságukat egészben vagy részben elveszítsék.²³¹ Az örökbefogadás fennállásának időtartama alatt az örökbefogadott gyermeket harmadik személy nem fogadhatta örökbe, de ha az örökbefogadási szerződést érvényesen felbontották, akkor újabb örökbefogadásnak nem volt akadálya. A magyar jog feltétlenül, úgyszintén az osztrák jog is, - amennyiben az örökbefogadási szerződésbe ellenkező korlátozó vagy kizáró megállapodást nem foglaltak - az örökbefogadott javára törvényes örökösödési jogosultságot biztosított az örökbefogadó hagyatékára, de fordított viszonyban soha; az örökbefogadó szülőnek tehát nem volt törvényes örökösödési joga az előtte elhalt örökbefogadott gyermek hagyatékára és ilyen jogot – az igazságügyminisztérium joggyakorlata szerint – szerződésben sem köthettek ki a felek.

A magyar jog szerint az örökbefogadás szerződési jellegéből következett, hogy az egyrészt a szerződések felbontására fennálló általános anyagi érvénytelenségi okokból (tévedés, csalás, erőszak stb.), másrészt az örökbefogadás jogalapjával ellenkező magatartás okán bírói úton érvényteleníthető volt; ha az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülővel szemben olyan durva magaviseletet tanúsított, mely miatt őt halálesetre szóló rendelkezéssel kitagadhatta.²³² Ugyanezen ok miatt az örökbefogadó szülő is kérelmezhetette az örökbefogadási szerződés érvénytelenítését bírói úton, a túlélő házastárs akkor is, ha a házastársak közösen fogadtak örökbe. Az a körülmény, hogy a gyermeket a házastársak közösen fogadták örökbe, az egyik házastárs halála után a túlélő házastársat nem zárta el attól, hogy a szerződés érvénytelenítését a kitagadásra fennálló okból kérelmezhesse.

2.2. Az örökbefogadott gyermek öröklése

A magyar jog szerint az örökbefogadott gyermek a törvényes örökösödés szempontjából a törvényes leszármazóval egy tekintet alá esett jogi szempontból. Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó szülő általi ajándékozást kötelesrészének megsértése miatt csak abban az esetben támadhatta meg sikerrel és követelhetett kötelesrészt a megajándékozottól, ha a

²³¹ TELESZKY, Indokolás az általános magyar magánjogi törvénykönyv ötödik részéhez 320.

²³² A Kúria 5875/1910. sz. döntése; A Kúria 9999/915. sz. döntése.

megtámadott ajándékozás az örökbefogadás időpontja után létesült.²³³ Az örökbefogadó szülő örökbefogadáskor életben levő gyermekei nem panaszkodhattak sikeresen sem örökjoguk,²³⁴ sem esetleg kötelesrészük megsértését azon okból, hogy az örökbefogadási szerződés öröklési joguk sérelmére új örököszt állított be a megnyílandó szülői hagyatékba.²³⁵ Az örökbefogadott gyermek nem követelhetette a törvényes gyermeknek az örökbefogadás előtt adott érték betudását; mert ha kötelesrészt nem követelhetett (kevesebbet), még kevésbé követelhetett betudást (többet).²³⁶ Azok, akik az örökbefogadás és törvényesítés következtében nyertek törvényes örökösödési jogot az örökhagyótól életében kiházasításul, önálló házastárs berendezésére, önálló üzlet alapítására, folytatására, hivatali állás elfoglalására, továbbá a betudás szándékával adott ajándékok, mint adományozások akkor is betudás tárgyát képezték, ha az adományokat az örökbefogadás vagy törvényesítés előtt kapták.²³⁷

Az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződő örökbefogadó szülő irányában nyert jogokat, örökösödési joga tehát csak arra a vagyona terjedt ki, amely az örökbefogadó szülő hagyatékához tartozott, így tehát az örökbefogadó oldalági rokonaival szemben örökösödési joggal nem bírt. A bírói joggyakorlat szerint az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadó szülő után megnyílt törvényes örökösödési jogát nem érintette az a körülmény, hogy az örökbefogadóról tiszteletlenül nyilatkozott, vele illetlenül viselkedett s házából eltávozott, ha emiatt az örökbefogadó szülő nem tagadta ki, sem pedig a vele kötött örökösödési szerződésben ezt a körülményt bontó feltételként nem határozták meg.²³⁸ Örökbefogadott gyermeknek, mint egyúttal szerződéses örökösnek törvényes örökösödési jogát az örökbefogadó szülő élők közti ingyenes vagyonátruházással nem csorbíthatta. Ha az ingyenes vagyonátruházás nem állt ellentétben az örökösödési szerződés tartalmával, akkor az örökbefogadott gyermek nem az ajándékozási jogügylet érvényesítését, hanem csak az elajándékozott vagyomból kötelesrészének kiegészítését követelhetette.²³⁹

233 A Kúria 4827/1908. valamint 4082/910. számú döntései.

234 A Kúria 1648/1916. sz. döntése

235 Azonban sikeresen teheték a házastársak közszerzeményi jogviszonyaikat rendező szerződéssel szemben, mert ez utóbbi esetben a szerződés az egyik házastárs részéről a másik házastárs javára tett ajándékozást foglalt magában, mely a gyermekek örökösödési joga, illetve kötelesrésze sérelmére nem vezethetett.

236 A Kúria 3737/1920. sz. döntése.; SÁNDORFALVI PAP, A kötelesrész kérdésének köréből 222.

237 Öröklési jog, 285.

238 A Kúria 3674/1914. sz. döntése.

239 A Kúria 6173.1914. sz. döntése.; PLOPU, Szemelvények 41-43.

Az örökbefogadott gyermek kötelesrésze – ha törvényes gyermek is volt – nem volt egyenlő az utóbbi kötelesrésszel. A jogszabály szerint a kötelesrészt örökbefogadással sem lehetett sérteni. Sándorfalvi Pap István kúriai bíró példája szerint, ha tehát az örökhagyónak volt egy törvényes gyermeke és egy örökbefogadott gyermeke, az előbbinek kötelesrésze fél, az utóbbinak negyed; vagyis, ha a vagyon 12.000 pengő s az örökhagyó ezt egészen egy harmadiknak hagyta, kötelesrész címén abból a törvényes gyermek 6.000 pengőt, az örökbefogadott gyermek 3.000 pengőt igényelhetett. Ha pedig az örökhagyónak nem volt törvényes gyermeke, hanem két örökbefogadott gyermeke volt - akik közül az egyiket korábban, a másikat később fogadta örökbe - a helyzet változatlan volt, vagyis az első örökbefogadott gyermek kötelesrésze fél, a másodiké csak negyed volt.

A Kúria egyik ítélete szerint: az örökhagyó a felperest 1919-ben fogadta örökbe, s ezután 1926-ban a másodrendű alperest. Mivel a felperes az örökbefogadással a törvényes gyermek jogállásába lépett, az örökhagyónak újabb örökbefogadása a felperes szerzett jogait, tehát a kötelesrészhez való jogát, ami a vagyon feléből állt, nem sérthette, mert ebben a vonatkozásban az újabb örökbefogadás az ajándékozással vagy végrendeleti juttatással egy tekintet alá esett. Ezek szerint tehát a felperes kötelesrésze a vagyon fele, a másodrendű alperesé pedig a vagyon negyede volt. Ha a házasság előtt történt az örökbefogadás, és a házasságból gyermek született, akkor a helyzet másképpen alakult: a házasság előtt tett ajándékból a törvényes gyermek nem követelhetett kötelesrészt, tehát őt és az örökbefogadott gyermeket kötelesrész címén egyaránt negyed-negyed rész illette.²⁴⁰

2.3. Az örökbefogadás az ITSZ után

Az 1861-ben tartott Országbírói Értekezlet – mely a magyar polgári anyagi magánjogot túlnyomó részben visszaállította – az OPTK uralma alatt már keletkezett jogokat respektálta; s miután magánjogunk kodifikálva még nem volt, így az örökbefogadás sem nyert törvény általi szabályozást.²⁴¹ Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861. július 23. napján hatályba léptek a magyar anyagi magánjogi törvények visszaállítása és a jogfolytonosság biztosítása érdekében, azonban az örökbefogadás kérdésére nem terjeszkedtek ki. Erdélyben, Horvátországban és Szlavóniában, a Temesi Bánságban, a Határőrvidéken és Fiumében viszont az OPTK maradt hatályban, azaz a magyar Kir. Curia párhuzamosan használta a

240 A Kúria 4582/1931. sz. ítélete; SÁNDORFALVI PAP, A kötelesrész kérdésének köréből 222.

241 Törvénykezési Szemle, Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől 22.

magyar és az osztrák magánjog szabályait, attól függően, hogy az adott ügy Magyarországon vagy a Korona mellékországaiból került elé.²⁴² Az örökbefogadási szerződések megerősítését az osztrák uralom gyakorlatának²⁴³ folytatásaként és a megváltozott társadalmi és állami berendezkedés követelményeként a Helytartótanács gyakorolta Magyarországon.²⁴⁴

Az örökbefogadás 1861-ben nem volt egyéb, mint egyoldalú szerződés – egyes magánjogi írók azt egyenesen végrendeleti intézkedésnek tekintették – mely rokonságot nem alapított a fogadó szülők és a felfogadott gyermek között, továbbá a gyermek és törvényes szülő közötti rokoni kapcsolat sem szűnt meg.²⁴⁵

1867-ig az örökbefogadási szerződések kormányhatósági megerősítésének jogát a helytartótanács gyakorolta,²⁴⁶ 1867-től kezdődően a magyar királyi igazságügyminiszter erősítette meg a szerződéseket, mely nem jelentett érvényességi feltételt, csupán tanúsította, hogy a szerződés a felek akaratából kötött, az alaki és anyagi jogszabályoknak megfelelő liquid ügylet volt, mely arra is szolgált, hogy harmadik személyekkel szemben tanúsítást nyerjen az örökbefogadás tényével és a névváltozás anyakönyvi bejegyzésével. A szerződés az igazságügyminiszteri megerősítés előtt is kötötte a feleket, attól való elállást nem tett lehetővé. Az igazságügyminiszter akkor tagadta meg a megerősítést, ha az örökbefogadás valamely törvényes kelleke hiányzott, ha a feleknek a körülményekből nyilvánvaló akaratuk nem családjogi viszony alapítására irányult.²⁴⁷ Ezeket a szerződéseket nem létezőnek tekintették, a megerősítés megtagadása ellen az érintettek számára egy jogorvoslati lehetőség állt nyitva: a bírói út.²⁴⁸ Évtizedek múltak el addig, amíg egy-egy kormányhatóságilag meg nem erősített örökbefogadási szerződésnek magánjogi vonatkozásban való érvényesítését megkísérelték. Nem volt helye megerősítésnek, ha a kiskorú még a jóváhagyás előtt meghalt vagy a jóváhagyás után, de a megerősítés előtt halt meg, mivel az örökbefogadás célját veszítette.²⁴⁹ A megerősítésre fel sem terjesztett vagy felterjesztett, azonban meg nem erősített örökbefogadási szerződésnek csupán magánjogi joghatóságban való fenntartása szükségszerűen sértette volna az örökbefogadási szerződés egységességét, mert az

242 RÁCZ, A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi 22-28.

243 OPTK 181. §.

244 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700-701.

245 Törvénykezési Szemle, Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől 22.

246 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701.

247 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700-701.

248 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 703.

249 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 702.

örökbefogadó vagyoni kötöttsége dacára a vérszerinti leszármazót pótló, ugyanakkor vele szemben gyermekileg kötelezett családtaghoz nem jutott volna.²⁵⁰

Az örökbefogadó szerződés tehát az igazságügyminiszteri megerősítéssel lépett hatályba, melyet az igazságügyminiszter rendeleti formában adott ki.²⁵¹ Az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után megerősített szerződés csak akkor volt hatályos, ha az egyik fél az igazságügyminiszterhez vagy más közhatósághoz megerősítés/jóváhagyás végett a meghalt fél életében bemutatta vagy erre megbízást adott.²⁵²

A rendelet két fő részre tagolódott: elsőként a kormányhatósági megerősítést tartalmazta, majd a közvetítő hatóságokhoz szóló utasítást - kiskorúak esetében az árvaszékhez, nagykorúaknál pedig a törvényszékhez - hogy lássák el a szerződés példányait megerősítő záradékkal, intézkedjenek az örökbefogadás ténye, a névváltozás vagy annak a ténynek az anyakönyvbe való bejegyzéséről, hogy az örökbefogadott neve nem változott, a feleket pedig az iratok egyidejű megküldésével értesítsék.²⁵³ Az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megerősítése nem szüntette meg az örökbefogadási szerződésnek vagy az ahhoz szükséges beleegyezésnek semmisségét vagy megtámadhatóságát.²⁵⁴

Az 1867. évi február hó 17-én kibocsátott királyi rendelettel megszüntetett Helytartótanácsnál tárgyalt ügyek közül az Igazságügyminisztériumhoz tartozott a nem nemesek örökbefogadási szerződésének jóváhagyása. A nemesség átruházását célzó örökbefogadásokat – az igazságügyi minisztérium előzetes vizsgálata után – a belügyminiszter terjesztette föl királyi megerősítésre. Az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól történt elválasztása²⁵⁵ és a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény²⁵⁶ hatályba lépésével sem nyert az örökbefogadási szerződés megerősítésének kérdése törvényhozási szabályozást és a felmerült viták következtében - törvényi felhatalmazás alapján,²⁵⁷ a belügyminiszterrel egyetértőleg – 1872. január 30-án kibocsátott rendelet²⁵⁸ azok megerősítését – úgy az

250 Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 377-381.

251 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701.

252 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 702.

253 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701-702.

254 Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 377-381.

255 1869. évi IV. tc. 1. §.

256 1870. évi XLII. tc.

257 1869. évi IV. tc. 25. §.

258 3091/1872. I. M. sz.

önjogúakra, mint a nem önjogúakra nézve – továbbra is az Igazságügyminisztérium hatáskörében hagyta.²⁵⁹

2.4. A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk

1861-ben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok a tradicionális magyar magánjog jelentős részét helyreállították ugyan, azonban az örökbefogadás esetében az osztrák kódex rendelkezései a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk (Gyámtörvény) megalkotásáig hatályban maradtak.²⁶⁰ Az OPTK magyarországi hatályba léptetése – az örökbefogadás szempontjából – azt jelentette, hogy e jogintézmény természetjogi szemlélettel és törvényi jogi szabályozással lett a magyar magánjog része 1877-ig, míg (hasonló szabálytartalommal) saját magyar törvény nem született.

Az 1877. július 7. napján, az országgyűlés mindkét házában kihirdetett Gyámtörvény anyagi jogi és eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmazott. E törvény szerint a gyámhatóság legfőbb feladata a gyámoltak és gondnokoltak szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása, valamint megóvása volt. (263. §) A Gyámtörvény „A gyámhatóságokról” szóló II. részében rendelkezik az első fokon eljáró törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételesen pedig a községek árvaszékének feladat-és hatásköréről.²⁶¹ A törvény abból az aspektusból indult ki, hogy a gyámügyekben a községnek, valamint a családnak is kellő befolyást kell biztosítani, így szakítani kíván a 16. századbeli irányzattal, mégpedig: amely szerint az állam intézi, kezeli és igazgatja a gyámügyeket a család és a község kizárásával, a gyámot a gyámhatóság „mechanikus közegének” tekintve. Így tehát be kell vonni a családot és a községeket a gyámhatósági munkába. A törvénycikk két részből áll: az első rész a gyámságról és a gondnokságról, valamint az ehhez kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról, a második rész pedig a gyámhatóságokról és a hozzá kapcsolódó jogintézmények szabályozásáról szól. Általános elvként szögezi le a törvény, hogy a kiskorúak gyámság vagy atyai hatalom alatt állnak, valamint az atyai hatalom és gyámság egymást kizáró jogintézmények.²⁶² Az apai hatalom kezelésére nézve a Gyámtörvény csak fakultatív szabályt tartalmazott, nem pedig kötelező intézkedést, mint az OPTK 183. §-a. Így, tehát az örökbefogadás nálunk nem volt több egyéb öröklési szerződésnél – nem alapított kölcsönös

259 E hatásköri beosztáson a 1877. évi XX. törvénycikk sem idézett elő változást.

260 RÁCZ, A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi 22-28.

261 ZÁMBÓ, A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete 1., http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html#_ftn20, (Letöltés: 2021. július 19. 22:53).

262 SZŰCS, Az árvaszékek története és jogi szabályozása 118-119.

viszonyt, mint az *adoptio fraternalis* – csupán az örökbefogadott gyermeknek adott öröklési jogot az örökbefogadó után; a gyermek a vér szerinti atyja hatalmában maradt, ha ellenkező megállapodás nem jött létre,²⁶³ az örökbefogadó családhoz rokoni szálak nem fűzték. Ezzel szemben az OPTK 179 - 185. §-ai értelmében az örökbefogadás valódi *imitatio naturae* volt, mely *de jure* és *de facto* rokonságot alapított az örökbefogadó és adoptált között.²⁶⁴

A gyámi tiszt ellátása a gyámnak nemcsak joga, hanem kötelessége is volt, melyet a Gyámtörvényben megállapított esetek és okok kivételével nem lehetett elutasítani. (48. §) A törvény a gyámságra hivatott személyek sorrendjét is megállapította, a gyámok tekintetében a római jogi eredetű csoportosítást használta, amelyet már a régi jogunk is követett. Így tehát megkülönböztettek: nevezett, törvényes, törvényes és természetes, valamint rendelt gyámot. A törvény 43. §-a kizárta a nőket a gondnokság és a gyámság viseléséből, az anya, az örökbefogadó anya és a házastárs kivételével. Amennyiben az elhalt atya nem nevezett meg gyámot, úgy a gyám tisztsége az anyára, mint természetes és törvényes gyámra szállt, abban az esetben viszont, ha az atya nevezett, akkor a gyámi tisztség a nevezett személyt illette meg - hiába volt az atyai hatalom az ő személyéhez kötődő, elidegeníthetetlen ősi jog (*jus personalissimum*) - így az örökbefogadási szerződés megkötésére a törvényes gyám volt jogosult, az anya pedig csak azt követelhetette, hogy a kiskorú gyermekeit magánál tarthassa és azok személyi, valamint vagyoni ügyeiben őt meghallgassák.²⁶⁵ E mellett azonban természetesen az apa is érvényesíthette azon jogát, hogy a gyermekét érdeklő fontosabb ügyekben őt is meghallgassák.²⁶⁶ Azonban a gyám vagy gondnok köteles volt a gyámhatóság jóváhagyását kikérni kiskorú örökbefogadása esetén.²⁶⁷ Nő általi örökbefogadás esetén - amennyiben a törvényes atya az atyai hatalmat vagy az anya a törvényes gyámságot fenn nem tartotta - a törvényes és természetes gyámság az örökbefogadó anyát illette.²⁶⁸ A törvénytelen származású kiskorú örökbefogadása esetében a szerződést az anyával, – mint természetes és törvényes gyámmal – köthette meg az örökbefogadó.²⁶⁹

A következőkben egy jogeseten keresztül ismertetem a bíróság joggyakorlatát olyan kiskorú örökbefogadása ügyében, akinek anyja az örökbefogadási szerződés megkötésekor a

263 1877. évi XX. tc. 15. §

264 Törvénykezési Szemle, Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől 22.

265 SZŰCS, Az árvaszékek története és jogi szabályozása 124-128.

266 Törvénykezési Szemle, Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől 22.; 1877. évi XX. tc. 142. § és 149. §-a.

267 1877. évi XX. tc. 113. §-a.

268 1877. évi XX. tc. 36. §-a.

269 1884. évi január hó 22. napján 3546. szám alatt kiadott igazságügyminiszteri rendelet 1. pontja szerint.

természetes és törvényes gyámi tisztében megerősítve nem volt és a szerződés a m. kir. igazságügyminiszteri megerősítése előtt meghalt. A Gyámtörvény a végrendeletben nevezett, a törvényes, illetőleg a természetes és törvényes, továbbá a rendelt gyám között nem tett különbséget,²⁷⁰ tehát az anyát mind a törvényen, mind a házasságon kívül született gyermeke felett a gyámság a törvénynél fogva illette meg, azonban csak a gyámhatósági megerősítése után gyakorolhatta természetes és törvényes gyámi tisztét. Az anya, mint természetes és törvényes gyám, a gyámhatóság intézkedése előtt is megtehetette a kiskorúak érdekében a halaszthatatlan teendőket, az örökbeadó anya - mint természetes és törvényes gyám - részéről gyermekeinek örökbefogadása tárgyában kötött szerződésére azonban rendszerint nem nyert alkalmazást.²⁷¹ Kivételesen az örökbefogadási szerződés megkötése a gyermekek érdekében sürgős gyámi teendőnek minősülhetett ugyan, de általánosságban mégsem lehetett olyan halaszthatatlan teendőnek tekinteni addig, amíg a gyámhatóság az anyát természetes és törvényes gyámságában meg nem erősítette. (A gyámi törvény nem határozta meg expressis verbis a halaszthatatlan gyámi teendők körét, de több olyan rendelkezése volt, amelyek alapján ennek a kifejezésnek helyes értelmét meg lehetett határozni.) A dolog természete szerint a kiskorú tartásáról és neveléséről, valamint vagyonának fenntartásáról és kezeléséről való sürgős gondoskodást olyan halaszthatatlan természetű teendőnek kellett tekinteni, amelyeknek elhalasztásából a kiskorúnak kára származott. Tekintettel arra, hogy a bírói gyakorlat szerint a kiskorú nevében kötött jogügylet jogérvényesen csak úgy jöhetett létre, ha a kiskorút a jogügyletnél törvényesen képviselték, így annak létrejöttéhez szükséges volt, hogy a gyámhatóság a gyám megerősítése vagy kirendelése kérdésében jogerősen határozzon.²⁷²

2.5. A belügyminiszter 1900. május 19-én kelt körrendelete a kiskorúakat érintő örökbefogadások tárgyában

A belügyminiszter 1900. május 19-én kelt körrendeletében²⁷³ felhívta az összes közigazgatási bizottságot, hogy utasítsák az árvaszékeket a kiskorúakat érintő örökbefogadások körüli eljárás szabályainak pontos betartására. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye árvaszéke a kérdéses szabályokat «örökbefogadási eljárás szabályai» cím alatt külön munkálatba foglalta, melyre a

270 1877. évi XX. tc. 35. és 39. §.

271 1877. évi XX. tc. 38., 66-67., 70., 231. és 232. §.

272 1877. évi XX. tc. 67. §; TÉRFY (szerk.) Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet) 45-47.

273 A m. kir. belügyminiszter 1900. évi 42.034. számú körrendelete valamennyi vármegye, város közigazgatási bizottságához, az örökbefogadások körüli eljárás pontos betartása tárgyában, lásd https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1900/?pg=482&layout=s (Letöltés: 2021. július 9. 21:21).

belügyminiszter – az igazságügyminiszterrel egyetértőleg – a következő közérdekű észrevételeket tette:

„1. Az örökbefogadók és az örökbefogadandók között legalább 16 évi korkülönbségnek kell lenni. Magyarországnak az általános osztrák polgári törvénykönyv hatálya területén levő részeiben 18 év a korkülönbség. Az örökbefogadási szerződésbe nem veendő fel lényege s kellék gyanánt, hogy az örökbefogadó az örökbefogadandót házába és családjába veszi s reája családnevét átruházza. Mert erre vonatkozólag a szerződő feleknek az akarata irányadó; a kiskorú gyermek ugyanis örökbefogadható anélkül, hogy az örökbefogadó házába vagy családjába kerülne és örökbefogadó szüleinek családnevét sem köteles a szerződésbe foglalt külön megállapodás nélkül viselni; kivéve, ha az örökbefogadó az OPTK hatálya területén rendes lakással bírnak, mely esetben a névátruházás kötelező.²⁷⁴ (Az OPTK ugyanis kötelezően írta elő, hogy az örökbefogadás csak oly feltétel mellett köthető, hogy az örökbefogadott személy az örökbefogadó szülőnek nevét elnyerje és viselje, de előbbi családnevét is megtarthatja.)²⁷⁵ Az örökbefogadandókat nem lehet az örökbefogadó összes vagyonának törvényes örökösévé tenni, mert az örökbefogadott gyermekek a törvényes gyermekeknél az örökösödés tekintetében több joggal nem bírnak, részükre tehát csupán csak a törvényes gyermekeket megillető törvényes örökösödési jog biztosítható.

2. Ha a benyújtott iratokból az tűnik ki, hogy a kiskorú más árvaszék gyámhatósága alá tartozik, az erre vonatkozó kérvény az illetékesnek mutakozó árvaszékhez hivatalból átteendő.

3. Ha a törvényes képviselő ismeretlen helyen távol van, abból a czélból, hogy az illető kiskorú örökbefogadható legyen, nem szükséges, hogy az atyának atyai hatalma megszüntettség, az anya pedig a gyámságtól elmozdítottassék, mert a szülő nem köteles gyermekét örökbe adni, még akkor sem, ha annak örökbefogadás útján jobb sorsot is biztosíthatna.²⁷⁶ Ez utóbbi szabály áll akkor is, ha az atya a törvényes vélelem szerint törvényes gyermekének örökbeadását pusztán csak azért tagadja meg, mert őt tőle származottnak el nem ismeri.

274 OPTK 182. és 184. §§.

275 VIRÁGH, Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perai Magyarországon 176.

276 Kivéve, ha az 1877: XX. tc. 22. §-ának 1. és 57. §-ának 1. és 2. bekezdésében felsorolt esetek valamelyike forgott fenn.

4. A névátruházás — kivéve az OPTK hatályának területén rendes lakással bíró örökbefogadókat — nem kötelező. Ha az örökbefogadónak az örökbefogadottal azonos családneve van, a névátruházás iránt nem kell intézkedni. Amennyiben lelt (lelencz, talált) gyermeket fogadnak örökbe, a fentebb említett szabály az irányadó. Az örökbefogadási szerződésben elégséges, ha csak az mondatik: „örökbefogadó az örökbefogadandó részére «a törvényes örökösödési jogot biztosítja», a többi kiegészítő rendelkezésre a szerint, amint van gyermek vagy ilyen még várható, feltétlenül nincs szükség, habár azok ellen, ha a szerződésbe felvételnek, kifogás nem tehető. Olyan esetekben, midőn az örökbefogadó az öröklési jogot csak vagyonának bizonyos hányadára szorítja, a szerződés nem számíthat kormányhatósági megerősítésre még akkor sem, ha az örökbefogadó nagy vagyonnal rendelkezik.

5. Ha a házastársak közül csak az egyik fogad örökbe, a szerződés érvényességéhez a másikkal beleegyezése nem szükséges. Ha az örökbefogadó az országnak azon részeiben lakik, hol az OPTK ideiglenes érvényben fentartva nincs, az örökbefogadásnak a gyermektelenség nem feltétele s tehát amennyiben az örökbefogadónak gyermekei volnának, ezek részére ügygondnok kirendelésének szüksége fen nem forog. Az örökbefogadási szerződés gyámhatósági jóváhagyása tárgyában hozott határozatnak jogerőre emelkedését még akkor is be kell várni, ha a felek egybehangzó akarata alapján a tiszti ügyész hozzájárulásával hozatott. Az örökbefogadás tényének és az ezzel kapcsolatos névátruházásnak anyakönyvi kitüntetése iránt az árvaszék, hivatkozással az e tárgyban hozzá intézett igazságügyminiszteri rendeletre, közvetlenül fordul az illető anyakönyvvezetőhöz. Magyarországnak azon részeiben, hol az OPTK ideiglenes érvényben van, nem létezik jogszabály, mely a törvénytelen gyermeknek természetes atyja részéről való örökbefogadását megtiltáná. Nem áll tehát, hogy törvénytelen gyermekekre nézve szülők részéről nem örökbefogadásnak, hanem törvényesítésnek van helye.”²⁷⁷

3. A magyar állampolgárság honosítással történt megszerzéséről, valamint a nemzetközi örökbefogadás szabályozásáról

Tekintettel arra, hogy a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk 2. §-a nem említi a magyar állampolgárság megszerzésének módjai között az örökbefogadást, azonban fontosnak tartom ismertetni azon rendelkezéseit, mely szerint

277 35.928/1901. B. M. sz.; Különfélék 248.

nagykorú személy örökbefogadása a magyar állampolgárság megszerzésének olyan előfeltétele, amelynek érvényesülése esetén a magyar állampolgárság honosítás útján való megszerzéséhez szükséges kellékek egy részétől el lehetett tekinteni. Magyar állampolgárság megszerzésének kedvezménye abban állt, hogy külföldi örökbefogadottnak nem kellett öt éven keresztül megszakítás nélkül Magyarországon laknia és ugyanezen idő alatt adót is fizetnie és nem kellett igazolnia azt sem, hogy bír annyi vagyonnal vagy olyan kereseti forrással, amelyből lakása helyének körülményeihez képest magát és családját eltarthatta, amennyiben a vagyon és az adózás feltételeinek az örökbefogadó megfelelt.²⁷⁸

A m. kir. belügyminiszter azonban - a törvénycikk 11. §-án alapuló jogán - még az összes kellékek fennforgása esetén is megtagadhatta a honosítási okirat kiállítását. Amennyiben a honosított férfi a magyar állampolgárságot megszerezte, akkor a honosított állampolgársága csak törvényes gyermekére és nejére terjedt ki.²⁷⁹ A magyar kir. Igazságügyminisztérium nem hagyott jóvá olyan örökbefogadási szerződést, amely akár a magyar, akár a külföldi személy hazai jogának nem felelt meg.²⁸⁰

Mintegy két évtizeddel az Mtj-t követően jelent meg Szladits Károly szerkesztésében a Magyar Magánjog c. sorozat első kötete, amely a nemzetközi örökbefogadással kapcsolatos jogvitákban adott útmutatót a jogalkalmazóknak. Az örökbefogadó hazai joga szerint kellett elbírálni az örökbefogadás megengedhetőségét, anyagi feltételeit, joghatásait. Az örökbefogadott korát, cselekvőképességét; az aktív örökbefogadási képességet; az örökbefogadó és az örökbefogadott egymás közti viszonyából folyó anyagi feltételeket (korkülönbség, azt, hogy szülő és törvénytelen gyermek, testvér, nagyszülő és unoka között létesülhet-e örökbefogadási szerződés), a vállalt jogok, kötelezettségek mértékét; a joghatásokat; azt viszont, hogy a szerződés kormányhatósági megerősítésre szorul-e, az örökbefogadott hazai joga alapján bírálták el. Amennyiben a beleegyezés, jóváhagyás tekintetében az örökbefogadandó személy joga az örökbefogadó hazai jogával kollízióba került, akkor az örökbefogadandó személy hazai joga döntött az adott jogvitában. Az örökbefogadó szerződés alaki érvényességét a szerződéskötés helyén és idején fennálló jog alapján, a *lex loci actus* kapcsolólve szerint bírálták el.

278 1879. évi L. tc. 8. §.

279 1879. évi L. tc. 7. §.

280 VIRÁGH, Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perei 176.

Az állami, közrendészeti szempontok nem tették kívánatossá, hogy az örökbefogadás konjunkturális magánérdekeket szolgáljon, nem engedte az iparszerűséget, azt, hogy az örökbefogadó több külföldi állampolgárt örökbe fogadhasson, illetve megtagadta a megerősítést abban az esetben is, ha az örökbefogadó külföldi állampolgár volt. Kivételesen az igazságügyminiszter megerősíthette a külföldi örökbefogadó részéről kötött örökbefogadó szerződést, ha az örökbefogadó hazai állama az igazságügyminiszter intézkedését hatályosnak ismerte el; ha az örökbefogadó Magyarországon lakó, megállapíthatatlan állampolgárságú volt, vagy ha a külföldi örökbefogadó hazájának törvényei szerint illetékes hatóságnál a megerősítést megkísérelte, de nem volt kieszközölhető amiatt, mert a külföldi hatóság magát a megerősítésre illetéktelennek mondta ki azért, mert az örökbefogadott külföldi, magyar honos volt.

Pollák Illés magyar ügyvéd, jogi szakíró, publicista „A jog és az egyén küzdelme” című, 1911-ben tartott jogászegyleti előadása szerint a főváros környékén élt egy 55 éves földműves, akinek 150 örökbefogadott fia volt, köztük 15 osztrák tábormok, 20 osztrák főúr. A tömeges örökbefogadás célja az volt, hogy a hazájukban feleségeiktől elválni nem tudó osztrákok magyar állampolgárságot szerezzenek és mint ilyenek Magyarországon szabadulhassanak meg a terhessé vált házassági kötelektől.²⁸¹ Tekintettel arra, hogy a nemzetközi örökbefogadások jelentős része színlelt (*in fraudem legis*) jogügylet volt - mely a magyar állampolgárság megszerzésére irányult - a törvényhozó ennek tekintetében úgy rendelkezett, hogy amennyiben magyar örökbefogadó fogad örökbe külföldi gyermeket, az örökbefogadott nem szerzett magyar állampolgárságot, csak kedvezményes honosítás lehetősége állt fenn. Amennyiben külföldi állampolgárságú örökbefogadó magyar gyermeket fogadott örökbe, az örökbefogadott nem veszítette el magyar állampolgárságát.²⁸²

4. Az örökbefogadás szabályozása az Mtj-ben

Pesthy Pál igazságügyminiszter²⁸³ 1928. március elsején nyújtotta be a magyar magánjogi törvénykönyv V. tevezetét törvényjavaslatként (Mtj.) a képviselőházba, és a benyújtás alkalmával hangsúlyozta, hogy – mint igazságügyminiszter – kiemelfontosnak tartja a javaslat mielőbbi tárgyalását. Az Mtj. személyi és családjogi intézményei közül a legerősebb hatást az

281 MIKOS, A vadházastárs „erkölcsi rangemelése”126.

282 SZLADITS, Magyar Magánjog I. 462-464.

283 Dr. Pesthy Pál született: Koronczó Pál (Uzdborjád, 1873. július 9. – Sárszentlőrinc, 1952. május 7.) magyar jogász, kúriai bíró, országgyűlési képviselő (Egységes Párt), igazságügy-miniszter (1924–1929).

örökbefogadás váltotta ki.²⁸⁴ Hogy az idő mennyire sürgette az örökbefogadás mielőbbi végleges szabályozását, az kitűnt abból, hogy a bajbajutott, háború következtében szétszakadt családok a rádió igénybevételével kívánták elhelyezni, illetve örökbe adni gyermekeiket módos családoknak, mert a gyermekeik éheztek, eltartásukra a többség nem volt képes.²⁸⁵ „Szegény anya örökbeadná 7 éves, izr. fiúgyermekét, jobb ur családhoz. Apátlan jeligére.” - 1938. február 6. napján jelent meg az Ujságban.²⁸⁶

1. kép: Árvaházi reggeli. Vasárnapi Ujság 1883

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában végzett kutatásaim alapján magam is megállapítottam, hogy 1872 és 1923 között rengeteg gyermek került állami gondozásba, mivel édesapjuk a háborúból nem tért vissza, édesanyjuk pedig nem volt képes eltartani őket. Az örökbeadásra, mint hazafias cselekedetre tekintettek. Amennyiben örökbefogadás útján sem volt biztosítható az árvák jövője, akkor elhelyezésükről önként vállalkozó jótevőknél, illetve jótékony társadalmi intézetekben vagy intézményekben gondoskodtak. Végző soron a

284 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 3.

285 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 101.

286 Ujság, 1938. február 14., 40.

gyermekmenedékhelyek adtak otthont nekik.²⁸⁷ 1915-ben alapították az Országos Stefánia Szövetséget, mely átfogó, modern, preventív módszerekkel dolgozó anya- és csecsemővédelmet valósított meg. A szövetség sikereit alátámasztotta az 1917-ben született kormányrendelet, amely állami feladattá minősítette az anyák és csecsemők szociális ellátását, és a szövetség keretei közé utalta megvalósítását. Közben az Országos Gyermekvédelmi Liga a háború alatti években vállalta a gyermekes családok pénz-, ruha- és cipősegélyezését, jogvédelmét, hadigondozását, illetve az örökbefogadások lebonyolítását.²⁸⁸

A magánjogi kódex elfogadása 1928-ban elmaradt. Amit a magyar magánjogtudomány ebben a helyzetben tehetett, az annyi volt, hogy részben írott jogon és jelentős mértékben bírói gyakorlaton alapuló magánjogunkat tudományos művekben foglalja össze. Meszlény Artur három évvel később, 1931-ben úgy egészítette ki Márkus Dezsőnek a századforduló éveiben kiadott Magyar magánjog című művét, hogy annak alapját az Mtj. képezte. Az Mtj. szakaszaihoz fűzte hozzá az adott jogintézményre vonatkozó írott és szokásjogi szabályait valamint a kúriai döntvényeket. A közvetett hatása ennek a módszernek az volt, hogy segítette a törvényként el nem fogadott ún. „kodifikálatlan kódex” tartalmának a mindennapi jogéletbe való átvételét.

4.1. Az örökbefogadóval és az örökbefogadottal szemben támasztott követelmények, az örökbefogadási tilalmak

Az örökbefogadás intézménye az Mtj-ben az OPTK-hoz és a Gyámtörvényhez képest lényegesen részletesebb szabályozást nyert. A vonatkozó szakaszok Meszlény művében a Jogforrások, személyi és családi jog című fejezetben kaptak helyet. Az örökbefogadás érvényes létrejötte feltételeként az Mtj. nem kívánta meg, hogy a leendő fogadó szülő házasságtalanságot fogadjon, csupán annak a három feltételnek kellett teljesülnie, hogy nagykorú legyen, ne legyen ivadéka,²⁸⁹ és legalább tizenhat év korkülönbség álljon fenn az örökbefogadó szülők és örökbefogadott között.²⁹⁰ Az Mtj. magyarázata szerint ivadék alatt a

287 KABA, Háborús mindennapok 390-391.

288 EGRESI, Szociálpolitika Magyarországon 284.

289 A törvényes leszármazók hiánya csak az ország azon részeiben képezte az örökbefogadás feltételét, ahol az OPTK ideiglenesen hatályban volt, ellenben az ország többi részében az a körülmény, hogy az örökbefogadónak törvényes leszármazói vannak, az örökbefogadást nem akadályozta. Lásd GAÁR, Az örökbefogadásról 9.

290 Mtj. 207. §.

lemenő rokont kellett érteni,²⁹¹ nagykorú személy pedig az volt, aki a 24. életévét betöltötte.²⁹² Különös méltánylást érdemlő esetben az igazságügyminiszter megerősíthette az örökbefogadási szerződést akkor is, ha az örökbefogadónak vérszerinti ivadéka volt vagy a korkülönbség kelléke hiányzott, de legalább tizenkét évvel idősebb volt az örökbefogadó szülő az örökbefogadottnál. A tizenkét évnyi minimális korkülönbség megállapítását az indokolta, hogy ez az a korminimum, amely feltétlenül szükséges az érvényes házasság megkötéséhez, ennél fogva ahhoz, hogy valakinek törvényes leszármazói legyenek.²⁹³ Gál Dezső és Nyárádi László budapesti ügyvédek álláspontja szerint „nagyszerű” gyakorlata volt az örökbefogadási rendszernek, hogy az örökbefogadó-képesség nem volt bizonyos magasabb korhatárhoz kötve, mint például a német jogban, ahol az örökbefogadónak legalább 50 évesnek, a spanyol szerint 45 évesnek, a svájci szabályozás szerint 40 évesnek kellett lennie.²⁹⁴

A törvényjavaslat szövege nem gyermeket említett, hanem (gyermekül) örökbefogadott személyt, így tehát nagykorú örökbefogadását is megengedte. Nagyszülő örökbe fogadhatta unokáját, ugyanazon örökbefogadó a szülőt és annak gyermekét is,²⁹⁵ a gyám gyámoltját, izraelita vallású egyén a keresztény vallású kiskorú egyént,²⁹⁶ de a gondnokság alatt álló személyeket is örökbe lehetett fogadni,²⁹⁷ ahogy nemes ember parasztot is.²⁹⁸ Törvényesített, saját gyermek örökbefogadását a törvény *expressis verbis* kizárta, azonban lehetővé tette, hogy a természetes atya saját törvénytelen (utóházassággal nem törvényesített) gyermekét örökbe fogadja.²⁹⁹ Ha az örökbefogadónak örökbefogadott gyermeke volt, akkor ez a tény nem akadályozta több gyermek örökbefogadásában, vagyis a törvényjavaslat nem határozott meg felső határt az egy háztartásban élő örökbefogadott gyermekek számát illetően.³⁰⁰ Házastársakat kivéve többen ugyanazt a személyt nem fogadhatták örökbe, azonban az örökbefogadó halála után az igazságügyminiszter különös méltánylást érdemlő esetben kivételt tehetett,³⁰¹ melyet szintén megerősített a kormányhatóság.³⁰² Senki sem fogadhatta

291 MESZLÉNY, Magyar magánjog I. 175. §

292 MESZLÉNY, Magyar magánjog I. 16. §; Azon örökbefogadóknak legalább ötvenévesnek kellett lenniük, akik a haza azon területén éltek, ahol az OPTK-t ideiglenesen hatályában fenntartották.

293 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 29.; 1894. évi XXXI. tc. 7. §.

294 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 25–26.

295 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 694.

296 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 695.

297 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 698.

298 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 704.

299 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 711.

300 Mtj. 207. §.

301 Az Igazságügyministeriumban szervezett állandó bizottság vezetősége, A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadmány, 394-396.; 37.965/1899. I. M. sz. rend.

302 2302/1928. I. M. sz. rend.

örökbe saját házastársát vagy házastársának elődjét.³⁰³ A házastárs csak a másik házastárs beleegyezésével fogadhatott és volt örökbefogadható, kivéve, ha ágytól és asztaltól el voltak választva,³⁰⁴ vagy ha a másik házastárs cselekvőképtelen volt, távol volt, nyilatkozat megtételében akadályozva volt.³⁰⁵ Közös gyermekké fogadásnak nevezte a törvény, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, kivéve, ha a feleség fogadta örökbe férjének házasságon kívül született gyermekét.³⁰⁶

A Baranya Megyei Levéltárban, Pécs város árvaszékének 1872 és 1910 közötti időszak iratanyagainak vizsgálata során megállapítottam, hogy többségük házastársi örökbefogadásról szólt: mind a feleség, mind a férj oldaláról nagyszámban fordult elő olyan örökbefogadás, amikor az egyik házastárs a másik házasságon kívül született (törvénytelen) gyermekét fogadta örökbe.³⁰⁷ Így tehát, ha az örökbefogadási szerződésben a törvénytelen származású gyermek apját megnevezték, a szerződés kormányhatósági megerősítést nem nyert. Ennek vonatkozásában ismertetek egy jogesetet 1884-ből: a tényállás szerint X. Y. örökbefogadta törvénytelen származású leányát azzal az indokolással, hogy ő a lány természetes apja és ezt csak azért nem törvényesítheti utólagos házassággal, mert a gyermek születése idején X. Y. még előző felségétől nem vált el. A magyar kir. igazságügyministerium 17,296/884. sz. rendeletével³⁰⁸ az árvaszék által jóváhagyott és kormányhatósági megerősítés érdekében felterjesztett örökbefogadási szerződés megerősítését megtagadta a következő indokolással: „17,296/884. számú folyó évi április 9-én 6495. sz. a. kelt jelentése mellékleteinek visszaküldése mellett értesítem a fővárosi árvaszéket, hogy a törvénytelen származású kiskorú G. L. örökbefogadása tárgyában X. Y. mint örökbefogadó és neje szül. G. Cs. mint a nevezett kiskorúnak gyámja között 1883. évi november 17-én kötött örökbefogadási szerződés a jelen szerkezetében nem erősíthető meg, mert ezen szerződés I. pontjában az örökbefogadandó kiskorú iránti apaságot X. Y. elismeri, azonban a törvénytelen származásúak apaságának

303 Előd alatt a felmenő rokont értették. Mtj. 175. §; Mtj. 208. §; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 696.

304 CSORNA, Gyámsági jog és jogszolgáltatás 34.; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 697.; Mtj. 209. §; az ágytól és asztaltól való különélés hat hónapnál rövidebb és egy évnél hosszabb időtartamú nem lehetett, amely alatt a házastársak nem voltak kötelesek együtt élni. A különélés ideje alatt a házassági életközösséget bármikor visszaállíthatták. Az ágytól és asztaltól való különélés elrendelése esetében a bíró intézkedett a közös kiskorú gyermek elhelyezése, valamint a nőnek tartása és a szükséges tárgyak kiadása iránt. ld. bővebben 1894. évi XXXI. tc. 99–102. §

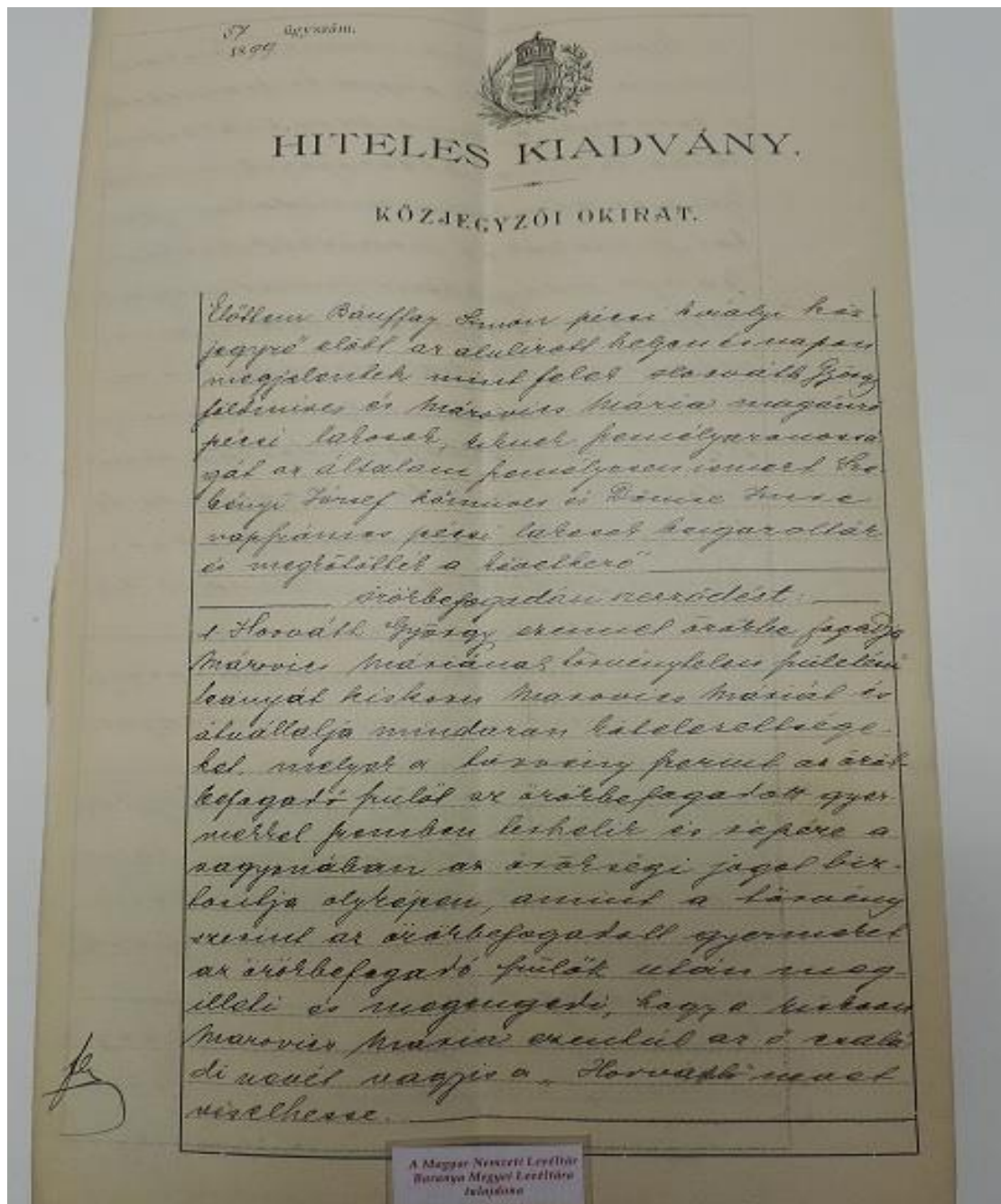
305 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 697.

306 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 703.

307 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899

308 A m. kir. igazságügyministernek 17,296. számú rendelete, a váczi kir. járásbírósnak telekkönyvi hatósággal felruházása tárgyában. Lásd https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_rendeletek_tara/ (Letöltés: 2021. július 9. 22:08)

meghatározása az örökbefogadási szerződés keretébe egyáltalában nem tartozik. Ennélfogva a szerződő felek részéről újabb örökbefogadási szerződés kötendő, melyben az örökbefogadandó egyszerűen mint G.A.-nak törvénytelen származású gyermeke nevezendő meg, a nélkül hogy bármi vonatkozás tétetnék arra nézve, hogy kitől származott. Az újabb szövegű szerződés a felek által három példányban mutatandó be és az árvaszék által miután a felett újabb határozatot hozott, hozzám felterjesztendő.”³⁰⁹

2. kép: Törvénytelen gyermek örökbefogadásáról rendelkező örökbefogadási szerződés-1899.02.11.

309 A magy. tud. Akadémia jelentéséből 200.

Az Mtj. az alábbi örökbefogadási tilalmakat határozza meg: a testvérek közötti,³¹⁰ a magzat (*nasciturus*),³¹¹ a házastársnak saját házastársa, vagy házastársa elődjének örökbefogadása. Előd alatt a felmenő rokont kellett érteni.³¹² Az Mtj. rendelkezései között szerepelt az is, hogy hazai jogunkban nem létezik olyan szabály, mely Magyarországnak az OPTK uralma alatt álló részein kívül lakó egyéneknek – ha törvényes leszármazóik vannak – az örökbefogadást megtiltáná. (207. §)

4.2. A házasságkötési tilalom, az örökbefogadási eljárás

Ha az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt a törvény tilalma ellenére házasságot kötött az örökbefogadottal vagy ivadékával, akire az örökbefogadás kihatott, akkor a házasságkötéssel az örökbefogadás megszűnt.³¹³

Az Mtj. részletesen szabályozta, hogy mely személyek beleegyezésére volt szükség az örökbefogadáshoz. „Kiskorú törvényes gyermeket csak szülőinek, kiskorú házasságon kívüli gyermeket csak anyjának beleegyezésével lehet örökbefogadni.” (209. §) A beleegyezést közhatóság előtt kellett jegyzőkönyvbe mondani vagy közokiratban kijelenteni, mely nem volt visszavonható. Annak a személynek a beleegyezését mellőzték, aki távol volt, cselekvőképtelen vagy a nyilatkozat megtételében tartósan gátolva volt.³¹⁴ Gondokság alatt álló örökbefogadott esetében pedig a gondnoknak a gyámhatóság által jóváhagyott beleegyezésével volt lehetséges a szerződés megkötése.³¹⁵ Az örökbefogadók örökbefogadás iránti szándékát – valamint, ha az örökbefogadandó gyermek a 14. életévét betöltötte az ő véleményét³¹⁶ – az eljáró árvaszék vagy a lakóhelyükhöz legközelebb eső szolgabíróság vette jegyzőkönyvbe.

A Baranya Megyei Levéltárban található, az 1872 és 1923 közötti időszak, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom során megállapítottam, hogy a szerződő felek szegény sorsára tekintettel az árvaszék előadója vagy az árvaszék által megbízott szolgabíró előtt szóban is megköthető volt a szerződés. Gyakran éltek ezzel a lehetőséggel a szegény

310 26.877/1891. I.M. sz. rend.; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I, 695.

311 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 698.; 419351/1891. I. M. r.

312 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 666.

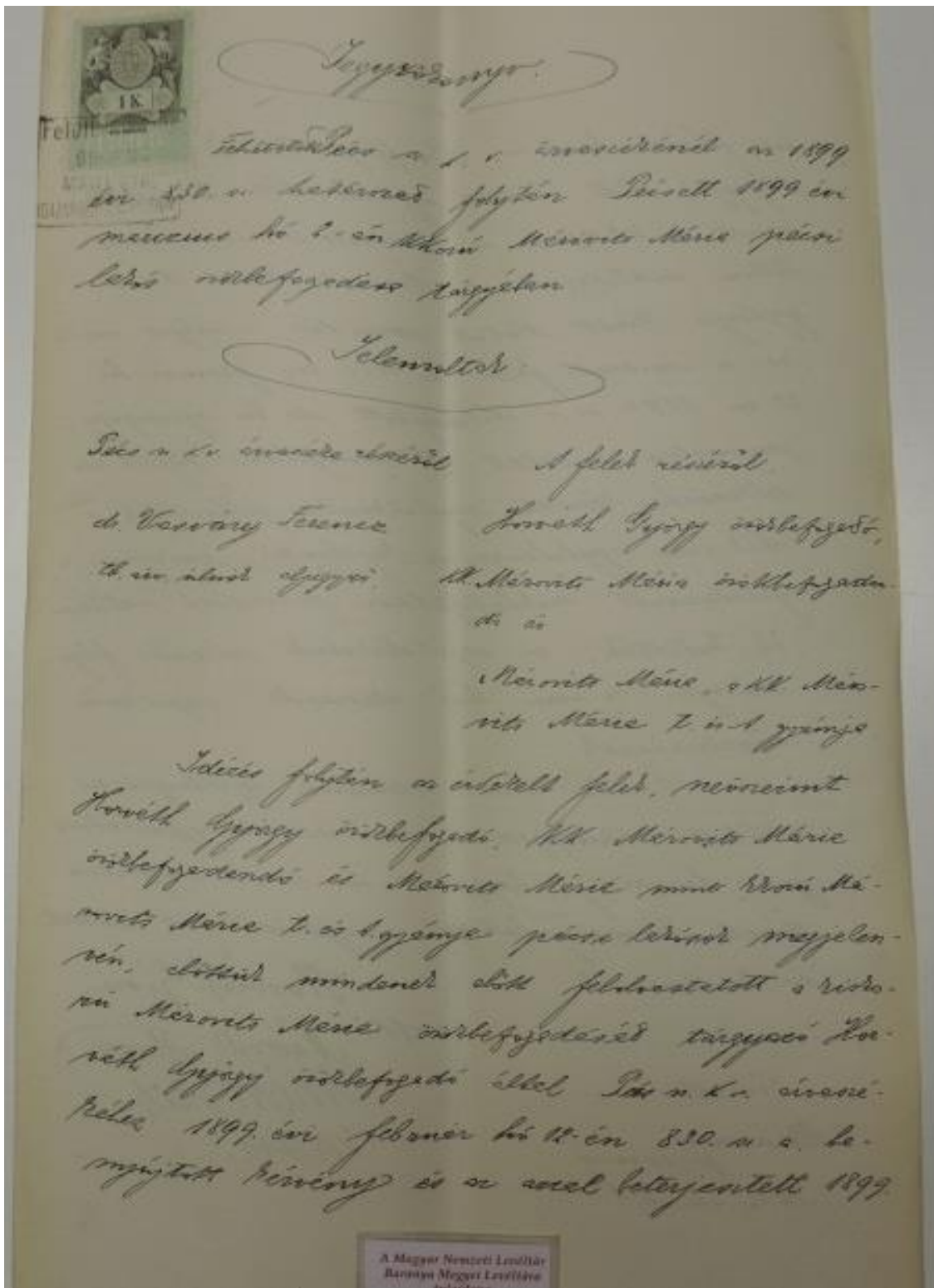
313 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 712.

314 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 697.

315 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 698.

316 A 3546/1884., illetve a 25,000/1917. I. M. számú rendelet kifejezetten előírta a 14. életévét betöltött kiskorú meghallgatását.

körülmények között élő családok, akik szegénységi bizonyítvánnyal igazolták állításukat és kérték, hogy a szükséges okmányokat az árvaszék szerezzze be.³¹⁷

3. kép: Pécsi lakosú kiskorú gyermek örökbefogadása tárgyában készült jegyzőkönyv - 1899. március 2.

317 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905

A házasságon kívül született gyermek törvényesítésének egyik eszközeként is szabályozta az Mtj. az örökbefogadás intézményét, a házasságon kívüli gyermek örökbefogadása nem gátolta az örökbefogadott törvényesítését. Ha az örökbefogadó törvényesítette az örökbefogadott gyermeket, akkor az örökbefogadás a törvényesítéssel megszűnt, az örökbefogadásból rokonság keletkezett azok között is, akikre a törvényesítés és az örökbefogadás kihatott.³¹⁸ Ha nem az örökbefogadó törvényesített, akkor a törvényesítéssel nyert családi nevet kapta az örökbefogadott, egyébként az örökbefogadás érintetlen maradt, ha csak a felek fel nem bontották.³¹⁹ A törvényesített, saját gyermek örökbefogadását a törvény *expressis verbis* kizárta.³²⁰ A Kúria az 1932. évben, C.III.482/1932. döntésében kimondta, hogy az elhunyt örökbefogadó apa iparát az örökbefogadott kiskorú gyermek nem folytathatta, tekintettel arra, hogy az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülő között rokonság nem létesült.³²¹

Az atyai hatalmat gyakorló atya vagy a gyám kérelmezhetette az örökbefogadás gyámhatósági jóváhagyását, az erre vonatkozó kérelemhez csatolni kellett az örökbefogadó és az örökbefogadott keresztelő vagy születési bizonyítványát; amennyiben a gyermek törvénytelen származású volt, akkor az édesanyjának a születési vagy keresztelő bizonyítványát is; ha az örökbefogadók házastársak voltak, akkor a házassági bizonyítványukat; amennyiben a törvényes atya, vagy a törvénytelen születésű örökbefogadandónak anyja vagy a szülők egyike sem élt, akkor a halotti bizonyítványokat, valamint a gyám által képviseltekénél a gyámi rendelvényt, ha a szülők éltek, de nem ők voltak a gyermek törvényes képviselői. A kérvény felett az árvaszék, mint gyámhatóság döntött. Amennyiben az örökbefogadást a kiskorú érdekében állónak tartotta határozatában jóváhagyta, jogerő után záradékolta, a szerződés három példányát felterjesztette az igazságügyminiszterhez végső elhatározásra.³²² A kiskorú érdekében megkötött szerződés csak a gyámhatóság jóváhagyásával vált a kiskorúra nézve kötelezővé. Amíg a kérvény jóváhagyás alatt állt, az önjogú szerződő fél nem állhatott el a szerződéstől, mindaddig kötelezte, amíg a jóváhagyást meg nem tagadták.³²³

318 Mtj. 174. §; 222. §; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 709.; A Királyhágón túl az OPTK szerint a törvénytelen gyermeket természetes apja nem fogadhatta örökbe. Lásd GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 29.

319 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 709-710.

320 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 711.

321 C.III.482/1932.

322 CSORNA, Gyámsági jog és jogszolgáltatás 30.; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 699-700.

323 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700.

67
 1900. évi Pénzügyi törvény 24/300 sz. a fellejtemény
 Okmányok Terés, most pénz láros örökös fogya-
 das tárgyában az inaktív azon jelenlévővel, hogy
 novemb. 14-én pénzügyi illetőségű.

Határozat
 Pénz. szab. Kiv. város érvényesülését az érde-
 kelték meghatalmazott állatmunka Pénzt 1899 évi
 november 14-én felosztást követően az évi Pénzügyi törvény
 1893 évi augusztus 14-én és 1899 évi szeptember 14-én
 illetőségű Okmányok Terés most pénz láros -
 nak Károly Terés és néző stb. Hochellinger Anna
 pénz láros által való örökös fogadás elnyerés
 hasznát, személyek jogai esetében azon személyek
 az érvényesülését Károly Terés és néző stb. Hochellin-
 ger Anna pénz láros örökös fogadás és Okmány-
 ok Terés Katalin pénz láros mind örökös fogadás
 pénzügyi illetőségű KK Okmányok Terés ügyi
 és ügyintézési, az az ügyintézés járó közhatalmú
 személyek által az ügyintézés Pénzt 1899 évi augus-
 tus 14-én Pénzt Pénzt örökös fogadás esetében, az
 érdeklődő azzal, hogy a személyek örökös fogadás
 jogkörre emelkedés után fogadják a jóváhagyó tá-
 ra által elhatározott.

Ar. írásban utasítja, hogy az okmányok jogkörre
 emelkedés után az érdeklődő azzal.

Erőtel Károly Terés és néző stb. Hochellinger Anna pénz láros
 Okmányok Terés Katalin pénz láros, hogy Katalin pénz ügyi,
 pénzügyi ügyintézés, Pénz. szab. Kiv. város érvényesülését az érde-
 1899. évi szeptember 14-én, az érdeklődő, az ügyintézés határozat-
 taly néző esetében.

Baranya vármegye érvényesülését Pénzt 1899. évi szeptember
 14-én határozat ülésekor.

[Handwritten signature]
 ar. írásban.

A Magyar Nemzeti Levéltár
 Baranya Megyei Levéltára
 Irattára

4. kép: Baranya Megye Árvaszkének határozata az örökbecfogadás jóváhagyásáról-1900

1872–1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett levéltári kutatásom alapján az örökbefogadási szerződések többsége azzal indokolta a gyermek érdekében álló örökbefogadást, hogy annak létrejöttével a gyermek családi jogállása rendeződik (tehát törvénytelen származása megszűnik), örökösödési jogot (beleértve a kötelesrészt is) valamint atyai hatalmat kap és jogosult viselni az örökbefogadó családnevét. Az áttekintett levéltári iratok mindegyike az örökbefogadott gyermeket saját családi nevének elhagyásával az örökbefogadó családnevének viselésére kötelezte.³²⁴

4.3. Az aktív és a passzív örökbefogadási képesség

Aktív örökbefogadási képessége a teljeskorú és önrendelkezési joggal bíró magyar állampolgárnak volt.³²⁵ A vallási hovatartozás az örökbefogadási képességet nem befolyásolta: görög-katolikus, görög-keleti, protestáns, izraelita rabbi is örökbe fogadhatott, kivéve a római katolikus lelkész és az ünnepélyes fogadalmat tett lelkészek. Akik házasságot egyházi rend vagy fogadalom okán nem köthettek, csak egyházi felsőbbtség engedelmével fogadhattak örökbe.³²⁶

A passzív örökbefogadási képesség meghatározta, hogy kit lehetett örökbe fogadni, mely kiterjedt a nagykorú személyre is, aki maga vagy meghatalmazott útján köthette meg a szerződést.³²⁷ Az örökbefogadási szerződést az örökbefogadónak az örökbefogadandóval kellett megkötnie. Ha az örökbefogadandó a tizenkettedik életévét még nem töltötte be, a gyámhatóság jóváhagyásával törvényes képviselője köthette meg a szerződést.³²⁸ A kiskorú törvényes képviselője elsősorban az atyai hatalmat gyakorló atyja volt, ha az atya nem élt, vagy az örökbefogadott törvénytelen születésű volt akkor az anya, ha az atyai hatalom gyakorlata felfüggesztett vagy egyik szülő sem élt, akkor az árvaszékileg rendelt gyám következett a sorban, aki megköthette a szerződést.³²⁹ A szerződést törvénytelen származású kiskorú gyermek esetében az anyával, mint természetes és törvényes gyámmal kellett megkötni.³³⁰

324 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899.

325 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 697.

326 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700.

327 GÁL–NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 28. és 122.

328 Mtj. 211. §; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 700.

329 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 698-700.

330 C.III.2184/1927, lásd hozzá GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 72.

E szerződést három eredeti példányban kellett közokiratba foglalni, kivéve, ha királyi közjegyző előtt kötött, mert akkor három hiteles kiadványa készült.³³¹ Az örökbefogadást sem feltételhez, sem időhöz nem volt köthető.³³² Kiskorú örökbefogadása esetén a gyámhatóság a jóváhagyás előtt rövid úton megkérdezte az igazságügyminisztériumot, hogy vajon a szerződés megerősítésére számítani lehet-e, mert csak akkor hagyták jóvá, ha igenlő választ kaptak.³³³

4.4. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadási szerződésbe belefoglalták mindazon jogokat (öröklési jog, névátruházás stb.) amelyek az örökbefogadó az örökbefogadottra és utóbbinak törvényes képviselője az örökbefogadóra (atyai hatalom, gyámság) átruházott. Az örökbefogadás joghatásait illetően a törvény a névátruházást szabályozta elsőként: az örökbefogadó családi vagy az örökbefogadó nő születési családnevét ruházhatta át az örökbefogadottra.³³⁴ Közös gyermekké fogadás esetén a férj családi neve átruházható volt, kivéve, ha az igazságügyminiszter a közrend érdekében ellentétesnek vélte és megtagadta. A felek megállapodhattak abban, hogy az örökbefogadott az átruházott családi nevéhez saját családi nevét kapcsolja, vagy utóbbit elhagyja. Amennyiben ilyen megállapodás nem született, akkor a családi nevet saját családi nevének elhagyásával viselte. Ha az örökbefogadó nem ruházta át saját családi nevét és erről a szerződés sem rendelkezett, akkor az örökbefogadott neve az örökbefogadás folytán nem változott.³³⁵ Ha a saját családi nevével az örökbefogadott nem nyilatkozott, akkor nem kötelezte magát arra, hogy saját családi nevét elhagyja.³³⁶ Ha az örökbefogadó családi nevét átruházta és az örökbefogadott gyermek elfogadta azt, akkor az örökbefogadott családi nevét és a saját családi nevét volt köteles viselni.³³⁷ 1872 – 1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom alapján megállapíthatom, hogy kivétel nélkül minden levéltári örökbefogadási szerződés rendelkezett arról, hogy az örökbefogadott addig viselt családnevét hagyja el és viselje az örökbefogadó atya családnevét,

331 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 699.

332 Mtj. 212. §.

333 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 118–119.

334 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 699.

335 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 706.

336 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 707.

337 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 707.

melyről a magyar királyi igazságügyminisztérium kormányhatósági megerősítésében (rendszerint az utolsó bekezdésben) rendelkezett.³³⁸

Az örökbefogadó szerződésben az örökbeadó atyának egyértelműen fenn kellett tartania az atyai hatalmat, az anyának a törvényes gyámságot, mert különben az örökbefogadó atyára/anyára szállt át. Mindez az Igazságügyminisztérium gyakorlatában kristályosodott ki, melynek során arra is figyelemmel kellett lenni, hogy az atyai hatalmat csak az örökbeadó atya ruházza át az örökbefogadó atyára, ellenben az örökbefogadó anyára még az örökbeadó atya is csak a törvényes gyámságot ruházhatta át.³³⁹ Az igazságügyminiszter a megerősítést csak akkor tagadhatta meg, ha az örökbefogadásnak valamely törvényes kelléke hiányzott, vagy ha a feleknek a körülményekből nyilvánvaló akarata a valóságban nem családjogi viszony alapítására irányult.³⁴⁰ Nem volt kiköthető az örökbefogadó javára az örökbefogadott után öröklési jog, ahogy az sem, hogy az örökbefogadó szülőt az örökbefogadott gyermek után mindazon jogok megilletik, melyek a szülőt a törvényes gyermekei után illetik. Ha ezeket mégis írásba foglalták, akkor az igazságügyminisztérium megtagadta az örökbefogadó szerződés kormányhatósági megerősítését.³⁴¹ Amennyiben helytelenül szövegezték meg a szerződést, akkor azt az Igazságügyminisztérium pótlásra visszaadta.³⁴²

Az örökbefogadás lényegét nem érintő szabályozásokat, kikötéseket azért nem foglalhatták bele a szerződésbe, mert ezek a kötelelem tisztaságát, a vállalt kötelezettségek jogi elbírálását tették nehezkessé, mindezek mellett az igazságügyminiszter más irányú szerződéses rendelkezéseket meg sem erősíthetett.³⁴³ Arra azonban lehetőség volt, hogy a felek az örökbefogadásból származó jogviszonyukat közös megegyezéssel némely vonatkozásban az alapszerződés rendelkezéseitől eltérő módon szabályozhassák, módosíthassák. Ez az örökbefogadó szerződés jellegénél fogva csak egy újabb szerződéssel (pótszerződés) történhetett, amelynek anyagi tartalmára, kellékeire ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint az alapszerződésre vagy a felbontó szerződésre, azonban az örökbefogadó vagy az örökbefogadott halála után az alapszerződés rendelkezéseit pótszerződéssel módosítani nem

338 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899.

339 GAÁR, Az örökbefogadásról 18.

340 Mtj. 213. §.

341 GAÁR, Az örökbefogadásról 10–11.

342 GAÁR, Az örökbefogadásról 19.

343 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 33.

lehetett.³⁴⁴ Példának okáért előfordulhatott, hogy az alapszerződés nem rendelkezett névátruházásról, de utóbb mégis célszerűnek mutatkozott, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó családi nevét viselje vagy éppen ellenkezőleg.

ÖRÖKBEFOGADÁSI PÓTSZERZŐDÉS,

mely egyrésztől Gerber János építőmester budapesti (Váci-út 102. sz. a.) lakos mint örökbefogadó, másrésztől Gerber Mihály budapesti (Lehel-u. 45. sz. a.) lakos m. kir. pénzügyőri felvigyázó mint örökbefogadott között a mai napon a következőkben kötött:

1. Gerber János a Budapesten 1921. május 12-én kötött Budapest székesfőváros árvaszékének 1808/árv.—1921. sz. véghatározatával gyámhatóságilag jóváhagyott és a m. kir. igazságügy-miniszter úr 1921/J. 43.515. I. M. sz. rendeletével megerősített örökbefogadási szerződéssel örökbefogadta Stocker Károly és neje sz. Murber Erzsébet szülőktől Budapesten 1911. szeptember 6-án született Mihály utónevű gyermeket, aki az örökbefogadási szerződés rendelkezései értelmében a Gerber családnevet volt köteles és jogosult viselni.

Az örökbefogadott Gerber Mihály az eltelt idő alatt nagykorúvá vált, állami szolgálatba lépett és óhajta az, hogy az örökbefogadás folytán nyert családnevét magyaros hangzású családi névre változtathassa, családnevét azonban egyoldalúan megváltoztatni addig nem állt módjában, amíg az örökbefogadási szerződésnek a névviselést szabályozó rendelkezése hatályban van.

2. Mindezekre tekintettel fentebb megnevezett szerződő felek egybehangzóan és kölcsönösen kijelentik, hogy az örökbefogadási szerződésnek a névviselésre vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezik, ennél fogva az örökbefogadott visszanyeri eredeti Stocker családnevét, a jövőben a Gerber családi név elhagyásával a Stocker családnevet lesz jogosult és köteles viselni, egyúttal pedig az örökbefogadó apa már most kijelenti és beleegyezését adja ahhoz, hogy örökbefogadott fia az ily módon visszanyert Stocker családi nevét tetszése szerint megváltoztathassa.

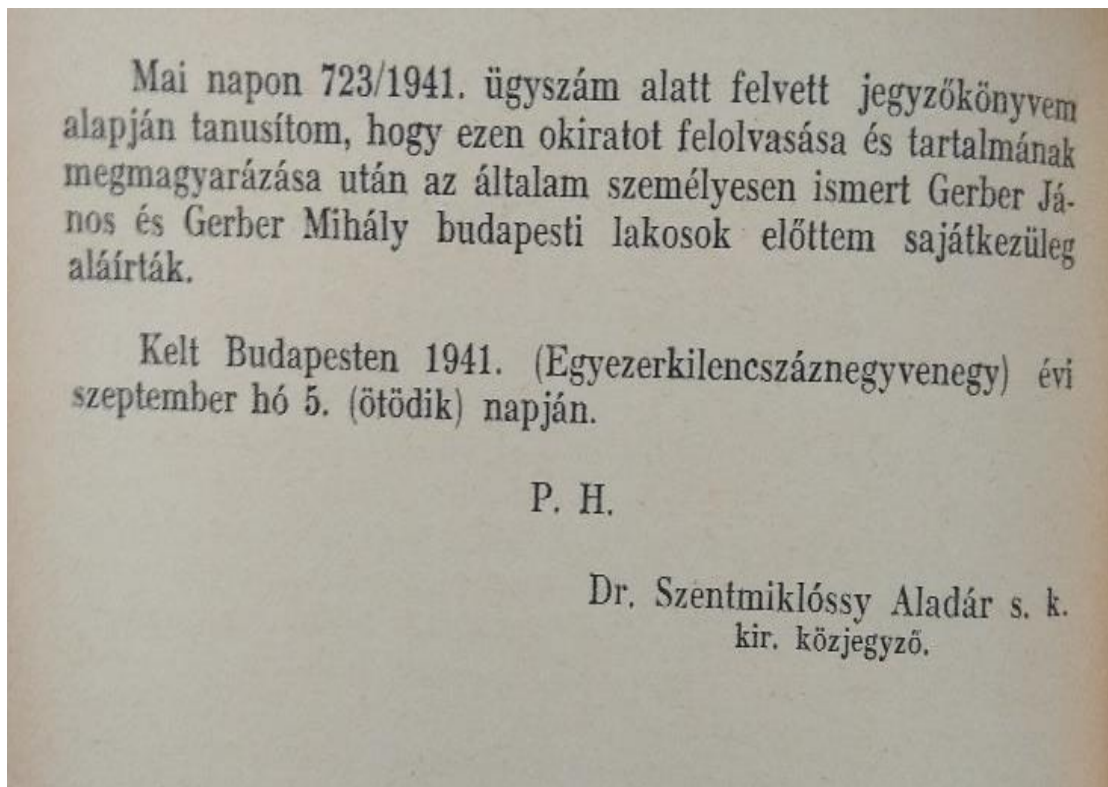
3. Szerződő felek kijelentik, hogy az örökbefogadási szerződésnek itt nem érintett egyéb rendelkezései továbbra is érvényben maradnak és hogy ezen pótszerződés a kormányhatóság megerősítése után lép hatályba, ennek megtörténteig a pótszerződéstől egyoldalúan egyik fél sem léphet vissza.

Kelt Budapesten, 1941. szeptember hó 5-én.

Gerber János s. k.

Gerber azelőtt Stocker Mihály s. k.

344 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 69–70.

5-6. kép: Örökbefogadási pótszerződés 1941-ből³⁴⁵

4.5. Az örökbefogadási szerződések kormányhatósági megerősítése

A magyar törvényeknek 1861-ben történt visszaállításától a kormányhatóságok által követett gyakorlat megkövetelte az örökbefogadási szerződések kormányhatósági megerősítés céljából való felterjesztését. A kir. Kúria, mint legfőbb ítélőszék az 1927. évben kelt 6307. sz. és 6581. sz. határozataiban kimondta, hogy a kormányhatósági megerősítés nem érvényességi kelléke az örökbefogadási szerződésnek, azonban mégis kiköthették a felek. Kikötés esetében is azonban a szerződés a bekövetkezett megerősítésnél fogva a megkötés időpontjától volt hatályos.³⁴⁶

Egy 1925-ben közjegyzői okiratba foglalt és kormányhatóságilag megerősített örökbefogadási szerződés szerint a felperes örökbe fogadta K. M. alperest, s felruházta mindazon jogokkal, amelyek az örökbefogadott gyermeket örökbefogadó szülője irányában megillették. Az 1926-ban közjegyzői okiratba foglalt, valamint kormányhatóságilag megerősített örökbefogadási szerződés szerint pedig a felperes örökbefogadta kiskorú K. I. és kiskorú K. L. alpereseket és felruházta őket mindazon jogokkal, amelyek az

³⁴⁵ GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra 173–174.

³⁴⁶ P. I. 7872/1927, Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 292.

örökbefogadott gyermeket az örökbefogadó szülők irányában megilletik, különösen örökösödési joggal. Mindkét szerződésben kikötötte a felperes, hogy az örökbefogadottak a D. családi nevet viseljék. A fellebbezési bíróság azt állapította meg, hogy a K. M. alperes részétől kiállított C. alatti okiratban foglalt öröklésről való lemondó nyilatkozat, a nevezett alperes és a felperes közt 1925-ben létrejött örökbefogadási szerződéssel egyidőben történt. Ebből a tényállásból pedig és a per egyéb adataiból is a kir. Kúria arra a következtetésre jutott, hogy a nevezett szerződő felek akarata a valóságban nem családjogi viszony alapítására, hanem egyedül arra irányult, hogy az I. rendű alperes az eddigi D. előneve helyett, azt magyarosan hangzó névvel cserélje fel. Kizárólag névmagyarosításra vonatkozó megállapodás örökbefogadási szerződésnek tárgya nem lehetett. A felperes és kiskorú alperesek között 1926-ban létrejött örökbefogadási szerződés azonban a kiskorúak törvényes képviselője által elfogadott, az illetékes gyámhatóság részéről jóváhagyott és kormányhatóságilag megerősített szerződés volt, amely színlelt jogügyletet nem foglalt magában, tévedést, avagy megtévesztést pedig kiskorú ellenében sikeresen vitatni nem lehetett.³⁴⁷

Az igazságügyminiszteri megerősítést rendeleti formában adta ki a miniszter, mely két fő részre tagolódott: elsőként a kormányhatósági megerősítést tartalmazta, majd a közvetítő hatóságokhoz szóló utasítást, – kiskorúak esetében az árvaszékhez, nagykorúaknál pedig a törvényszékhez – hogy lássák el a szerződés példányait megerősítő záradékkal, intézkedjenek az örökbefogadás ténye, a névváltozás vagy annak a ténynek az anyakönyvbe való bejegyzéséről, hogy az örökbefogadott neve nem változott, a feleket pedig az iratok egyidejű megküldésével értesítsék.³⁴⁸

Az igazságügyminiszteri megerősítést a bírói megerősítéssel szemben több szempont indokolta, például az is, hogy a bírói úttal a jogegység nem lett volna megóvható, hiszen mellőzhetetlen lett volna a jogorvoslat, valamint az ügyek elhúzódása is feltételezhető volt. Mindezek mellett az Igazságügyminisztérium házassági, törvényesítési és örökbefogadási ügyosztálya minden állam örökbefogadási jogrendszerét ismerte, kiváló szakemberekkel dolgozott, akik gyorsan végezték munkájukat.³⁴⁹

347 P. 3631/1929, Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 210.

348 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 701–702.

349 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 112–113.

Amennyiben a kormányhatósági megerősítés előtt felbontották az örökbefogadási szerződést, akkor érvényes örökbefogadási szerződés a felek között nem jött létre, így annak felbontása iránti kérelem - érvényes jogügylet hiányában - alaptalannak bizonyult.³⁵⁰ Tekintettel arra, hogy az igazságügyminiszter megerősítés volt az örökbefogadási szerződés érvényességi kelléke, így annak megtagadása esetében a bélyegben lerótt, vagy a megfizetett illetéket vissza kellett téríteni.³⁵¹

Előfordult azonban, hogy a felek az örökbefogadási szerződéstől a kormányhatósági megerősítés előtt akartak elállni. A bíróság megállapította, hogy a hatósági megerősítés bekövetkeztéig a feleket köti a szerződés, attól az egyik fél egyoldalúan nem állhatott el, kivéve, ha törvényes oka volt rá. Nem jelentett ilyen törvényes okot az örökbefogadónak, hogy a gyámhatósági megerősítés előtt megnősült és már gyermekei is voltak. Amennyiben a szerződésben kikötötték, hogy a szerződés az illetékes hatóságok jóváhagyása után válik mindkét félre kötelezővé, akkor az nem minősült a jóváhagyásig érvényesíthető egyoldalú visszalépési jog szerződéses kikötésének, mert annak kifejezettnek kellett lennie. Az örökbefogadási szerződés hatálya a kormányhatósági megerősítés kérdésének eldőlte előtt is csak az akaratnyilvánítások érvénytelenségére nézve fennálló magánjogi elvek – tehát kényszer, tévedés vagy megtévesztés – valamint az öröklésből való kitagadási okok alapján volt megtámadható.³⁵²

Egy esetben nevesíti az Mtj. az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megtagadását: ha a névátruházás a közrend érdekével ellenkezett.³⁵³ A kormányhatósági megerősítés megtagadása ellen az érintettek számára egy jogorvoslati lehetőség állt nyitva: a bírói út.³⁵⁴

A Baranya Megyei Nemzeti Levéltárban 1872–1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom során 118 örökbefogadás közül öt esetben talákoztam azzal, hogy az igazságügyminiszter megtagadta az örökbefogadó szerződés megerősítését.³⁵⁵ Egy 1906-

350 Mtj. 207., 213. és 224. §§; P. III. 1603/1936.; 81. sz. polgári döntvény; A Kúria 9999/915. sz. döntése, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 346.

351 1920. évi XXIV. tc. 9. §., Kb. 2584/1936. P., Kb. 3215/1940. P. sz. — M. K. LIX. évf. 17., Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 52.

352 Mtj. 213. és 221. §§; P. III.118 2099/1935., Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 346.

353 Mtj. 216. §.

354 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 703.

355 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906; Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899.

ban, kettő 1899-ben kelt örökbefogadási szerződés szerint³⁵⁶ az „örökbefogadó átvállalja az örökbe fogadandóval szemben mindazon jogokat, melyek az atyát a törvény szerint gyermekével szemben megilletik.” Ahogy azt a korábbiakban is ismertettem, a vérszerinti szülő nem ruházhatta át az örökbefogadóra azon jogait, amelyek őt a gyermekével szemben megillették (örökbefogadó anya csak arról a jogáról mondhat le, amelyet őt természetes és törvényes gyámsága alapján megillette például a törvényes örökösödési jog).³⁵⁷ Egy 1899-ben, Pécsen kelt örökbefogadási szerződésben egy gyermeket törvénytelen származásúként anyakönyvezték, annak ellenére, hogy házasságban született, így házassági vélelem okán, törvényes gyermekként az örökbefogadás érvényesen nem jöhetett volna létre.³⁵⁸ Egy 1914-ben, Pécsen kelt örökbefogadást felbontó szerződés megerősítését azért tagadta meg az igazságügyminiszter, mivel az eljárás során a kiskorú részére nem rendeltek gondnokot, ugyanis az örökbefogadó atya saját személyében nem bonthatta fel a szerződést, neki a gyermek gyámjával kellett volna megkötnie azt.³⁵⁹ Egy Pécsen, 1906-ban kelt örökbefogadó szerződés hiányos volt a tekintetben, hogy az „örökbefogadandó a rá átruházni szándékolt családnevet saját születési családnevéhez kapcsolva vagy ennek elhagyása mellett köteles és jogosult-e a jövőre nézve viselni.”³⁶⁰ Az Igazságügyminiszter az örökbefogadó szerződést megtagadó iratán konkrét utasításokkal látta el az árvaszékeket, törvényszékeket abban az esetben, amikor a megtagadás alapjául szolgáló ok orvosolható volt.

Magyar nemesség (nemesi, főnemesi cím, előnév, címer) átruházásával kapcsolatos örökbefogadási ügyletet nem lehetett létesíteni, mivel e királyi jogot a jogalkotó a kormányzóra nem ruházta át.³⁶¹ Az örökbefogadott az örökbefogadó nemességét királyi jóváhagyással ellátott örökbefogadás által szerezte meg. Az örökbefogadáshoz járuló királyi jóváhagyás (*consensus regius*) a magyar nemesség adományozásának egyik módja volt, mellyel a nem nemes a nemesi család tagjává és ezáltal magyar nemessé vált, ez a jóváhagyás az örökbefogadó szerződés megerősítéséül szolgált. Először az Igazságügyminisztérium vizsgálta meg a szerződést, hogy az alakilag megfelel-e a törvényes kellékeknek és „fel van-e szerelve” megfelelő okirattal, majd a Belügyminisztérium nyilatkozott a magyar nemesség átruházása tekintetében, különösen arról, hogy az örökbefogadó magyar nemessége bizonyított-e. Magyar nemesség örökbefogadás útján csak magyar állampolgárra volt átruházható, fiúra

356 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899.; 186-1906.

357 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906.

358 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899.

359 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 5542-1914.

360 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906.

361 Az 1920. évi I. tc. 13. §.

vagy fiúval együtt leányra, azonban ha egyedül leány örökbefogadására került sor, akkor fiúsítás útján volt arra lehetőség, csak akkor, ha az örökbefogadó nemes férfi magszakadáshoz közel állt. Az örökbefogadó anya az örökbefogadott gyermekekre nem terjeszthette ki nemességét.³⁶² Az 1920. évi I. törvénycikk ezt a fenntartott királyi jogkört senkire át nem ruházta, így csak nemesség nélküli magánjogi szerződést lehetett kötni, azonban a közjegyzői okiratban megállapodhattak arról a felek, hogy a nemességet utóbb fogják kérni királyi jóváhagyástól feltételezetten és az örökbefogadó erre az örökbefogadottat felhatalmazza arra az esetre is, ha akkora már nem volna életben.³⁶³

Ha egyidejűleg kiskorú és nagykorú gyermeket fogadtak örökbe, akkor arról külön szerződésben kellett rendelkezni.³⁶⁴ Az örökbefogadó szerződéshez 50 kr. illetékbélyeg lerovására volt szükség.³⁶⁵

4.6. Névátruházás

Az örökbefogadási szerződéssel az örökbefogadó, közösgyermekké-fogadás esetében a férj saját családi nevét átruházhatta az örökbefogadottra. A felek megállapodhattak arra nézve is, hogy az örökbefogadott az átruházott családi nevet saját családi nevéhez kapcsoltn vagy ennek elhagyásával viselje. Ha ilyen megállapodást nem kötöttek, akkor az örökbefogadott az átruházott családi nevet saját családi nevének elhagyásával volt köteles viselni. Ha az örökbefogadó családi nevét nem ruházta át vagy az örökbefogadási szerződés a néviselésről egyáltalán nem rendelkezett, az örökbefogadott családi neve az örökbefogadással nem változott (Mtv. 216. §). Ha a saját családi nevről az örökbefogadott nem nyilatkozott, akkor nem kötelezte magát arra, hogy saját családi nevét elhagyja.³⁶⁶ A kodifikálatlan kódex a névváltoztatást diszpozitív szabályokkal rendezte, így tehát a néváttruházás nem volt az örökbefogadás elengedhetetlen kelléke.³⁶⁷ Emellett a Belügyminisztérium – az Igazságügyminisztérium álláspontját elfogadva – évtizedekig nem engedte az örökbefogadás

362 GAÁR, Az örökbefogadásról 29–31.

363 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 35.

364 GAÁR, Az örökbefogadásról 24.

365 GAÁR, Az örökbefogadásról 24.

366 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 707.

367 Az OPTK 184. §-a a névváltozást, mint az örökbefogadó szerződésnek a szerződő felek akaratával meg nem változtatható feltételeként szabályozta. ld. bővebben GAÁR, Az örökbefogadásról. 10–11. A néváttruházás annyiban esett korlátozás alá, hogy a történelmi és nemzeti családnevek, régi és közismert családnevek átruházása nem kap feltétlenül megerősítést. Az igazságügyminiszter megkívánhatta, hogy az örökbefogadó szerződésben a néváttruházást a felek kapcsolják ki. Lásd GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 32.

útján bekövetkezett névmagyarosítást, kivéve, ha ahhoz az örökbefogadó hozzájárult. Például vitézzé avatásnál az érintett jogos érdeke volt, hogy nevét megváltoztathassa, ha nem magyar hangzású volt, magyarosíthassa. Már ekkor megfogalmazódott az a jogszabálmódosító javaslat, hogy a felek az örökbefogadó szerződésben határozottan eldönthessék, hogy az örökbefogadott nevét meg lehet-e változtatni vagy sem.³⁶⁸

4.7. Törvényes gyermeki jogállás, az örökbefogadott gyermek öröklése

Az örökbefogadással az örökbefogadott az örökbefogadó törvényes gyermekének jogállásába lépett. Az Mtj. értelmében, akit házastársak fogadtak örökbe, azt a házastársak közös törvényes gyermekének jogállása illette meg (közös gyermekké-fogadás). Közös gyermekké-fogadás volt az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe, kivéve, ha a feleség fogadta örökbe férjének házasságon kívüli gyermekét.³⁶⁹(Mtj. 215. §) Az örökbefogadás kiterjedt az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadás után született ivadékára is.³⁷⁰

Ezidőben az örökbefogadásnak az örökössé tétel volt az egyik fontos célja. Az örökbefogadó szerződésben minden feltételtől és korlátozástól mentesen ki kellett jelteni, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után olyan öröklési jogot nyer, mintha az örökbefogadónak törvényes házasságából származó gyermeke volna, különben a szerződés - az öröklési jog feltétlen biztosítása hiányában - nem nyert megerősítést.³⁷¹ Az örökbefogadás tehát csak az örökbefogadási szerződésben résztvevő örökbefogadó és az örökbefogadott között állapított meg jogviszonyt, az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződött örökbefogadó szülők irányában szerzett jogokat, az örökbefogadás nem hatott ki az örökbefogadó rokonaira (sem a fel- és lemenő, sem az oldalági rokonaira), az örökbefogadó szülői és az örökbefogadott gyermek között rokonság nem létesült, mert különben az örökbefogadó egyoldalú eljárásával, idegent hozhatott volna a családba, családja tagjaira esetleg eltartási kötelezettséget háríthatott volna és velük szemben öröklési jogot biztosíthatott volna.³⁷²

A Kúria 589/1925. döntésében kimondta, hogy az örökbefogadó szerződésben az örökbefogadott öröklési joga feltételhez nem köthető. Az örökbefogadás törvényszerű

368 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 92.

369 Mtj. 215. §; MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 703.

370 C.2577/918, lásd MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 705.

371 GAÁR, Az örökbefogadásról 31.

372 Mtj. 215. §.; P. I. 7802/1927.; P. V. 482/1932., Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 292. és 259-260.

hatályát az örökbefogadási szerződésben annyiban meg lehetett megváltoztatni, hogy az örökbefogadottnak és ivadékainak az örökbefogadó után ne legyen törvényes öröklési joguk.³⁷³ Baditz Lajos magyar királyi közjegyző véleménye szerint a magyar joggal ellenkezett, hogy az örökbefogadáshoz igazságügyminiszteri jóváhagyásra volt szükség. Azt is vitatta, hogy az örökbefogadási szerződés megengedje, hogy az örökbefogadott az örökhagyó (örökbefogadó) vagyonából ne örököljön.³⁷⁴ Az örökbefogadottnak a szerződés megkötésekor már meglévő, valamint később született ivadékára az örökbefogadás csak akkor hatott ki, ha az örökbefogadási szerződéshez a már meglévő ivadék is hozzájárult. A hozzájárulást az örökbefogadási szerződésben vagy külön közokiratban kellett kijelenteni, vagy közhatóság előtt jegyzőkönyvbe mondani.³⁷⁵

Az örökbefogadás intézményének e vissza nem vonható öröklési joga által öröklési szerződésnek minősült, mellyel szemben az öröklési szerződésben foglalt örökösnevezés és hagyományrendelés nemcsak külső megjelenésében, hanem hatásában is szerződés volt, melyet nemcsak annak visszavonhatatlansága, hanem a szerzett jognak a részesített örökösre átszállása is megkülönböztetett a végrendelettől.³⁷⁶ Az örökbefogadott gyermeket a törvényes gyermekhez hasonló osztályrész illette meg az örökbefogadó szülők után, az özvegyi jog korlátozását is kérhették. Az örökbefogadott után az örökbefogadó nem örökölhett, tehát az örökbefogadás folytán az örökbefogadó szülők után egyoldalú jog keletkezett az örökbefogadott javára. Az örökbefogadás kihatott az örökbefogadott ivadékaira is, ha szerződéskötéskor örökbefogadáshoz hozzájárultak, de nem hatott ki az örökbefogadó rokonaira. Hozzájárulást az örökbefogadási szerződésbe vagy külön közokiratba kellett kijelenteni vagy közhatóság előtt jegyzőkönyvbe kellett mondani.³⁷⁷

Az örökbefogadott gyermek örökrészenek megállapításánál a törvényes leszármazók által előrekapott értékek számításba vételét jogosan követelhetette - mégis a dolog természetéből következett - hogy az örökbefogadott ezt a jogát sikerrel csak abban az esetben érvényesíthette, ha az előrekapott érték átruházására vonatkozó jogügylet az örökbefogadás után jött létre.³⁷⁸

373 Mtj. 220. §.

374 BADITZ, A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata 88-89.

375 Mtj. 217-218. §§.

376 BADITZ, Az öröklési jog a magánjogi törvénykönyvben 151.

377 A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény 617-618. §§; BACSÓ, Az örökbefogadás 609-616.

378 Kúria I. 3737/1920, lásd hozzá Szemle, Örökbefogadás és köteles rész 55.

Az öröklési jognak az örökbefogadási szerződéssel eszközölt biztosítása feltételhez nem volt köthető, és az örökbefogadottnak ekként feltétlenül biztosított öröklési joga csakis az általános örökösödési jogszabályok alapján, vagyis akkor vonhatták el az örökbefogadottól, ha ellenében az örökségből való kitagadás vagy az öröklésre való érdemtelenség törvényes feltételei fennforogtak.³⁷⁹ A szülők elhagyása és az azokhoz vissza nem térése nem minősült kitagadási oknak az Mtj. 2010. §-a szerint.³⁸⁰

A kötelesrész tekintetében - habár az örökbefogadott gyermekek öröklési jogai a törvényes gyermekek öröklési jogaival egyébként egyenlő volt - az örökbefogadáskor fennálló házasságból származó törvényes gyermekeket illető kötelesrész arányának meghatározásánál az örökbefogadott gyermekeket számításon kívül hagyták.³⁸¹ A m. kir. Kúria az 1925. évben P I. 1922, 7718. döntésében megállapította, hogy a törvényes gyermeknek a kötelesrészhez való joga sem halálesetre szóló intézkedéssel, sem élők közötti ingyenes ügylettel nem csorbítható.³⁸²

Az özvegyasszony részére végrendelettel biztosított haszonélvezet korlátozását az örökbefogadott gyermek is kérhette, ha a haszonélvezet az ő kötelesrészét sértette, kivéve, ha a korlátozás következtében az özvegyi jog oly mértékű csorbát szenvedett, hogy az özvegy a megmaradó haszonélvezetből az örökhagyó vagyonához és polgári állásához mért tisztes tartását sem tudta fedezni.³⁸³

1935-ben a bíróság egy jogesetben megállapította, hogy a törvényes gyermek törvényes öröklési joga törvényes örökrészre és nem kötelesrészre vagy utóöröklésre szólt. I. örökhagyó és az alperes az 1902-ben, egymás javára alkotott közös és kölcsönös végrendeletüket követően 1922. augusztus 23-án a természetes és törvényes gyámja által képviselt felperessel örökbefogadási szerződést kötöttek és ebben a felperest a törvényes öröklési jogot is beleértve, felruházták mindazokkal a jogokkal, amelyek az örökbefogadott gyermeket a törvényes gyakorlat szerint az örökbefogadó szülőkkel szemben megillették. Az örökbefogadási szerződésnek a felperes részére törvényes öröklési jogot biztosító rendelkezése ellentétes volt az örökbefogadó szülők közös végrendeletének azzal a

379 P. III. 181/1936.

380 P. I. 3995/1931, Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet), 564-566.; P. III. 1801/1928.; valamint I. 769. 770. és PHT. 422. (XVII. kötet) 277.

381 708/921., K. 7718/1922.; Térfy, Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet) 373-374.

382 P I. 1922, 7718. sz., Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet) 303-306.

383 1924. ápr. 8. P. I. 1237/923.; P. I. 2098/1924. sz., Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet) 292.

rendelkezésével, amely szerint a közülük korábban elhunyt házastárs vagyonát korlátlan tulajdonjoggal a túlélő házastárs öröklí, mert a túlélő házastárs végrendeleti öröklési joga és a felperes törvényes öröklési joga egymást kizárta. A felperes törvényes öröklési joga csak úgy érvényesülhetett volna, ha a közös végrendeletnek a túlélő házastárs javára szóló rendelkezése nem hatályosul. Mivel pedig az örökhagyó és az alperes az örökbefogadási szerződés kötésekor a közös végrendeletben foglalt intézkedésük tudatában biztosítottak a felperesnek törvényes öröklési jogot - és az örökbefogadási szerződés sem a közös végrendeletre való utalást, sem oly értelmű rendelkezést nem foglalt magában, hogy a felperes az örökbefogadók vagyonát csak mindkettőjük halála után öröklí - az örökbefogadók az örökbefogadási szerződés megkötésével a felperessel szemben a közös végrendeletben foglalt kölcsönös öröklési joguktól elálltak, illetve közös végrendeletük a felperessel szemben az utánuk való öröklést az ő javára azzal ellentétesen újból rendező örökbefogadási szerződéssel hatályon kívül helyezettnek minősült. Jelen jogesetben közös rendelkezés történt, mely mindkettőjükkel szemben hatályosult. A felperes, mint egyedüli gyermek öröklési joga – a törvényes öröklés jogszabályainak megfelelően – I. örökhagyó halálával annak egész vagyonára megnyílt.³⁸⁴

Ha valaki az örökhagyó életében, mint örökös – ellenérték fejében – olyan nyilatkozatot tett, hogy a meghatározott személlyel szemben az örökhagyó halála után semmiféle követelést nem támaszt, és ezt a nyilatkozatot a másik fél elfogadta, ez lényegében az öröklési váromány átruházására vonatkozó szerződésnek minősült, de nem volt hatályos, ha a szerződés kötésekor az örökhagyóval törvényes öröklési kapcsolatban nem álló személy javára szólt. A felperesnek az a nyilatkozata, hogy mint az örökhagyó örököse a kikötött ellenérték fejében az átruházott földről lemondott, az örökhagyó halála után semmiféle követelést nem támasztott sem e maga, sem a felesége, továbbá, hogy lemond az öröklési jogáról úgy, hogy I. r. alperes elhalálozása után sem annak feleségét, sem leszármazóit nem támadta meg, és ennek a nyilatkozatnak az I. r. alperes részéről való elfogadása lényegében a felperes öröklési várományának közelebbről a csak az örökhagyó halálával megnyíló köteles részének az átruházására vonatkozó szerződést foglalt magában. A Polgárijogi Határozatok Tárába 210. számon felvett elvi jelentőségű határozat értelmében az öröklés megnyílt előtt csak örökösök között jöhet létre törvényesen örökségátruházás, ellenben az örökös által örökségi kapcsolatban nem álló harmadik személy javára tett örökségátruházás érvénytelennek minősült. Ennélfogva, ha a vagyonátruházási szerződés a felperes

384 P. I. 5738/1935., Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 384-385.

kötelesrészét sértette, a kötelesrész iránti igény érvényesítését a közös megegyezés nem zárta ki.³⁸⁵

Az újabb örökbefogadás az előzően örökbefogadott gyermek kötelesrészhez való jogát nem sérthette, mert ebben a vonatkozásban az újabb örökbefogadás az ajándékozással, vagy a végrendeleti juttatással egy tekintet alá esett. Ha az ingatlant az örökhagyó törvényes leszármazóira az örökbefogadási szerződés létesítése előtt ruházta át, ennél fogva az örökbefogadott az ügyletet akkor sem támadhatta meg, ha az ingyenes volt. Nem változtatott ezen az sem, hogy az örökhagyó az örökbefogadási szerződésben az örökbefogadott részére a törvényes gyermekekkel egyenlő öröklési jogot biztosított, mert ez a jog csak az örökbefogadás alkalmával megvált vagyonra vonatkozott és nem hatott vissza az örökbefogadás előtti átruházásokra.³⁸⁶ A fentiek gyakorlati jelentőségét egy jogesettel ismertetem: K. M. Z. örökhagyó a felperesekkel az 1926. február 6-án létesített örökbefogadási szerződés után ingatlanainak túlnyomó részét átruházta testvérére, az I. r. alperesre, aki viszont ezeket az ingatlanokat a gyermekeire III—VI. r. alperesekre ruházta át, a maga és a felesége, a II. r. alperes javára elidegenítési és terhelési tilalmat, továbbá élethossziglani haszonélvezeti jogot, illetve özvegyi jogot kötött ki.

A felperesek az örökhagyó után 841 négyszögöl területű szőlőt és ingóságokat örököltek arra való tekintettel, hogy a fenti ingyenes átruházás a kötelesrészüket sérti, annak kiegészítését kérték. A felülvizsgálati tárgyaláson az alperesek azt vitatták, hogy a felpereseknek nincs kereseti joguk, mert az általuk hivatkozott örökbefogadási szerződés érvénytelen annak folytán, hogy ahhoz az örökhagyó felesége nem járult hozzá, így, ennek hiányában az örökhagyónak szerződés megkötéséhez nem volt joga. Ezt azonban az alperesek, mint az örökhagyó jogutódai nem hozhatták fel, mert ilyen alapon az örökhagyó sem támadhatta volna meg a szerződést, csak a házastársa. Ebből fakadóan tehát a m. kir. Kúria nem is vizsgálta, hogy az alperesek támadása érdemben helytálló-e vagy sem. Az érvényesen létrejött örökbefogadási szerződésre tekintettel a felpereseket, mint örökbefogadott gyermekeket, megillette az a jog, hogy az örökhagyónak az örökbefogadás után létesített vagyónátruházásait a kötelesrész sérelme miatt megtámadják. Ennél fogva azt vizsgálta a bíróság, hogy az örökhagyó vagyónátruházása ingyenes volt-e. Az örökhagyó és az I. r.

385 P. I. 2193/1941.) V. ö. XXIII. 804. XXV. 783., XXXI. 932., Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet) 630-631.

386 Mtj. 2005. §; P. I. 5147/1935.; P. III. 5239/1934., Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 382-384. és 576-577.

alperes között 1926. július 3-án létrejött adásvételi szerződés szerint a 230 q búzában meghatározott vételár kiegyenlítése a szerződés kiállításakor megtörtént. Az ügyleti tanúk előadták, hogy előttük fizetés nem történt, de a szerződő felek elismerték, hogy a vételár már ki volt egyenlítve. Az alperesek nem bizonyították, hogy az I. r. alperes az öröknyónak a vitatott ellenértéket kifizette volna, ennél fogva az átruházás ingyenesnek volt tekintendő. Ezért a kötelesrészért az I. r. alperes, mint közvetlenül megajándékozott felelt, de felelősek voltak érte az ő jogutódai, a II—VI. r. alperesek is arra való tekintet nélkül, hogy jó- vagy rosszhiszeműek-e, mert ha az ingatlanokhoz, illetve I. r. alperes a haszonélvezethez, ingyenes jogügylet útján jutott. A m. kir. Kúria megállapította, hogy amennyiben a természetben való kielégítésre vonatkozó megegyezés nem sikerülne, a felperesek kötelesrésze pénzben egészítendő ki. Ebben az esetben azonban szükséges volt annak a megállapítása is, hogy mi volt a kötelesrész alapjául szolgáló vagyon értéke.³⁸⁷ A kötelesrész kiszabásánál a vagyon öröknyón halálakor/a vagyon ajándékozaskori értékét vették alapul, ez a szabály azonban csak a rendes gazdasági és forgalmi viszonyokra vonatkozott, akkor azonban nem, ha az öröklés megnyíltától/az ajándékozástól addig az időpontig, amikor a kötelesrészt ki kellett adni, a kötelesrész kiszabásának alapjául szolgáló vagyontárgyak értéke az általános gazdasági válság miatt aránytalanul nagy mértékben csökkent. Utóbbi esetben az öröklés megnyíltakor/az ajándékozaskori érték alapján megállapított kötelesrészt is az alapul szolgáló vagyon értékcsökkenésének méltányos figyelembevételével megfelelően csökkenteni kellett.

Ha a vagyon jövedelme nagyobb volt, mint amely az özvegyet az özvegyi jog törvényes mértéke szerint megillette, a kötelesrészre jogosult örökbefogadott a korlátozás kérelmezésére volt jogosult.³⁸⁸ Hogy miként alakult a kötelesrész az egymás után örökbefogadott gyermek között, azt egy jogeseten keresztül mutatom be. A. még házasságkötése előtt 1913. január 7-én örökbe fogadta B.-t. A. 1924. év május hó 24-én házasságot kötött C.-vel s ezt követően 1926. évi május hó 6-án örökbe fogadta D.-t. Mindkét gyermek megkapta a névviselesi engedélyt is. A. 1928. évi február 29. napján elhalálozott s a hagyatéki bíróság a hagyatékot átadta a két örökbefogadott gyermeknek B. és D.-nek C. özvegyi haszonélvezeti jogával terheltén. B. pert indított örökbefogadott testvére, D. és özvegy C. ellen, az egész hagyaték felerészésének - mint kötelesrészének - özvegyi jogtól

387 P. I. 5757/1930.; Ugyanezt az elvi álláspontot foglalta el a m. kir. Kúria a P. I. 8331/ 1930. és P. I. 848/1932. számú határozatában; Mtj. 2015. §, Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet) 567-568.

388 Mtj. 1813—1814. §., 207. §. 2. bek.; 812. számú elvi határozat; P. I. 4582/1931., Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet) 460-462.

mentes kiadása iránt és illetőleg az özvegyi jog megszüntetése vagy korlátozása miatt. Ebben a perben a kir. Kúria 1932. évi június 21-én P. I. 4582/1932. szám alatt kelt végítéletében kimondta, hogy B.-t - az első örökbefogadott gyermeket - az egész hagyaték felerésze kötelesrész címén megilleti, mert az utóbbi örökbefogadáshoz az örökhagyónak joga volt ugyan, de mivel a felperes az örökbefogadással a törvényes gyermek jogállásába lépett, az örökhagyónak újabb örökbefogadása a felperes szerzett jogait, - tehát a kötelesrészhez való jogát - nem sérthette. A kir. Kúria ezen elvi jelentőségű döntésében tehát deklarálta, hogy a második örökbefogadás az első örökbefogadott gyermek jogát nem sértheti. A kir. Kúria fenti döntését Ábrahám Mózes budapesti ügyvéd erősen vitatta, ugyanis véleménye szerint nemcsak az első, hanem a második örökbefogadott gyermek is a törvényes gyermek jogállásába lépett, s így két törvényes gyermek joga között különbség nem tehető. Az örökbefogadó családja és az örökbefogadott között rokonság nem létesült, így az örökbefogadóról az örökbefogadottra hárult vagyon nem ági vagyon. A 22,246/1889. I. M. sz. rendelet szerint az örökbefogadott kifejezett családi név átruházása hiányában az örökbefogadónak családi nevét sem viselheti, az örökbefogadott felett a 3546/1884. I. M. számú rendelet értelmében átruházás hiányában az örökbefogadó sem atyai hatalmat, sem gyámságot nem gyakorolhat.

Ezek a jogszabályok mind kétségtelen bizonyítékai annak, hogy az örökbefogadott sem családi, sem örökjogi vonatkozásban nem azonos jogállás a törvényes gyermekkel, ami természetes folyománya annak a ténynek, hogy hiányzik köztük a véroközösség, ami a törvényes leszármazóknak minden bizonnyal erősebb pozíciót kölcsönöz. Alátámasztja Ábrahám Mózes véleményét az Mtj. 2027. §-a is: „törvényes származású ivadék kötelesrészének alapjául szolgáló törvényes örökség meghatározásában nem kell számbavenni azt az ivadékot, aki örökbefogadással annak a házasságnak megkötése után lett az örökhagyó ivadékává, amelyből a kötelesrészre jogosult törvényes ivadék származott.” A törvényjavaslat csak a törvényes származású ivadék kötelesrészét védte az örökbefogadottal szemben, kinek örökbefogadása azon házasság megkötése után történt, melyből a kötelesrészre jogosult törvényes ivadék származott. Kétségtelenül megállapítható, hogy a kodifikálatlan kódex csupán a vér szerint leszármazó kötelesrészét szándékolta védelemben részesíteni, különben a 2027. § nem hangsúlyozná a házasságkötést. Ha tehát a törvényes gyermek kötelesrészének mértékét újabb törvényes gyermek születése csökkentheti, akkor az örökbefogadott gyermek kötelesrészét egy újabb gyermek örökbefogadása éppen úgy csökkenti, mert különben az először örökbefogadott gyermeknek erősebb jogai lennének,

mint a vérségi kapcsolatban levő törvényes leszármazónak. Ábrahám Mózes úgy vélte, hogy a kir. Kúria hivatkozott elvi jelentőségű ítélete a Hármaskönyv alapján kifejlődött örökjogi ítélkezési gyakorlatnak nem felelt meg.³⁸⁹

Az özvegyi haszonélvezeti jog megszorítását az örökbefogadott gyermek is kérhette.³⁹⁰ Az örökbefogadott gyermek javára is alkalmazni kellett a m. kir. Kúria 285. sorszámú elvi határozatában foglalt azon rendelkezést, hogy ha a végrendelet alapja és indoka az öröknyomónak valamely feltevése volt, a végrendelet hatályát veszítette annak következtében, hogy a feltevés téves volt, vagy annak az ellenkezője következett be.³⁹¹ Az öröknyomónak az a feltevése, hogy végrendeletének visszavonása folytán valaki örökösévé vált, jogi és ténybeli téves feltevésnek minősült és így a visszavonó nyilatkozat érvénytelenítésére jogalapot nem szolgáltatott. Egy másik, 1930. évi P. I. 556/1928. jogeset szerint az öröknyomónak közjegyzői okiratba foglalt végrendeletét visszavonó nyilatkozatát a kir. közjegyző felolvasta, mire az öröknyomó helyeslőleg bólintva, kijelentette, hogy igen. Ebből a tényből a fellebbviteli bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az öröknyomó akarata a végrendelet visszavonására irányult, következésképp nem volt tévedésben arra nézve, hogy milyen jogügyletet létesített. Ha pedig az öröknyomó tévedése fennállt a tekintetben, hogy a végrendelet visszavonása nélkül vagyonaival életében már nem rendelkezhet, s vagyona feletti rendelkezési jogának visszaszerzése céljából tett végrendeletet visszavonó nyilatkozatot, vagy pedig abban a tévedésben volt, hogy a vérszerinti leszármazónak által örökbefogadott alperes az örökbefogadó jogán neki amúgy is törvényes örökös, mind a két tévedés jogi s nem tényekben való tévedésnek minősült, s így ezen a címen az egyébként érvényes formák közt tett visszavonás hatálytalanítására alapul nem szolgált.³⁹² Az a vélelem, hogy az öröknyomó az örökösül nevezett leszármazónak helyébe – ha ők az öröklésből kiestek - ennek leszármazónak helyettesíteni kívánta, csak arra az esetre vonatkozott, ha az utóbbiak az öröknyomóval vérségi kapcsolatban álltak.³⁹³

Josef Kohler, a würzburgi egyetem professzora szerint minden körülmények között betudás tárgyává kellett volna tenni az adományokat abban az esetben is, ha oly leszármazónak részére tették, akik utólag jutottak örökösödéshez. Véleménye szerint nem volt helyeselhető az a megkülönböztetés, vajon a nemzések abban az időben történtek-e, mikor a felmenő és az

389 ÁBRAHÁM, Több örökbefogadott gyermek öröklési joga 198-199.

390 Mtj. 1813. §; 1227/1923., Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 494.

391 Mtj. 1953. §. K. 30501925. E. H. Pht. V. 825., Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 505.

392 Mtj. 1957. §; 1930. ápr. 29. — P. I. 556/1928., Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 410-411.

393 Mtj. 1910. §; P. I. 143/1933., Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet) 520-521.

illető lemenő közötti tag még életben volt, vagy akkor, amikor már meghalt. Ily megkülönböztetés – álláspontja szerint – ellentmondott az életviszonyok természetének és ahhoz vezetett, hogy az egyik lemenő örökösödési ágat egyoldalúan előnyben részesítette.³⁹⁴

A következő jogesetben eldöntendő vitás kérdésnek számított, hogy az örökhagyó a gyermekeinek vérszerinti leszármazóit rendelte-e a „leменők” kifejezéssel helyettes utóörököséül, vagy pedig a lemenők kifejezést tágabb értelemben, az öröklés szempontjából a vérszerinti gyermekekkel azonos jogállású örökbefogadott gyermekeket is magában foglaló értelemben akarta-e használni. Az örökhagyó végrendelete - a felek nyilatkozataiban és az elsőbíróság ítéletében idézett része - önmagában véve arra a feltevésre adott alapot, hogy az örökhagyó gyermekeit az utóöröklésből kiesése esetére vérszerinti lemenőit, vagyis csak a vele családi kapcsolatban levő unokáit akarta az utóöröklés kedvezményében részesíteni, mert „leменők” alatt a közfelfogás is a vérszerinti lemenőket értette. Az örökhagyó eltérő akaratának felderítésére alkalmas bizonyíték hiányában a végrendeleti intézkedést ily módon értelmezték.³⁹⁵

A kir. Kúriának a Polgárijogi Határozatok Tárába 275. és 276. szám alatt felvett elvi jelentőségű 1940. évben kelt határozata szerint az utóörökösnevezés csak egy fokban érvényesülhetett, és ha egy ízben már érvényesült, úgy a további utóörökösnevezés hatályát veszítette, és a hagyatéki vagyon a további korlátozás alól felszabadult.³⁹⁶ Az utóöröklés akkor állt be, ha az örökösnek törvényes, vérszerinti leszármazója nem maradt.³⁹⁷

Utóörökösnevezésre, halasztó feltétel alatt nevezett örökösre nézzünk még két jogesetet 1934-ből és 1936-ból. Az 1934-ből származó jogeset szerint id. P. István és felesége - az örökhagyó - közös végrendeletükben a leszármazóik öröklésének rendezése után kijelentették, hogy amennyiben István, László és Ferenc gyermekeik - az I.-III. rendű alperesek - törvényes örökösök hátrahagyása nélkül halnának el, úgy utóörökösül leányukat - a felperesek anyját, illetve annak gyermekeit rendelik ki. Az I.-III. rendű alpereseknek - szülei végrendelezése idejében - sem vérszerinti leszármazójuk, sem örökbefogadott gyermekük nem volt, utóbb azonban mindegyikük gyermeket fogadott örökbe. A felperesek utóöröklési jogának biztosítása kérdésében vitás volt, hogy vajon a végrendelezők fiaik után vérszerinti

394 KOHLER, A törvényhozás és az öröklési jog alakulása 394.

395 Mtj. 1882-1883. §§; P. I. 1144/1941; P. I. 1504/1939, Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 548-549.

396 Mtj. 2054. §; P. I. 3575/1940, Grill-féle új döntvénytár 380-383.

397 Mtj. 1914. §; P. I. 1321/1941, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 370-371.

törvényes lemenők hiányában kívántak-e utóöröklést biztosítani lányuknak, illetve lányuktól származott unokáiknak, vagy pedig csak arra az esetre rendeltek utóörökösöket, ha fiaiknak sem törvényes lemenő örökösük, sem örökbefogadott gyermekük nem marad. A végrendelet továbbá értelmezésre szorult, mivel tartalma olyan értelmezésre adott alapot, hogy a szülők a saját vérszerinti ivadékaiknak akarták juttatni és megtartani a vagyont, amikor úgy rendelkeztek, hogy a fiaiknak hagyott vagyon ezek halála után törvényes (lemenő) örökösök hiányában a leányuknak, illetve gyermekeinek, tehát a saját unokáiknak jusson. Amennyiben ez volt a szülők akarata, az I-III. rendű alperesek az utóörökösrendelés célját, vagyis az öröklött vagyonnak a szülők családjában való maradását a kötelesrészüket meghaladó vagyon tekintetében nem hiúsíthatták meg örökbefogadási szerződéssel.³⁹⁸

1936-ban kelt jogesetben az örökhagyó ingóságaira és ingatlanainak értékesebb felére az I. r. alperest nevezte meg örökösül, ingatlanainak azt a részét pedig, amelyről az I. r. alperes javára nem rendelkezett, a felperes holtigtartó haszonélvezeti jogával terhelt, fele részben szintén az I. r. alperesnek, fele részben pedig attól függően, hogy a felperest haláláig ápolja és gondozza, a II. r. alperesnek hagyta azzal a további korlátozással, hogy a II. r. alperes tulajdonjogát csak a felperes halála után szerezheti meg. Elrendelte továbbá, hogy a II. r. alperesnek rendelt ingatlanjuttalékot is az I. r. alperes örökölje, ha a II. r. alperes a végrendeletben meghatározott ápolási és gondozási kötelezettségét nem teljesítené. Később az örökhagyó ingatlanának értékesebb felét az I. r. alperesnek ajándékozta. A bíróság megállapította, hogy az örökhagyó eszerint nem rendelkezett a II. r. alperesnek rendelt ingatlanjuttalék állagának az öröklés megnyíltától a felperes haláláig terjedő időre vonatkozó sorsáról. Ennek az volt a következménye, hogy ez az ingatlanjuttalék a felperes haláláig törvényes öröklés tárgya lett, vagyis annak tulajdonjoga a felperes haláláig az örökhagyó örökbefogadott gyermekét, az I. r. alperest illetve a II. r. alperes javára rendelt kedvezmény, mint a felperes halálával beállt feltételes utóörökösnevezés hatályosult.³⁹⁹

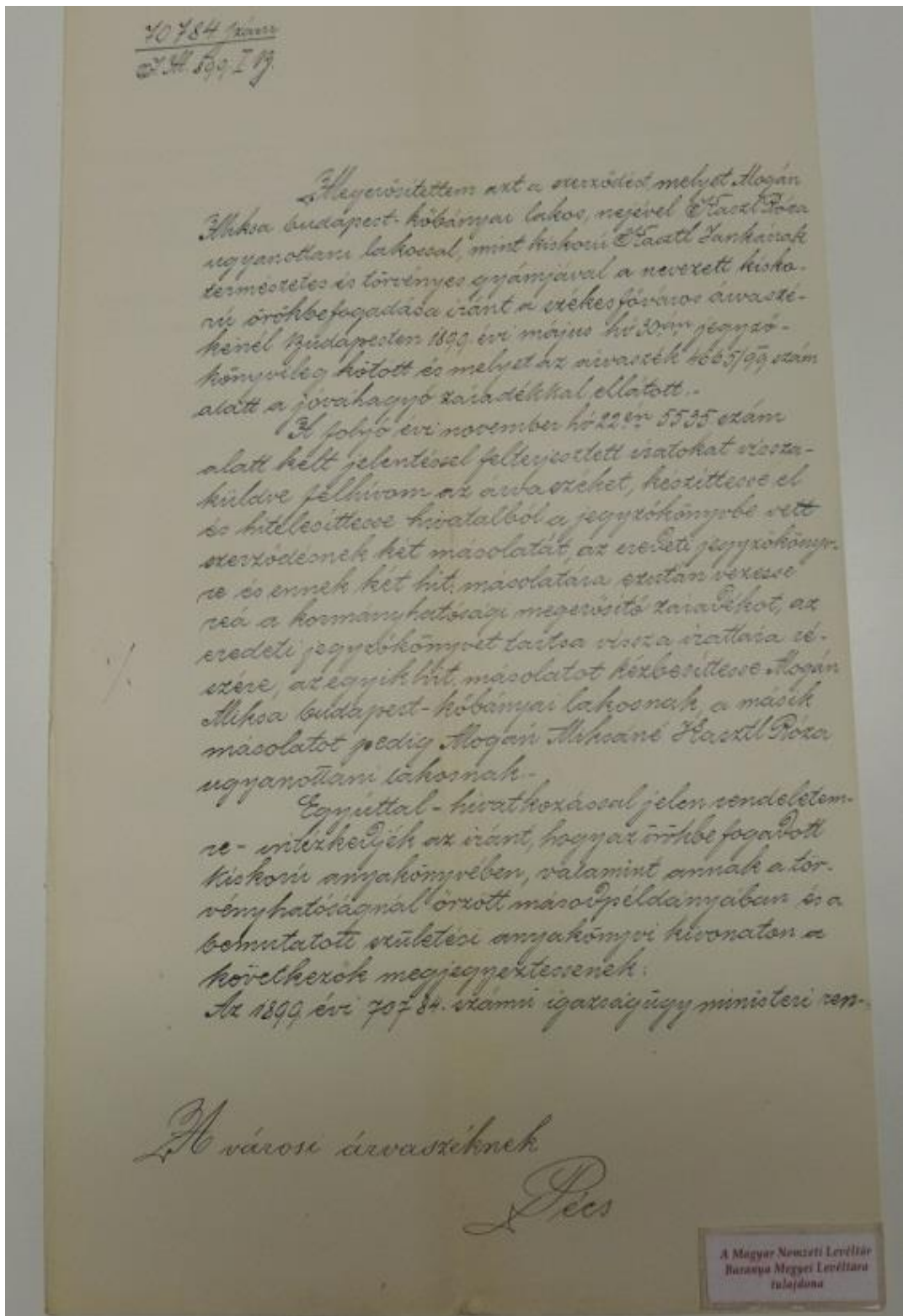
Sem az örökbefogadási szerződés, sem a végrendeletkezés bíróság útján nem volt kikényszeríthető, s ezért az erre vonatkozó ígéretnek hatálya nem volt.⁴⁰⁰ Ugyancsak semmilyen jogi jelentősége nem volt az írásbeli alakban a gyámhatóság által jóváhagyott és az

398 Mtj. 2152. §; P. I. 5776/1934, Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet) 515-516.

399 Mtj. 1917. §; P. I. 3614/1936, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 604-605.

400 Mtj. 207. §; P. III. 1376/1935, Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 381-382.

igazságügyminiszter által megerősített örökbefogadási szerződéssel szemben az azzal egyidőben vagy azt megelőzően létesült szóbeli megállapodásoknak.⁴⁰¹

7. kép: Az örökbefogadási szerződés megerősítése a magyar királyi igazságügyminiszter által. 1899. dec. 6.

401 Mtj. 221., 224. §; P. 111. 3065/1936, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 347-348.

Az örökbefogadott gyermek is kérhette az örökbefogadó gondnokság alá helyezését, hiszen az örökbefogadott az örökbefogadó törvényes gyermekének jogállásába lépett.⁴⁰²

4.8. Az örökbefogadott feletti szülői hatalomról

Az örökbefogadás másik legfontosabb joghatása az volt, hogy megszűnt az örökbefogadott vérszerinti szüleinek szülői hatalma. E megszűnt szülői hatalom ellenére is joga volt a vérszerinti szülőnek gyermekével érintkezni, továbbá akkor is, ha a gyermek gondviselését a másik szülőre vagy harmadik személyre bízták.⁴⁰³ A szerződésben szabályozhatták is e jogot a felek, a gyámhatóság pedig szükség esetén a gyermek érdekében – különösen, ha erkölcsét, nevelését vagy egészségét veszélyeztette – ki is zárhatta.⁴⁰⁴ Az Mtj. szerint a vérszerinti szülő szülői hatalma feléledt, ha az örökbefogadó szülői hatalma megszűnt vagy szünetelt.⁴⁰⁵ Meszlény szerint az örökbefogadási szerződésben a vérszerinti szülő szülői hatalmát fenn lehetett tartani, az örökbefogadót ki lehetett zárni az örökbefogadott vagyonának kezeléséből annak érdekében, hogy az örökbefogadottnak és ivadéknak ne legyen az örökbefogadó után törvényes öröklési joguk.⁴⁰⁶

Az örökbefogadott vérségi összeköttetésen alapuló minden joga fennmaradt (öröklés, tartás és nevelés iránti igénye), mivel az örökbefogadás nem szüntette meg a vérségi kapcsolatot és az ezen alapuló öröklési jogot.⁴⁰⁷ Az örökbefogadó szerződésben az örökbefogadott kiskorú vérszerinti apja és törvényes képviselője nem mondhatott le mindazon kötelezettségekről, amelyek őt mint apát terhelték, mert a természetes szülőnek a más által örökbefogadott gyermeke iránti kötelezettségei az örökbefogadás ténye dacára is fennmaradtak.

4.9. A tartási jogosultságról és a tartási kötelezettségről

Tekintettel arra, hogy az örökbefogadó szerződés nem szüntette meg a vérszerinti szülő tartási kötelezettségét, csak a tartási kötelezettség sorrendjét változtatta meg: elsősorban az örökbefogadó lett tartásra kötelezve; ha az örökbefogadási viszony megszűnt vagy a tartást

402 P. III. 46/1929, Grill-féle új döntvénytár (XXII. kötet) 772.

403 Mtj. 288. §-a alapján, ugyanilyen korlátok között még a nagyszülőnek is joga volt unokájával érintkezni.

404 211.228/1935, Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet) 49-50.

405 MÁRKUS, A házassági jog és az anyakönyvi törvény kézikönyve 18.; Mtj. 219. §.

406 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 708.

407 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 706.

az örökbefogadó nem teljesítette, e kötelezettség a vérszerinti rokonokra hárult.⁴⁰⁸ Ha az örökbefogadó szülő tartási kötelezettségét nem teljesítette, akkor a természetes atya tartási kötelezettsége feléledt,⁴⁰⁹ az örökbefogadó szülő a kiskorú jogán gyermektartási igényvel léphetett fel az örökbefogadóval szemben,⁴¹⁰ a múltra és a jövőre nézve egyaránt a gyámhatóságnál.⁴¹¹ Az örökbefogadó szülő rendszerint természetben volt köteles és jogosult az eltartás szolgáltatására.⁴¹²

Örökbefogadott kiskorú gyermek édesanyját, mint a kiskorú természetes és törvényes gyámját ugyanúgy megillette ez a jog,⁴¹³ a vérszerinti szülők egymás közti viszonyában, valamint a szülő és az örökbefogadó közötti viszonyban szintén.⁴¹⁴ A szülő és gyermek közötti viszonyban, a gyermek által támasztott eltartási követelés bármely formában is gyermektartási igénynek minősült.⁴¹⁵

Arra az időre is járt tartás, míg a kiskorú örökbefogadott teljeskorúvá vált, illetőleg azt megelőzően férjhez ment.⁴¹⁶ A szülő nagykorú gyermekével szembeni tartási kötelezettsége akkor állt elő, ha a nagykorú munka vagy keresetképtelen volt.⁴¹⁷ Azt a kiskorút, akit a jó keresettel bíró örökbefogadó atya gyengeelméjűsége ellenére a gimnáziumba íratott be, s aki gyengeelméjűsége miatt csupán társadalmi állásával méltányosan össze nem egyeztethető alacsonyrendű munkával kereshette meg kenyerét, az elvesztett tartásért kártérítésként őt megillető járadék fizetését élete végéig követelhetette.⁴¹⁸

A törvényes gyermeki jogállás nem zárta ki, hogy az örökbefogadott gyermek tartásával és nevelésével járó költségek viselését harmadik személy, így a gyermek természetes atya magára

408 C.III.623/1929, lásd hozzá MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 706.

409 Bpesti kir. Tábla 478/1910. sz.

410 C.III.2379/1937.

411 A Gyt. 20. §-a első bekezdésének d) alpontja értelmében az atya köteles a gyámhatóság jóváhagyását kikérni, „ha tőke befektetésül szolgáló ingóságokat elidegeníteni vagy egyébként a kiskorú törzsvagyonának állagát megváltoztatni szándékozik. Akár az édes szülők egymás közti viszonyában, akár a szülő és az örökbefogadó között támad a törvényes kiskorú gyermek tartása iránt követelés, annak elbírálása a gyámhatóság hatáskörébe tartozik.” Mtj. 215., 219. §§; P. III. 2379/ 1937, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 279-282.

412 C.III. 623/1929.

413 1930. évi XXXIV. tc. 137. §; 1933. Hb. 24., 1934. Hb. 92., 1936. Hb. 22.; 1938. ápr. 30. — 1937. Hb. 58., Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 83-84.

414 Pp. 180. §. 1. pont., Te. 137. §.; P. III. 2379/1937, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 680.

415 P. III. 2991/1939, Grill-féle új döntvénytár (XXXIII. kötet) 767-768.

416 Örökbefogadott gyermek tartása Mtj. 228. §; P. ÜL 2184,1927.

417 Mtj. 227., 224. §§; P. III. 5341/1940.

418 Mtj. 1725. §; P. I. 5700/1937, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 430-431.

vállalja és hogy a házasságon kívül született gyermek tartási és neveltetési költségeit az örökbefogadó szülők a természetes apával szemben bírói úton érvényesítsék.⁴¹⁹

A joggyakorlat nemcsak azt mondta ki, hogy a törvényes gyermek köteles vagyontalan és keresőképtelen szüleit eltartani, hanem azt is, hogy az örökbefogadott gyermek is köteles örökbefogadó szüleit eltartani, így megeshetett, hogy az örökbefogadott gyermeknek kétféle kellett tartást fizetnie.⁴²⁰ A természetes gyermek örökbefogadásával is létesült a gyermek javára egy új családi kapcsolat és tartási kötelezettség, amely a természetes atya tartási kötelezettségét megelőzte.⁴²¹ A gyermeket a szülőtartás csak annyiban terhelte, ha erre - illő megélhetésének veszélyeztetése és vagyonállagának feláldozása nélkül - képes volt.⁴²² Az örökbefogadó és örökbefogadott gyermekek között az eltartás kötelezettsége magánál az örökbefogadásnál fogva volt kölcsönös, azzal a korlátozással, hogy az örökbefogadott tartási kötelezettsége csak az örökbefogadó szülővel szemben állt fenn. A szülőtartás feltétlen kötelezettsége alól rendszerint még a vagyontalanság sem mentesítette a tartásra kötelezettet, mert a tartási kötelezettség alapjául nem csak a kimutatható tényleges állományú s rendes hozamot biztosító vagyon, hanem a keresetképeség s rendes kereseti és jövedelmi viszonyok is szolgáltak. Az eltartáshoz való jogról a jövőre nézve lemondani nem lehetett. A bírói gyakorlatban állandóan alkalmazott jogszabály volt továbbá, hogy a leszármazók vagyoni viszonyaiknak megfelelően a tartásra szoruló szülőt oly ellátásban részesítsék, mely által annak elsőrendű életszükségletei fedezetet nyertek; ha a tartásra kötelezettek többen voltak, az eredetileg természetben járó tartás pénzbeli egyenértékét kötelesek voltak vagyoni viszonyaik arányában viselni.⁴²³

Örökbefogadott gyermek által az örökbefogadó atya ellen, tartás iránt indított követelése rendes bíróság hatáskörébe tartozott, kivéve, ha a szülők között házassági per még nem volt folyamatban, de különváltan éltek, úgy a gyermekek elhelyezése és tartása kérdésében ideiglenesen a gyámhatóság határozott.⁴²⁴

Nagyon sok örökbefogadási szerződés nyíltan abból a célból kötött, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó gazdaságában dolgozzon, majd az örökbefogadó öregsége

419 Mtj. 228. § (4) bekezdés, 249. § (2) bekezdés; P. III.5470/1934, Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet) 308-309.

420 Mtj. 228. §; P. III. 6114/1927, Grill XXI. 620. 664.; GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 50-51.

421 Mtj. 228. §; P. III. 6114/1927, Grill XXI. 620. 664.

422 Mtj. 150. §, P. III. 5121/1927, Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet) 349-350.

423 P.III.8263/1926, TÉRFY, Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet) 350-353.

424 1912. évi LIV. tc. 21. §-a, 1925. okt. 12. Hb. 27. sz., Grill-féle új döntvénytár (XIX. kötet) 139-141.

esetére támaszt, vigaszt nyújtson. Ha csak ígérték az örökbefogadást s az elmaradt: a munkát utólag meg kellett fizetni.⁴²⁵ A harmadik személy előtt kijelentett örökbefogadási és végrendeleti juttatási szándék, továbbá a háztartásban és üzletben munkálkodott személy irányában a róla való gondoskodásnak a háztartásból kiválás utáni kilátásba helyezése munkabér kikötéseként nem volt értelmezhető a korabeli joggyakorlat alapján. Egy 1928. évi P. II. 1460/1928. számú jogeset szerint felperes az alperessel és néhai férjével szolgálati viszonyban állt.⁴²⁶ A fellebbviteli bíróság nem állapította meg tényként, hogy alperes és elhalt férje - akár a 3 éves felperesnek magukhoz vételekor, akár házuknál léte alatt később, akár vele szemben, akár törvényes képviselőjére jogosított valamely harmadik személlyel szemben - kijelentették volna, hogy a felperest örökbe fogadják, kiházasítják és róla végrendeletükben gondoskodnak. A tanúvallomások szerint alperes csak egyes idegen személyek előtt mondta, hogy felperest örökbe kívánja fogadni és ki fogja házasítani. Ezeket a nyilatkozatokat nem lehetett harmadik személy javára kötött szerződésnek tekinteni. A fellebbviteli bíróság kimondta, hogy felperes és az alperes, valamint annak elhalt férje között nevelőszülői és nevelt gyermeki viszonyban felperes 3 éves korától, mint családtag ellátásban, ruhában, iskoláztatásban részesült, munkaképes kora óta alperes üzletében és háztartásában végzett munkát, melyért - külön kikötés hiányában - díjazást nem követelhetett.⁴²⁷

A P II. 1950/1930. számú jogesetben a felperes nem az alperes részéről tett örökbefogadási ígéret megszegése miatt járó kártérítést, hanem részben az alperes háztartásában, részben azon kívül, de az alperes javára végzett munkájának díjazását követelte az alperestől. A bíróság megállapította, hogy a más javára végzett munkáért külön kikötés nélkül is járt díjazás, kivéve, ha a munkavállaló a munkát ingyenesen vállalta. Közeli rokon által rokona részére, vagy nevelt gyermek által a nevelő szülője részére annak háztartásában vagy gazdaságában végzett munka tekintetében viszont az a vélelem élt, hogy - a felek szándéka szerint - a munkát ellenszolgáltatás nélkül vállalták. A kir. Kúria állandó gyakorlata szerint azonban a munka ingyenessége ez esetben sem volt vélelmezhető, ha az, akinek a javára a munka végeztetett, a másik félnek az örökbefogadását ígérte és ez az ígéret volt a külön nem díjazott munka elvégzésének az indító oka. Abban a vonatkozásban, hogy a felperes munkájának az értéke, mennyiben haladta meg az élvezett tartás értékét a m. kir. Kúria - minden körülmény figyelembevételével - legjobb belátása szerint döntött. A m. kir. Kúria figyelemmel volt arra,

425 7265/1924.; BLAU, Munkáért fizetni kell 85.

426 Mtj. 1550. §-a szerint szolgálati szerződéssel az egyik fél - a munkavállaló - másnak háztartása, gazdasága, üzlete vagy egyéb vállalata vagy keresőfoglalkozása körében szolgálatok teljesítésére, a másik fél - a munkaadó - meghatározott ellenérték - munkabér - fizetésére kötelezi magát.

427 P. II. 1460/1928, Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 420-421.

hogy a felperes, mint nyolcéves gyermek került az alpereshez, és így ott legalább öt éven át számottevő munkát nem végezhetett, a felperes által az alperes háztartásában végzett összes munka értékét, beleértve az albérlők részére végzett munka értékét is, az alperes által a felperesnek tizenhét és fél éven át nyújtott tartás, ételmezés, ruházat és neveltetés értékével kiegyenlítettnek tekintette. A felperes tehát csak azoknak az összegeknek a megtérítését követelhetette az alperestől, amelyeket gyári keresményéből az alperesnek átadott.⁴²⁸ Ha az örökbefogadó az alperesek háztartásában és gazdaságában, az ott élvezett eltartás értékét meghaladó munkát végzett, jogosan követelhetette munkája értéktöbbletének megfizetését.⁴²⁹ Következésképp, örökbefogadási ígéret alapján munkát teljesítő részére munkadíj címén oly összeg járt, amellyel munkájának értéke az élvezett tartás értékét meghaladta.⁴³⁰

4.10. Az örökbefogadás hatálytalanná válásáról, felbontásáról

A következőkben ismertetem az első örökbefogadási szerződés anyagi hatályát egy újabb örökbefogadási szerződés esetén budapesti kir. tábla 1908. G. 619. számú határozata alapján. A bírói gyakorlat ezen döntésében lerontotta azt a vélelmet, hogy a fiú gyermektartást csak 12 éves koráig követelhet. A bíró szabad mérlegelési jogkörébe tartozott, hogy - az elbírálandó eset körülményeit szem előtt tartva – az eltartott mely életkora betöltésével nem köteles a tartásra kötelezett gyermektartást teljesíteni. Fent megjelölt határozat szerint az örökbefogadó atya felbérelt egy szegény embert, aki az általa örökbefogadott fiúgyermeket új örökbefogadási szerződéssel örökbefogadta. Ezt az új szerződést - mellyel az előző örökbefogadási szerződést hatálytalanították - a kiskorú örökbefogadott érdekében eljáró árvaszék, valamint az igazságügyminiszter jóváhagyta úgy, hogy a kiskorú első örökbefogadó atya utáni öröklési joga fennmaradt, a tartási igény azonban nem, mert, a kiskorú örökbefogadott már ekkor keresetképes korba jutott. A második örökbefogadást követően az örökbefogadó atya külföldre ment és a sorsra bízta az örökbefogadott gyermeket, akit a rendőrség állított elő. A kiskorú örökbefogadott árvaszék útján rendelt gyámja tartást követelt az első örökbefogadó atyától. A kir. tábla az örökbefogadó atya tartási kötelezettségét a kiskorú irányában megállapította és kimondta, hogy ezt a tartást az örökbefogadott nem természetben, hanem készpénzben követelheti. A döntés indokolása szerint igaz ugyan az, hogy az első örökbefogadási szerződést az árvaszék a kormányhatóság jóváhagyásával az örökbefogadott öröklési jogának fenntartásával felbontotta, mégis az örökbefogadó azon

428 P II. 1950/1930, Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 328-329.

429 Mtj. 1550. §; P. II. 1355/1941, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 311-312.

430 P II. 1950/1930, Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 328-329.

kötelezettsége, hogy a gyermeket eltartja, nem szűnt meg. Ebből következett, hogy bár az újabban kötött örökbefogadási szerződés következtében az első örökbefogadó szülői joga megszűnt, az örökbefogadott gyermek eltartásának kötelezettsége a természetes szülőéhez hasonlóan ismét feléledt, mihamarabb az új örökbefogadó szülők az örökbefogadott gyermek eltartásáról nem gondoskodtak. Tehát az örökbefogadott gyermek szülei utáni öröklési joga és a korábban létesült örökbefogadáson alapuló törvényes öröklési joga sem szűnt meg a későbbi örökbefogadás által.⁴³¹

Az örökbefogadási szerződés csak oly okból volt hatálytalanítható, amely az örökösödésből való kitagadásra is elegendő volt.⁴³² Például az alperes örökbefogadó atyjának az életét szándékos cselekménnyel kioltotta és ezért őt jogerősen elítélték.⁴³³ Az örökbefogadást – kétoldalú jogügylet révén, a szerződésre nézve érvényes jogszabályok szerint – egyoldalúan nem bonthatták fel, attól egyik fél sem állhatott el egyoldalú jognyilatkozattal, az ilyen elállásnak jogi következményei nem voltak, a szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek az elállásra tekintet nélkül továbbra is fennálltak. A halál - mint szerződést megszüntető ok - tekintetében különbséget tettek a között, hogy melyik szerződő fél halt meg, valamint abból a szempontból is, hogy a halál a kormányhatósági megerősítés előtt vagy után következett be. Megszűnt továbbá az örökbefogadás, ha azt a felek szerződéssel felbontották, továbbá, ha a bíróság ítélettel felbontotta vagy érvénytelenné nyilvánította. A következőkben mindegyik esetet részletesebben, jogesetekkel együtt kifejtem.

Az alábbi jogesetben az örökbefogadási szerződéstől való elállás került a középpontba. A tényállás szerint az örökbefogadási szerződés árvaszéki, gyámhatósági jóváhagyás céljából való felterjesztése előtt az egyik házastárs meghalt. Az életben maradó házastárs még az árvaszék rendelt gyámja által történt felterjesztés előtt kérvényt nyújtott be az árvaszékhez, amelyben bejelentette, hogy az örökbefogadási szerződéstől úgy a maga, mint néhai házastársa nevében eláll és ez okból a szerződés gyámhatósági jóváhagyásának mellőzését kérte. Az elállás indoka szerint az örökbefogadási szerződés megkötése után tapasztalták, hogy a gyermek rossz magaviseletű, így azt feltételezték, hogy öregségükre odaadó támaszt majd nem nyújt. A közigazgatási eljárásban az igazságügyminiszter végső fokon az örökbefogadási szerződés kormányhatósági megerősítését - a szerződés fennállásának kérdésében hozandó jogerős bírói döntésig - felfüggesztette. A fellebbezési bíróság a

431 LÁNYI, Az első örökbefogadási szerződés anyagi hatálya 229-230.

432 P. 11.936/1914, Rp. I. 9999/1915, Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet) 171.

433 P. I. 29/1924.) 483. Bsz. 145. §.

keresetet elutasította azzal az indokolással, hogy ugyan az egyik örökbefogadó házastárs a szerződés jóváhagyásának időpontja előtt meghalt, azonban az életben maradt házastárs az örökbefogadási szerződésnek az árvaszékhez történt felterjesztése előtt a szerződéstől jogosan elállhatott volna. A Kúria a következő indokolással változtatta meg a fellebbezési bírósági ítéletét: tekintettel arra, hogy az örökbefogadók a szerződés megkötése után az örökbefogadott kiskorúakat magukhoz vették, mindennel ellátták, nevelték, foglalkoztatásukról is gondoskodtak, így a gyámhatósági jóváhagyás előtt megvalósult a szerződő felek között a szülő és gyermek között fennálló viszony, ily körülmények között pedig a szerződő feleket a megkötés időpontjától kezdve kötötte a szerződés. A Kúria megállapította, hogy az alperes neje egyoldalúan nem állhatott el a szerződéstől, mert az örökbefogadott kiskorú felperesek erkölcsi magaviselete ellen felhozott állítólagos kifogások csak a szerződés felbontása iránt indítható keresetnek lehettek tárgyai, azonban a szerződés egyoldalú nyilatkozattal való megszüntetésének nem.⁴³⁴

Az örökbefogadó atya halála után az örökbefogadási szerződés megtámadása iránt indított perben mindenkivel szemben hatályos ítélet nem keletkezhetett. Az örökbefogadási szerződés érvényességének megtámadása csak az örökbefogadó örökhagyó, mint egyik szerződő fél jogán történhetett akkor, ha a megtámadás joga az örökhagyót is megillette volna. A perelhetőség jogát akkor állapították meg, ha az örökbefogadó után maradt végrendeletek alapján az öröklésre való jogosultságról a bíróság jogerősen döntött.⁴³⁵

Az örökbefogadási szerződés felbontásához szintén igazságügyminiszteri megerősítésre volt szükség, ugyanazon alaki, anyagi kellékek vonatkoztak rá, mint a szerződés megkötésére. A felbontó szerződést az örökbefogadónak az örökbefogadottal kellett megkötnie. A megkötött felbontó szerződést jóváhagyás miatt be kellett mutatni a gyámhatóságnak.⁴³⁶ A gyámhatóság az összes körülmény figyelembevételével döntötte el, hogy a felbontás a kiskorú érdekeinek megfelel-e, rá nézve előnyös-e.⁴³⁷ Ha a gyámhatóság a felbontó szerződést jóváhagyta, ezt követően az igazságügyminiszterhez terjesztette fel megerősítés céljából. A miniszter a szerződést - ha annak törvényes feltételei és kellékei fennálltak - megerősítette, leküldte a közvetítő hatósághoz (nagykorúaknál törvényszék, kiskorúaknál árvaszék) azzal az utasítással, hogy fűzze a felbontó szerződés példányait az alapszerződés példányaihoz,

434 P. III. 4376/1929.; Szemle, 195.

435 Mtj. 221. §; P. HL. 2873/1935; Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 385-387.

436 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 63.

437 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 64.

vezesse rá a felbontó szerződés példányaira a megerősítő záradékot, a feleknek járó példányokat részükre kézbesítse és az anyakönyvben szükségessé vált újabb feljegyzések foganatosítása iránt intézkedjen, ellenkező esetben a megerősítést tagadja meg.⁴³⁸ A szerződéshez szükséges volt az örökbefogadott ivadékainak hozzájárulására is, ha rájuk az örökbefogadás kihatott. Közösgyermekké-fogadás esetében az örökbefogadó szerződést – amíg mind a két házastárs élt – csak mindkettőjük hozzájárulásával lehetett felbontani, egyéb esetben a felbontó szerződéshez sem az örökbefogadó sem az örökbefogadott házastársának beleegyezésére nem volt szükség.⁴³⁹ Az egyik házastárs halála után a felbontó szerződést a másik házastárs megkötöthette oly módon, hogy az örökbefogadás csak vele szemben szűnjön meg.

Ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó olyan cselekményt követett el, amely miatt a szülő ivadékát vagy az ivadék szülőjét kitagadhatta, vagy pedig, ha az örökbefogadott vagy az örökbefogadó az örökbefogadással járó kötelességeit szándékos magaviseletével egyébként oly súlyosan megsértette, hogy emiatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált, a sértett fél az örökbefogadási szerződés megtámadására vonatkozó szabályoknak megfelelően keresettel kérhette az örökbefogadás bírói felbontását.⁴⁴⁰ (Ha az örökbefogadó vagy az örökbefogadott meghalt vagy a vétkes cselekményt megbocsátották, akkor felbontásnak helye nem volt).⁴⁴¹

Az örökbefogadás a felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján a felek között megszűnt. A felbontás az örökbefogadott ivadékaira akkor hatott ki, ha ahhoz ők is hozzájárultak,⁴⁴² vagy ha a körülmények szerint indokolt volt. Az örökbefogadásból eredő kötelességek súlyos megsértésének minősült a szülő- gyermek közti viszony természetében, rendeltetésében gyökerező gyermeki kötelesség oly fokú megsértése, amelyre kölcsönös elnézés, engesztelés rendes mértékét többé alkalmazni nem lehetett. Ennek minősült még a méltatlan házasság, szökés, erkölcstelen viselkedés is.⁴⁴³ Például, ha az örökbefogadott lány az örökbefogadó szüleitől eltávozott, az ő beleegyezésük kikérésük nélkül nagykorúságában más községben férjhezment.⁴⁴⁴

438 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 65.

439 Mtj. 223. §

440 P. III. 3682/1931.; Mtj. 224. §; Mtj. 224. §; P. III. 5341/1930, Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 213-214.

441 P. I. 7219/1922. sz., Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet) 244-246.

442 BECK, Az özvegyi jog korlátozása 254.

443 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 712.; Mtj. 224. §.

444 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 711.

Örökbejogadás iránti

Mely egyrészt Krausz Gyula férjesebe keres-
kedő pécsi lakos, örökbejogadói, más részről
pedig Krausz Gyuláné, elöb. öz. Fuchs Bo-
náné, nével. Ezer Roxália, szintén pécsi lakos
örökbe adó korott a kiskorú Fuchs Richárd
és a kiskorú Fuchs Arthúr örökbejogadása fe-
lött aláírott helyen és napsz. közzététel
következik.

1.) Krausz Gyula örökbe fogadja neje
nével. Ezer Roxáliának, a nével. Fuchs Bo-
nától Berlinben 1875. évi április hó 15. én született
Fuchs Richárd és Pécsen 1879. évi október hó
22. én született Fuchs Arthúr nevű gyermeke
közötti magáé névelése, a törvényes atyjait meg-
illető hatalmat, a elvállalja irántukban a
törvényes atyjának minden kötelességét, egy-
tal kizárhatja részben a törvényes gyermekeket
megillető örökösödési jogot, bele értve a kötele-
ségeket is, megengedi, sőt kívánja, hogy ez-
által örökbe fogadott gyermekek mentül a saját
"Fuchs" névvel elhagyásával, az "Krausz" e-
ládé nevét felvegyék, azt kötelezőleg viseljék,
mely örökbejogadás iránti névelési anyas-
bón is hivatalosan felgyorostassék.

2.) Krausz Gyuláné, elöb. öz. Fuchs Bo-
náné nével. Ezer Roxália, így is, mint t. t. gyer-
mekeit, kiskorú Fuchs Richárdot a
kiskorú Fuchs Arthúrt férje Krausz Gyuláné
örökbe adja, az örökbejogadói által az elöb.

ban tett kikötményeket gyermekei képviselő-
 sében elfogadja, a fülöi hatalmat és kötelese-
 geket az örökbe fogadóra átruházva és gyerme-
 keit onnantól a Krausz név viselésére kötele-
 ről. Mely ekként kötött örökbe fogadási szer-
 ződés három teljes, egyező eredeti példányban
 készült, felolvasás és megmagyarázás u-
 tán aláírva tanúk előtt elfogadhatott és alá-
 írattott.

Kelt Pécsen 1896. évi december hó 11. én.

Uolttunk, mint tanúk:

[Signature]

Kovács József

Krausz Gyula
örökbe fogadó

Eved Rosalia

ferj. Krausz Gyulané
örökbe adó

2522. sz. 1898. évi örökbe fogadási szerződés, az örökbe fogadók kiskorú
 kora Fuchs Richard és a kiskorú Fuchs Arthur érdekében
 gyámhatóságilag jóváhagyatott.
 Pécs város arvaszékeinek 1898. évi október hó 27. én tartott
 üléséből.

[Signature]
elnök

[Signature]
jegyző

1727. sz. 1899. évi örökbe fogadási szerződés, a nagyméltóságú m. kir.
 igazságügy. ministeriumnak 18.111/1899. sz. leiratival kormány-
 hatóságilag meg erősítve.

Pécs m. kir. város arvaszékeinek, 1899. április hó 12. én tartott
 üléséből.

[Signature]
elnök

A Magyar Nemzeti Levéltár
 Baranya Megyei Levéltára
 tulajdona

8-9. kép: 1896. évben kelt örökbe fogadási szerződés Fuchs Arthur és Fuchs Richard kiskorú gyermekek ügyében. MNL-BML IV. 1904.b II.-275-1900

Az örökbefogadás felbontásához a törvény az igazságügyminiszter megerősítését kívánta meg. Közös gyermekké fogadás esetén - amíg a házastársak éltek - mindkét fél hozzájárulására szükség volt a felbontáshoz. Ha a házastársak eltérő véleményen álltak a felbontást illetően, akkor az igazságügyminiszter megtagadta a megerősítést és árvaszék útján figyelmeztette a feleket, hogy a vitájukat vigyék „a törvény rendes útjára”.⁴⁴⁵ Az örökbefogadás megszűnése után az örökbefogadott és ivadécai nem viselhették tovább az örökbefogadó családi nevét, kivéve a közös gyermekké fogadás esetét, ha az örökbefogadást az egyik házastárs halála után szerződéssel bontották fel.⁴⁴⁶

Nemesség átruházásával kötött örökbefogadási szerződés közös felbontása esetén a bíróság kimondta, hogy az a körülmény, hogy az örökbefogadó magyar nemességét, nemesi előnevét és nemesi címerének használatát királyi kegyelemmel az örökbefogadottra átruházta, nem akadályozta a feleket a köztük kötött örökbefogadási szerződés felbontásában, mert ezzel a jogüggyellett a felek csupán a magánjogi hatású örökbefogadási szerződést szüntették meg (minden magánjogi következményével együtt), mely nem érintette az örökbefogadási szerződésnek királyi kegyelemmel létesített közjogi következményeit.⁴⁴⁷

Az a kérdés, hogy az örökbefogadási jogviszony az egyik vagy másik szerződő félre nézve elviselhetlenné vált-e és ennek folytán a szerződés felbontásának lehetősége beállott-e, kizárólag a szerződő felekre és - amennyiben azok között kiskorú volt - az illetékes árvaszékre tartozott.⁴⁴⁸ A Kúria számos döntésében mérlegelte, hogy a szerződő felek magatartásai mely esetekben minősül egyik vagy másik félre nézve elviselhetetlen körülménynek az örökbefogadás felbontásához. A Kúria 5248/1938. sz. döntésében kimondta, hogy a szülő részéről a házi fegyelem gyakorlása során a kiskorú gyermekkel szemben alkalmazott testi fenytés mindaddig, amíg annak egészségét, vagy testi épségét súlyosan nem veszélyeztette, jogtalan cselekménynek, tehát támadásnak még akkor sem volt minősíthető, ha arra komoly ok és szükség nem is volt. A Kúria ugyancsak nem fogadta el az örökbefogadó által a szerződés felbontása iránt indított keresetével szemben az örökbefogadott gyermeknek azt az előadását, hogy nem támadta, hanem csak védekezett az örökbefogadóval szemben és ily módon okozott neki testi sértést. Indokolásában kifejtette, hogy a szülői fenytéssel szemben

445 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 711.; 36946/1920. I. M. sz. r.

446 MESZLÉNY, Magyar Magánjog I. 713.

447 P. I. 6416/1923. sz. 484. Bsz. 145. §.

448 P. 111. 3065/1936; Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 347-348.

- amíg az a megengedhetőség határát túl nem lépi - a gyermek részéről jogos védelemnek helye nincs.⁴⁴⁹

ÖRÖKBEOFOGADÁST FELBONTÓ SZERZŐDÉS,

mely egyrésztől Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter alsónémedi-i lakosok mint örökbefogadó szülők és másfelől K. Kiss Gergely ugyanottani lakós mint kk. Magyarai Katalin részére Pest vármegye árvaszékének 812/árv.—1940. sz. véghatározatával kirendelt gondnoka között a mai napon és helyen az alábbiakban kötött:

1. Alulírott Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter Alsónémediben 1936. október 19-én kötött, Pest vármegye árvaszékének 12.415/árv.—1936. sz. véghatározatával gyámhatóságilag jóváhagyott és a m. kir. igazságügyminiszter úr 1937. J. 2684. I. M. sz. rendeletével megerősített örökbefogadási szerződéssel örökbeadtuk néhai Fehér Zsuzsannának Alsónémediben 1932. szeptember 8-án született Katalin utónevű gyermekét, aki az örökbe fogadás folytán a Magyarai családnevet nyerte. A kiskorú néhai édesanyjának testvére Fehér János és ennek felesége Sulyok Mária alsónémedi-i lakosok tekintettel arra, hogy házasságukból gyermek nem származott, a kiskorut örökbe kívánják fogadni, ami a kiskorú érdekében áll, mert így szorosabb családjogi kapcsolatba kerülne törvényes rokonaival, akik számottevő ingatlanvagyonnal rendelkeznek, a gyermeket őszintén szeretik, a gyermek is teljes vonzalommal viseltetik irántuk, úgyhogy a tervezett örökbe fogadás folytán a kiskorú jövője minden tekintetben még anyagilag is jobban lenne biztosítva mint nálunk, akiknek ezenkívül még 4 gyermekünk is van.

2. Mindezekre tekintettel Magyarai Sándor és neje sz. Barna Eszter mint örökbefogadó szülők és K. Kiss Gergely mint kk. Magyarai Katalin gyámhatóságilag kirendelt gondnoka kölcsönösen és egybehangzóan kijelentjük, hogy a kiskorú örökbe fogadása tárgyában kötött és előző pontban körülírt örökbe fogadási szerződést ezennel felbontjuk, ennél fogva az örökbe fogadási szerződésből folyó összes jogok és kötelezettségek a gyámhatósági

449 C.III.5248/1938.

jóváhagyás és kormányhatósági megerősítés időpontjától kezdődő hatállyal megszűnnek, a kiskorú ettől az időponttól kezdődőleg ismét saját családi nevét nyeri vissza, vagyis a Fehér családnevet lesz jogosult és köteles viselni.

Ez a szerződés 4 egyenlő példányban kiállítatván, felolvasás után szerződő felek által mint akaratukkal mindenben egyező sajátkezüleg aláíratott.

Kelt Alsónémedi, 1941. augusztus 26-án.

Előttünk mint tanuk:

dr. Dobó Mihály s. k.

Jánosi István s. k.

Magyari Sándor s. k.

Magyari Sándorné
sz. Barna Eszter s. k.

K. Kiss Gergely s. k.

10-11. kép: Örökbefogadást felbontó szerződés 1941-ből⁴⁵⁰

Az örökbefogadottnak az örökbefogadó háztartásából való elköltözése önmagában nem hiúsítja meg az örökbefogadási szerződés célját,⁴⁵¹ mivel az örökbefogadó apa a kiskorúval szemben apai hatalmának az árvaszék útján bármikor érvényt szerezhett. Azonban előfordulhattak olyan körülmények is, amelyekkel kapcsolatban a családi otthon elhagyása és visszatérésének makacs megtagadása az örökbefogadási viszonyt lehetetlenné és egyben elviselhetetlenné tette.⁴⁵² Az örökbefogadás felbonthatósága mellett foglalt állást a Kúria abban az esetben, amikor az örökbefogadó földműves szülők örökbefogadott gyermeke nem volt hajlandó családtagként a gazdaságban tevékenykedni, hanem - elfogadható indok nélkül - idegen helyre költözött.⁴⁵³ Így tehát a családi otthonnak az örökbefogadó szülő akaratára ellenére történő elhagyása és visszatérésének indokolatlan megtagadása a szülői tisztelet és engedelmesség súlyos megsértésének minősült a bírói gyakorlatban.

Amennyiben az örökbefogadó szerződés kifejezetten rendelkezett arról, hogy az örökbefogadott munkaerejét az örökbefogadó gazdaságában fejtsse ki, azonban ezt a kötelezettségét jogos indok nélkül megtagadta – feltéve, hogy az örökbefogadó felhívta az

450 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra 173–174.

451 C.III.5341/1930.

452 Mj. 224. §; P. III. 3920/1938, Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 319-320.

453 C.III.1930/1926 és C.III.3511/1929.

örökbefogadottat kötelezettsége teljesítésére – a szerződés felbontásának alapos okául szolgálhatott.⁴⁵⁴

Amennyiben a falusi gazda legénysorban lévő örökbefogadott gyermeke éjjelente kimaradt – nem kocsmázás, dorbézolás miatt, hanem csak, mint afféle „fiatalember” – amúgy nappal apja gazdaságában földműveslegényként dolgozott, a kimaradás miatt az örökbefogadót kár nem érte, így az örökbefogadott munkája elvégzését, engedelmességét meg nem tagadta, súlyos kötelezettségzegés nem volt megállapítható terhére.⁴⁵⁵

Az örökbefogadott gyermeknek az a kijelentése, hogy az örökbefogadó anya nevelt fiával szerelmi viszonyt folytat, az örökbefogadó szülő iránt tartozó gyermeki tisztelet és megbecsülés olyan durva és súlyos megsértésének minősült, hogy ennek folytán az örökbefogadó anya jogosult volt az örökbefogadó szerződést felbontani.⁴⁵⁶ Ha az örökbefogadott gyermek saját édesanyját, az örökbefogadó apa feleségét bosszúból azzal vádolta meg, hogy vele viszonya van, helye volt az örökbefogadó szerződés megtámadása iránti keresetnek.⁴⁵⁷ Felbontható volt a szerződés az örökbefogadó szülő azon magatartása miatt is, hogy örökbefogadott fiát és annak feleségét ok nélkül azzal gyanúsította, hogy őt meglopták, az örökbefogadott fiát hitvány gazembernek, feleségét rossz életűnek nevezte és felszólította őket, hogy 24 órán belül takarodjanak a házból.⁴⁵⁸ Becsületsértő kifejezések használata az örökbefogadó szerződés felbontására alkalmas oknak nem minősült akkor, ha a sértő fél olyan tényeket bizonyított, melyekből megállapítható volt, hogy magatartását a másik félre visszavezethető erős felindulás váltotta ki, amelynél fogva a sértések terhére be nem számíthatóak. Ennek a körülménynek a megítélésénél meghatározó szerepe volt az érdekelték társadalmi állásának, műveltségi fokának, valamint annak is, ha az elkövetett sértés a másik fél részéről elkövetett sértés nyombani viszonzása volt-e.⁴⁵⁹ Egyszerű szóbeli sértések rendszerint nem minősítették az örökbefogadási viszony fenntartását a másik félre nézve elviselhetetlenné, hacsak nem oly súlyosító körülmények voltak, amelyek a cselekmény szigorúbb megítélését vonták maguk után.⁴⁶⁰ Az örökbefogadott lány férjhezmenetele és emiatt a közös háztartásból vagy a közös lakhelyül szolgáló községből való elköltözése

454 C.III.5769/1936.

455 C.III.4940/1932.

456 C.II.181/1936.

457 C.III.6137/1929.

458 C.III.3240/1937.

459 C.III.91/1933.

460 Mtj. 224. §; P. III. 0898/1987, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 282.

egymagában az örökbefogadási szerződést nem tette céljavesztetté, mert a törvényes gyermekeket nem kötelezték arra, hogy a szülőikkel egy háztartásban éljen.⁴⁶¹

Tekintettel arra, hogy az örökbefogadás intézménye családi viszonyt és jogokat érintő természeténél fogva a vérségi kapcsolat hiányát pótolta az erkölcsi kapcsolattal; az örökbefogadás felbontását az örökbefogadó vagy az örökbefogadott bírói úton abban az esetben is kérhette, ha a másik fél ezt az erkölcsi kapcsolatot súlyos mérvű méltatlanság tekintete alá eső szándékos magaviseletével megbontotta.⁴⁶² A köszönés elmulasztása az örökbefogadó szülővel szemben nem pusztán udvariatlanságnak minősült, hanem a bírói joggyakorlat szerint a tisztelet és megbecsülés teljes hiányának a kifejezésre juttatásaként volt értelmezhető.⁴⁶³ Mindezekre példa egy 1926. évből származó jogeset, mely szerint 1917-ben az akkor még kiskorú alperes érdekében gyámhatóságilag jóváhagyott és kormányhatóságilag is megerősített örökbefogadási szerződéssel felperesek az alperest örökbe fogadták.

Az alperes - az örökbefogadás - után felperesek házában élt, a háztartásában és a gazdaságában segédkezett, majd az 1921-ben felperesek alperest férjhez adták. Alperes és férje közös háztartásban élt a felperesekkel és közösen segédkeztek a gazdaságban 1922-ig, amikor is alperes és férje elhagyták felpereseket, és az alperes férjének atyjánál laktak. A tényállás szerint az alperes kijelentette, hogy ingyen nem dolgoznak az öregeknek, neki nem szükséges feltétlenül a felpereseknél maradnia, ugyanis a birtok örököse, azt tőle elvenni már nem lehet. Felülvizsgálati kérelmükben felperesek azt panaszolták, hogy a fellebbezési bíróság anyagi jogszabály megsértésével utasította el keresetüket, mert az örökbefogadásnak a szerződésben is kifejezett indító oka az a kölcsönös megállapodás volt, hogy alperes náluk marad, őket gyermeki szeretettel veszi körül, öreg napjaikban gondjukat viseli és munkájával támogatja. Az alperes e szerződési kötelezettségének nem tett eleget, sőt hálátlanul viselkedett, ezért - a felperesek álláspontja szerint - az örökbefogadási szerződés felbontásának helye volt. Az örökbefogadási szerződésről kiállított okirat 3. pontjában az örökbefogadott kiskorú alperes örökbeadó szülei kijelentették ugyan, hogy alperes az örökbefogadó szülők házában fog tartózkodni s nekik úgy fog mindenben segítségükre lenni, mintha édes szülői volnának, de ha a kölcsönös megállapodáson alapuló ez a feltevés az örökbefogadási szerződés megkötésének indokául szolgált is, annak az örökbefogadott alperes magatartása folytán bekövetkezett meghiúsulása nem jogosította fel a felpereseket az

461 Mtj. 224. §; P. III. 5825/1938, Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 319.

462 P. III. 8296/1930, Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet) 270.

463 Mtj. 224. §.

örökbefogadási szerződés egyoldalú felbontására, mivel a bíróság álláspontja az örökbefogadás lényege és célja az, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után olyan öröklési jogot nyerjen, mintha az örökbefogadónak törvényes házasságból született leszármazója lett volna. Ezért az öröklési jognak az örökbefogadási szerződéssel eszközölt biztosítása feltételhez nem volt köthető, és az örökbefogadottnak öröklési joga csakis akkor vonható el az örökbefogadottól, ha ellenében az örökségből való kitagadás vagy az öröklésre való érdemtelenység törvényes feltételei fennforogtak.⁴⁶⁴

Nézzünk egy olyan jogesetet 1930-ból, melyben a m. kir. Kúria nem állapította meg az örökbefogadott hajadon hálátlan viselkedését, amikor ő az örökbefogadó apa megbüntetése céljából a csendőrségen tett magánindítványt, elhagyta örökbefogadó szüleit, akiket sértegetett.⁴⁶⁵ Nem minősült hálátlanságnak az sem, hogy az örökbefogadott gyermekek - szerzett jogaik érvényesítéseképpen - örökbefogadási szerződésből fakadó kötelezettség nem teljesítése miatt az örökbefogadók és annak gyermekei közt létrejött adásvételi szerződéseket perrel megtámadták.⁴⁶⁶ Örökbefogadási szerződés felbontása engedelmességi és tiszteletadó kötelesség megsértése miatt megnyilvánult a következő jogesetben is. Az örökbefogadott alperes a vagyoni helyzetének és társadalmi állásának megfelelő s az örökbefogadó felperes által kijelölt azt a köteletségét, hogy felperesnek a házi teendőik körül segédkezzen, a felperes egyetlen lovát ápolja, tisztítsa s a trágyát az istállóból kirakja, megtagadta, bár azt azelőtt hosszabb időn keresztül elvégezte.⁴⁶⁷ A m. kir. Kúria az 1941. évben, P. III. 1510/1941. döntésében úgy látta, hogy az alperes az ismételt, de megbocsátott eltávozásai után nem tett eleget a szerződés erejénél fogva rá hárult kötelezettségének: nem ment vissza a felperesek háztartásába, „a munkákat csak részben és nem megfelelően teljesítette és emellett olyan nyilatkozatokat tett, hogy őt egyedül a reá háruló vagyon érdeklő csupán, mely valóban a gyermeki szeretet és tisztelet teljes hiányára vallott.”⁴⁶⁸

A következő jogesetben a felperesek az alperessel kötött örökbefogadási szerződés felbontását azon az alapon kérték, hogy az alperes állandóan beléjük kötött, tetteleg bántalmazta és a legdurvább szidalmakkal illette őket, végül 1931. március 23-án minden ok nélkül eltávozott és nem tért vissza hozzájuk. A felpereseknek tehát azt kellett volna

464 P. I. 589/1925. sz, Grill-féle új döntvénytár (XIX. kötet) 385-386.; Polgárjogi Határozatok tára 422. sz. elvi jelentőségű határozat.

465 Mtj. 224. §; P. III. 6137/1929, Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 210-213.

466 Mtj. 1462. §.; P. III. 974/1932, Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet) 417.

467 Mtj. 224. §; P. III. 3538/1935, Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 387-388.

468 P. III. 1510/1941, Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet) 257-258.

bizonyítaniuk, hogy az alperes vétkes cselekményeivel elviselhetetlenné tette az örökbefogadási viszonyt. Az I. r. felperes az alperest becsületében és erkölcsiségében súlyosan megsértette, amikor 1981. március 23-án minden ok nélkül - az alperest és feleségét azzal gyanúsította, hogy mindenét ellopták, hitvány gazembereknek, az alperes feleségét és anyját ribancnak nevezte, s felhívta őket, hogy 24 órán belül takarodjanak a házából. Az I. r. felperes akkori ittasságára hivatkozott és felhozta, hogy az örökbefogadott gyermeknek az örökbefogadó hibáival szemben elnézőnek kell lenni. I. r. felperes a következő napon - amikor az alperes és családja az előző napi kiutasítás folytán hurcolkodni kezdett - az alperest ismét sértő kifejezésekkel illette és durván szidalmazta. A felperesek azt az állításukat sem bizonyították, hogy az alperes őket vagyoni érdekükben károsította volna meg, így a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy örökbefogadó szüleitől az alperes jogos okból költözött el. A felek közt fennálló családi viszony és az örökbefogadási szerződéshez fűződő vagyoni érdek csak akkor kötelezte volna az alperest hazatérésre, ha azt a felperesek a maguk részéről is lehetővé tették volna, mert az alperes a felperesek szülői tekintélyének csorbítása nélkül is elvárhatta, hogy az I. r. felperes oly módon igyekezzék visszaállítani az eddigi viszonyt, hogy annak az alperes minden megszegésénél nélkül tehesse eleget. Jelen esetben tehát az örökbefogadási szerződés felbontásának törvényszerű elemei hiányoztak.⁴⁶⁹

Az örökbefogadási szerződés hatálytanítása iránt indított keresetet elutasító ítélet anyagi jogereje kiterjedt a pert indító örökbefogadó szülő örökösére is. Egyébként pedig az örökös az örökbefogadottnak az örökbefogadási szerződés hatálytalanítása iránt indított perben el nem bírált, valamely más magatartása miatt is csak akkor támadhatta meg az örökbefogadási szerződést, ha az örökös ezen okból való megtámadási szándékát kifejezte, de ennek a jogának érvényesítésében haláláig akadályozva volt.⁴⁷⁰

Az örökbefogadási szerződés megtámadásának joga a törvénytelen kiskorú örökbefogadott anyját akkor illette meg, ha az örökbefogadási szerződés az anyának - mint természetes és törvényes gyámnak - jogait is érintette; saját személyében csak eredeti érvénytelenség⁴⁷¹ okából, valamint a szerződésben megállapított feltételek be nem tartása miatt annyiban, amennyiben ez a körülmény az ő jogaira is kihatással volt.⁴⁷² A következő 1940. évből származó jogesetben - mely végül a m. kir. Kúria elé került - e testület megállapította, hogy

469 Mtj. 224. §; P. III. 3240/1937, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 283-284.

470 P. I. 3810/1938, Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 320.

471 Mtj. 221. § valamint a kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárás tárgyában 1884. évi január hó 22. napján 3546. szám alatt kiadott igazságügyminiszteri rendelet rendelkezései szerint.

472 P. 111. 3065/1936, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 347-348.

az örökbefogadási szerződés tévedés jogcímén megtámadható, ha az örökbe fogadandó gyermek elmeegyeségét az örökbefogadási szerződés megkötése alkalmával az örökbefogadó rendes gondossága kifejtése mellett nem ismerhette fel. Hiszen az örökbefogadási szerződés létesítésénél „az örökbefogadó akaratelhatározása szempontjából döntő jelentősége van azoknak a személyi körülményeknek és egyéni tulajdonságoknak, amelyek szem előtt tartásával az örökbefogadó az örökbefogadásra kiválasztott egyént a gyermek szerepének a betöltésére alkalmasnak tart.”⁴⁷³

Amennyiben az örökbefogadási szerződés indoka az volt, hogy az örökbefogadott munkaerejét az örökbefogadó gazdaságában fejtsse ki és ily módon állandó támasza legyen, a szerződés felbontásának alapos okául szolgálhatott az, ha az örökbefogadott ezt a köteleességét jogos indok nélkül megtagadta.⁴⁷⁴ 1940-ből származó, P. III. 1244/1940 jogesetben az örökbefogadás indoka az volt, hogy az örökbefogadott alperes a felperesek 14 és fél holdnyi gazdaságában fejtsse ki munkaerejét és ilyen módon azok állandó támasza legyen. Az alperes az örökbefogadó szüleinek beleegyezése nélkül ipari pályára ment, így tanújelét adta annak, hogy nem kíván a szülők gazdaságában tevékenykedni. Az állandó bírói gyakorlat értelmében az ilyen magatartás alapos okként szolgált az örökbefogadási szerződés felbontására, mert az örökbefogadott köteleességét jogos indok nélkül megtagadta, a családi otthont az örökbefogadó szülők akarata ellenére elhagyta és a visszatérést indokolatlanul megtagadta, mert ez a kötelező tisztelet és engedelmesség olyan súlyos megsértésének minősült, amely a családi életközösséget, tehát az örökbefogadási viszony tartalmának egyik lényeges részét szüntette meg, így az örökbefogadási szerződés érvénytelenítésére irányuló igény kellően megalapozott volt.⁴⁷⁵

Az örökbefogadási szerződést céljavesztetté tette, ha az örökbefogadottnak az örökbefogadó szülőkkel közös gazdálkodásból való eltávozása a szerződésben bontó feltételként volt kikötve.⁴⁷⁶ A felperesek az I. r. felperes és az alperesek között létrejött örökbefogadási szerződés felbontását azon az alapon kérték, hogy az alperesek az I. r. felperessel nem bántak úgy mint családtaggal, a felpereseknek 1930. végén született gyermekét nem szívlelték, az örökös izgalom és megerőltető munka miatt 1937. őszén súlyosan megbetegedett II. r. felperest a gazdaságban „nem túrték” és gyógyíttatásának költségeihez hozzá nem járultak,

473 Mtj. 1002. §; P. III. 168/1940, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 254-256.

474 P. III. 5769/ 1937, Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 284.

475 P. III. 1244/1940, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 192.

476 P. 111. 3065/1936, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 347-348.

ezért saját anyja házában élt. Amidőn pedig 1939 tavaszán a felperes a gazdaságba vissza akart térni, az alperesek ezt nem engedték meg. A felperesek részére nem adott az örökbefogadási szerződés felbontására alapot magában véve az alpereseknek ama tette, hogy a gazdaságukat nekik feles vagy harmados művelésre nem akarták átadni. Az alpereseknek ez a magatartása tehát nem adott jogos alapot arra, hogy az alpereseket elhagyják. Távozásuknak a velük szemben tanúsított bánásmódban rejlő más okát a felperesek nem bizonyították, ahogy azt sem, hogy az alperesek őket kiutasították, így a felperesek az örökbefogadási szerződés felbontását jogosan nem kérhették.⁴⁷⁷

A m. kir. Kúria gyakorlata az élet követelményeinek megfelelően tágitott az Rp. I. 9999/1915. számú, 422. sz. elvi határozatban⁴⁷⁸ 1915-ben kifejezésre jutott anyagi jogszabályon az alábbi jogesetben. A felperesek földműveléssel foglalkoztak; volt házuk, 8 hold földjük, tejcarnokot kezeltek. 1916-ban megszületett az alperes, W. Teréz házasságon kívüli nemzésből származó gyermeke, aki fél éves korában került a felpereshez. A gyermektelen felperesek megszerették az alperest, akit anyja távozása után is maguknál tartottak és sajátjukként neveltek, majd 1935-ben a gyámhatóság és az igazságügyminiszter által is jóváhagyott szerződéssel örökbe fogadtak. Az alperes 1938-ban - a felperesek beleegyezésével - feleségül vette G. Máriát. Ettől kezdve a fiatal pár és a felperesek között az összhang megbomlott és pedig a periratok tanúsága szerint azért, mert a két asszony nem értette meg egymást és mert „az alperes a maga munkaerejét beteges apósának a gazdaságában is értékesítette.” Végül az alperes 1938-ban feleségével együtt a nő apjának háztartásába költözött, ingóságait is ide szállította és a felperesekhez - ismételt hívásuk ellenére - nem tért vissza. A peres felek előadása megegyezett abban, hogy az örökbefogadás célja az volt, hogy az alperes a felpereseket segítse gazdaságuk vezetésében és öreg napjaikban támaszuk legyen és ezt a felperesek az alperes előtt több ízben kifejezésre is juttatták; továbbá, amikor a felperesek a tejcarnok kezelését vállalták, az volt a szándékuk, hogy az alperes kezelje azt és ezért írtatták be az alperest a tejkezelői tanfolyamra. A fellebbviteli bíróság megállapította, hogy amikor az alperes eltávozott, az I. r. felperes nemcsak vissza akarta tartani, hanem a G. Ferenc házához is elment és kérlelte az alperest és a feleségét a visszatérésre és amikor ezt az alperes megtagadta és ebből „heves jelenet keletkezett.” A kir. Kúria kifejtette, hogy „az alperesnek nem volt alapos oka arra, hogy az örökbefogadó szülőit elhagyja, mert az elhagyás okául felhozott szövegváltás a peres felek társadalmi állásában és életviszonyai mellett a további együttélést lehetetlenné nem tette

477 P. III. 5341/1940, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 192-194.
478 E. H. 1916. április 12. RP. I. 9999/1915.

s így azt az alperes annál inkább köteles lett volna elnézni, mert az I. r. felperes nyomban kifejezte abbéli kérelmét és óhaját, hogy e miatt ne távozzanak. Az örökbefogadás célja az volt, hogy az alperes munkaerejét a felperesek gazdaságában fejtsse ki, továbbá, hogy onnan az alperes alapos ok nélkül távozott és többszöri hívásra sem tért vissza. Tekintve, hogy az örökbefogadási szerződés az alperes vétkességéből célját veszítette, a fellebbezési bíróság az örökbefogadási szerződést felbontotta.⁴⁷⁹

A bíróság az örökbefogadási szerződést felbontotta, mivel az örökbefogadott nemi érintkezésre is kiterjedő szerelmi viszonyt folytatott az örökbefogadó férjével. A bíróság kifejtette, hogy az örökbefogadottnak a családi erkölcsbe ütköző magatartása az örökbefogadással keletkezett családi kapcsolat oly súlyos megsértésének minősült, amely az örökségből való kitagadásra alapos okul szolgált, valamint alapos okot adott arra, hogy a felperes az örökbefogadás hatálytalanítását sikerrel szorgalmazza.⁴⁸⁰

Két kivételes megszűnési okot is szabályozott a törvényjavaslat, amelyekben az örökbefogadás hatálya a törvény erejénél fogva megszűnt. Példának okáért, ha az örökbefogadó az örökbefogadás fennállása alatt a törvény tilalma ellenére kötött házasságot az örökbefogadottal vagy annak ivadékával, akire az örökbefogadás kihatott, melynek következtében az örökbefogadás a házasságkötéssel a házastársak között megszűnt, hiszen ugyanazon személyek között egyidejűleg nem állhatott fenn házastársi és szülő-gyermek viszony. Nem vonatkozott ez a szabály a közösgyermekké-fogadásra, ha az örökbefogadást az egyik házastárs halála után szerződéssel bontották fel.⁴⁸¹ A m. kir. Kúria a következő jogesetben arra a következtetésre jutott 1939-ben, hogy az örökbefogadási szerződés erkölcstelen célú. A felperesnek és néhai K. Istvánnak az örökbefogadással az volt — az alperes által nem ismert — céljuk, hogy „az örökbefogadó apai és örökbefogadott gyermeki viszony leple alatt szerelmi viszonyukat zavartalanabban, kényelmesebben folytathassák.” Kúria semmisnek nyilvánította az örökbefogadási szerződést, mert az a jó erkölcsökbe ütközött. Megfelelt az anyagi jogszabályoknak az örökbefogadási szerződés azon részének hatálytalanítása is, hogy az örökbefogadó anyja férjével folytatott szerelmi (nemi) viszony, az örökbefogadó anyja állandó súlyos szóbeli sértegetése és gyalázása alkalmas arra volt, hogy az

479 Mtj. 224. §; P. III. 4840/1940, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 190-192.

480 Mtj. 224. §; P. III. 5730/1939, Grill-féle új döntvénytár 307-308.

481 Mtj. 224-226. §§.

örökbefogadási viszonyt az örökbefogadó anyára nézve elviselhetetlenné tegye, s ezért olyan nyomós oknak minősült, amely miatt az örökbefogadási szerződés felbontható volt.⁴⁸²

A másik kivételes megszűnési eset az volt, ha az örökbefogadó saját házasságán kívül született gyermekét fogadta örökbe és azt később törvényesítette, ekkor az örökbefogadás a törvényesítéssel szűnt meg. A gyermek a törvényesítéssel erősebb jogállást nyert és az örökbefogadással szerzett előző jogállása beolvadt az utóbb nyert erősebb, előnyösebb jogállásba, továbbá kettős jogcímen törvényes rokoni kapcsolat nem állhatott fenn szülő és gyermek között.⁴⁸³

Levéltári kutatásaimat összegezve az alábbi megállapításokat teszem:

A Baranya Megyei Levéltárban 1872 – 1923 között, Pécs város árvaszékének iratai között végzett kutatásom alapján az örökbefogadó szerződések többsége azzal indokolta a gyermek érdekében álló örökbefogadást, hogy annak létrejöttével a gyermek családi jogállása rendeződik, ezáltal törvénytelen származása megszűnik és örökösödési jogot nyer (beleértve a köteleserészt is). Az örökbefogadó szerződésbe befoglalták mindazon jogokat (öröklési jog, névátruházás stb.) amelyek az örökbefogadó az örökbefogadottra és utóbbinak törvényes képviselője az örökbefogadóra (atyai hatalom, gyámság) átruházott. 105 iratjegyzékben leltem örökbefogadás tárgyában felvett jegyzőkönyvre, örökbefogadó szerződésre vagy ezek mindegyikére, melyekben összesen 118 gyermek került örökbefogadó szülő(k)höz. 118 gyermek közül 9 házasságból származott, 42 pedig törvénytelen gyermek volt, a fennmaradó 67 gyermek származására utaló adatot nem találtam.⁴⁸⁴

1872 – 1923 között, 105 örökbefogadási szerződést vizsgálva visszatérő fordulatként szerepelt, hogy:

- az örökbefogadás gyakori oka a szülő(k) halála; a gyermeket az édesanyja egyedül eltartani nem volt képes; az örökbefogadók gyermektelenek
- az örökbefogadás okaként az a megfogalmazás, hogy az örökbefogadás a gyermekre nézve anyagi, erkölcsi szempontból előnyös

482 Mtj. 973. §; P. III. 5775/ 1939, Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 241-242.

483 GÁL – NYÁRÁDI, Az örökbefogadás 60–62.

484 A fenti adatok a precíz, kitartó levéltári kutatás ellenére tájékoztató jellegűek, ugyanis több aktában nem találtam információt a fenti szempontokra.

- az örökbefogadások többsége közös gyermekké-fogadás volt: a férj fogadta örökbe felesége házasságon kívül született gyermekét
- az örökbefogadásról szóló jegyzőkönyv vagy az örökbefogadó szerződés kifejezetten tartalmazza az örökbefogadott gyermeket megillető örökösödési jogot az örökbefogadó szülő(k) után
- az örökbefogadott gyermek felveszi az örökbefogadó szülő családnevét (minden örökbefogadási szerződésben)
- az örökbefogadó szülők szerény anyagi helyzete miatt, járatlanságukra tekintettel árvaszék előtt mondták jegyzőkönyvbe örökbefogadás iránti kérelmüket.

Budapest Főváros Levéltárában Budapest Székesfőváros Árvaszékének 1900-1905 közötti 110 örökbefogadási irata feldolgozásából megállapítottam, hogy 36 esetben az örökbefogadás oka a gyermek törvénytelen származása volt, 25 esetben a gyermek házasságban született, azonban a szülők/édesapa halála, a család szegénysége miatt az örökbefogadásukra került sor átruházva az atyai hatalmat, névviselést (kivéve egy esetben), továbbá mindent, ami a törvény szerint megilleti („nevelni, tartani, taníttatni, betegség esetén ápolni”). 49 esetben az örökbefogadás oka rejtve maradt.

4.11. Az örökbefogadott házasuló házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárás 1936-ban

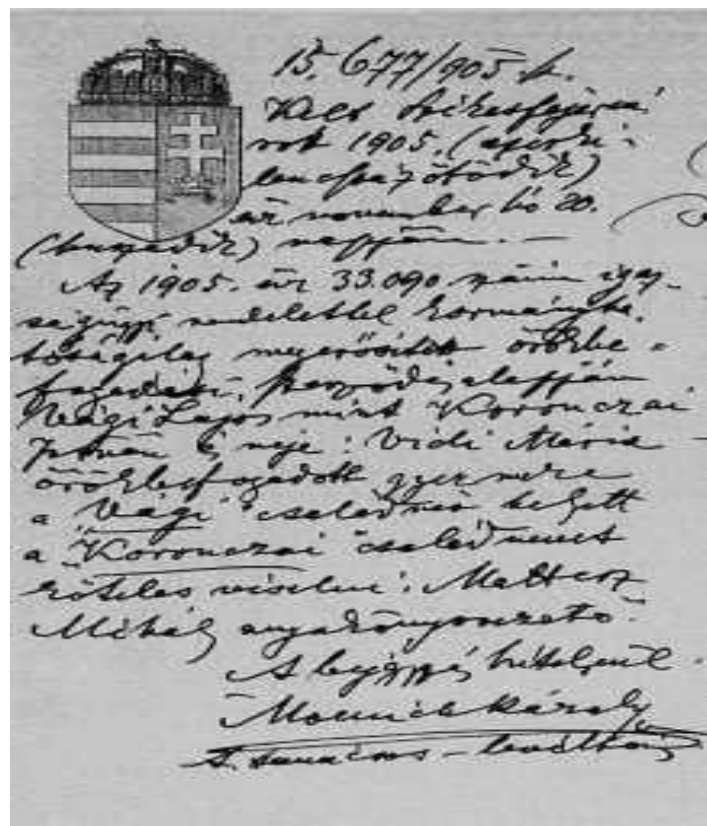
A következőkben ismertetem az örökbefogadott házasuló házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél követendő eljárást a m. kir. belügyminiszter és az igazságügyminiszter 1936-ban adott állásfoglalása szerint, mely egy anyakönyvvezető megkeresésére adott válasz volt. Az anyakönyvvezető tájékoztatást kért arra vonatkozóan, hogy helyes-e az a gyakorlat, amely szerint abban az esetben, ha a házasulandók egyike olyan örökbefogadott - kire az örökbefogadó neve is átszállt – a házasságának kihirdetésénél és anyakönyvezésénél családi nevéül az örökbefogadás folytán nyert családi nevet, szülei nevéül pedig a vérszerinti szülők nevét írja be azzal a megjegyzéssel, hogy a házasulót N. N. örökbefogadta.

A m. kir. belügyminiszter a m. kir. igazságügyminiszterrel egyetértőleg adott rendelkezése szerint a néváttruházással örökbefogadott személyt a rá vonatkozó házassági anyakönyvbe a születése óta megváltozott jogi helyzetnek megfelelő családi nevén kellett bejegyezni aképpen, hogy a szülők családi és utónevére vonatkozó rovatba a vérszerinti szülők családi

és utónevét jegyezték be, az aláírás előtti megjegyzések rovatában azonban az örökbefogadás tényét az örökbefogadó (házastársak által történt örökbefogadás esetében, mind a két házastárs) megnevezésével. Ha örökbefogadott házасuló kívánt házasságot kötni, a tárgyalási jegyzőkönyvnek „szüleinek családi és utóneve” című rovatába csupán a vérszerinti szülők családi és utónevét írhatták be, mert e rovat címe „szülők” alatt nyilván a házасuló vérszerinti szüleit értette. Ilyen esetben azonban az anyakönyvvezető köteles volt a tárgyalási jegyzőkönyv II. részének 4. pontja után következő üres sorokba az örökbefogadás tényét és az esetleges névváltozást megfelelő igazolás után rögzíteni. Erre egyrészt az örökbefogadás következtében esetleg fennálló házassági akadály megállapítása, másrészt az örökbefogadott kiskorú házasságkötéséhez szükséges beleegyezés kérdésének elbírálása, harmadrészt pedig a tárgyalási jegyzőkönyv és csatolmányai alapján lehetett megállapítani, hogy az örökbefogadott házасulónak a házassági anyakönyvbe bejegyzendő adatai az örökbefogadás tekintetében közhitelű tanúsítást nyertek.⁴⁸⁵

5. A házasságon kívül született gyermekek jogállásának változásai

5.1. Az örökbefogadás, mint a törvényesítés intézménye

12. kép: 1905-ös anyakönyvi kivonat egy törvénytelenül született gyermek örökbefogadásáról

485 49.184/1936 B. M., Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 19-21.

„Akik törvénytelen ágyból származnak, a vérség javaiban, díszeiben nem részesülnek; nevet, nemességet, címet, örökséget nemzõik után nem nyernek.” – foglalta össze a korabeli jogi álláspontot Frank Ignác jogász, királyi tanácsos.⁴⁸⁶ A magyar jogtörténet egészen a 19. századig a házasságon kívül született gyermek jogállására vonatkozóan igen kevés adatot ismer. Ennek az az oka, hogy a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában hozott 1868. évi LIV. törvénycikk hatálybalépéséig a származás törvényessége kérdésében a bíraskodás az egyházi bíróságok hatáskörébe tartozott. Az egyházi bíróságok a kánonjogot alkalmazták, amely a házasság intézményének védelme érdekében a házasságból, illetve a házasságon kívül történt születés között éles különbséget tett. A kánonjog hatása alatt került be jogunkba az utólagos házassággal való törvényesítés intézménye, a vélt (*putatív*) házasságból születettek törvényes származásának elismerése, a házasság alatt, valamint annak megszűnése után bizonyos időn belül született gyermek törvényes származásának vétele, a királyi kegyelemmel való törvényesítés, valamint az örökbefogadás.⁴⁸⁷ Gyakran a természetes atya gyermekét — akit tartott és akivel közös háztartásban együtt élt, és akit nem törvényesíthetett — örökbe fogadta. Ebben az esetben az örökbefogadott gyermeknek az állami ellátásra való igénye nemcsak a természetes atya tartási kötelezettségéből, hanem az örökbefogadás jogintézményéből volt levezethető.⁴⁸⁸ A törvénytelen gyermek természetes atyja általi elismerését csak akkor jegyezték be a születési anyakönyvbe, ha ezen elismerést maga a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelentette ki, vagy ha az elismerést közokiratba foglalták.⁴⁸⁹ Ha a törvénytelen gyermek anyja és természetes atyja házasságot kötött, akkor bármely érdekelt kérelmére az anyakönyvi lap szélére feljegyezték, amennyiben a tényt közokirattal igazolták.⁴⁹⁰

Ahhoz, hogy az örökbefogadás jogintézményének az előbbiekben vázolt céljain túli jelentőségét is szemléltetni tudjam, elengedhetetlenül szükségesnek találom, hogy bemutassam a házasságon kívül született gyermek jogállását, különös tekintettel a 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatra, valamint a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikkre, amelyeknek értelmében az örökbefogadás a törvénytelen gyermek törvényesítésének egyik eszközeként szolgált.

486 Frank Ignác (Nagykároly, 1788. március 24. – Bécs, 1850. március 4.) jogász, királyi tanácsos, egyetemi professzor, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1847), a magánjog művelője.

487 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

488 ISTVÁNFY, A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák 195-196.

489 1894. évi XXXIII. tc. 41. §.

490 1894. évi XXXIII. tc. 43. §.

A polgári liberális államok társadalma a nem házasságból született gyermeket az apával való minden jogi kapcsolatba „hozása” olyanná tette – legalábbis bizonyos vonatkozásban – mintha az apa házasságából született volna. Ezért döntő fontosságot tulajdonítottak annak, hogy vajon a vérszerinti szülők a fogantatáskor vagy legalább a fogantatás és a szülés közti időben köthettek-e volna egymással házasságot. Ha igen, akkor a gyermek a természetes utód javítható helyzetébe került (*naturalis*), ha nem, akkor törvénytelen volt (*spurius*).⁴⁹¹ Valamely gyermek akkor is törvényes származású volt, ha akár a születés, akár a nemzés idejében fennállott törvény szerint törvényes származásúnak volt tekintendő,⁴⁹² ha a törvényes vagy vélt házasság megkötése után hat hónapon túl vagy a házasság megszűnésétől számított 10 hónapon (300 nap) belül született (törvényes vélelem K. I. 2069/1931.).⁴⁹³ Ezzel szemben törvénytelen származásúnak minősült, ha a férj bizonyította, hogy a gyermek fogamzása szempontjából irányadó vélelmi idő alatt közte és a gyermek anyja között a nemi érintkezés lehetősége ki volt zárva (például, ha a fent említett vélelmi idő alatt egymástól távol más-más községben tartózkodtak),⁴⁹⁴ vagy ha az anya a fogantatás idejében oly feslett életet élt, hogy a nemi érintkezést több férfival keresetképpen vagy a női szeméremérintést botrányszerűen sértő módon űzte.⁴⁹⁵ A házasságon kívüli gyermek jogállása anyjával és anyja rokonaival szemben ugyanaz volt, mint a törvényes gyermeké, atyjával szemben viszont a törvényben meghatározott jogok illették meg.⁴⁹⁶

A házasságon kívül született gyermeket atyja csak eltartani volt köteles tizenhatodik életévének betöltéséig, vagyoni és kereseti viszonyaihoz képest mindazzal ellátni, ami a gyermeknek anyja társadalmi állásához mért megélhetéséhez s e társadalmi állásnak megfelelő nevelése és önálló keresetre képesítő tanítása költségére szükséges.⁴⁹⁷ A házasságon kívüli gyermek atyja köteles volt megtéríteni az anyának a szüléssel járó költséget, valamint azt a költséget, amibe az anyának a szülés előtti két héten és a szülés után négy héten át társadalmi állásához és az atya vagyoni és kereseti viszonyaihoz mért eltartása került.⁴⁹⁸ A házasságon kívüli gyermek a törvényes gyermekkel szemben nem volt jogosult atyja családnevének

491 NIZSALOVSZKY, A család jogi rendjének alapjai 165.

492 A törvényes származás, törvényesítés, örökbefogadás a Ptk. életbelépése után ezen utóbbi törvény szerint bírálendók el, ha a vonatkozó kérdések a Ptk. életbelépése előtt fennállott törvények alapján jogerősen nem intéztettek el. Lásd SCHWARTZ, A magánjogi szabályok időbeli hatálya 380.

493 CSORNA, Gyámsági jog és jogszolgáltatás 24.

494 Mtj. 189. §; P. III. 5598/1938, Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 318-319.

495 Mtj. 247. §.

496 Mtj. 245. §.

497 Mtj. 248. §.

498 Mtj. 259. §.

viselésére, így anyja családi nevét volt köteles viselni.⁴⁹⁹ A szülői hatalom kérdését szintén differenciált módon szabályozta a törvény, kimondta, hogy a törvényes gyermek felett mindkét szülőnek, házasságon kívüli gyermek felett csak az anyának volt szülői hatalma.⁵⁰⁰ Ha a házasságon kívüli gyermek anyja kiskorú volt, addig szülői hatalma kiskorúsága miatt szünetelt, csak a szülői gondviselés jogát gyakorolhatta, s e tekintetben mellette a gyermek gyámját a tanácsadó jogállása illette meg.⁵⁰¹ A házasságon kívüli gyermek örökösödési jogát illetően az Mtj. kimondta, hogy atyjának hagyatékában más örökös nemlétében az államkincstárt megelőzve a házasságon kívüli gyermek a törvényes örökös, ha atya őt közokiratban a magáénak elismerte.⁵⁰²

Különbséget tettek a házassági akadályok tekintetében is. Ha a házasságkötés akadályá valamelyik vérszerinti szülő fennálló házassága, vagy vérszerinti szülők rokonsága volt, a gyermek – mint házasságtörésből (*adulterinus*) vagy vérfertőzésből (*incestuosus*) – még a nem házasságból született gyermekek sorában is hátrányos megkülönböztetést szenvedett, el volt zárva különösen családi jogállása orvoslásának bizonyos eszközeitől. Köztudomású volt, hogy a házasságon kívül született gyermek sorsa sokkal mostohább volt, mint a házasságban született gyermeké. A házasságon kívül született gyermekkel az atya rendszerint nem törődött, nem érezte annak sorsáért magát felelősnek, az ilyen gyermek vélelmezett atyjától csak tartást követelhetett, annak rokonaival szemben semmiféle joga nem volt, többnyire az anyja családja is szégyellte. A házasságon kívüli szülés a nőt szégyenbe és gyakran nyomorba is döntötte.⁵⁰³ A gyermek a hiányos gondozás és táplálkozás következtében könnyebben lett a különböző gyermekbetegségek áldozata, mint a házasságból született társai.⁵⁰⁴ Statisztika igazolja, hogy a züllésnek indult gyermekek legnagyobb százaléka a házasságon kívül született gyermekek közül került ki, akik atyát és a kellő eltartást is nélkülözték.⁵⁰⁵ Az 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása szerint a társadalom nem volt hajlandó őket teljes értékű tagjának elfogadni, lenézte, másodrendű emberként kezelte őket, akik így testileg, lelkileg „beteg” nőttek fel, közülük aránytalanul sokan követtek el fiatalkorukban bűncselekményt.⁵⁰⁶

499 Mtj. 246. §.

500 Mtj. 267. §.

501 Mtj. 322. §.

502 Mtj. 1784. §.

503 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

504 Ezt támasztja alá az az adat, hogy Budapesten 1919-től 1938-ig a házasságból született gyermekek 9,8%-a, a házasságon kívül született gyermekek 21,6%-a halt meg egyéves korának betöltése előtt. 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása.

505 ISTVÁNFY, A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák 195-196.

506 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

Magyarországon az 1919 és 1938 között évente, átlagosan 18.847 gyermek született házasságon kívül, és a házasságon kívül születettek számaránya az összes születésekhez viszonyítva átlagosan 8,9%-ot tett ki, mindez körülbelül 500.000 magyar gyermeket érintett.⁵⁰⁷

A patriarchális családi rendben az anya és a nem házasságból született gyermeke közti kapcsolat elismerésének akadályát képezte, hogy a gyermek csak egy család tagjává válhatott és ez a család az apa családja volt. Az apa családjába azonban csak az a gyermek kerülhetett, aki az apa feleségétől született (*mater semper certa*). Ha tehát az anya nem élt házasságban, a gyermeknek csak az anyával és annak rokonaival keletkezhetett volna családi kapcsolata, csak hogy ez a családi kapcsolat – vérségi köteléken alapuló cognat kapcsolat – kezdetben minden jogi jelentőséget nélkülözött. A nem házasságból született gyermek, ebben az időben - családjogi vonatkozásban - jog nélkülinek (*filius nullius*) számított.⁵⁰⁸ A kodifikálatlan kódex (Mtj.) 174. §-a kimondta, hogy a házasságon kívüli gyermek a törvény szerint rokona anyjának és anyja rokonainak. Ezzel ellentétben törvényes származásból rokonság keletkezett mind az atyai, mind az anyai ágon.⁵⁰⁹ Az Mtj. tehát a házasságon kívül született gyermeket kizárólag anyja családja tagjának tekintette, közte, anyja és anyai rokonai között rokoni és öröklési kapcsolat fennállását elismerte, azonban a házasságon kívül született gyermek és atyja, valamint annak rokonai között fennálló rokoni és öröklési kapcsolat elismerésétől mereven elzárkózott.⁵¹⁰

A törvényesítés utólagos házasságkötés által megvalósuló formája tételes jogi szabálya jogunkban soha nem volt visszavezethető, „mindazonáltal százados jogszokás útján régi időktől fogva ismeretes” - írta róla a Magyar Jogi Lexikon. Az intézmény Magyarországra is a kánonjog közvetítésével került, s formálódását nagyban elősegítette az egyházi bíróságok 1868-ig jelentős ítélkezési gyakorlata. Ez a törvényesítési forma szolgálta leginkább törvénytelen születés következményeinek elhárítását, amennyiben általa biológiai szülők között törvényes házasság jött létre.⁵¹¹ Az Mtj. szerint, amennyiben a házasságon kívüli gyermek atyja és anyja egymással házasságot kötött, az utólagos házasságkötéssel mindkét szülőjének törvényes gyermeke lett. „Törvényessé lesz a házasságon kívüli gyermek akkor is, ha a szülői közt kötött házasság érvénytelen, kivéve, ha a házasság egyenesági vérrokonság,

507 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

508 NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai 165.

509 Mtj. 174. §.

510 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

511 BALOGH, Német-magyar párhuzamok a törvényesítés történetében 7.

testvéri viszony vagy korábban kötött házasság miatt, semmis és erről a házasság megkötésekor mind a két házastárs tudomása volt.”⁵¹² Az állandó bírói gyakorlatban megnyilvánuló anyagi jogszabály szerint a közönséges értelemben vett házasságtörésből származó gyermeket az utólagos házasság által való törvényesítésből kizárták. Azonban a házasságon kívül született gyermek örökbefogadására volt jogi lehetőség.

A magyar magánjog - tekintet nélkül a törvényes leszármazókra - mindenkinek megadta az örökbefogadás jogát, aki vagyonával szabadon rendelkezhetett. Az örökbefogadó szerződési szabadságát oly módon ismerte el az Mtj., hogy egyrészt az örökbefogadási szerződés érvényességéhez az örökbefogadó házastársának a hozzájárulására nem volt szükség, másrészt pedig a törvényes leszármazóra tekintet nélkül köthette meg a szerződést. A sérelmet szenvedő házastárs a szerződést megtámadhatta,⁵¹³ de csak akkor volt erre jogosult, ha ez a szerződés reá nézve a fennforgó kivételes körülményekre tekintettel jelentékeny sérelemmel járt.⁵¹⁴ A kodifikálatlan kódex szerint a király a házasságon kívüli gyermeket kérelemre kegyelemből törvényesíthette, kivéve, ha atyja és anyja egyenesági vérrokonság vagy testvéri viszony miatt egymással házasságot nem köthetett.⁵¹⁵

A kodifikálatlan kódex (Mtj.) parlament elé terjesztését követő évek joggyakorlatában figyelemreméltó, hogy a hagyatéki és periratokból megállapítható, hogy az árvaszék az örökhagyót tekintette a felperes törvényes képviselőjének annak ellenére, hogy a felperes az anyakönyv szerint törvénytelen származásúnak jegyeztetett be és ennek ellenére, hogy az örökhagyó a törvényes képviselőt vállalni nem akarta. Az árvaszék felhívta az örökhagyó figyelmét arra, hogy a felperes törvényes származásúnak tekintendő. A m. kir. Kúria 1931-ben megállapította, hogy a törvényes származás megtámadásának joga az apa örököseit nem illette meg, csak akkor, ha bizonyítást nyert, hogy az apa a megtámadás jogának gyakorlásában akadályozva volt.⁵¹⁶

A gyermek származásának törvényességét - mindenkivel szemben való hatállyal - egyedül a férj támadhatta meg. A férj halála után harmadik személynek is jogában állt a gyermek törvényességét megtámadni, amennyiben a gyermek törvényteleniségének kimondásától

512 Mtj. 192. §.

513 P. I. 575/1930.

514 Mtj. 221. §; P. III. 2853/1936, Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 347.

515 Mtj. 196. §; 202. §.

516 Mtj. 181. §, Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet) 288-289.

jogának érvényesítése függött, és a megtámadás gyakorlásának anyagi jogban előírt feltételei⁵¹⁷ fennálltak.⁵¹⁸

Az Mtj. 222. § (2) bekezdésében foglaltak szerint, abban az esetben, ha az örökbefogadottat örökbefogadója törvényesítette, az örökbefogadás a törvényesítéssel megszűnt. Ebből azonban még nem következett az, hogy az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést az anyakönyvből törölni lehetett. A törvényesítés bekövetkeztéig ugyanis az örökbefogadás jogi hatásai fennálltak, ennél fogva az örökbefogadásnak az anyakönyvbe történt feljegyzése mindaddig az időpontig, amíg a gyermek törvényesítve nem lett, közhitelességgel igazolta az örökbefogadási jogviszony fennállását, aminek igazolására pedig a törvényesítés anyakönyvi feljegyzése után is szükség lehetett. Ilyen esetben tehát a törvényesítés anyakönyvi feljegyzésének szövege a szóbanlevő gyermek családjogi helyzetében beállott változást az előadott jogi álláspontnak megfelelően kifejezésre kellett, hogy juttassa. Az anyakönyvi feljegyzés szövegét abban az esetben, ha a természetes atya által örökbefogadott gyermek törvényesítése szüleinek utólagos házasságkötése folytán közigazgatási úton nyert megállapítást, így jegyezték be az anyakönyvbe: „A gyermek az anyának a természetes atyával, B. F. r. kat., 1891. évben született napszámos, ajkai lakossal Ajkán, 1934. február 23-án kötött utólagos házassága által törvényesítettett, ennek folytán B. F. részéről történt örökbefogadása megszűnt.”⁵¹⁹

Az a körülmény azonban, hogy a természetes atya által örökbefogadott gyermek utólagos házasságkötéssel történt törvényesítése esetében az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést az anyakönyvből törölni nem lehetett, azonban a gyermek születésére vonatkozó anyakönyvi bejegyzésről tartalmilag egyező olyan anyakönyvi kivonat állítottak ki, amelyből az örökbefogadás nem tűnt ki. Tartalmilag egyező anyakönyvi kivonatokban a gyermek családjogi helyzetére vonatkozó adatokat a változott helyzetnek megfelelő állapotban kellett feltüntetni; vagyis a törvényesítés folytán az örökbefogadás megszűnt s így az örökbefogadásra utaló bejegyzés az anyakönyvi kivonatban nem szerepelhetett. Ha az örökbefogadottat más törvényesítette, az örökbefogadott gyermek - amennyiben saját családi nevét még viselhette - ennek helyébe a törvényesítéssel nyert családi nevet kapta; egyébként az örökbefogadás érintetlen maradt, hacsak a felek fel nem bontották. Ilyen esetben tehát az örökbefogadásra vonatkozó feljegyzést érintetlenül kellett hagyni s így azt az ilyen gyermek

517 1946. évi XXIX. tc. 11-16. §§.

518 P. III. 4351/1932, Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet) 745-746.

519 Veszprém vármegye alispánja 3428/1932. szám.

születéséről szóló anyakönyvi bejegyzésről tartalmilag egyezően kiállított anyakönyvi kivonatban is fel kellett tüntetni.⁵²⁰

A korabeli joggyakorlat tapasztalatai alapján az apák többnyire nem éltek az örökbefogadás és a törvényesítés intézményével azon okoknál fogva, mert körülményesek, drágák voltak és sok utánjárást igényeltek. Ezen eljárások hatékonyabbá tételét hangsúlyozta Gold Simon ügyvéd, kormányfőtanácsos, a Kúria ügyvédi tanácsának tagja azzal, hogy a törvénytelen gyermek helyzetének javítását a jogalkotónak kevésbé szigorú feltételek között kellene szabályoznia, olyanná kellene tennie, „mely mintegy önként felajánlkozik.”⁵²¹

5.2. A törvénytelen származás megszüntetése hazánkban

A második világháború utáni években a gyermek helyzetével kapcsolatban alkotott jogszabályainkra, a bíróságok és más hatóságok joggyakorlatára jellemző volt, hogy féltő gonddal, szeretettel foglalkoztak a gyermek ügyével, egyszersmind el kívánták hártani azokat a hátrányokat, amelyeket a gyermek önhibáján kívül - szülei magatartása folytán - elszenvedett, így jött létre - többek között - a házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk.⁵²²

E törvénycikk indokolásának szóhasználata szerint a demokratikus Magyarország törvényhozásának egyik elsőrendű kötelessége volt, hogy a törvényes és a törvénytelen származás megkülönböztetését az emberi lehetőségek határain belül minél előbb megoldja,⁵²³ az emberi egyenlőség eszméjének szolgálatában a családi jogállás egyenlőségét is a származástól függetlenül az élet minden vonatkozásában minél teljesebben érvényesítse. Ennek megfelelően a törvénycikk 1. §-a így szólt: „A jelen törvény erejénél fogva a törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetése megszűnik.”⁵²⁴

A törvénytelen megjelölés ártatlan emberek meg nem érdemelt megbélyegzése volt; ezért a jogszabály ezt a megjelölést házasságon kívüli gyermekekre változtatta.⁵²⁵ Ugyanakkor azonban, amikor a magyar jogrendszer a törvénytelen elnevezéssel szakított, változatlanul fenntartotta

520 Mtj. 222. §, Anyakönyvi Utasítás 115. §.

521 GOLD, Törvénytelen gyermek elismerése 223.

522 BACSÓ, Családi jogunk fejlődése és a gyermek helyzete 550.

523 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

524 1946. évi XXIX. tc. 1. §

525 Az Mtj. is a házasságon kívüli gyermek megjelölést használta; 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

a házasságon kívüli gyermek fogalmát és az ezzel összefüggő törvényesítés jogintézményét.⁵²⁶ A családi jogállás egyenlősége nem jelentette a házasságból és a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozó összes jogszabály alaki és tartalmi azonosságát, hanem lehetőség szerint hozta ugyanabba a helyzetbe a házasságon kívül született gyermeket a házasságból született gyermekkel.⁵²⁷

A törvénycikk első alapelve tehát az volt, hogy a gyermeki származás megkülönböztetése megszűnjön: így a törvényesnek tekintett gyermeket házasságból születettnek, a többit pedig házasságon kívül születettnek nevezte. Az 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása szerint e megkülönböztetés logikai szempontból nem volt kifogásolható, tartalmilag a valóságnak megfelelt, értékelést nem fejezett ki.⁵²⁸

A jogszabály második alapelve szerint a házasságból és a házasságon kívül született gyermek jogállása egyenlő, a házasságon kívül született gyermek nemcsak az anyjával és annak rokonaival, hanem az atyjával és annak rokonaival is rokoni, tehát öröklési kapcsolatban is állt; atyja családi nevét viselte.⁵²⁹ A házasságon kívül született gyermek rokonai közti öröklési kapcsolat kölcsönösen fennállt, tehát nemcsak a házasságon kívül született gyermek örökölt atyja és annak rokonai után, hanem azok is örökölték a házasságból született gyermek után.⁵³⁰ A törvényes származás vélelme kiterjedt a vélt házasságból származó gyermekekre,⁵³¹ valamint minden érvénytelen házasságból származó gyermekekre is.⁵³²

A jogszabály 3. §-a kimondta, hogy házasságon kívül születettnek azt a gyermeket kell tekinteni, akinek anyja a gyermek születésnapjától visszafelé számított háromszáz nap alatt - beleszámítva a születés napját is - házassági kötelékben nem állott, vagy akit jogerős bírói ítélet házasságon kívül születettnek nyilvánított.⁵³³ A házasságon kívül született gyermek atyjának a jogszabály azt az atyát nevezte, aki a gyermeket teljes hatályú elismerő nyilatkozattal a magáénak ismerte el, vagy akit a bíróság jogerős ítélettel a gyermek atyjának nyilvánított.⁵³⁴ A házasságon kívül született gyermek és atyja közt erkölcsi vonatkozásban is

526 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

527 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

528 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

529 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

530 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

531 CSORNA, Gyámügyi jog és jogszolgáltatás 29.

532 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

533 1946. évi XXIX. tc. 3. §.

534 1946. évi XXIX. tc. 9. §.

ugyanaz a kapcsolat létesült, amely a házasságból született gyermek és atyja között fennállt. Ebből adódóan a házasságból született gyermek is köteles volt atyja iránt tisztelettel viselkedni, atyja pedig erkölcsileg is felelős volt gyermeke sorsáért. Ezek az erkölcsi kötelek jogilag nem voltak kikényszeríthetőek (a törvénycikk külön nem rendelkezett róluk), de például a szülői hatalommal kapcsolatban jogi következménye volt annak, ha az atya magatartásában gyermeke iránt nem mutatkozott meg az a felelősségérzet és gondoskodás, amely jó atyától a természet rendje és az erkölcs szabályai szerint elvárható lett volna.⁵³⁵

A jogszabály értelmében a házasságon kívül született gyermekeknek így két csoportja volt: az egyik csoportba azok tartoztak, akikre vonatkozóan az említett vélelem megdőlt, így nem voltak házasságból születetteknek tekinthetőek, mert nem házasság alatt, illetőleg a házasság megszűnésétől számított háromszáz napon belül születtek; a másik csoportba pedig azok, akik az említett vélelem alapján ugyan házasságból születettek, a bíróság azonban az erre irányuló perben hozott jogerős ítélettel házasságon kívül születetteknek nyilvánította őket.⁵³⁶

A házasságon kívül született gyermek egyik legfájóbb sérelme az volt, hogy származásának ténye az anyakönyvi kivonat alapján megállapítást nyert, ugyanis atyja abba bejegyezve nem volt. Ennek orvoslásaként a házasságon kívül született gyermek atyja a teljes hatályú atyai elismerés, a jogerős bírói ítélet vagy az utólagos házasságkötés alapján a születési anyakönyvbe éppúgy bejegyezhetővé vált, mint a házasságból született gyermek atyja.⁵³⁷ Az állami anyakönyvbe a gyermek házasságon kívüli születésének tényét vagy erre utaló adatot bejegyezni nem volt szabad. Ha a házasságon kívül született gyermek harmadik életévének betöltéséig atyja teljes hatályú elismerő nyilatkozata, az atyaságot megállapító bírói ítélet vagy az anya utólagos házasságkötése alapján nem volt bejegyezhető, hivatalból kellett intézkedni az iránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek atyjaként képzelt személy jegyezzenek be. A gyámhatóságnak volt erre hatásköre, melyhez a jogszabály iránymutatást is adott: a gyámhatóság a képzelt atya családi nevétől az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi elődének családi nevét, vallásául pedig az anya vallását határozta meg.⁵³⁸ Így tehát a házasságon kívül született gyermekeknek legkésőbb hároméves korukban az anya családi nevétől eltérő családi neve lehetett, ily módon megszűntek azok a sérelmek, amelyek a gyermeket családi neve miatt érték.⁵³⁹

535 1946. évi XXIX. tc. 25. § (2) bekezdés; 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

536 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

537 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

538 1946. évi XXIX. tc. 22. §.

539 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

Az, hogy a jogszabály néhol a házasságban és a házasságon kívüli gyermek között eltérő rendelkezéseket határozott meg, nem jelentette a jogegyenlőség megsértését, hanem kényszerű következménye volt annak, hogy az eltérő életviszonyokra tekintettel egyes vonatkozásokban eltérő jogi utakon lehessen megközelíteni az anyagi jogegyenlőséget. Ilyen eltérő rendelkezést tartalmazott például a házasságon kívül született gyermek elhelyezése, a szülői hatalom, a tartás tekintetében. Ez a diszkrepancia nem volt jelentős, a házasságon kívül született gyermek érdekeit szolgálta és nem jelentett a házasságból származó gyermekkel szemben a házasságon kívüli gyermek javára előnyösebb helyzetet.⁵⁴⁰

Ha a házasságon kívül született gyermek atyja és anyja nem élt együtt, megegyezés hiányában a gyámhatóság határozott, hogy a gyermeknek melyikük viselje gondját. Ilyen esetben a leánygyermeket és a hétévesnél fiatalabb fiút rendszerint az anya, a hétévesnél idősebb fiút általában az atya gondviselésére bízták.⁵⁴¹ A házasságon kívül született gyermek felett az atya csak akkor gyakorolta a szülői hatalmat, ha nagykorú volt és a gyermeket rábízták, vagy a szülői hatalom gyakorlását a gyámhatóság fontos okból ráruházta. Ebben az esetben a szülői hatalom gyakorlását akkor is meg lehet szüntetni, ha az atya magatartásában gyermeke iránt nem nyilatkozott meg az a felelősségérzet és gondoskodás, amely a jó atyától a természet rendje és az erkölcs szabályai szerint elvárható volt. Ezekben az esetekben felül a házasságon kívül született gyermek felett a nagykorú anya gyakorolta a szülői hatalmat akkor is, ha annak gyakorlása az atyát az előbbieken említettek szerint nem illette meg, vagy ha a gyermeknek atyja nem volt.⁵⁴²

A házasságon kívül született gyermek tartása vonatkozásában azok a jogszabályok voltak irányadók, amelyek a házasságból származott gyermek tartását a házasság fennállása alatt rendezték.⁵⁴³ A házasságban született kiskorú gyermek tartására elsősorban a szülő volt köteles, és a tartásra kötelezettek sorában az apa megelőzte az anyát, illetve a többi rokont. Ez az elsőbbség azzal magyarázható, hogy a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 1953-ban történt hatályba lépése előtt a magyar családjog patriarchális szemléletű volt, azaz a család fejének az apát illetve a férjet tekintették.⁵⁴⁴ Ha a szülők házasságát a bíróság felbontotta, akkor közösen gondoskodtak a gyermek tartásáról,

540 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

541 1946. évi XXIX. tc. 24. §.

542 1946. évi XXIX. tc. 25. §.

543 1946. évi XXIX. tc. 26. §.

544 Mtj. 29. §, 234. §, 236. §, 244. §.

de erre csak akkor voltak kötelezhetőek, ha a gyermeknek nem volt saját jövedelme.⁵⁴⁵ A mostoha szülők és gyermekek között tartási kötelezettség nem állt fenn, azonban ha az új házasságot kötő nőnek olyan általa eltartandó, vagyontalan, keresetképtelen kiskorú gyermeke volt, akit a férjéhez magával vitt, akkor az eltartási kötelezettsége átszállt a családfő állását betöltő férjre. A mostohaapa a házasság alatt vele közös háztartásban élő kiskorú gyermek eltartására és nevelésére az esetben léphetett fel követeléssel, hogyha annak megfizetésére harmadik személy kötelezettséget vállalt vagy ha a vagyonnal rendelkező kiskorúnak a tartását a sajátjából fedezte.⁵⁴⁶ A tartás módja elsősorban természetbeni tartás volt, másodsorban pedig havonta előre teljesített járadék.⁵⁴⁷ 1930 előtt fő szabályként a bíróság döntött a kiskorú tartásának kérdésében, ezután pedig ez a feladat elsősorban a gyámhatóságra, azaz az illetékes árvaszékekre hárult.⁵⁴⁸

A törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetésének megszüntetésével attól is tartani lehetett, hogy a férfi számára sokkal kevesebb kötelezettséggel jár, ha házasságon kívül lép nővel nemi viszonyba és amikor akarja, megszakítja azt, ennek következményeként mind kevesebben kötnek majd házasságot, és idővel a házasság felesleges jogintézménnyé válik. Ez az elképzelés megcáfolható volt azzal, hogy az a férfi, aki azért nem kötött házasságot, mert a házasságon kívül született gyermeke jogállása egyenlő lett volna a házasságból született gyermeke jogállásával, a megváltozott jogszabály miatt sem volt kénytelen házasságot kötni, mivel a házasságon kívül született gyermekét — amennyiben szerette volna — ugyanabba a helyzetbe hozhatta (törvényesíthette, örökbefogadhatta, vagyonát neki ajándékozhatta, vele öröklési szerződést köthetett, vagyonát végrendelet útján ráruházhatta).⁵⁴⁹

Voltak olyan nézetek, melyek a házasságból és a házasságon kívül született gyermek jogállásának egyenlőségétől az atya családi békéjét féltették és nem helyeselték, hogy a jogszabály a házasságon kívül született gyermeket belekényszeríti atyja családjába. A törvényhozók erre is figyelemmel voltak, mivel a jogszabály ugyan a házasságon kívül született gyermeket az atya családja egyenlőjogú tagjává tette, azonban tartózkodott attól, hogy az atya gondviselésére bízza, ha az atya házastársa (aki nem a gyermek anyja) ehhez nem járult hozzá, vagy ez a házasságból származott gyermek jogos érdekével ellentétes lett

545 KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása 16.

546 MESZLÉNY, Magyar magánjog I. 716.

547 KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása 6.

548 KRAUSZ, A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása 13.

549 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

volna.⁵⁵⁰ A nő jogállása nem függött a házasságon kívül született gyermek jogállásától, éppúgy érdeke volt a férfihoz való kapcsolatának a házasságkötés útján való rendezése, mint azokban az időkben, amikor a házasságon kívül született gyermek jogállása a legkedvezőtlenebb volt. A házasságon kívüli nemzés megszüntetésével minden súlyos társadalmi és hátrányos gazdasági következmény is megszűnni látszott, amelyet a nő és a házasságon kívüli gyermeke viselt.

Éppen ezért a reformtól inkább a házasságok számának emelkedését várták.⁵⁵¹ A statisztikai adatok szerint viszont a házasságon kívül történt születések száma éppen ettől az időtől kezdve rohamosan csökkent. Amíg ugyanis 1900-ban és 1901-ben egy év alatt 1.000 nemférjes 15–49 éves nőre 43 házasságon kívül történt születés esett, 1938-ban csak 15, ugyanezen idő alatt 1.000 lélekre eső nyers arányszám 3,7-ről 1,7-re, az összes születésekhez viszonyított arányszám 9,2-ről 8,4-re csökkent.⁵⁵²

A házasságon kívül született gyermek és anyja közt sem volt hosszú időn át öröklési kapcsolat és az ilyen gyermek még a 19. század első éveiben is csak akkor örökölt az anyja után, ha annak házasságból származó gyermeke nem volt. Ezen a helyzeten, 1906-ban a Kúria 79. számú döntvénye változtatott azzal, hogy kimondta, hogy a végrendelet nélkül elhalt anya hagyatékára nézve a törvénytelen gyermeknek törvényes leszármazó esetében is van törvényes örökösödési joga.⁵⁵³ A bíróságok a döntvény indokolására támaszkodva több olyan határozatot hoztak, amelyben a házasságon kívül született gyermek öröklési jogát anyja rokonainak hagyatékára is elismerték, a Kúria azonban 1907-ben tartott értekezletén megállapította, hogy a 79. számú döntvény a rokonok után való öröklésre nem vonatkozik. Az elhalt gyermek törvényes leszármazójának törvényes örökösödési jogát anyai nagyanyja hagyatékára a Kúria 1913-ban ismerte el,⁵⁵⁴ 1915-ben pedig kimondta, hogyha az anya, aki törvénytelen gyermeket hagyott hátra, előbb hal meg, mint az a rokona, aki után az anya

550 Az 1946. évi XXIX. tc. 24. § (2) bekezdés.

551 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

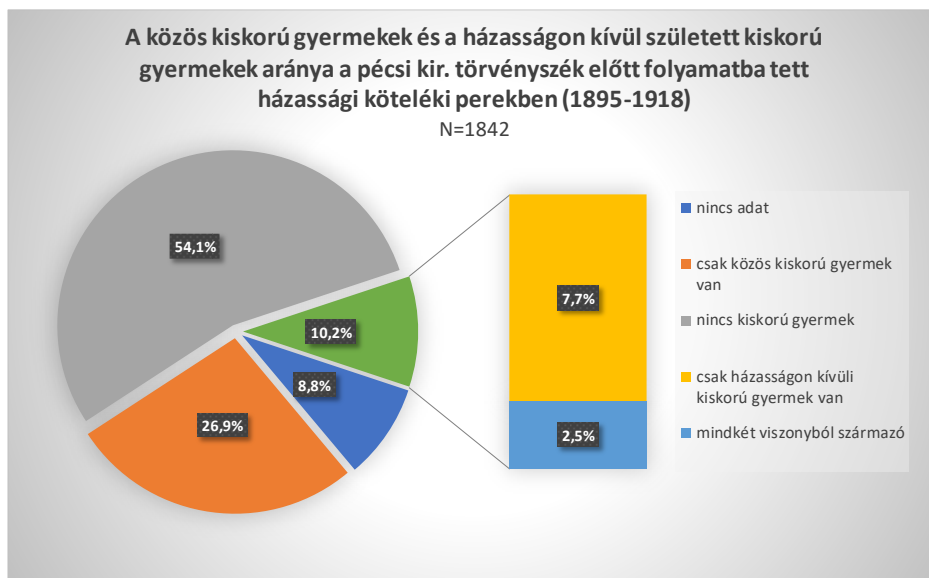
552 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

553 A Kúria 79. számú döntvénye (1906. november 9.), <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600029.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51> (Letöltés: 2021. július 30. 22:12).

554 A Kúria 2553/1913. sz. határozata, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600029.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51> (Letöltés: 2021. július 30. 22:12).

örökölt volna, a törvénytelen gyermeket a képviseleti elv alapján az anyának említett rokona után törvényes örökösödési jog illeti meg és viszont.⁵⁵⁵

Az országos adatok szerint az 1902-ben felbontott házasságok 44,03 %-ában nem született gyermek, az 1909-ben felbontott házasságok abszolút többsége, vagyis 55,4 % gyermektelen volt. A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában, a Pécsi Királyi Törvényszék előtt 1895 és 1918 között folyamatba tett köteléki perekben, Herger Csabáné jogtörténész által végzett kutatás megállapította, hogy a gyermektelen házasságok aránya kevés kivételtől eltekintve 40–72 % között mozgott az 1894. évi XXXI. tc. (Ht.) hatálybelépését követő 24 évben.

13. kép⁵⁵⁶

Ha a házasságból nem született gyermek, ennek közvetett hatása abban nyilvánult meg, hogy a feleket nem kötötte a gyermek felnevelésének kötelezettsége és a kapcsolatból könnyebben ki lehetett lépni. A közös kiskorú gyermek léte a házassági kötelék fenntartására pozitív hatást elvileg akkor gyakorolhatott, ha a házaspárnak mástól nem született gyermekük. 1895 és 1918 közötti években átlagosan 2,5 %-ban a házasságból és egy másik kapcsolatból is született utód. Ezekben az esetekben általában a házastársak hosszú idő óta tartó különéléséről, illetve ágyasságról volt szó. 1896-ban (a Ht. hatálybalépését követő 1-1,5

⁵⁵⁵ A Kúria 2488/1914. számú határozata, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94600029.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D51> (Letöltés: 2021. július 30. 22:12).

⁵⁵⁶ HERGER, A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig 209.

évben) fordult elő legmagasabb arányban (18,2%) a házassági köteléki perek között olyan eset, amikor a házassági életközösség felbontását a különélő felek az ágyasság legalizálása, legtöbbször az abból született gyermekek törvényesítése, illetve a volt feleség ágyassága esetén a férj részéről a törvénytelen származás megállapítása érdekében kezdeményezték a polgári jogrend adta lehetőséggel élve.⁵⁵⁷

A törvénycikk tehát nem azoknak a házasságon kívül született gyermekeknek a sorsát javította, akikkel atyjuk ilyen módon törődött, hanem azokét, akiknek atyját kötelessége teljesítésére kényszeríteni kellett. Kétségtelen, hogy voltak olyan házasságon kívül született gyermekek is, akiknek atyját a bíróság nem tudta megállapítani. Ez köszönhető volt annak is, hogy a bíróság belátásától függött, megállapítja-e a fogantatási idő alatt történt nemi érintkezés tényét valamelyik fél esküvel megerősített vallomása alapján vagy sem.⁵⁵⁸

557 HERGER, A nővértől az állami anyakönyvvezetőig 207-209.

558 1946. évi XXIX. tc. indokolása.

IV. AZ ÖRÖKBEOFODÁS SZABÁLYOZÁSA ÉS GYAKORLATA A CSJT-BEN

A pártállami korszak magánjogászai szerint az örökbefogadás, mint jogintézmény „a történelem folyamán sokszor és nem is rövid ideig családjogi jelleg nélkül élt,” az 1960-as években azonban megszilárdultnak látszott — még kapitalista viszonyok között is — családjogi intézményként való szabályozása, vagy legalábbis erre való törekvés (például a vérszerinti kapcsolatot mindenben utánzó francia *légitimation adoptive* és az osztrák *Volladoption* intézménye).⁵⁵⁹

Korábban szerződési elv érvényesült az örökbefogadásban, ugyanis az örökbefogadási szerződés hatálya nem terjedt ki az örökbefogadó rokonaira (hanem csak a szerződő felekre), az örökbefogadott törvényes örökösödési jogot sem nyert az örökbefogadó rokonai után, az örökbefogadással még a családi név sem szállt át szükségképpen az örökbefogadottra, hanem alku tárgya volt, fel is lehetett bontani, ahogyan ez a szerződésekhez illett. Az örökbefogadás tehát nem a családi kapcsolat kifejezése volt, hanem jogügylet. Az örökbefogadás jellegére és a társadalomban betöltött szerepére vonatkozó általánosnak mondható meghatározás szerint az örökbefogadás a magántulajdonon alapuló társadalmi rendben vagyoni — öröklési — célokat szolgált, a szocialista társadalmi rendben pedig annak célja az örökbefogadott részére családi környezet, családi nevelés biztosítása volt. Az újabb jogszabályok kiküszöbölték a vagyoni-öröklési érdekeket és az örökbefogadás valóságos céljává már a családi kapcsolatok létrehozását helyezték.⁵⁶⁰

Az örökbefogadást a szocialista államok családjogi törvényei lényegében hasonlóan szabályozták, mivel a szocialista családjogi jogszabályok az örökbefogadás alapvető célját — a családba való befogadást használták a gyermek érdekeinek védelmére. Az örökbefogadás alapvető célja volt, hogy „az örökbefogadó, valamint annak rokonai és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítsen, és elsősorban olyan kiskorúak családi nevelését biztosítsa, akiknek szülei nem élnek, vagy akiket megfelelően nevelni nem képesek.” Ebben a meghatározásban két olyan elem volt, amely döntő módon megkülönböztette a magyar és általában a szocialista államok jogszabályai szerinti típusoktól. Ez a két elem: a) az örökbefogadás célja a családi közösségben való nevelés, és ami ebből következik b) csak kiskorú gyermeket lehet örökbe fogadni (ti. csak itt van célja és értelme a családi

559 BACSÓ, Jogirodalom; NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai 60.

560 TAKÁCS, A magyar kapitalista családjog történetéhez 104.

nevelésnek).⁵⁶¹ Egy olyan családi kapcsolat, amely nélkülözi a vérségi összetartozás ténybeli alapját, s melyet a „szülő csupán a jog parancsának kényszerítő ereje előtt meghajolva vállalt,” nem lehetett tárgya a szocialista családvédelemnek. A családjogi törvény a családi kapcsolatok erősítése érdekében el kívánta érni, hogy a jogi kapcsolatok a vérségi kapcsolatoknak legyenek kifejezői.⁵⁶² A 19. századi modern társadalom a végrendelezési szabadság elismerését, az örökbefogadás „családpótló” szerepét háttérbe szorította, az örökbefogadási viszony létesítését a felek megállapodására bízta, másrészt lehetővé tette nagykorú személyek örökbefogadását. Az apaság bírói megállapításának kizártsága és a törvényesítés egyéb lehetőségeinek bonyolult volta mellett az örökbefogadás révén vált lehetővé a gyermek és nemző apja közötti rokoni kapcsolat létrehozása, ezen keresztül pedig a gyermek eltartásáról való intézményes gondoskodás, ennek az utóbbi feladatnak a betöltésére az örökbefogadás természetesen csak azokban az esetekben bizonyult alkalmasnak, ahol a gyermek apjában egyébként is megvolt a gyermek felőli gondoskodásra való törekvés.⁵⁶³

Az alábbi, alapvető változások léptek életbe 1953-tól az Mtj. örökbefogadásra vonatkozó rendelkezéseire képest:

- Csak kiskorút lehet örökbe fogadni.
- A szülői felügyelet⁵⁶⁴ minden esetben átszállt az örökbefogadóra.
- Az örökbefogadás nem szerződéses kapcsolat, hanem a gyámhatóság engedélye által jön létre.
- Az örökbefogadás teljes rokoni kapcsolatot keletkeztet az örökbe fogadó családdal.

A Csjt. az örökbefogadást — a vagyoni-öröklési jelleg megszűnésével — egyértelműen az elvesztett vagy hiányzó család pótlására szolgáló intézménynek tekintette, mely biztosította a megfelelő családi nevelést nélkülöző gyermek számára a meghitt családi környezetet és a szocialista építésben aktívan részt vevő emberré nevelés körülményeinek megteremtését.⁵⁶⁵ Az örökbefogadás célja az örökbefogadó és az örökbefogadott között családi kapcsolatot létesítése és elsősorban az olyan kiskorúak családba jutásának, nevelésének biztosítása, akiknek szülei nem élnek, vagy akiket szülei nem tudnak megfelelően nevelni.⁵⁶⁶ Ennek az alapvető elvnek logikus folytatásaként csak kiskorút lehetett örökbe

561 BACSÓ, Az örökbefogadás 609.

562 PAP, A családjogi törvény 416.

563 PAP, Magyar Családi Jog 224.

564 Meszlény Magyar Magánjog c. művében szülői hatalom.

565 PAP, Társadalmi igények és a Családjogi Törvény 505.

566 Csjt. 46. §.

fogadni, mert általában kiskorúnak volt és van szüksége családi otthonra, családi kapcsolatra, megfelelő nevelésre.⁵⁶⁷ Bár a kiskorúságon kívül más feltételt nem állapított meg a jogszabály, azonban gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezése során orvosi bizonyítvány alapján győződött meg arról, hogy az örökbefogadott gyermek egészséges-e. A testi vagy szellemi fogyatékosággal élő gyermekek nevelése társadalmi feladatnak számított, amelyről széleskörű intézeti hálózat gondoskodott.⁵⁶⁸

Kiskorú külföldi állampolgár örökbefogadását a gyámhatóság csak akkor engedélyezhette, ha a kiskorút honosították.⁵⁶⁹ Az állampolgárságról szóló 1957. évi VI. törvény (Ápt.) az örökbefogadás megkönnyítése érdekében kedvezményes honosítási lehetőséget biztosított annak, akit magyar állampolgár kívánt örökbefogadni. Az ilyen személy kérelmére ugyanis arra tekintet nélkül volt honosítható, hogy Magyarország területén lakott-e vagy itt kívánt-e letelepedni.⁵⁷⁰(7.§)

A Csjt. hatálybalépéséig (1953) nagykorúak örökbefogadására is lehetőség volt. A Csjt. célkitűzéseivel nem volt összeegyeztethető a nagykorúak örökbefogadása, azonban a gyakorlat kivételesen engedélyezte azt, ha a felek igazolták, hogy az örökbefogadott gyermekkor óta az örökbefogadók családjában élt, őt az örökbefogadók gyermekükként nevelték, tanították, és az örökbefogadásnak a kiskorúság alatt történő megerősítésére csak komoly akadályok miatt nem kerülhetett sor. Sok ilyen régi nevelőszülői és neveltgyermeki kapcsolat volt, amelyet az érdekeltek örökbefogadási kapcsolatra változtattak át. Ezeknek a régi kapcsolatoknak a fenntartását célozta a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában született 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (Csjté.) 60. §-a is, amely lehetővé tette, hogy — ha a kérelmet 1953. január 1. előtt előterjesztették — azt a korábbi jogszabályok szerint folytassák le.

A Csjt. nem zárta ki a nagyszülő és a testvér által történő örökbefogadást.⁵⁷¹Bacsó Jenő — de lege ferenda — az egyenesági rokon és a testvér által történő örökbefogadás kizárása mellett foglalt állást, mivel egyrészt a családi nevelés e rokonoknál örökbefogadás nélkül is megoldható volt, másrészt az ilyen örökbefogadás szükségtelen és feleslegesen bonyolult

567 Csjt. 51. § (1) bek.

568 BACSÓ, Az örökbefogadás 611.

569 1957. évi VI. tv. (Ápt.) 4. §.

570 ÁDÁM, A külföldiek fontosabb jogai és kötelességei 360.

571 RÁ CZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 488.

rokoni kapcsolatokat létesített például az öröklés szempontjából. A bírói gyakorlat közös örökbefogadásnak minősítette azt az esetet, amikor a házastársak nem egy időben, hanem egymást követően fogadtak örökbe egy gyermeket.⁵⁷²

Az életkor vonatkozásában a Csjt. nem tartalmazott útmutatást azon kívül, hogy az örökbefogadónak nagykorúnak kellett lennie. A gyakorlat alakította ki, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között olyan korkülönbségnek kellett lennie, mint általában a szülő és gyermeke között is fennállt. Ez azt jelentette, hogy 16 évnél kisebb korkülönbség mellett nem volt célszerű az örökbefogadás engedélyezése. A másik kérdéskör az volt, hogy mi tekinthető olyan „ideális” életkornak, amely mellett a gyermek beilleszkedése az új családba a leghatékonyabban megvalósítható volt.⁵⁷³ A Csjt. idején — zömmel az örökbefogadók kívánságára — a csecsemőkorú gyermekek örökbefogadása történt leggyakrabban. Ennek előnye az volt, hogy az örökbefogadók a gyermeket sajátjukként nevelhették. Ehhez segítséget adott az állam az örökbefogadók részére, akik mindazt a társadalombiztosítási kedvezményt is megkapták, amely az ilyen korú gyermek után járt (családi pótlék, gyermekgondozási segély, táppénz stb.). Volt ennek hátrányos oldala is, ugyanis ilyen korban sokszor még a leggondosabb egészségügyi ellenőrzés mellett sem volt megállapítható, hogy nem hordoz-e magában a gyermek valamilyen örökletes betegséget vagy fogyatékosságot. Éppen ezért gyakran kértek az örökbefogadók arra vonatkozóan is tájékoztatást, hogy nem származik-e a gyermek szellemileg sérült, vagy alkoholista szülőktől. A gyámhatóságnak ilyen esetben a tájékoztatást — állami gondozott gyermek esetében a szülők személyének felfedése nélkül — meg kellett adnia. Mindezek elkerülése érdekében sokan a 3—5 éves korú gyermekek örökbefogadását választották, amikor is a fenti esetleges jelenségek már felismerhetőek voltak.⁵⁷⁴

Az állam felelősségét tükrözték azok a szabályok, melyek az örökbefogadás létrejöttére, az örökbefogadó és az örökbefogadott személyének kiválasztására vonatkoztak. Az örökbefogadó személyére vonatkozó feltételeket a Csjt. röviden állapította meg: teljesen cselekvőképes nagykorú, aki nem állhatott szülői felügyeletet vagy a közügyektől való eltiltást kimondó bírósági ítélet hatálya alatt,⁵⁷⁵ a további feltételeket a gyermek elhelyezésének feltételei között mondta ki. Hiszen figyelemmel kellett lenni arra, hogy a gyermek oda

572 BH. 2002/492.

573 BACSÓ, Az örökbefogadás 613.

574 BACSÓ, Az örökbefogadás 613.

575 Csjt. 47. §.

kerüljön, ahol a legkedvezőbb testi, értelmi és erkölcsi fejlődése biztosítva volt.⁵⁷⁶ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet (Gyer.) az örökbefogadási eljárásban meggyőződött arról, hogy az örökbefogadó alkalmas-e örökbefogadásra.⁵⁷⁷ Ennek érdekében a gyámhatóság megfelelő szakértőt (nevelési tanácsadó, pszichológus) is alkalmazhatott. A vizsgálat szempontjai a következők voltak: biztosított-e az örökbefogadandó fejlődése, helyes irányú nevelése az örökbefogadónál, a kiskorú beilleszkedett-e a családi körbe, illetőleg erre utaló jelek mindkét részről tapasztalhatók-e. Mindezek környezettanulmány útján nyertek megállapítást,⁵⁷⁸ de kétség esetén ezekre nézve is kérhető volt a nevelési tanácsadói szakvélemény, melyek az örökbefogadóra, az örökbefogadandóra egyaránt kiterjedhettek (kivéve a csecsemőkorú örökbefogadandó esetét, amikor inkább szakorvosi vizsgálatok eredményei adtak támpontot a gyámhatóságnak.) Fejlődés, nevelés, beilleszkedés: csupán e három követelmény egyikének hiánya elegendő lehetett ahhoz, hogy az örökbefogadás pszichológiailag és pedagógiailag megalapozatlan legyen.⁵⁷⁹

Bacsó Jenő megállapítása szerint a sikeres örökbefogadás „receptje” nem az eljárás egyszerűsítésében, a gyorsabb (formálisabb) ügyintézésben, hanem a minőségi garanciákban rejlett. „Egyik szocialista állam sem vezetett még be gyorsított örökbefogadási eljárást, sőt éppen az új törvények még fokozottabb meggondolásra kívánják készíteni az örökbe fogadni szándékozókat.” Ezt az utat követte a magyar jogalkotás is. 1969-ben annyiban egyszerűsödött az eljárás, hogy nem kellett meghallgatni a szülőket, ha az örökbefogadás felől az állami gondozásba vétel alkalmával, vagy az örökbefogadást megelőzően már nyilatkoztak, feltéve, hogy nyilatkozatuk és a kérelem előterjesztése között egy évnél hosszabb idő nem telt el, vagy ismételt meghallgatásuk mellőzését kifejezetten kérték.⁵⁸⁰ Egy év leforgása alatt azonban a szülők életkörülményei is megváltozhattak. Alfred Kadushin, szociális munkás 1970-es vizsgálatában olyan gyermekeket követett nyomon mintegy öt év elteltével, akiket 5-12 éves korukban fogadtak örökbe. A vizsgált személyek fél éves - három éves korukig éltek vérszerinti családjukban, és általában a család túrhetetlen életmódja és bánásmódja miatt kerültek nevelőszülőkhöz, majd örökbe fogadó szülőkhöz. Vér szerinti szüleik alkoholisták, bűnözők voltak, akik gyermekeiket szélsőségesen elhanyagolták, brutalizálták. Az örökbe fogadó szülőkkel készült interjúk tanúsága szerint az örökbefogadások 78%-a volt sikeresnek

576 Csjt. 76. §.

577 Gyer. 171. § (2) bek.

578 Gyer. 171. §-ának (1) bek.

579 RÁCZ, A nevelési tanácsadó szerepe a gyámhatósági eljárásokban 460.

580 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 14. § (3) bekezdés; 955—84/1954. O.M. sz. utasítás.

mondható, 13% teljesen sikertelen volt, 9%-nál pedig a sikeresség megítélése nem volt egyértelmű. A sikertelenségre annál nagyobb volt az esély, minél idősebb volt a gyermek az örökbefogadáskor, minél több nevelőszülőnél volt korábban, és minél több magatartási problémával küzdött.⁵⁸¹

A gyámhatóság az örökbefogadó alkalmasságát egészségi szempontból megfelelő tartalmú orvosi bizonyítványból,⁵⁸² mentális szempontból pedig — szükség szerint — nevelési tanácsadó, vagy pszichológus szakvéleményéből⁵⁸³ állapította meg a Gyer. rendelkezései szerint. Az örökbefogadás okának vizsgálata a gyámhatósági eljárás fontos mozzanatának számított — hiszen a Csjt-ben előírt alap- és hozzájáruló nyilatkozatok önmagukban rendszerint nem adtak kielégítő választ erre a lényeges kérdésre —, mert e nélkül nem hozhattak a gyermek érdekében álló megalapozott határozatot. A formaiság mellett lényeges volt a nyilatkozatok tartalmának vizsgálata is, vagyis, hogy az örökbefogadás a gyermek érdekében áll-e, előnyére válik-e az új családi környezet és az abban nyújtandó nevelés. Tehát mindezek együttes vizsgálata, mérlegelése alapján lehetett az örökbefogadást is a gyermekről való gondoskodás egyik eszközének tekinteni Bacsó Jenő szerint.⁵⁸⁴

Takács József szerint szükségtelen, formális rendelkezése volt a Csjt-nek, hogy az örökbefogadás engedélyezését a szülői felügyeletet gyakorló mindkét szülőnek együttesen vagy két tanú által előttemezett nyilatkozatban, vagy éloszóval a gyámhatóság előtt kellett kérnie, mivel a gyámhatóság a határozathozatal előtt amúgy is köteles volt meghallgatni őket. Az örökbefogadott családi nevének megállapítása ügyében - Takács József véleménye szerint - nem volt elegendő az örökbefogadottat meghallgatni, mint kiskorút, hanem törvényes képviselőjét e tekintetben is meg kellett kérdezni.⁵⁸⁵ Ideiglenes gondnokolt kiskorú gyermekének örökbefogadásánál sem meghallgatására, sem hozzájárulására nem volt szükség.⁵⁸⁶ A Csjt. szerint nem volt szükség az örökbefogadás engedélyezéséhez a szülő hozzájárulására, ha szülői felügyelete a gyermek feletti intézeti gyámság miatt szünetelt.⁵⁸⁷ A

581 VAJDA – KÓSA, Neveléslelektan 545.

582 Gyer. 170. § (1) bek. e) pont.

583 Gyer. 171. § (2) bek.

584 BACSÓ, A családjogi törvény módosításának vitája 484.

585 TAKÁCS, A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései 265.

586 Csjt. 48. § (3) bek. c); HERNÁDI, Az ideiglenes gondnok 309.

587 Csjt. 48. § (3) bek. a); Az intézeti gyámságot a 10.470/1945.(MK.198) ME sz. rendelet vezette be, még a Gyámtörvény alkalmazása idején. Az intézeti gyám a széleskörű feladatkörét a gyámhatóság kirendelő határozata nélkül, törvény alapján látta el. A jogintézmény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) hatálybalépéséig volt jelen a jogrendünkben. Lásd bővebben: ZÁMBÓ, Gyámság, gyermekvédelem, intézeti gyámság problematikája, *passim*.

szülő alanyi jogából, szülői mivoltából következett, hogy a gyámhatóság nem engedélyezhette a kiskorú örökbefogadását - az állami gondozott kiskorú kivételével - ha az a szülő, akinek a szülői felügyeleti joga szünetelt, nem járult hozzá.⁵⁸⁸ Az örökbefogadás vonatkozásában sok problémát okozott, hogy a különélő szülő nem adott hozzájárulást ahhoz, hogy a gondviselő szülő új házastársának adja örökbe a gyermekét. Bacsó Jenő részletesen és sok oldalról tárgyalta a hozzájáruló nyilatkozat megtagadásával kapcsolatos kérdéseket. Véleménye szerint a megoldásokat ott kellett keresni, hogy a befogadó új család nem idegeníti el a gyermeket a vérszerinti szülőjétől, hanem megtalálja a módját a gyermek és a szülő érintkezésének, vagy lehetőséget ad hatósági eljárás keretében dönteni a gyermek további sorsáról.⁵⁸⁹ Bacsó úgy vélte, hogyha a szülő méltó és alkalmas is a gyermek nevelésére, de önhibáján kívül ezt nem tette, akkor nyilatkozatával megakadályozhatta az örökbefogadást, de ez „mereven alkalmazva helytelen volna, mert lehetetlenné tenné a gyermek érdekeinek figyelembe vételét, ami pedig az örökbefogadás céljával szöges ellentétben állna.” Ezért azt javasolta, hogy a gyámhatóság a szülő hozzájáruló nyilatkozatának megtagadását a gyermek érdekében — bizonyos kikötések mellett — felülbírálhassa, és ha valóban indokolatlannak mutatkozik a hozzájárulás megtagadása, azt gyámhatósági jóváhagyás pótolhassa. A gyámhatóság határozata azonban a bíróság előtt is megtámadható legyen.

Álláspontja szerint — ezt képviselte a Csjt. kommentárjában is — „indokoltabbnak látszik a nyilatkozati kötöttség általános megállapítása a gyermek érdekeinek védelméhez fűződő korrekciók biztosításával. A gyámhatóság vizsgálja meg, mi a visszavonás oka és ezt a határozat meghozása során értékeli.” Nizsalovszky Endre amellet foglalt állást, hogy az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatok a gyámhatósághoz beérkezésük után is visszavonhatóak legyenek a határozat jogerőre emelkedéséig. A gyámhatóság a formailag hibátlan jognyilatkozat alapján sem engedélyezte az örökbefogadást, ha a nyilatkozatok tartalmilag nem feleltek meg a gyermek érdekének. Ilyenkor a szubjektív motívumok értékelésén volt a hangsúly, s ez a felek személyiségének — esetleg pszichológiai szakvéleményen is alapuló értékelését jelentette.⁵⁹⁰

588 Csjt. 48. §.

589 BACSÓ, A családjogi törvény módosításának vitája 75.; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 486.

590 RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 485-487.

1. A vérszerinti szülő szülői felügyeleti jogának megszűnése, a vérszerinti szülő érintkezési joga

Az örökbefogadás következtében az örökbefogadott gyermek vérszerinti szüleinek szülői felügyelete a törvény erejénél fogva megszűnt,⁵⁹¹ de a vérszerinti szülőket ilyenkor is megillette az érintkezés joga, 1987. július 1-jétől a kapcsolattartás joga.⁵⁹² A szülői felügyelet megszüntetése csak akkor hatott ki a később született gyermekekre, ha ezt a bíróság ítélete kimondta, azonban a közügyektől való eltiltás a szülői felügyeletet nem érintette. Tehát a vérszerinti gyermek szülője szülői felügyeletet megszüntető vagy a közügyektől eltöltő ítélet hatálya alatt állhatott, azonban az örökbefogadó nem.⁵⁹³ Előfordulhatott, hogy az egyik szülő szülői felügyelete azáltal szűnt meg, hogy gyermekét a másik szülő új házastársa fogadta örökbe. A házastárs által történő ilyen örökbefogadásnak gyakran az volt a burkolt célja, hogy kikapcsolja az egyik vérszerinti szülőt - aki nem a házastárs - az új család, de legfőképpen a gyermek életéből. Vagyis az örökbefogadó vállalta a kötelezettségeket a gyermekkel szemben (tartás stb.), a vérszerinti (örökbeadó) szülő viszont nem élhetett láthatási jogával. Somfai Balázs mellett Rácz István is amellett érvelt, hogy a gyámhatóság az örökbefogadás konkrét célkitűzésének megállapítása során vizsgálja meg a vérszerinti (örökbeadó) szülőnek és a gyermeknek jövőbeli kapcsolatát, a kapcsolat esetleges megszakításának okát és az örökbefogadás engedélyezése során ezeket a körülményeket különös gonddal mérlegelje.

Indokolt volt az örökbefogadás kezdeményezése, ha a szülői felügyeletet nem gyakorló szülő alkalmatlan vagy érdemtelen volt arra, hogy részt vegyen gyermekének nevelésében. Ilyen esetek voltak például, ha a házasság felbontása után megszakította a kapcsolatot a gyermekkel (előfordul, hogy nem is ismeri), hosszú időn át saját hibájából nem találkozott vele, nem gondoskodott róla, züllött életet élt, jelentős időtartamú szabadságvesztésre ítélték, jogellenesen külföldre távozott, cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezték, tehát olyan helyzetbe került, amely megakadályozta, alkalmatlanná tette a gyermeknevelésben való részvételre. A szülő méltatlan magatartása miatt a bíróság a szülői felügyeletet megszüntethette,⁵⁹⁴ mert az ilyen szülő megakadályozhatta volna gyermeke örökbefogadását. A gyámhatóság mellett a másik szülőt is megillette a szülői felügyelet megszüntetése iránti

591 Csjt. 52. § (1) bek.

592 Csjt. 92. § (1) bek.; A gyámhatóság korlátozhatta, elvonhatta a vérszerinti (örökbeadó) szülő érintkezési jogát, ha ez szolgálta a gyermek érdekét.

593 BACSÓ, Az örökbefogadás 611.

594 Csjt. 89. § (1) bek.

keresetindítás joga.⁵⁹⁵ Ha a bíróság a keresetnek helyt adott, akkor a szülő hozzájárulásának hiánya már nem akadályozta meg az örökbefogadás engedélyezését. Ilyenkor az örökbefogadás engedélyezésével egyidőben hivatalból kellett intézkedni a szülő érintkezési jogának megvonásáról, mely bizonyos esetekben összefüggésbe volt hozható a szülőnek a gyermekkel szemben tanúsított vétkes magatartásával.⁵⁹⁶

Az állami gondoskodás egyik formájának tekintettek az állami gondozott kiskorú örökbeadására, ha az a kiskorú érdekében állt, úgy a gyámhatóság és az intézeti gyám az örökbefogadást elősegítette. Az állami gondozott kiskorú örökbefogadásához a vérszerinti szülő hozzájáruló nyilatkozatára nem volt szükség, sőt adott esetben meghallgatni sem kellett. Az intézeti gyám készítette elő és szervezte az állami gondozott kiskorúak örökbefogadását. A gondozásbavételt követően nyilvántartásba vette azt a kiskorút, akinek örökbefogadásával a szülők egyetértettek, továbbá azt, aki után — 6 éven aluli gyermek esetén legalább egy, a 6 éven felülinél legalább két éve — önhibájukból nem érdeklődtek, nem keresték vele a kapcsolatot. Nyilvántartásba került az a kiskorú is, akiről a gyámhatósági határozat alapján kiderült, hogy a szülők lemondtak. Az örökbefogadásra alkalmas családnál, mint nevelőszülőnél helyezte el az intézeti gyám a kiválasztott gyermeket általában 6 hónapos időtartamra. Amennyiben a beilleszkedés ez idő alatt a gyermek részéről megtörtént, a szülő és a gyermek között kötődés, érzelmi viszony alakult ki, úgy az örökbefogadással kapcsolatos iratokat az intézeti gyám megküldte az illetékes gyámhatóság részére.

Ha a gyámhatóság azért gondoskodott a gyermek intézeti elhelyezéséről, mert a születését követő 6 hónap után a szülők (szülő) gyermekükről lemondtak és a nyilatkozattól számított egy éven belül a gyermek örökbefogadására nem került sor — a korábbi nyilatkozatát a gyámhatósági meghallgatást követően a szülő továbbra is fenntartotta —, úgy a gyermek állami gondozását kellett elrendelni úgy, hogy továbbra is örökbeadhatónak volt tekintendő. Gyermek után azonban a szülő gondozási díj fizetésére ilyenkor nem volt kötelezhető. A Csjt. úgy rendelkezett, hogy amennyiben a gyermek születését követően a szülők úgy adnak hozzájáruló nyilatkozatot az örökbefogadáshoz, hogy az örökbefogadók személyét nem ismerik, a gyermek egyéb megoldás híján intézeti elhelyezett lett. Intézeti elhelyezés esetén a szülői felügyeleti jog csak részben szünetelt, míg a gyermekről történő lemondáskor a szülői felügyeleti jog részjogosítványai teljes egészükben.⁵⁹⁷

595 Csjt. 91. § (1) bek.

596 Gyer. 181. § (3) bek.; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 485.

597 SOMFAINÉ FILÓ, A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás 621.

Az 1969-es kormányrendelet szerint az állami gondozott kiskorú örökbefogadásához a szülők hozzájárulására nem volt szükség.⁵⁹⁸ Az örökbefogadás engedélyezése előtt azonban a gyámhatóság meghallgatta a szülőket. Az örökbefogadási eljárásban biztosított jogállás tekintetében jelentős különbség mutatkozott az állami gondozott gyermek szülője és azon szülő között, akinek a gyermek bírói elhelyezése miatt szünetelt a szülői felügyeleti joga, mert az utóbbi szülő ellenzése esetén a gyámhatóság nem engedélyezhette az örökbefogadást.⁵⁹⁹ Állami gondozott gyermek örökbefogadása esetén az örökbefogadók nevét, egyéb adatait a kiskorú vérszerinti rokonaival nem közölhették, kivéve, ha az örökbefogadók a vérszerinti szülők tudtával és hozzájárulásával kérték az örökbefogadás engedélyezését,⁶⁰⁰ az örökbefogadást engedélyező határozatban intézkedett a gyámhatóság a szülő, nagyszülő (más közeli rokon) gyermekkel való érintkezési jogának megvonásáról.⁶⁰¹

A nem állami gondozottként örökbefogadott gyermek vérszerinti szülőjének továbbra is biztosítva volt az érintkezési joga, mivel a szülőnek gyermekével érintkezni akkor is joga volt, ha szülői felügyeleti joga megszűnt.⁶⁰² Amennyiben a vérszerinti szülő tiltakozott állami gondozott gyermekének örökbefogadása ellen, akkor „a szülő helyzetének mélyreható és körültekintő vizsgálata alapján” kellett megállapítani, hogy az állami gondozás feltételei az örökbefogadás időpontjában is fennálltak-e.⁶⁰³ A jogszabály szerint indokolt volt az örökbefogadás engedélyezése, „ha az állami gondozás a szülő hibájából, erkölcsi magatartása, illetőleg egyébként az ő gondatlansága, vétkessége következtében szükséges, a gyermek iránt közömbös, hanyag magatartást tanúsít; saját hibájából rendszeresen nem érdeklődik utána, nem látogatja.” Az ilyen szülő gyermekének valóban érdeke volt, hogy örökbefogadás útján családi nevelésben részesülhessen, mely szabályozásban megjelent a szocialista humanizmus elveire épülő gyámhatósági gyakorlat, a társadalom erkölcsi felfogása, a szülővel szemben támasztott elvárások, valamint jogfejlődésünk általános tendenciája, amely a szülői jogok bővítését igényelte, de fellépett a szülői kötelességet elhanyagoló szülőkkel szemben. Rácz István ezért megfontolandónak tartotta az állami gondozott gyermek örökbefogadásának, a szülő tiltakozása ellenére történő engedélyezése keresettel való megtámadását a bíróság előtt.⁶⁰⁴ Elviekben az állami gondozottként örökbefogadott gyermek vérszerinti szüleit is

598 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 14. § (2) bek.

599 Csjt. 48. § (2) bek.

600 20/1969. (V. 13.) Korm.rendelet 15. §.

601 Gyer. 181. § (3) bek.

602 Csjt. 52. § (1) bek., 93. § (1) bek.

603 Gyer. 180. §.

604 RÁ CZ, Gyermekelhelyezés – állami gondozás 561-562.

megillette az érintkezési joga,⁶⁰⁵ azonban a gyermek érdeke megkívánta, hogy a nevelésére alkalmatlannak bizonyult vérszerinti szülők teljesen kikapcsolódjanak a az ő és az őt befogadó család életéből, akár ismerte, akár nem a vérszerinti szüleit. Rácz István álláspontja szerint azonban az állami gondozottként örökbefogadott gyermek vérszerinti szülőitől az érintkezési jog kötelező elvonását anyagi jogforrásnak és nem miniszteri eljárási, végrehajtási utasításnak kellett volna kimondania, mert alapvető emberi jog kötelező elvonásáról volt szó, a mérlegelés és a jogorvoslat lehetőségének teljes kizárásával.⁶⁰⁶ Rácz szerint lehetővé kell tenni a gyámhatósági határozat keresettel való megtámadását a bíróság előtt, ha a gyámhatóság az állami gondozott gyermek örökbefogadását a szülők tiltakozása esetén engedélyezte.⁶⁰⁷

2. A „majdnem” kölcsönös öröklési jog

Az örökbefogadott öröklési joga a svájci ZGB és a német BGB szerint kizárható volt. A spanyol jog és egyes dél-amerikai államok joga szerint csak akkor illette meg az örökbefogadottat az öröklési jog, ha őt ezzel a szerződésben az örökbefogadó kifejezetten felruházta. A francia jogban az ún. „droit de retour” csak az ajándékozott vagyontárgyak visszakövetelését jelentette, de nem öröklési jogot. Ilyen szabályozás megtalálható volt a spanyol és az olasz jogban is, mely alapján meghatározható volt, milyen szerepet töltött be az örökbefogadás az adott társadalmi rendben.

A Csjt. szerint az örökbefogadott — az örökbefogadás fennállása alatt — az örökbefogadó vér szerinti leszármazójaként örökölt. Az örökbefogadás nem érintette az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után. Az örökbefogadott után — ha az örökbefogadás az örökbefogadott életében nem szűnt meg — leszármazó és házastárs hiányában az örökbefogadó, illetőleg annak rokonai örökölték a törvényes öröklés szabályai szerint. Ha az örökbefogadott után sem az örökbefogadó, sem annak rokona nem örökölt, törvényes örökösök az örökbefogadott vér szerinti rokonai voltak. Titkos örökbefogadás esetén az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között — az örökbefogadás fennállása alatt — nem volt törvényes öröklési kapcsolat.⁶⁰⁸

605 Csjt. 93. § (1) bek.

606 RÁ CZ, A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája 246.

607 RÁ CZ, Gyermekelhelyezés-állami gondozás 564.

608 HARGITAI, Polgári jog 252.

A Legfelsőbb Bíróság P.23.198/1954. sz. hozott határozata⁶⁰⁹ a következőket állapította meg: „a Csjt. hatályba lépése előtt örökbefogadott gyermek hagyatékában az örökbefogadó szülő, illetőleg elhalálása esetén jogutóda nem örököl.” Ezzel összhangban állt a Csjté. 60. §-a, mely szerint „a Csjt. hatálybalépése előtti örökbefogadás joghatásaira nem a Csjt., hanem a régi jogszabályok az irányadóak.” E határozatból tehát megállapítható volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság elismerte a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadásnál az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek közti kölcsönös öröklési kapcsolatot. De a jogirodalomban a Legfelsőbb Bíróságnak e határozata felett megindult vita során mégis bizonytalanság volt. Pulay József budapesti kir. közjegyzőhelyettes vitába szállt a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásával és többek között kifogásolta, hogy a Legfelsőbb Bíróság elismerte a Csjt. hatálybalépése után létesült örökbefogadás alapján az örökbefogadó öröklési jogát, holott az örökbefogadót még a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadás alapján sem illethette meg volna az öröklési jog az örökbefogadott hagyatékában.

Oroszi Ferenc szerint a bírói döntés egy konkrét ügyre vonatkozott és nem jelentett állásfoglalást a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadással kapcsolatos öröklés kérdésében. Hegyháti István ügyvéd véleménye szerint a Legfelsőbb Bíróság ismertetett határozata igenis állást foglal az örökbefogadónak a Csjt. hatálybalépése utáni örökbefogadással kapcsolatos öröklése kérdésében. Kifejtette, hogy a Csjt. a korábbi jogelvekkel, sőt a Mtj. 215. §-ának szövegével is majdnem szó szerint azonosan szabályozta az örökbefogadott gyermek jogállását. Hogy ennek ellenére sem volt az örökbefogadónak öröklési joga, annak az volt az oka, hogy a korábbi jog kifejezetten kizárta.⁶¹⁰ Ez a kizáró rendelkezés a korábbi jogban nem öröklésjogi intézkedés volt, hanem családjogi rendelkezés – álláspontja szerint.

Azonban a Csjt. nem zárta ki az örökbefogadó öröklési jogát, a Csjt. nem vette át a korábbi jognak ezt a rendelkezését, így nincs akadálya a kölcsönös öröklésnek. Abból a körülményből, hogy Csjt. nem vette át az örökbefogadó öröklésének kizárására vonatkozó korábbi rendelkezést — Hegyháti István véleménye szerint — arra lehetett következtetni, hogy a jogalkotó e kérdést a korábbi szabályozással ellentétesen kívánta rendezni, és tudatában volt annak, hogy e mellőzésnek meglesznek az öröklésjogi kihatásai is. Úgy vélte, hogy minden téren meg kellett szűnnie a jogi különbségnek a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek között, mert ha ez bármilyen vonatkozásban is fennmaradt volna, akkor megghiúsulna az

609 Ugyanezen határozatot a Bírósági Határozatok 1954. évi 12. számában 639. sorszám alatt közzé tették.

610 Mtj. 217. §.

örökbefogadásnak a Csjt-ben kifejezésre juttatott célja és rendeltetése. Az örökbefogadás elsődleges célja – a családi kapcsolat létrehozása mellett – a Csjt. idején az állampolgárság megszerzése volt. Előfordult, hogy örökbefogadás útján akartak rangot, címet vagy kettős nevet elérni, esetleg olyan nevet, amelyet egyszerű névváltoztatással nem tudtak volna megszerezni. Az esetek túlnyomó részében az örökbefogadott még anyagi áldozatot is hozott örökbefogadása érdekében. Elméletileg azonban a jog továbbra is fenntartotta az örökbefogadás céljául az öröklés biztosítását. Sokáig nem is lehetett az öröklésről az örökbefogadási szerződésben lemondani. Ez a tilalom azonban többnyire csak üres formalizmus maradt, mert a gyakorlat ezt az akadályt egyszerűen úgy hidalta át, hogy az örökbefogadott az öröklési jogáról nem az örökbefogadási szerződésben, hanem az örökbefogadást követően alkotott külön okiratban mondott le. Az örökbefogadási szerződések mellett az esetek nagy számában megtalálhatóak az azzal egyidejűleg felvett öröklésről való lemondást tartalmazó okiratok, mintegy bizonyítékul, hogy az örökbefogadásnak nem az örökbefogadott öröklése volt a célja. (Már az Mtj. is megengedte, hogy az örökbefogadott az öröklési jogról magában az örökbefogadási szerződésben mondjon le.) A gyakorlatban tehát inkább minden egyéb volt az örökbefogadás fő célja, mint az öröklés. Az elmélet azonban továbbra is ragaszkodott a régi jog adoptálásának alapelvehez.

Az örökbefogadónak az örökbefogadott utáni öröklése hozza magával, hogy megszűnt a vérszerinti szülő öröklési joga vérszerinti gyermeke után.⁶¹¹ A vérszerinti szülő e jogállásának megszűnte azonban nem volt azonos tartalmú az öröklés jogi „kiesés” fogalmával. A vérszerinti szülőre ugyanis úgy tekintett a jog, mintha soha nem is lett volna a gyermek szülője, és így helyébe sem léphettek az ő törvényes örökösei. Mindezt alátámasztotta az anyakönyvekről szóló 1952. évi 19. törvényerejű rendelet G. § (3) bekezdése, mely kimondta, hogy „örökbefogadás esetén az örökbefogadott gyermek születését újra kell anyakönyvezni és az anyakönyvben az örökbefogadó szülőket kell vérszerinti szülőkként bejegyezni.” A Csjt. 51. § (3) bekezdése kimondta, hogy „az örökbefogadás nem hat ki sem az örökbefogadó, sem az örökbefogadott rokonaira.” Ez a rendelkezés megegyezett a kir. Kúria 1893-ból származó 213. számú elvi határozatában (2074/1893). foglaltakkal, mely kimondta, hogy: „az örökbefogadott gyermek csak a vele szerződő örökbefogadó szülők irányában nyer jogokat, öröklési joga tehát csak arra a vagyonra terjed ki, amely az örökbefogadó szülők hagyatékához tartozik, de az örökbefogadó oldalági rokonaival szemben öröklési joggal nem bír.” E bírói

611 Csjt. 51. § (1) bek.

gyakorlat indokolása az volt, hogy az örökbefogadott gyermek oldalágon törvényes öröklésre nem jogosult, mert annak alapja a vérségi összeköttetés.⁶¹²

A Csjt. más alapokra helyezte az örökbefogadás intézményét, és ez az új szabályozás csak akkor érthető el kitűzött célját, ha a családba került gyermek és az örökbefogadó szülő vérszerinti gyermeke közti különbségek jogilag is, gyakorlatilag is eltűnnek. Az örökbefogadott gyermek - az azonos jogállásánál fogva — annak ellenére, hogy nem kerül rokonságba az örökbefogadó rokonaival — örökölhet az örökbefogadó életben nem léte esetén e rokonok után, mert örökölt mindazon személyek után, akiknek az örökbefogadó a törvényes örököse és aki után az örökbefogadó életben nem léte folytán az ő jogán az ő gyermeke volt hivatott az öröklésre. Ha az örökbefogadottat 1930-ban fogadták örökbe, akkor az örökbefogadás joghatásaira⁶¹³ a régi jogszabályok irányadók, nem a Csjt-nek az örökbefogadásról szóló szabályai. A korábbi jogszabályok szerint az örökbefogadott után az örökbefogadó szülő nem örökölt. Ekként — enélkül az öröklési kapcsolat nélkül — az örökbefogadó apáról hárult vagyon nem vált ági vagyonná; mert nem szállhat vissza arra az ágra, ahonnan származott, nem szállhat át tehát ági vagyónként a másik örökbefogadottra.⁶¹⁴ A szülői felügyeletre jogosult egyedüli szülő, akinek a szülői felügyelete megszűntetve nincs⁶¹⁵ és nem is szünetel⁶¹⁶ - sőt fel sem merültek a terhére olyan tények, amelyekből következtetni lehet arra, hogy vele szemben a szülői felügyelet megszüntetését vagy szüneteltetését lehetne kérni - a gyermeknek részére való kiadását a Csjt. 76. § (1) bekezdésének utolsó mondatában foglaltak szem előtt tartásával a Csjt. 76. § (2) bekezdése alapján nemcsak idegenektől, hanem a nagyszülőktől is követelhetette. Hasonló körülmények közt ugyanez a jog illette meg az örökbefogadó szülőt is az örökbefogadott gyermek tekintetében.⁶¹⁷

Annak ellenére, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó után ugyanúgy örökölt, mint a vérszerinti gyermek a szülője után, még mindig volt olyan felfogás, amely — a bírói gyakorlatra támaszkodva — különbséget tett a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek kötelesterésze között. Valóban volt arra példa a bírói gyakorlatban, hogy az örökbefogadást ajándékozásnak fogta fel és arra az álláspontra helyezkedett, hogy az így ajándékozásnak

612 Polgárijogi Határozatok Tára II. 20.

613 1952. évi 23. tvr. 60. §-a értelmében.

614 Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október – 1955 november, 256.

615 Csjt. 98. §.

616 Csjt. 92. §.

617 Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október – 1955 november, 305-306.

minősülő örökbefogadás nem sértheti az örökbefogadás idejében már élő, vérszerinti gyermek kötelesrészét. Vagyis a vérszerinti gyermek kötelesrészének kiszámításánál az örökbefogadott számításon kívül maradna. E felfogás szerint, ha az örökbefogadónak az örökbefogadás idején már volt vérszerinti gyermeke, az ilyen gyermek kötelesrésze nagyobb volt, mint az örökbefogadott vagy az örökbefogadás után született gyermek kötelesrésze. Hegyháti István szerint az örökbefogadás nem minősülhet ajándékozásnak, mert az ellenkező az örökbefogadás célkitűzésével, így tehát a vérszerinti és az örökbefogadott gyermek kötelesrészének megállapítása és kiszámítása csak azonos módon, minden megkülönböztetés és különbségtétel nélkül történhet.

A Csjt. 51. § (1) bekezdéséből - hogy az örökbefogadott az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép - logikusan következtethető, hogy az örökbefogadott megkapja a vérszerinti gyermek összes jogait és kötelezettségeit, beleértve azt is, hogy az öröklési kapcsolata is ugyanúgy alakul, mint a vérszerinti gyermeké. A korábbi szabályozás szerint csak az örökbefogadott gyermek örökölhette az örökbefogadó után, viszont az örökbefogadó már nem örökölhette az örökbefogadott után. A régi és az új szabályok eltérése maga után vonzotta a nézetek divergálását, vagyis voltak olyan felfogások, amelyek tagadták, hogy a családjogi jogszabályok módosulása maga után vonhatja az örökbefogadással kapcsolatos öröklési joghatások megváltozását és ezen az alapon tagadták az örökbefogadónak az örökbefogadott gyermeke utáni öröklési jogát. Voltak, akik azt vallották, hogy a Csjt. nem hozott, de nem is szándékolt öröklésjogi változást hozni, és így pozitív öröklési jogszabályváltoztatás nélkül az örökbefogadó nem nyert öröklési jogot, tehát a Csjt. 51. § (1) bekezdésének a rendelkezése nem elegendő a fennálló öröklési rend megváltoztatására.

Mások szerint azért nem lehetett öröklési joga az örökbefogadónak, mert az örökbefogadás jellege más, mint a szülő és az ivadék viszonya, és nem lehet ezért azonos az öröklési kapcsolatuk sem. Voltak olyan nézetek, amelyek szerint az örökbefogadónak az örökbefogadott gyermeke után már csak azért sem lehetett öröklési joga, mert a Csjt. az örökbefogadott jogállása tekintetében tulajdonképpen nem is hozott változást, márpedig a korábbi jog azonos rendezése mellett sem volt az örökbefogadónak öröklési joga. Hegyháti István véleménye szerint az örökbefogadó szülő öröklésére vonatkozó rendelkezést a jogalkotó azért mellőzte, mert e kérdést a korábbi szabályozással ellentétesen kívánta

rendezni és az örökbefogadás intézményének új szabályozása és az új intézmény szelleme azt nem engedte meg.⁶¹⁸

A Csjt. 51. § (3) bekezdése szerint azonban az örökbefogadónak a szülei nem rokonai és így nem nagyszülei az örökbefogadottnak, miáltal nem lehetek sem ők, sem a leszármazóik (az örökbefogadó oldalági rokonai) az örökbefogadott örökösei. Amíg tehát a Csjt. 51. § (3) bekezdésének — a fentebb kifejtettek szerint — nem volt kizáró öröklésjogi hatása az örökbefogadottnak az örökbefogadó rokonai utáni öröklése tekintetében, addig fordított esetben (az örökbefogadó felmenői és oldalági rokonainak az örökbefogadott utáni öröklése viszonylatában) már volt, és ez a hatása kizárta az örökbefogadó felmenő és oldalági rokonai öröklését. Így az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadóval és leszármazóival lezárult az örökösök köre, az örökbefogadónak más rokona már nem örökölhetett. Az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadó korábbi, leszármazó nélküli elhalálózása esetén a vérszerinti nagyszülők, illetve azok leszármazói örökölték az örökbefogadott hagyatékából, a vérszerinti szülő azonban nem, mivel az örökbefogadással megszűnt szülő lenni és ezzel elenyészett örökbeadott gyermeke utáni öröklési joga. Így az örökbefogadott hagyatékában a vérszerinti testvérek is csupán a nagyszülők jogán örökölhetnek. A kifejtettek alapján tehát az örökbefogadott és az örökbefogadó rokonai közti öröklés nem egészében volt kölcsönös. Amíg ugyanis az örökbefogadott örököl, mint az örökbefogadó gyermeke, az örökbefogadó rokonai után, addig az örökbefogadott hagyatékában az örökbefogadó rokonai közül csak a leszármazók örökölhettek. Ha pedig az örökbefogadónak nem voltak leszármazói, az örökbefogadott hagyatékában az ő vérszerinti rokonai lettek az örökösök. Az örökbefogadott nem örökölt a vérszerinti rokonai után, mert az a joga az örökbefogadással elenyészett.

A bírói gyakorlat tagadta az örökbefogadással kapcsolatosan az ági öröklés lehetőségét. Beck Salamon ügyvéd szerint „az örökbefogadás az örökbefogadottat nem teszi az ágiság tagjává.”⁶¹⁹ Hegyháti István véleménye szerint Beck Salamonnak kétségtelenül igaza volt, ha ezt a megállapítást az ősiség, Werbőczy Tripartituma, az Országbírói Értekezlet, sőt a Kúria gyakorlatának szelleme és szavai szerint vizsgálja, a megállapítása helyes és pontos, ha a vérségi kapcsolatot tekinti az öröklés egyetlen alapjának, és ha az öröklési jogban előd alatt csak azt a nemző elődöt értjük, akiről „az ősi vagyon az ivadékra hárult.” Hegyháti István

618 HEGYHÁTI, Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai 701.

619 HEGYHÁTI, Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai 706.

szerint, ha elfogadjuk, hogy az örökbefogadott gyermek öröklésjogi helyzete azonos a vérszerinti gyermekével, és hogy az örökbefogadott éppen úgy megörökli az örökbefogadó után az ági vagyont, mint a szerzeményit, tehát — vérségi kapcsolat nélkül — az ági vagyonban is örökös lehet, akkor arra az eredményre jut, hogy ma már a törvényes öröklés alapja nem kizárólag a vérségi, hanem inkább a családi kapcsolat, és hogy az ági öröklés alapja már nemcsak a vérközösség, hanem a jogközösség is lehet. S ez nemcsak az örökbefogadott és az örökbefogadó közvetlen viszonylatában érvényesülhetett, hanem mindenütt, ahol a gyermek a szülője jogán örökölt.⁶²⁰

3. Tartási kötelezettség

Előfordult, hogy az örökbefogadási nyilatkozatok mögött alku húzódott meg: tartásdíjról való lemondás, illetve a tartási kötelezettségtől való szabadulás, a gyermek láthatásának kizárása, vagyonelosztás, vagy más anyagi előny. Az ilyen indítékú örökbefogadás erkölcsileg kifogásolható volt, káros lehetett a gyermekre nézve, különösen akkor, ha volt kapcsolata a szülőjével, érzelmileg kötődött, ragaszkodott hozzá. A családi jogviszonyoknak a polgári jogviszonyoktól elkülönült szabályozása a tartalom megváltoztathatatlanságában is jelentkezett, aminek az eredménye abban foglalható össze, hogy míg a polgári jognak az érvénytelenség kategóriájával kellett dolgoznia, a családi jog területén az, ami nem felelt meg a családi jogban szabályozott tartalomnak, kívül esett a családi jog területén. A létesülő, de a családjogi tartalmat nélkülöző jogviszonynak polgári jogi vonatkozásai esetleg jogilag értékelhető, így a szabálytalan örökbefogadási nyilatkozatból tartási szerződés még megállapítható volt. Bacsó Jenő szerint azonban a hibás vagy hiányos jogviszonyoknak ilyen átminősítéséhez több olyan tényállási elemre volt szükség, amely már önmagában is megvalósíthatta a polgári jogi jogviszonyt. Ilyen hiányos, de polgári jogviszony létrehozására alkalmas örökbefogadási nyilatkozatot pedig gyakorlatilag alig lehetett elképzelni.⁶²¹

A házastárs eltartási kötelezettsége a másik házastárs örökbefogadott gyermeke tekintetében - egyenlő feltételek mellett - szintén fennállt, miután a Csjt. 51. § (1) bekezdése szerint az örökbefogadott az örökbefogadással az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép.⁶²² Ha a gyermeket csak a házasfelek egyike fogadta örökbe, az a másik házastársnak is sajátjának

620 HEGYHÁTI, Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai 698-707.

621 BACSÓ, Jogirodalom; NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai 62-65.

622 HABERMANN, A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme 484.

tekintendő és így e másik házastárs tartási kötelezettsége is fennállt.⁶²³ Gyermektartás terhelte azt a férfit is, akinek apaságát a bíróság valamely házasságon kívül született gyermek vonatkozásában megállapította, sőt — az 1952. évi 23. tvr. 43. §-a értelmében — az apaság megállapíthatóságától függetlenül is azt a férfit is, aki a házasságon kívül született gyermek anyjával a vélelmi időn belül közösült, hacsak nem volt nyilvánvalóan lehetetlen, hogy a gyermek tőle származzék.⁶²⁴ Ha élt a vérszerinti szülő, illetve nagyszülő, akkor tartási kötelezettségük - egy sorban - feléledt, ha az örökbefogadó meghalt vagy tartásra képtelenné vált.⁶²⁵ A vérszerinti kiskorú gyermek, valamint az örökbefogadott gyermek javára feltétlen tartási kötelezettség állt fenn (gyermek 16 éves koráig; ha pedig tanult, még tovább is), azonban a mostohagyermek eltartására csak a háztartásban voltak kötelesek a szülők, ha a kiskorú gyermek beleegyezésükkel került a házassági közösségbe.⁶²⁶ Ha a mostoha atya, vagyis az, aki a felesége gyermekét - közös örökbefogadás nélkül - saját háztartásába befogadta, köteles volt a gyermeket sajátjából eltartani és neveltetni, ha a gyermek eltartására más kötelezettséget nem vállalt vagy nem volt ilyen rokona. Az olyan mostohagyermeket, akit házastársa az ő beleegyezése nélkül hozott a közös háztartási, a mostohaszülő nem volt köteles eltartani.⁶²⁷ A rokонтartás intézményének továbbfejlesztését szolgálta, hogy az örökbefogadott gyermek és a vér szerinti szülők között tartási kötelezettség az örökbefogadás tartama alatti nem éledt fel.⁶²⁸

Somfai Balázs PhD értekezésében azt írja, hogy a Csjt. az örökbefogadás joghatásai között csak a szülői felügyeleti és tartási jogok megszűnéséről szólt, a hozzátartozók kapcsolattartási jogának megszűnéséről nem.⁶²⁹ Következtetni a kapcsolattartási jog megszűnésére abból lehetett - Somfai Balázs szerint -, hogy kivételként kizárólag a közös gyermeké fogadás esetét nevesítette a törvény, amelynek során az örökbefogadás nem jelentette a kapcsolattartási jog megvonását is egyben a jogosultak tekintetében.⁶³⁰ Somfai Balázs felveti, hogy az örökbefogadás mindkét formájánál a gyermek érdekét, jogát sérthette, ha a jogalkalmazó a kapcsolattartásra jogosulttal (testvér, nagybácsi) fennálló, létező kapcsolatot kellő és alapos vizsgálat nélkül az örökbefogadásra tekintettel „automatikusan” megvonta.

623 Csjt. 61. § (4) bek.; HABERMANN, A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme 484.

624 BENKŐ, A házasság felbontásának anyagi jogi kérdései 28.

625 DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának kérdése, Jogtudományi Közlöny 1954 július-augusztus 295.

626 Csjt. 62. § 1. bekezdés; DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának kérdése 295.

627 DÉR, A mostohagyermek családi jogállásának kérdése 297.

628 CSIKY, A rokонтartás néhány problémája a családjogi törvény módosítása után 452.

629 A jogalkotónak mindig külön kell rendelkeznie a kapcsolattartási jog esetleges fennmaradásáról, melyet az új Ptk. már több esetben szabályoz.

630 Csjt. 51. §, 52. §.

Véleménye szerint szükséges lett volna, hogy az eljáró hatóság minden esetben vizsgálja a kapcsolat mélységét, rendszerességét, az örökbefogadó(k) és a kapcsolattartásra jogosult viszonyát, az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét, majd - mindezek alapján - a gyermek érdekében álló döntést hozzon.⁶³¹

Amikor a tartásdíjak megállapítása általában a bíróságok hatáskörébe került, a gyámhatóságok hatáskört kaptak arra, hogy a kiskorúval távolabbi rokonságban levő személyekkel: örökbefogadó szülőkkal, nagyszülőkkal és a nagykorú testvérekkel szemben is megállapítsák az állami gondozásbavétellel kapcsolatos díjakat és intézkedjenek is azok végrehajtása tárgyában. A gyámhatóság hatásköre az örökbefogadás felbontásával, a képzelt személy szülőként való anyakönyvezésével, valamint az állami gondozásba vett gyermek örökbefogadásának hivatalból való kezdeményezésével bővült.⁶³²

Az örökbefogadás önmagában honosságváltozást nem idézett elő, s az örökbefogadó honossága ipso iure nem szállt át az örökbefogadottra. A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk az állampolgár által örökbefogadott külföldi részére kedvezményes honosítást biztosított és a honosítás kellékeiből némelyiket elengedte.⁶³³

Mennyiben érvényesült az anyával kötött utólagos házasságnak a férj apaságát megállapító hatálya akkor, ha a gyermeket a férj már korábban örökbefogadta? Egyes vélemények szerint a házasságkötéskor teendő kizáró nyilatkozat elmulasztása nem volt elegendő az apaság megállapítására, hanem pozitív elismerő nyilatkozatra volt szükség. Bacsó Jenő szerint abból a tényből, hogy az örökbefogadás a vérszerinti családi jogállást nem érintette, csupán háttérbe szorította, következett az, hogy az örökbefogadó apának az anyával kötött házassága — a kizáró nyilatkozat elmulasztása esetében — magával vonta azt a jogi hatást, hogy őt kellett a gyermek apjának tekinteni. A családi jog önállóan határozta meg, milyen alakszerűségekre volt szükség a családjogi nyilatkozatokhoz. A megfelelő alakszerűségek nélkül létrejött nyilatkozat csonka tényállássá vált. Ha az örökbefogadáshoz megfelelő alakban kiállított nyilatkozatok szükségesek, és ezek hiányoztak, akkor az engedélyező határozat az örökbefogadást ezek nélkül is létrehozta. Ez csupán az alakosságokra vonatkozott, de a nyilatkozat tartalmi fogyatékoságaira nem. Az örökbefogadás tekintetében hibásan létrejött,

631 SOMFAI, Kapcsolattartás 251-252.

632 TAKÁCS, A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései 258-259.

633 LÁSZLÓ, Személyek jogállása a magyar nemzetközi magánjogban 31.

de hatóságilag engedélyezett örökbefogadás és az ezt követően hosszabb időn át háborítatlanul fennállott jogviszony létrehozhatott egy olyan jogi helyzetet, amely közelállt a ráutaló magatartás folytán létesült jogviszonyhoz. A családjogi viszonyokra a polgári jogi kategóriákat — ingyenesség, visszterhesség, szolgáltatás — ellenszolgáltatás — nem lehetett alkalmazni. Ha a jogviszonyból hiányzott a kölcsönösség, a családi jog sajátos szabályai alapján a jogviszony megszüntetésének volt helye — pl. házasság vagy örökbefogadás felbontása stb. — nem pedig a kölcsönösségből esetleg származó jogok és kötelezettségek érvényesítésének. Az akarathiányok megítélése a családi jog területén igen nagy vitát váltott ki mind a házasság, mind az apai elismerés, mind pedig az örökbefogadás vonatkozásában. A Csjt. elgondolása a polgári jogi szabályok alkalmazásának kizárását tükrözte. A családi jog területén a nyilatkozási elv fokozatos érvényesüléséből következik az is, hogy a bár hibásan megtett nyilatkozat családi jogállást érintő hatása bekövetkezik, az akarathiány címén történő orvoslásnak igen sok esetben nincs is helye. Ha a férj az anyával kötendő házasságra tekintettel elismerte a gyermeket (esetleg nem tesz kizáró nyilatkozatot), a házasság felbomlása esetében viszont az így vállalt kötelezettségtől szabadulni kívánt. Az apai elismerés jogi hatálya — függetlenül annak indokától — bekövetkezett, elhárítására csak az általános szabályok alapján volt mód.⁶³⁴

4. Az örökbefogadás felbontása, hatálytalanná válása

A személyállapottal kapcsolatos perek — az apasági és származás megállapítása iránti egyéb perek kivételével — a megyei bíróság hatáskörébe tartoztak, melyen az I. Ppn. sem változtatott, csak hozzátette, hogy a személyállapottal kapcsolatos perek alatt az örökbefogadás felbontására irányuló pereket is érteni kellett. Azonban a II. Ppn. hatálybalépésével a személyállapokra vonatkozó perek — ideértve az örökbefogadás felbontására vonatkozó pereket is, — a megyei bíróság székhelyén levő járásbíróság, Budapesten a Pesti Központi Kerületi Bíróság hatáskörébe kerültek. 1961-ben a személyállapokra vonatkozó pereket — ideértve ismét az örökbefogadás felbontására vonatkozó pereket is, — a járásbíróság hatáskörébe utalta,⁶³⁵ és ezzel megszüntette a megyei bíróság székhelyén szervezett járásbíróság e vonatkozásban eddig meglévő különös jogállását, külön hatáskörét, amely már lényegében illetékességet is jelentett.⁶³⁶ A

634 NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai 62-65.

635 1961. évi 14. tvr. 1. § (2) bek.; CSIKI-SIMOR, Az apasági és a származás megállapítása 261.

636 NOVÁK, A polgári per hatásköri szabályainak elvi alapjai 298.

gyámhatóság felperesi, illetőleg perbe való beavatkozási joga kiterjedt az örökbefogadás megszűntetésére is.⁶³⁷

Az örökbefogadás hatálytalanná válással⁶³⁸vagy felbontással szűnt meg a Csjt. szerint. Nem szólt a jogszabály arról az esetről, amikor az engedélyező határozatot a gyámhatóság — saját hatáskörében vagy jogorvoslati, illetőleg felügyeleti úton — hatályon kívül helyezte. A Csjt. szerint a bíróság előtt akkor volt helye felbontás iránti kereset indításának, ha az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált. Az örökbefogadás érvénytelenné nyilvánításáról, illetőleg megtámadásáról a Csjt. szintén nem tartalmazott rendelkezést. A bírósági gyakorlat helyt adott az örökbefogadás megtámadására irányuló keresetnek, ha azt az ügyleti akarat hiányára alapították.⁶³⁹ Így helyt adott az örökbefogadás megtámadásának, ha az kényszer vagy fenyegetés hatása alatt jött létre. Adott esetben például előfordult, hogy a férj kényszerítette második feleségét, hogy az első házasságból származó gyermekét fogadja örökbe, majd miután a házasság felbomlott, az örökbefogadás alapján gyermektartásdíj iránt perelte második feleségét. A bíróság az örökbefogadást akarathiba folytán érvénytelennek minősítette.

Helyt adott a bírósági gyakorlat az örökbefogadás megtámadására irányuló keresetnek akkor is, ha az örökbefogadás tévedésből jött létre, így például adott esetben érvénytelennek nyilvánította az örökbefogadást, ha kiderült, hogy az örökbefogadott csecsemő született elmebeteg volt. A Csjt. tehát mellőzte a kényszer, tévedés és megtevesztés eseteinek a családi jog keretében való értékelését. A bíróság által alkalmazott eszközök azonban figyelmen kívül hagyták, hogy az örökbefogadás gyámhatósági határozattal, nem pedig pusztán jognyilatkozatok (szerződés) alapján jött létre. Az örökbefogadás érvénytelenítésének tehát nem volt helye, mert az egy államigazgatási határozat érvénytelenítését jelentette volna. A Családjogi törvény kommentárja szerint a bíróság nem jogosult a gyámhatóság határozatát egy perben félretenni, azonban megállapíthatta, hogy az örökbefogadás szabályszerű vagy akarathibás volt-e. A bíróság eljárása során a gyámhatóság részére állapította meg, hogy fennállt-e nyilatkozat, illetve hibás-e, viszont a gyámhatóság döntött arról, hogy fennállt-e az örökbefogadás. A bíróság döntése tehát arra szolgált, hogy annak alapján a fél kérhesse a gyámhatósági határozat hatályon kívül helyezését.

637 TAKÁCS, A gyámhatóságok feladatai 33.; NÉVAI, Az ügyész szerepe 622.

638 Csjt. 54. §.

639 Legfelsőbb Bíróság P. K. 332. sz. állásfoglalása.

A másik probléma az örökbefogadással kapcsolatban abban jelentkezett, hogy szükséges-e az érvénytelenségi kategóriát kiterjeszteni, illetőleg nem elég-e a felbontás körét helyesebben megvonni. Ehhez meg kellett vizsgálni a felek jogi helyzetét és az esetleges jogkövetkezményeket. A felek más jogi helyzetben voltak a felbontás és érvénytelenné nyilvánítás (igazgatási úton történt hatályon kívül helyezés) esetében. Felbontás esetén – a Csjt. szerint – az örökbefogadásnak több jogi hatása fennmaradhatott (tartás, névviselés, esetleg a leszármazók vonatkozásában fennmaradó kapcsolat). Érvénytelenné nyilvánítás (hatályon kívül helyezés) esetében természetesen ezek a jogi hatások megszűntek. Az örökbefogadás felbontásának szabályozása kiegészítésre szorult, mert ennek keretében kellett szabályozni az államigazgatási eljárási szabályoknak éppen az örökbefogadást engedélyező határozat tekintetében érvényesülő rendelkezéseit, illetőleg ki kell venni azokat az államigazgatási eljárási szabályok hatálya alól. Ez azt jelentené, hogy a már egyszer engedélyezett örökbefogadás utóbb csak bírói felbontás útján szüntethető meg.⁶⁴⁰

A Csjt-nek az örökbefogadás felbontására vonatkozó szabályait a megtámadás vonatkozásában nem lehetett alkalmazni. Felbontás esetében ugyanis az örökbefogadás az ítélet jogerőre emelkedésével szűnt meg, akarathiba miatt történt megtámadás folytán azonban a megszűnésnek az örökbefogadás létrejöttére (az engedélyező határozat jogerőre emelkedésének napjára) visszaható hatállyal kellett bekövetkeznie. Ennek a megkülönböztetésnek igen komoly jelentősége volt például öröklési jogi szempontból. Más oldalról viszont elképzelhető volt egyes felbontásra vonatkozó szabályok megtámadás esetére való alkalmazása. Így például elképzelhető volt, hogy az örökbefogadott az örökbefogadás érvénytelenné nyilvánítása után is viselje az örökbefogadó nevét ugyanazokból az okokból, amelyekből felbontás esetében is viselhette volna. További probléma volt, hogy vajon az akarathibából történt megtámadás — amely a szerződésekre vonatkozó általános szabályokat veszi figyelembe — kielégítő-e örökbefogadás esetében. Megesett, hogy olyan személyek kötöttek házasságot, akik közül az egyiknek már volt gyermeke. A másik házastárs ezt a gyermeket — a másik házastársra és a család egységére tekintettel — örökbe fogadta. A házasság azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket és a bíróság azt felbontotta. Az örökbefogadás felbontására azonban semmi jogalap nem volt. A köztudatban viszont annyira élt az a felfogás, hogy a házasság felbontásával természetesen fel kell bontani az örökbefogadást is, hogy nap mint nap fordultak bírósághoz, gyámhatósághoz ilyen kérelmekkel. Mivel azonban az érdekeltek között a felbontásra vonatkozóan megegyezés

640 NIZSALOVSZKY, A család jogi rendjének alapjai 62-65.

nem jött létre, így csak bírói úton történő felbontásnak lett volna helye, amelyre pedig nem volt jogcím. Tehát a házasság felbomlott, a rosszul sikerült házasság terhét pedig az örökbefogadó házafél továbbra is viselni volt köteles, tartásdíjat kellett fizetnie az örökbefogadott gyermeke után. Előfordulhat, hogy az a házastárs, akinek gyermeke volt, a gyermek vérszerinti apjával kötött újabb házasságot. A gyermek náluk volt, az örökbefogadó pedig fizette a tartásdíjat. Így felmerült az igény téves feltevésre vagy meghíúsult várakozásra (indokbeli tévedésre) alapított, örökbefogadási szerződés megtámadásának. A gyermek érdekeit szem előtt tartva vizsgálni kellett, hogy az örökbefogadók között, illetőleg a szülő és az örökbefogadó közötti viszály eredményeként a gyermek hátrányos helyzetbe ne juthasson, nevelése, fejlődése veszélyeztetve ne legyen. Az örökbefogadást felbontó ítélet mindenkivel szemben hatályos volt.⁶⁴¹

Az örökbefogadás felbontása iránti perre a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régii Pp.) vagyoni jogi perre vonatkozó általános szabályai voltak irányadók. Örökbefogadás felbontása iránt rendszerint csak a sértett fél indíthatott keresetet a Csjt. 57. § (3) bekezdése értelmében. Ha az örökbefogadott kiskorú egyben sértett fél volt, az ő érdekében az ügyész is jogosult volt a kereset indítására. E jogot a kiskorúak érdekeinek legmesszemenőbb védelme indokolta, mely állami feladatként fogalmazták meg. (Felmerült ezzel kapcsolatban az is, hogy a kiskorú érdekében a vérszerinti szülőket is fel kellett volna jogosítani az örökbefogadás felbontásra irányuló kereset megindítására).⁶⁴² Az örökbefogadás felbontására irányuló eljárásban az örökbefogadó nem képviselhetette az örökbefogadott kiskorút,⁶⁴³ ezért a kiskorú képviselőjére eseti gondnokot kellett kirendelni.⁶⁴⁴ A gyámhatóság nem bonthatta fel az örökbefogadást, ha nem volt meg az örökbefogadott és az örökbefogadó kölcsönös kérelme, illetve a kiskorú életben levő szüleinek hozzájáruló nyilatkozata.⁶⁴⁵ A joggyakorlat egyszerűsítése érdekében felmerült az a jogszabálmódosítás, hogy előbb a vérszerinti szülőt hallgassa meg a gyámhatóság, majd az örökbefogadás felbontásához hozzájáruló nyilatkozata után rendeljen ki eseti gondnokot a kiskorú örökbefogadott törvényes képviselőjére.⁶⁴⁶

641 Csjt. 57. § (5) bekezdés; BAJORY, A jogalakító ítéletek 547.

642 FARKAS, Az ügyész perbeli helyzete 278.

643 Csjt. 59. § (4) bek.

644 Gyer. 185. §.

645 Csjt. 56. § (1)-(2) bek.

646 RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 488.

Az örökbefogadást az örökbefogadó jogutódai is megtámadhatták, ha megtámadási szándékot az örökbefogadó is kétségtelenül kifejezésre juttatta és e szándékát csak azért nem valósította meg, mert abban akadályozva volt. A jogeset szerint S.-né azért kérte a közte és az alperes közt létrejött és kormányhatóságilag is megerősített örökbefogadási szerződés felbontását, mert az alperes vele nem érdeme szerint bánt: becsületében sértette, többször tettelesen bántalmazta, a terményeit nem adta ki, a tehenét elvette és akadályozta a baromfiak tartásában is. Mindezek miatt az örökbefogadás fenntartása reá nézve elviselhetetlenné vált. Az alperes tagadta az ellene felhozott vádakat. A felperes tényállításai bizonyítására azért nem került sor, mert az alperes az örökbefogadó anyját megfojtotta. Az elsőfokú bíróság emiatt az alperest gyilkosság és egyrendbeli, az örökbefogadó sérelmére elkövetett folytatolagos lopás bűntettében bűnösnek mondta ki és 15 évi börtönre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az elsőfokú bíróság tévedett, amikor úgy foglalt állást, hogy az örökbefogadó halála után az örökbefogadást a Csjt. 57. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezésre tekintettel bírói úton felbontani nem lehetett. Ez a rendelkezés ugyanis nem vonatkozott azokra az esetekre, amikor az örökbefogadó a szerződés felbontása iránti szándékát már életében kifejezésre juttatta. Ilyen esetekben jogutódai is megtámadhatták az örökbefogadást, ha bizonyítani tudták az örökbefogadónak kifejezésre juttatott megtámadási szándékát és azt, hogy ennek érvényesítésében az örökbefogadó a haláláig akadályozva volt. Jelen jogesetben a jogutódot ez a bizonyítás nem terhelte, mert az örökbefogadó az örökbefogadási szerződés felbontása iránt a pert már megindította, így az örökbefogadási szerződés bírói felbontására megvolt a kellő ok és ténybeli alap. Mivel az alperes örökbefogadó anyját szándékosan megölte, így érdemtelenné vált az öröklésre is. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét — miután abban az elsőfokú bíróság csak az örökbefogadás megszűnését állapította meg — azzal a helyesbítéssel hagyta helyben, hogy az örökbefogadást a Csjt. 57. §-a alapján felbontotta.⁶⁴⁷

Az örökbefogadást fel kellett bontani akkor, ha társadalmi rendeltetését már nem volt képes betölteni. Ennek oka lehet: kötelezettségek nem teljesítése, a kapcsolat elhidegülése (általában a vérszerinti szülő jelentkezésekor), ha akár az örökbefogadó, akár a gyermek olyan magatartást tanúsított, amely akadályozta a harmonikus szülő—gyermeki kapcsolatok fenntartását.⁶⁴⁸ Itt többről volt szó, mint nevelési problémákról, olyan fokú tettelegességre, züllött, erkölcstelen magatartásra szolgálhatott az örökbefogadás felbontásául, mely végleg

647 Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október – 1955 november 314-315.

648 BACSÓ, Az örökbefogadás 615.

megszakította a kapcsolatot az örökbefogadó és a gyermek között. Minden esetben meg kellett kísérelni a megfelelő védő és óvintézkedések alkalmazását az állami gondoskodás körében.⁶⁴⁹ Esetleg szó lehetett az örökbefogadó szülő felügyeletének megszüntetéséről is. A gyökeres és végleges megoldást az adta, ha az örökbefogadást felbontották, és a gyermek helyzetét akár újabb örökbefogadás útján rendezték. A jogszabály lehetőséget adott a felbontásra — közös megegyezés alapján a gyámhatóság, egyébként a bíróság útján, — de a gyakorlatban jelentéktelen esetben került rá sor.

Gyámhatóságon a felbontott örökbefogadások száma évi 25-30 körül mozgott 1980-ban, bíróság előtt 8-10 ügy merült fel. Mindez azt mutatta, hogy az örökbefogadások meggondolt, alapos előkészítés útján jöttek létre és a gyakorlatban beváltak. 1970-es évek végén, a 80-as évek elején sokat beszéltek arról, hogy az örökbefogadások száma alacsony és ezt különböző okokra vezették vissza. Kétségtelen, hogy az örökbefogadások száma a háborút követően volt igen magas, mely az azt követő években csökkent. Az 1978 és 1981 közötti örökbefogadások száma az ezret alig haladta meg. Sokan abban látták az örökbefogadások csökkenésének okát, hogy az eljárás bonyolult, nehézkes, az eljáró gyámhatóságok alaposan megvizsgálják a gyermek érdekét, az örökbefogadók környezetét, de ugyanakkor nem hagyják figyelmen kívül a vérszerinti szülő valóságos érdekeit sem. Leszámítva azt, hogy bizonyos esetekben valóban előfordulnak szükségtelen levelezések, aktatologatások, azonban vannak azonban komolyabb okok is. Hazánkban az újszülöttek száma viszonylag alacsony volt, melyből azt a következtetést vonták le, hogy ha a saját gyermek száma is kevés, még kevesebb az olyan gyermekek száma, akiket hajlandóak lennének átengedni örökbefogadás céljára. Az örökbefogadandó gyermekek többsége az állami gondozottak köréből került ki, s egyre kevesebb volt az a gyermek, aki közülük örökbeadható volt, részint azért, mert olyan korban volt, amikor az új családba való beilleszkedés már problematikus, részben pedig olyan szülőktől származtak, akiknek gyermekeit nem szívesen fogadták örökbe (például alkoholista szülők gyermekei, testileg, szellemi fogyatékosággal nem élő, de otthonkárosult, ún. „viselkedés sérült” gyermek).⁶⁵⁰

Országos statisztikai adatok szerint a gyámhatóságok 1970-ben 1218 örökbefogadást engedélyeztek és 60 örökbefogadást bontottak fel. Az engedélyezett örökbefogadások közül 499 esetben a kiskorú állami gondozott volt. Vizsgálati tapasztalatok szerint a nem állami

649 1/1974. (VI. 27.) OM r. 69-70. §§.

650 BACSÓ, Az örökbefogadás 616.

gondozott kiskorúak örökbefogadásának az esetek többségében az volt oka, hogy a szülő új házastársa örökbe fogadta az elvált szülő gyermekét.⁶⁵¹

Az anyagi szabály több eljárásjogi rendelkezést is tartalmazott, az eljárásjog pedig kitért olyan kérdésekre is, amelyek az anyagi jogot határozták meg. Például a Csjt. szabályozta, hogy ki jogosult keresetindításra (felperesi pozíció), viszont a régi Pp. mondta meg, hogy ki ellen kell a keresetet megindítani (alperesi pozíció). A Csjt. szabályozta bizonyos esetekben a perbeli jogutódlás kérdését (amennyiben egyáltalán ennek helye volt), a régi Pp. rendelkezett a per során tehető apai elismerés lehetőségéről.⁶⁵²

Ha az új házasságkötést követően nyomban kezdeményezték az örökbefogadást és az új házasság még nem állta ki az idő próbáját, akkor nem volt elegendő következtetési alap arra, hogy az örökbefogadás ténylegesen a gyermek érdekében állt.⁶⁵³

Más helyzet állt elő akkor, ha a szülő nem volt alkalmatlan, méltatlan arra, hogy a házasság felbontása után rendszeres kapcsolatot tartson gyermekével a Legfelsőbb Bíróság XXI. sz. polgári elvi döntésében foglalt elveknek megfelelően. „Azzal, ... hogy az egyik szülő a gyermeket a másik szülő gondviselésébe engedte át, nem járhat együtt a gyermek elvesztése, de nem csökken a szülőnek a gyermek sorsáért, jövőjéért való erkölcsi felelőssége sem. Ezért a volt házastársak akkor járnak el helyesen, ha a tartás, gondozás és nevelés kérdésében csak a gyermek érdekeit nézik és e tekintetben egymással egyetértésre törekcszenek.” Ha tehát az ilyen szülőtől elzárták a gyermeket, akkor szülői jogából és erkölcsi felelősségéből adódóan megtagadhatta a hozzájárulást gyermeke örökbefogadásához. A Csjt.-ből levezethető volt az, hogyha a szülők — egymást kötelességszerűen segítve — képesek a gyermek nevelésére a házasság felbontása után is, akkor valójában nincs is szükség az örökbefogadásra, hiszen a nevelési cél megvalósítható volt örökbefogadás nélkül is.⁶⁵⁴

Lépésről lépésre ismerték el a gyermek házasságkötés általi törvényesítésének lehetőségét is, 1956 óta még az apa korábbi házasságából született törvényes leszármazóknak megléte esetén is. 1939-ben lehetővé tették a házastársak általi örökbefogadás révén eszközölt törvényesítést, bár mindkét intézmény ragaszkodott még a házasságnak, mint előfeltételnek a hagyományos

651 1971 484.

652 BACSÓ, Jogirodalom; PAP, Magyar családi jog 507.

653 1971 484.

654 Csjt. 46. §; RÁCZ, Gondolatok Dr. BACSÓ: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán 485-486.

koncepciójához. Ezen jelentett további törést 1955-ben az a szabály, amely engedélyezte, hogy a házasságtörésből, illetve vérfertőzésből származó gyermekek is érvényesítsenek nemzőjükkel szemben tartás iránti igényt, anélkül azonban, hogy ezzel a leszármazás ténye jogilag is elismerést nyert volna.⁶⁵⁵

A házasságkötés általi törvényesítésnél az anyával házasságot kötő férfi szándéka – ha valójában nem vérszerinti apja a gyermeknek – az volt, hogy tartós, végérvényes szülő—gyermek kapcsolatot hozzon létre. Nizsalovszky Endre hangsúlyozta, hogy az ilyen tartalmú konstrukció az örökbefogadás és az apasági vélelmen alapuló családi jogállás ilyenkor elképzelhető ütközéseit is rendezte volna. A Csjt. 54. §-a azonban az örökbefogadás hatálytalanná válása eseteként kifejezetten szabályozta nemcsak a teljes hatályú apai elismerés, hanem az utólagos házasságkötéssel beálló apasági vélelem keletkezését is. Ezért az örökbefogadó férfinak az örökbefogadott gyermek anyjával való házasságkötése a Csjt. 54. §-ának külön megerősítő szabályaira tekintettel annak ellenére létrehozhatott apasági vélelmet, hogy egyébként az örökbefogadó nyilatkozat pozitív irányú akaratkifejtés, az utólagos házasságkötés apaságot keletkeztető nyilatkozata pedig jelenleg hallgatólagos volt, tehát nemtevésben megnyilvánuló akaratú aktus. Ha a gyermeket nem az anyával — utólagosan — házasságot kötő férfi, hanem más férfi fogadta örökbe, akkor nem ütközött a férfi különböző jogi aktaiban foglalt akarata. Az örökbefogadás, még akkor sem apasági vélelem keletkezését meggátló körülmény volt, ha a gyermeket egyébként az örökbefogadó vérszerinti gyermekének anyakönyvezték. Nizsalovszky Endre azt proponálta, hogy az örökbefogadó az örökbefogadott gyermek anyjával való utólagos házasságkötés alkalmával külön figyelmeztetésben részesüljön arra vonatkozóan, hogy az örökbefogadási viszonyt hatálytalanná teszi és a gyermeket az örökbefogadás ellenére saját, vérszerinti gyermek jogállásába helyezi a nemtevésben megnyilvánuló elismerő nyilatkozata.⁶⁵⁶

Csiky Ottó az apasági vélelem elkerülése érdekében 1973-ban azt javasolta, hogy a törvény adjon módot a férfinak a nem tőle származó gyermek egyidejű örökbefogadására, egyszerűsített formában. Ez utóbbinak azonban csak akkor lett volna jelentősége, ha az örökbefogadástól való szabadulás lehetősége szélesebb körben nyert volna elismerést. Az anyával kötött házasságra tekintettel örökbefogadott gyermek örökbefogadását ugyanúgy nem lehetett a házaspár családi kapcsolatának felbomlása, a házasság felbontása címén

655 P.T., Francia-magyar jogásznapiak a családvédelem jegyében 160.

656 CSIKY, Az utólagos házasságkötés alapján keletkező apasági vélelem 517-518.

megszüntetni, ahogy a házasság okából tett szívességi elismerő nyilatkozatot sem lehetett ezen a címen megtámadni.⁶⁵⁷

5. Az örökbefogadás, mint házassági akadály

A katolikusok az örökbefogadást házassági akadálnak tekintették a gyermek és az örökbefogadó, valamint édes gyermekeik között, továbbá a keresztszülők (komák) és a keresztelt, valamint szülei között.⁶⁵⁸

Erkölcseleg aggályos és ellenkezik a családi élet tisztaságával a házasságkötés megengedése az örökbefogadásban érintett személyek vonatkozásában,⁶⁵⁹ így a Ht. szerint tilos a házasságkötés az örökbefogadás alatt az örökbefogadó és az örökbefogadott, valamint ennek volt házastársa között; úgyszintén az örökbefogadott és az örökbefogadónak volt házastársa között; valamint az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója, valamint ennek volt házastársa között; továbbá az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa között.⁶⁶⁰

A Csjt. kifejezetten tiltotta az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti házasságkötést, melyet az örökbefogadás felbontásával lehetett elhárítani.⁶⁶¹ A dogmatikusabb jogirodalom hajlott arra, hogy az örökbefogadó érvényes házasságot köthet az örökbefogadottal, mivel a törvény ezt az esetet nem sorolta fel az érvénytelenségi okok között. Egyes szerzők lényegében nyitva hagyták a kérdést arra való hivatkozással, hogy az nem gyakorlati jellegű. Tekintettel arra, hogy a jogszabályok ütközése esetén a későbbi jogszabály derogálja az előbbi, a többség arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ilyen házasságkötés érvénytelen.⁶⁶² Bacsó Jenő egyetértett a jogalkotó azon nézetével, hogy a házasság megkötésével az örökbefogadási kapcsolat megszűnt. Megfontolandónak tartotta az örökbefogadási kapcsolat fenntartását, ha az örökbefogadó leszármazója és az örökbefogadott közötti házasságkötésről volt szó. Indokoltnak látta azt is, hogy a felek nyilatkozataikhoz a gyámhatóság döntéséig kötve legyenek, mert egyrészt az örökbefogadás engedélyezése a gyermek részére előnyös (családi jogállást, tartást, öröklést, névviselést biztosít részére), másrészt viszont a

657 CSIKY, A gyermek családi jogállása 354.

658 TÁRKÁNY SZÜCS, Magyar jogi népszokások 307.

659 MÁRKUS, A házassági jog és az anyakönyvi törvény kézikönyve 29.

660 Ht. 18. §.

661 BACSÓ, Az örökbefogadás 614.

662 Jogtudományi Közlöny 1973 35.

nyilatkozat visszavonása arra engedett következtetni, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott között nincs meg az a kapcsolat, amely alkalmas volna a családi otthon és a családi nevelés biztosítására.⁶⁶³

A törvényes rokonság házassági akadályát a Codex Iuris Canonici (CIC) 1983-ban így határozza meg: „Nem köthetnek egymással érvényes házasságot, akik között örökbe fogadásból származó törvényes rokonság áll fenn egyenes ágon vagy az oldalág második fokán.” (1094. kánon). A törvényes rokonság akadályát tehát az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek között létesített házassági akadályt, valamint minden további egyenesági, illetve oldalági rokonok között. E házassági akadály alól felmentés nem volt adható. A CIC 110. kánonja szerint: „akiket a világi törvények szerint örökbe fogadnak, azok annak vagy azoknak a gyermekének számítanak, aki vagy akik örökbe fogadták őket.” Magát az örökbefogadást minden egyes ország állami törvényhozása szabályozza, eltérő módon. Ha azonban az örökbefogadás az állami törvények szerint végbement, akkor az egyházjogi értelemben házassági akadálynak számított, még akkor is, ha esetleg az állami törvények szerint nem számított annak.

Bár a Csjt. 51. § (1) bekezdése alapján az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó rokonaival is az örökbefogadó gyermekének jogállásába lépett, ennek ellenére a jogirodalom és a joggyakorlat azon az állásponton volt, hogy csak az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek közti házasság érvénytelen. Kánonjogi szempontból viszont, ha az állami örökbefogadás megtörtént, akkor a törvényes rokonságot mind egyenes ágon, mind az oldalág második fokáig házassági akadálynak kellett tekinteni. A házassági akadály egyeneságon állt fenn, valamint az oldalág második fokáig. A gyakorlatban ez az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek között, valamint az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülő törvényes (vér szerinti) gyermekei és az örökbefogadott gyermekei között állt fenn, illetve az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek felesége között és fordítva. Ez az akadály jogi természetét tekintve egyházjogi akadály volt, mely alól felmentés adhatott a helyi ordinárius.⁶⁶⁴

663 BACSÓ, Jogirodalom; NIZSALOVSKY, A család jogi rendjének alapjai 62-65.

664 HÁRSFAI, Bevezetés a házasságjogba 127-128.

6. Az örökbefogadási eljárás lassú voltára megfogalmazott kritika

A gyámhatóságokkal szemben az a kritika fogalmazódott meg – többek között –, hogy azért lassú az örökbefogadási eljárás, mert a hivatal az állami gondozott kiskorú esetén megkövetelte a vér szerinti szülő örökbefogadáshoz való hozzájáruló nyilatkozatát. Azonban a szülőt – az akkor hatályos jogszabály értelmében⁶⁶⁵ - meg sem kellett hallgatni a gyermek örökbefogadása tekintetében akkor, ha legalább egy éven át gyermekének helyzetével önhibájából nem törődött, vele a kapcsolatot nem tartotta. A gyámhatóság viszont ezt a tényt, csak akkor látta bizonyítottnak, ha meghallgatta szülőt, melyet jegyzőkönyvbe foglalt. E jegyzőkönyv azonban a szülő negatív magatartásának a rögzítését tartalmazta, nem pedig az örökbefogadáshoz való hozzájárulását. Somfainé Filó Erika a gyámhatóság védelmében hangsúlyozta, hogy e hatóság döntése egy életre szól, így érthető, hogy körültekintő vizsgálatot folytattak le, mielőtt az örökbefogadást engedélyező határozatot meghozták.⁶⁶⁶ Az örökbefogadási igény Magyarországon is meghaladta arendelkezésre álló lehetőségeket: Budapesten 2-3 évet, vidéken egy évet kellett várni.⁶⁶⁷ Weiss Emília szerint az örökbefogadás kérdésében való gyors döntés az állami gondozottak örökbefogadását illetően gyors volt, de a fenti kritika nem lehetett jogos akkor, ha ezzel a titkos örökbefogadás esetére biztosított megfontolási időt akarta volna a jogalkotó a vérszerinti szülőktől vagy egyedülálló anyáktól elvonni.⁶⁶⁸

A szocialista családjogászok Várnában, 1973 szeptemberében tartott V. konferenciája igen határozottan állást foglalt az örökbefogadás alapos, átgondolt engedélyezése mellett.⁶⁶⁹ Növekedett a bíróság felülvizsgálati lehetősége az örökbefogadás esetén is – az 1982 és az 1983-as statisztikai adatok szerint - melyek nem idéztek elő a bíróságok előtt jelentősebb ügyszaporulatot. A változás országosan évenként csak mintegy 105-tel több bírósági felülvizsgálati ügyet jelentett.⁶⁷⁰

665 20/1969. (V.13.) Korm.rendelet 14. § 2. bek. d).

666 SOMFAINÉ FILÓ, A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás 622. Lásd még TÓTHNÉ FÁBIÁN, Az örökbefogadási jogviszony tartamának változásai, *passim*.

667 BODNÁR, A terhesség kihordására irányuló szerződések 185.

668 WEISS, A Családjogi Törvény tervezett módosításához 125.

669 BACSÓ, A családjogi törvény módosításának vitája 75.

670 NYIGRINY, Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata 52.

7. A Csjt. örökbefogadást érintő módosításairól

A Csjt-nek az 1960. évi 11. törvényerejű rendelettel való módosítása bevezette a teljes örökbefogadást, így az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó szülők rokonaival is rokoni kapcsolatba lépett.⁶⁷¹ Az örökbefogadásról szóló 1966. évi törvény létrehozta új formaként a teljes örökbefogadást, a gyermeknek tudomása sem lehetett valódi származásáról, jogai azonosak voltak a szülő vérszerinti gyermekének jogaival. Bárki, aki betöltötte 35. életévét, örökbe fogadhatott, tehát nemcsak gyermektelen házaspár. Új alapkonstrukció született, ez függetlenítette a gyermek sorsát a házasságtól. Az 1972. január 3-i törvény megvalósította a gyermekek jogegyenlőségét, függetlenül attól, hogy házasságból vagy házasságon kívül születtek-e, beleértve a házasságtörésből származó gyermeket is.⁶⁷²

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1974. évi I. törvény nem tartalmazott rendelkezést az ellenszolgáltatás teljesítésének tilalmáról, azonban gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet úgy rendelkezett,⁶⁷³ hogy az örökbeadandó gyermek szülője az örökbeadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát nem köthette feltételhez, melyen az örökbeadásért történő ellenszolgáltatást is beleértették. Másfelől a gyámhatóság az örökbefogadást nem engedélyezhette, ha az a kiskorú érdekeivel ellentétben állt vagy a közérdeket egyébként sértette.⁶⁷⁴

Az örökbefogadó családba történő beilleszkedésének folyamatát akadályozta, hogy az örökbefogadott gyermeknek 1977-ig kettős öröklési joga volt: vérszerinti rokonai, valamint örökbefogadói és azok rokonai után úgy örökölt, mint az örökbefogadók vérszerinti gyermeke. Ez a kettős öröklési jog azt jelentette, hogy a vérszerinti szülők hagyatéki tárgyalása során fel kellett tárni, mi az örökbefogadott eredeti (örökbefogadás előtti) neve, hol élt, kiknek a gondozásában volt. A vérszerinti rokonok így megismerték, hova került a-gyermek és nagyon sok esetben zaklatták az örökbefogadókat, de magát a gyermeket is megkísérelték elidegeníteni örökbefogadóitól. A Ptk. 1977. évi módosítása kimondta, hogy az örökbefogadás fennállása esetén az örökbefogadott és vér szerinti rokonai között nincs törvényes öröklési kapcsolat tehát 1977-től kezdve - ha a gyermek örökbefogadóit vérszerinti

671 BH 1984.10.403; BH 1987.9.314, lásd hozzá CSIKY – FILÓ, Magyar Családjog 204.

672 Jogtudományi Közlöny 1973 161.

673 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 187. § (2) bek.

674 Csjt. 49. §; OM sz. rendelet 193. § (1) bek. f.

szülőként jegyezték be az anyakönyvbe - akkor a gyermeknek a vérszerinti szülei után megszűnt az öröklési joga, s a származás felfedésére sem kerülhetett sor. Megmaradt a kettős öröklési jog azonban, ha az örökbefogadókat nem jegyezték be az anyakönyvbe vérszerinti szülőkként.⁶⁷⁵

1974-ig az állami gondozott gyermek örökbefogadásánál, ha a gyámhatóság az örökbefogadást látta a gyermek érdekében állónak, akkor engedélyezte azt. Ezt a határozatot a vérszerinti szülő megkapta, fellebbezhetett az ellen, de az örökbefogadók nevét, személyi adatait nem tudhatta meg. Míg állami gondozott gyermek örökbefogadása az összes örökbefogadásnak 30—40%-át jelentette, addig csak 8—10%-ot tettek ki az olyan típusú örökbefogadások, amelyek során a vérszerinti szülő gyermekéről lemondott. Utóbbi esetben a szülő arról sem szerzett tudomást, hogy az örökbefogadás mikor történt, arról határozatot nem kapott.⁶⁷⁶ Az 1986. évi IV. törvénnyel az állami gondozást felváltotta az intézeti és állami nevelés kategóriája. A gyermek akkor kerülhetett állami nevelésbe, ha a szülő szülői felügyeleti joga megszűnt vagy azt megszüntették. Amikor a Csjt. 1974-ben a titkos örökbefogadási formát megvalósította, ezzel is lehetővé kívánta tenni a gyermeknek az új családba való minél tökéletesebb beillesztését.⁶⁷⁷

Az 1986. évi IV. törvénnyel módosított Csjt. rendelkezései értelmében az örökbefogadás akkor minősült titkosnak, ha a szülő gyermeke ismeretlen személy által történő örökbefogadásához hozzájárult, vagy szülői felügyeletét a bíróság megszüntette. Szintén e jogszabály rögzítette *expressis verbis*, hogy kinek a hozzájárulására nem volt szükség az örökbefogadáshoz. A vér szerinti szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatát nem vonhatta vissza, az örökbefogadást nem támadhatta meg, s mivel az eljárás titkos volt, a gyermek felkutatására sem nyílt lehetősége.⁶⁷⁸ Titkos örökbefogadás esetén az örökbefogadót az örökbefogadott vérszerinti szüleként jegyezték be az örökbefogadott anyakönyvébe, mely által a formai bizonyítéka is eltűnt az örökbefogadásnak. Névai László szerint a jogalkotónak helyesebb lett volna, ha az anyakönyv az eredeti adatokat tartalmazza (vérszerinti szülők feltüntetése a szülők rovatában és a megjegyzés rovatban utalás az örökbefogadásra, valamint az örökbefogadók nevére), de az anyakönyvről a felek részére kiállított kivonat, valamint a személyi igazolvány már az örökbefogadókat tüntette volna fel vérszerinti szülőkként. A

675 1977. évi IV. törvény 617-618. §§; BH 2005. 177.; Legf. Bír. Pfv. II. 20.897/2002.

676 BACSÓ, Az örökbefogadás 613.

677 1986. évi IV. tv.

678 PAP, Jogtudományi Közöny 1974 417.

hatóságok részére kiállítható másolat az eredeti állapotot az anyakönyvi bejegyzésnek megfelelően a vérszerinti szülők nevének, valamint az örökbefogadás tényének a feltüntetésével tükrözte volna, mely az adott esetben eljáró hatóság (ügyészség, bíróság, anyakönyvvezető) részére hozzáférhetővé válhatott volna.⁶⁷⁹ Az 1961. évi 31. sz. állásfoglalás kimondta, hogy egyedülálló személy által történő örökbefogadás esetén az örökbefogadó vérszerinti szülőként bejegyezhető az anyakönyvbe.⁶⁸⁰ A Legfelsőbb Bíróság 1989-ben BH 1989.445 döntésében kimondta, hogy nem az anyakönyvezés módjától függően, hanem az új családjogi szabályozáshoz igazodóan minősült az örökbefogadás titkosnak.⁶⁸¹

A titkos örökbefogadás bevezetése pedagógiai és pszichológiai problémát vetett fel, melyik a helyesebb megoldás: ha az örökbefogadó mindvégig eltitkolja örökbefogadott gyermeke előtt valószínűsítését, és állítja, hogy ő a vérszerinti szülő, vagy pedig az, hogy kellő időben (amelyet ő határoz meg) felfedi gyermeke előtt azt a tényt, hogy ő örökbefogadott gyermek. Az örökbefogadók többsége a származás teljes eltitkolásában látta az egyetlen módszerét annak, hogy a gyermeknek a családjukba való beillesztése tökéletes legyen. Nem voltak figyelemmel arra, hogy ilyen esetben bármely külső hatás - egy rokon vagy más hozzátartozó megjegyzése, vagy a gyermek vérszerinti szülőjének kitartó kutatása - felboríthatta ezt az egyensúlyt. A gyermek származását illetően először kétségeket ébresztett, majd bizalmatlanná válhatott örökbefogadóival szemben, megszakadhatott közöttük a jó szülő-gyermek kapcsolat, magatartási problémákhoz vezethetett, akár az egész örökbefogadás felbomolhatott.⁶⁸²

Maguk a szülők is gyakran érzik a titkolózás, a hazugság súlyát, a gyermek pedig, aki igen ritka kivételtől eltekintve valamikor tudomást szerez arról, hogy örökbefogadott, becsapottságát katasztrofális élményként szenved el. Traumatizálja, hogy nem ismerheti meg „édes” szüleit, akiktől származik, de még jobban elkeseríti az a mély csalódás, hogy a szüleinek tartott felnőttek éveken át hazudtak neki, tehát soha többé nem bízhat bennük. Az érzelmi katasztrófa lerombolja személyi és társadalmi identitását, és az őt szülőként felnevelők iránti szeretete esetleg gyűlöletbe csap át. Nem ritka, hogy e trauma következtében csavarogni kezd, mert otthonnál már nem tekinti otthonának. A pubertásos krízis idején pedig felerősödhetnek a becsapott fiatal deviáns reakciói. Hangsúlyozni kell tehát, hogy az

679 BACSÓ, Családi jogunk fejlődése 554-556.

680 NÉVAL, Problémák az ügyészi felügyelet normatív alapjai köréből 184.

681 BH 1989.11.445.; P. törv. II. 20 228/1989.

682 BACSÓ, Az örökbefogadás 612-613.

örökbefogadók őszintesége alapvető feltétele az adoptált gyermek bizalmának és ragaszkodásának.⁶⁸³ Pavao pszichológus szerint a titkolózás megingatja az örökbefogadott gyermekek bizalmát és akadályozza identitásuk kialakulását, így ez okozza a legtöbb kárt a családok életében. A pszichológus szerint a legnagyobb ajándék, melyet az örökbefogadott gyermeknek adhatunk, ha elmondjuk neki az igazságot önmagáról, segítünk neki annak megértésében, feldolgozásában.⁶⁸⁴ David Kirk örökbefogadó szülő és örökbefogadással foglalkozó szakember szerint azok az örökbefogadó családok a legegészségesebbek, akik tudomásul veszik, hogy különböznek a többi családtól, tudomásul véve a különbözőséget.⁶⁸⁵

A Csjt. 1990. évi módosítása a titkos örökbefogadások körét kibővítette az örökbefogadhatónak nyilvánítás jogintézményével. A joggal való visszaélés jellegzetes esetének mutatkozott, ha a gyermekéről gondoskodni nem kívánó szülő nem volt hajlandó gyermeke örökbefogadásához hozzájárulni, vagyis a szülő azt alapos ok nélkül megtagadta.⁶⁸⁶ Ilyen esetben a szülő jognyilatkozatát a gyámhatóság pótolhatta.⁶⁸⁷ Ezt a gyámhatóság csak akkor tehetette meg, ha a külön élő szülő addigi magatartásából azt lehetett megállapítani, hogy a gyermekével szemben fennálló kötelezettségeinek önhibájából nem tett eleget. Jogorvoslatként az örökbefogadást engedélyező határozat bíróság előtti megtámadására nyílt lehetősége a szülőnek.⁶⁸⁸ Mindezeket változtatott a Csjt. 1986. évi módosítása, mely szerint a vér szerinti szülőt gyermeke örökbefogadásához történő hozzájárulási jogától csak abban az esetben lehetett megfosztani, ha a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy egyéb, törvényben meghatározott körülmény merült fel, amelynek alapján mellőzhető volt a szülői hozzájárulás.⁶⁸⁹

Az 1997. november 1-jén hatályba lépett gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) több, jelentős módosítást hozott: az örökbefogadás feltételei között rögzítette, hogy ki lehet örökbefogadó, illetve szabályozta a gyámhivatal örökbefogadási eljárásban betöltött feladatait. Rögzítette azt is, hogy a gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket mikor nyilváníthatja örökbefogadhatónak.⁶⁹⁰ Gyvt. a

683 MURÁNYI – KOVÁCS – KABAINÉ – HUSZKA, A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok 30.; Népszabadság 1960. április 6-i számában „A fogadott gyermek” c. írás.

684 PAVAO, Az örökbefogadás háromszöge, 40. és 122.

685 KIRK, Shared Fate 1964.

686 1974. évi I. tv.

687 Jogtudományi Közlöny, 1981 559.

688 KILÉNYI, Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata 663.; PAP, Jogtudományi Közlöny 1974 417.

689 1986. évi IV. tv. 17. § (4) bek.

690 RÁ CZ, A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája 249.

gyermek vér szerinti családjában történő nevelkedéshez fűződő jogát alapelveként kezelte, valamint hangsúlyozta a szülői felelősség megerősítését és a vér szerinti családok többirányú támogatását. A Gyvt. a kiskorú gyermek érdekében több reformot vezetett be az örökbefogadás terén, amely mélyen érintette az örökbe fogadó szülők érdekeit is. Az örökbefogadás létrejöttét, az örökbe fogadó szülő alkalmasságát, felkészítését érintő változások is azt a célt szolgálták, hogy az örökbefogadás minél teljesebben garantálja a gyermek legfőbb érdekét. Emellett a gyermekek hazai örökbefogadásának gyorsítása, a nemzetközi örökbefogadás jogi megalapozottsága érdekében kialakításra került az örökbefogadást segítő Egységes Örökbefogadási Nyilvántartás, amely a megyei (titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), az országos (országos örökbefogadást elősegítő szerv – titkos és nyílt örökbefogadás elősegítése), valamint a nemzetközi szint (nemzetközi örökbefogadási ügyben eljáró központi hatóság – csak nevelésbe vett gyermek örökbefogadását elősegítve) együttműködését jelentette. A Gyvt. és a Csjt. rögzítette azt is, hogy a gyermeknek joga van a származása, vér szerinti családja megismeréséhez, melynek garanciáit a Gyer. szabályai teremtették meg. Az örökbefogadási eljárás átláthatóságát segítette az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző szervezetek tevékenységének szabályozása mind törvényi,⁶⁹¹ mind kormányrendeleti szinten.⁶⁹²

A Gyvt. módosításáról szóló 2002. évi IX. törvény által hozott módosítások: bővítette az aktív örökbefogadási képességet: „Örökbefogadó csak az a teljesen cselekvőképes, nagykorú személy lehetett, aki - a külön jogszabályban meghatározott örökbefogadás előtti tanácsadáson és felkészítő tanfolyamon eredménnyel részt vett és személyisége, valamint körülményei alapján a gyámhivatal örökbefogadás előtti eljárása során hozott határozata értelmében alkalmas volt a gyermek örökbefogadására, továbbá a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel volt idősebb (kivéve rokon, illetve a házastársi örökbefogadást). A jogalkotó két hónapról hat hétre csökkentette azt az időtartamot, amíg a szülő az örökbefogadáshoz való hozzájárulását visszavonhatta. Bővítette annak körét, hogy a gyámhivatal a gyermeket mikor nyilváníthatta örökbe fogadhatónak.⁶⁹³

691 1997. évi XXXI. tv.

692 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet; Gyer.; KATONÁNÉ PEHR Erika: „Örökbefogadás” [11].

693 GYEKICZKY, Ami a múltból elkísér 100-102.

A 2012. évi LXXXV. törvény módosította az örökbefogadás felbontásának rendelkezéseit valamint szabályozta a származás megismeréséhez fűződő jogot, melyet a vér szerinti szülőkön kívül a testvérekre is kiterjesztett.⁶⁹⁴

8. Az örökbefogadás bírósági gyakorlata 2014-ig

Az 1960-as, 1970-es években csaknem mindenütt az örökbefogadás szabályainak részleges vagy teljes újraszabályozása volt megfigyelhető.⁶⁹⁵ A 20. századi fejlődési tendenciáit a világháború kapcsán maradt rengeteg hadiárva, illetve a század második felében a szocialista jogelmélet dogmatikája határozta meg. Magyarországon gyakran változó, fejlődő jogintézmény lett az örökbefogadás, melynek szabályait 1960-ban, 1977-ben, 1986-ban, 1990-ben és 1995-ben lényegesen módosították,⁶⁹⁶ nem utolsósorban a bírói joggyakorlat által gazdagított jogelvekkel.

Ahogy a Csjt. rendelkezéseinél ismertettem, az örökbefogadás engedélyezéséhez minden fél egyetértő nyilatkozatára, hozzájárulására szükség volt, a kiskorú örökbefogadandó esetében ez a jog a törvényes képviselőjét illette.⁶⁹⁷ A Legfelsőbb Bíróság BH 1992. 28. határozatában megállapította, hogy az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges szülői hozzájárulás ítélettel nem pótolható, mivel az örökbefogadás engedélyezéséhez szükséges nyilatkozat a szülő legszemélyesebb jogának számított.⁶⁹⁸ A gyámhatóság a gyermek érdekében az örökbefogadást a szülő hozzájárulása nélkül is engedélyezhette, melyet a Csjt. 1986. évi módosítása kizárt (ahogy a korábbi, „7. A Csjt. örökbefogadást érintő módosításairól” pontban kifejtettem).⁶⁹⁹ 2001-ben egy indítványozó – többek között – azzal kereste meg levélben az Alkotmánybíróságot, hogy álláspontja szerint alkotmányellenes az, hogy a gyámhatóság a szülő hozzájárulása nélkül is engedélyezheti az örökbefogadást abban az esetben, ha bíróság a szülő szülői felügyeleti jogát jogerősen megszüntette, illetve, ha a szülő cselekvőképtelen, vagy ismeretlen helyen távol van.⁷⁰⁰ Az Alkotmánybíróság előadta, hogy a Csjt. 88. § (1) bekezdése értelmében a bíróság a szülői felügyeletet a szülő gyermeke ellen irányuló, felróható magatartása miatt szünteti meg. Ilyen körülmények között a gyermek alapvető érdekei csak a családból való kiemeléssel biztosíthatók és a gyermek mindenképp

694 2012. évi LXXXV. tv. 3-5. §§.

695 CSIKY – FILÓ, Magyar Családjog 204.

696 BEKE-MARTOS, Az örökbefogadás 20.

697 BH 2000.1.107; Legfelsőbb Bíróság Kfv.II.27.056/1998.

698 BH 1992.1.28; P. törv. II. 20.802/1991., JUHÁSZ, Polgári Elvi Határozatok 501-502.

699 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [10].

700 Csjt. 48. § (5) bek. a, illetve d.

álló érdeke, hogy lehetőség szerint kerüljön nevelését megfelelően biztosító örökbefogadó szülőkhöz. A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény rögzítette, hogy a gyermeknek családja mellett az állam és a társadalom részéről is joga van védelemre és gondoskodásra (67. §). Míg a család szerepe elsődleges és nem pótolható, rendkívüli helyzetekben, amikor a szülő nyilvánvalóan és súlyosan veszélyezteteti gyermekét, az államnak védelmi kötelezettségét a családdal (szülővel) szemben is érvényesítenie kell.

Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a Csjt. 48. § (5) bekezdés a) és d) pontjában meghatározott okok súlya a gyermek jogainak biztosítására tekintettel indokoltá teszi azt, hogy az örökbefogadáshoz a vér szerinti szülő beleegyezésére nincs szükség. Alkotmányellenesnek tartotta az indítványozó azt is, hogy a Csjt. 48/A. § (2) bekezdése szerint a gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vett gyermeket örökbefogadhatónak nyilváníthatja, amennyiben a szülő lakó- és tartózkodási helyét új lakó- és tartózkodási helye hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és a szülő felkutatására irányuló intézkedések fél éven belül nem vezetnek eredményre, vagy a szülő fél éven át gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a szülői felügyelet megvonása így nem értelmezhető az Alkotmány 67. § (2) bekezdésében foglalt jog kiüresítéséként.

Örökbefogadás esetén az Alkotmány által védett szülői jogok nem a vér szerinti szülőt illetik meg, hanem átszállnak az örökbefogadó szülőre, és az örökbefogadó szülőt védik - a vér szerinti szülővel szemben is.⁷⁰¹ Szintén alkotmányellenes az indítványozó álláspontja szerint az, hogy a Csjt. 48. § (6) bekezdése szerint a vér szerinti szülő a titkos örökbefogadásról értesítést nem kap, és az örökbefogadásról szóló határozatot sem fellebbezéssel, sem más módon nem támadhatja meg. E rendelkezés a gyermek, valamint az örökbefogadó szülő védelmét szolgálja, mely védelem a vér szerinti szülővel szemben is érvényesül. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a vér szerinti szülőnek az eljárás során több alkalommal van lehetősége arra, hogy gyermekének örökbefogadását megelőzze vagy megakadályozza, e lehetőségek azonban visszavonhatatlanul megszűnnek akkor, amikor az örökbefogadás megtörténik. Amennyiben azonban a jogorvoslati lehetőségek kimerítése, vagy elmulasztása nyomán az örökbefogadásra ténylegesen sor kerül, kialakult helyzetet - melynek kialakulásában a vér szerinti szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatával, illetve magatartásával közrehatott - nem bolygathatja.⁷⁰²

701 429/B/2001. AB határozat.

702 429/B/2001. AB határozat.

A Legfelsőbb Bíróság 2008-ban ítéletében kimondta, hogy a gyermek titkos örökbefogadásához hozzájáruló szülő tartási kötelezettsége e nyilatkozat megtételével - szülői felügyeleti jogának megszűnése ellenére - nem szűnt meg, a tartási kötelezettséget csak az örökbefogadás szüntette meg.⁷⁰³ Az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadó szülőjével szemben ugyanolyan tartási kötelezettség terhelte, mint a vérszerinti gyermeket, továbbá, ha az örökbefogadó szülő és a vérszerinti szülő egyaránt jogosult volt tartásra, ez utóbbi tartási jogosultságát az örökbefogadó szülő jogosultsága megelőzte.⁷⁰⁴

Az örökbefogadás az ember személyi állapotát, ezen belül családi kapcsolatait határozza meg, a perben az eljárás tárgyát képező jogviszonnyal a felek szabadon nem rendelkezhetek, így nem volt jogszabályi lehetőség arra, hogy az örökbefogadás felbontása kérdésében a felek a bíróság előtt egyezséget kössenek.⁷⁰⁵ Az örökbefogadás felbontása nem érintette az eljárás megindítása előtt meghalt örökbefogadó után már megszerzett jogokat. Az örökbefogadás felbontása esetén sem lehetett a már átszállott örökséget visszakövetelni.⁷⁰⁶ A Legfelsőbb Bíróság Pfv. II. 20.178/2005. döntésében megállapította, hogy az örökbefogadó által az örökbefogadottnak kiskorúsága idején nyújtott ajándék visszakövetelésére önmagában az örökbefogadás felbontása nem ad alapot.⁷⁰⁷

A Legfelsőbb Bíróság már 1963-ban⁷⁰⁸ rámutatott arra, hogy ha az örökbefogadási szerződés megkötése és jóváhagyása a Csjt. hatálybalépése előtt történt, a szerződés felbontására a korábban érvényben volt jogszabályokat kell alkalmazni. Az idevonatkozó ítélkezési gyakorlat szerint az örökbefogadott részéről az örökbefogadóval szemben elkövetett durva sértés alapul szolgálhatott a szerződés felbontására, ha az egyik fél az örökbefogadással járó kötelezettségeit szándékosan és oly súlyosan megsértette, hogy az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált. Azonban az örökbefogadás felbontásának másik félre való elviselhetetlenségét sem a Csjt., sem annak indokolása nem határozta meg, ezért azt a bíróságnak kellett pontosan mérlegelnie,⁷⁰⁹ hogy tartós, az örökbefogadási kapcsolatot valóban meghíúsító körülményről van-e szó, vagy pedig múló, átmeneti, esetleg nevelési

703 BH 2008.16: Legf. Bír. Pfv. II. 20.647/2007.

704 P.K. 795/55. sz., BH. 1961/4, Polgári Jogi Döntvénytár 412.; Bírósági Határozatok, 564.

705 BH 1991.12.475; P. törv. II. 20. 448/1991.

706 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet 30. §.

707 Legf. Bír. Pfv. II. 20.178/2005.

708 P.törv.III. 20539/1963., B.H. 1963/12. sz. 3788.

709 P. törv. III. 20 401/1965/2. sz. határozat, Polgári Jogi Döntvénytár 636-638.

nehézségekből adódó problémáról.⁷¹⁰ A bírói gyakorlat szerint akkor volt helye az örökbefogadás felbontásának, ha az célját és társadalmi rendeltetését nem töltötte,⁷¹¹ tehát akkor, ha az örökbefogadási kapcsolatot valóban meghiúsító körülmények álltak fenn,⁷¹² melynek vizsgálatakor bíróság a Csjt. 46. §-ában megfogalmazott célból indult ki,⁷¹³ a felek kapcsolatát az örökbefogadás teljes időszakára nézve értékelte.⁷¹⁴ Amennyiben úgy ítélte meg, hogy az örökbefogadás célja nem alakult ki és annak jövőbeli megvalósulására sem volt remény, akkor az örökbefogadást felbontotta.⁷¹⁵ Önmagában az örökbefogadó szülők házasságának felbontása, egyikük újabb házasságkötése, eltávolodása a gyermektől - a Legfelsőbb Bíróság 2000-ben kifejtett indokolása szerint - nem adott alapot az örökbefogadás felbontására,⁷¹⁶ még akkor sem, ha a különélő örökbefogadó szülő nem kívánta kiskorú gyermekével a kapcsolatot tartani.⁷¹⁷

A konfliktusok ténye – különösen, ha azok előidézésében a felbontást kérő is közrehatott – nem vezethetett az örökbefogadás felbontásához.⁷¹⁸ Az a körülmény, hogy az örökbefogadott több mint 9 éve nem is köszönt az örökbefogadó szüleinek, az örökbefogadó anyja ápolásában súlyos betegsége idején nem segített, őt még csak meg sem látogatta, olyan elítélendő magatartásnak minősítette a gyakorlat, amely megalapozta az örökbefogadó felbontásra vonatkozó jogi igényét,⁷¹⁹ tehát csak az erkölcsileg és jogilag súlyosan felróható magatartás vonhatta maga után az örökbefogadás felbontását.⁷²⁰ Az örökbefogadó nem kérhette az örökbefogadás felbontását a saját felróható magatartására hivatkozással, ha az örökbefogadás törvényi célja nem hiúsult meg.⁷²¹

Ha az örökbefogadást – a felek kölcsönös kérelmére – a gyámhatóság (Csjt. 56. §) vagy - valamelyik fél keresetére – a bíróság (Csjt. 57. §) ítélettel felbontotta, a felek közötti családi kapcsolat a vele járó jogokkal együtt megszűnt.⁷²² A bírói gyakorlat szerint az örökbefogadás alapján kialakult körülmények és a hosszú időn át fennállt névviseelés indokolhatta, hogy az

710 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet 30. § (1) bek.

711 BH 1996.7.368: Legf. Bír. Pfv. II. 21.641/1995, továbbá BH 1985.5.191.

712 BH 1982.4.143: P. törv, II. 20 662/1981.

713 BH 2000. 158.

714 BH 2000. 158.

715 Legf. Bír. Pfv. II. 20.975/1994.; BH 1995.349, Polgári Jog 254.

716 BH 2000. 158.

717 BH 2010.7.185: Legf. Bír. Pfv. II. 21.620/2008.

718 BH 2000. 19.

719 Polgári Jogi Döntvénytár 455-456.

720 BH 2004. 62.

721 BH 2002.6.291: Legf.Bír. Pfv.II.21 441/2000.

722 PK 101, Polgári Elvi Határozatok 454.

örökbefogadott az örökbefogadás felbontása után is viselje az örökbefogadással felvett családi nevét.⁷²³

723 BH 1983.4.158. Lásd továbbá BH 2012.7.174.; Legf. Bír. Pfv. II. 20.103/2011.

V. AZ ÖRÖKBEOFODÁS ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA A HATÁLYOS MAGYAR JOGI SZABÁLYOZÁSBAN

1. Az örökbefogadás a számok tükrében

E fejezet célja a múlt és a jelen statisztikai adatait bemutatva az örökbefogadás jelentőségének és sikerességének szemléltetése. A következő táblázatok, diagramok adatai a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) - Adatok az örökbefogadásról, valamint Örökbefogadás és felbontás a tárgyévben - egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készültek. A táblázatokba foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag Rékasiné dr. Adamkó Adrienn, mint szerző szellemi termékei.

1995-ben hazánkban 958 örökbeadást engedélyeztek, melyből 20 felbontásra került. 2005-ben 773-ból 19, 2019-ben 1052 örökbefogadásból 14-et bontottak fel.

Az engedélyezett örökbefogadások adatai												
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Az engedélyezett örökbe fogadások száma	958	940	949	773	738	723	739	753	735	808	793	726
A felbontott örökbe fogadások száma	20	28	12	19	19	9	16	25	22	13	20	6

14. kép

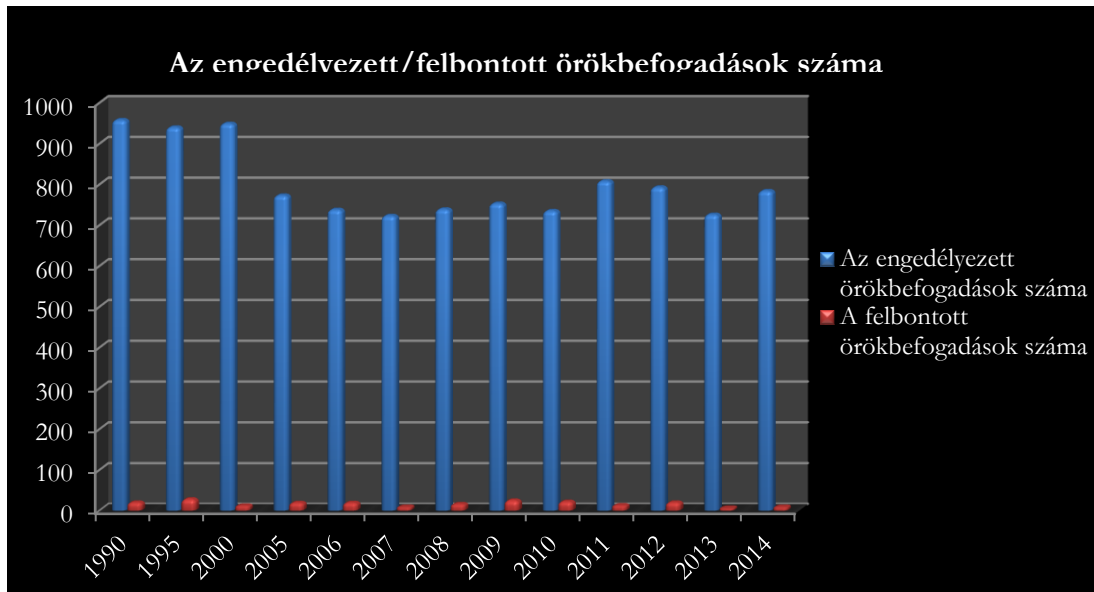
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Engedélyezett örökbefogadás	784	829	896	1025	1000	1052
Felbontott örökbefogadás örökbefogadottanként	9	16	11	10	12	14
Nemzetközi örökbefogadásokban érintett gyermekek száma	129	149	164	223	256	236

15. kép

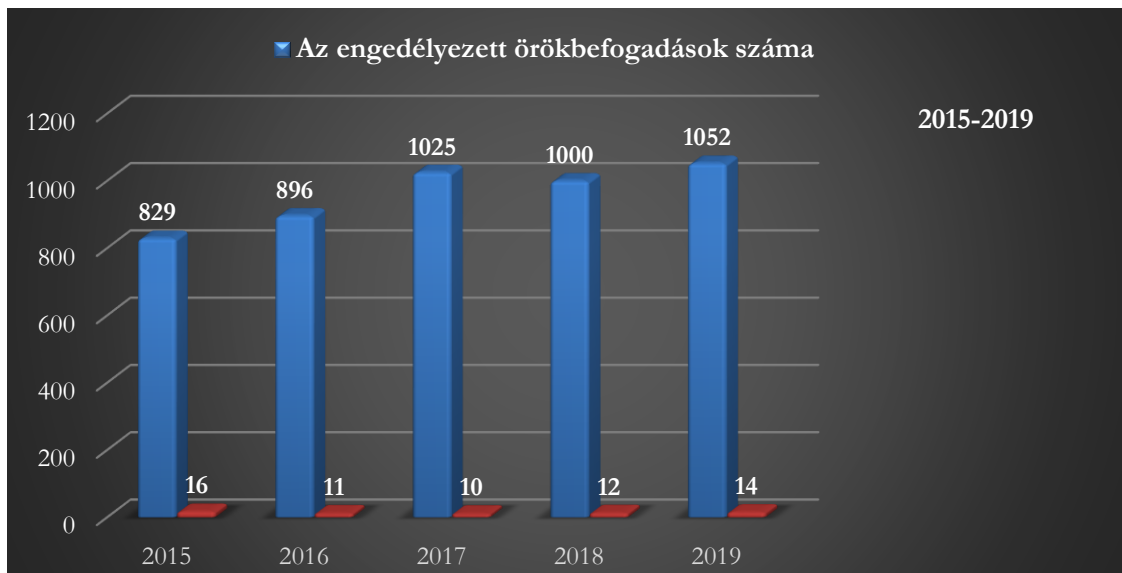
Az engedélyezett örökbefogadások száma a 2005. évtől a 2010. évig meghaladta a 700-at, a 2011. évben növekedést mutatott (808), majd csökkent 2014. évig. 2019-ben engedélyezték a legmagasabb számú örökbefogadást hazánkban (1052). Az örökbefogadások sikerességét és az abban résztvevő személyek kitartó, alázatos munkájának eredményességét mutatja, hogy minden évben az engedélyezett örökbefogadások csupán pár százaléka végződik felbontással.

2014-2019 közötti adatokból megállapítható, hogy az engedélyezett örökbefogadások számának 16-25 %-ában nemzetközi örökbefogadásra került sor (2014-ben 16 %, 2015-ben 18 %, 2016-ban 18 %, 2017-ben 22 %, 2018-ban 25 %, 2019-ben 22 % volt.)

A következő két táblázatban (16. és 17. kép) az engedélyezett örökbefogadások számához képest felbontott örökbefogadások arányait szemléltetem a fenti 14. és 15. képen részletezett adatok alapján 1990 és 2019 között, oszlop diagramon darabszám szerint.

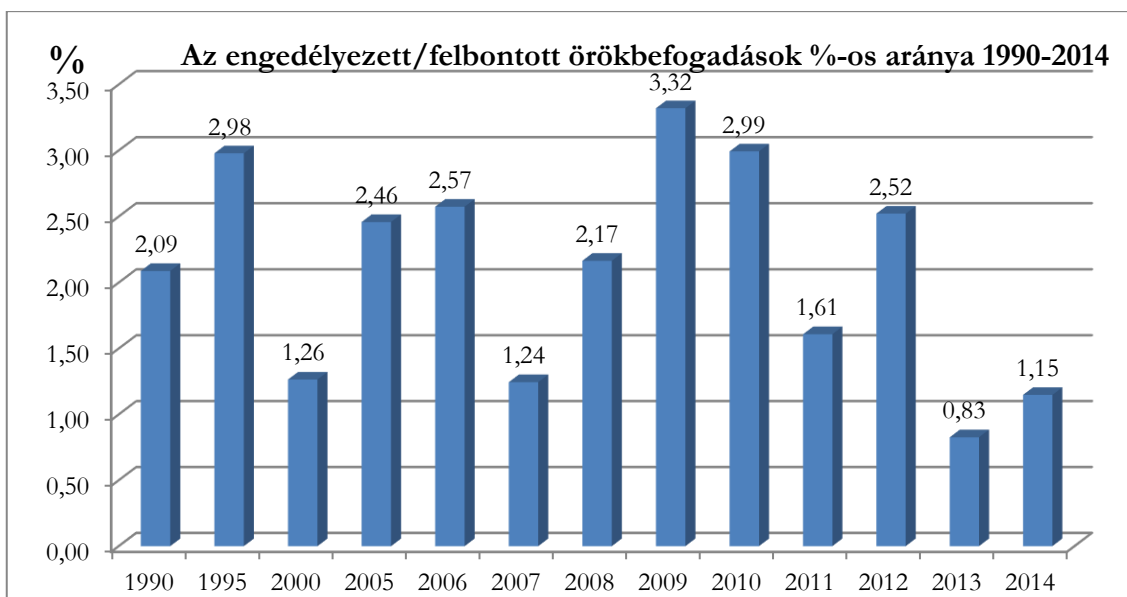

16. kép

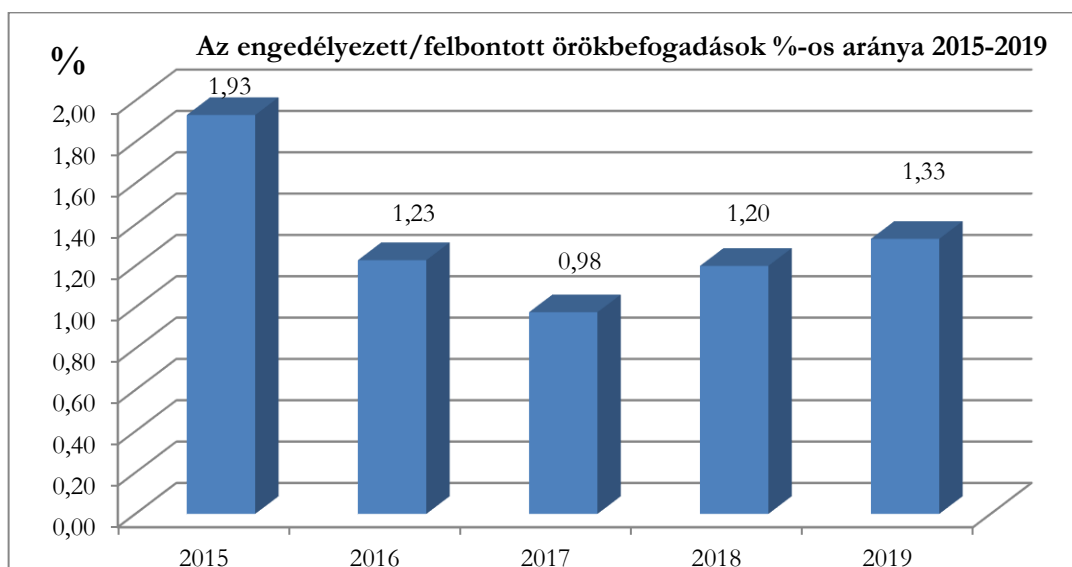

17. kép

A következő két diagramon (18. és 19.) az engedélyezett örökbefogadások számához képest felbontott örökbefogadások arányait szemléltetem az előbbi 15. és 16. táblázatban részletezett adatok alapján 1990-2019 között, százalékos megoszlásban.

18. kép

19. kép

2013. április 1-jével megszűnt az átmeneti és a tartós nevelésbe vétel megkülönböztetése, így 2014-től egységesen a nevelésbe vett gyermekek száma szerepel a statisztikában. Az adatokból megközelítőleg állapíthatóak meg arányszámok, hiszen figyelembe kell venni, hogy egyes gyermekek a tárgyév elején még örökbefogadás előtt állnak, de a tárgyév során „kikerülnek” a statisztikából, míg mások bekerülnek vagy maradnak, mert nem sikerül örökbefogadó szülőket találni nekik. Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek számához viszonyítva 4-7 %-uk 3 év alatti gyermek (2005-2013 között), akiket a legtöbben szeretnék örökbe fogadni. Egyrészt ezért nem fedi egymást a kereslet-kínálat viszonya, másrészt jóval több örökbefogadásra váró szülő van, mint

örökbe fogadható gyermek. 2005-2013 között átlagosan 699 gyermek élt fogyatékossgal, akik örökbefogadásra vártak.

Az örökbe fogadható gyermekek és az örökbefogadásra várók adatai									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek száma	2 036	2 191	2 003	1 963	2 088	2 065	2 098	2 213	2 291
Ebből:									
fogyatékkal élő	691	782	649	587	634	702	767	773	714
3 év alatti	156 (7%)	139 (6,3%)	113 (5,6 %)	86 (4,3 %)	150 (7,1 %)	135 (6,5 %)	140 (6,6 %)	144 (6,5 %)	172 (7,5 %)
10 év feletti	1 192	1 423	1 307	1 414	1 516	1 267	1 454	1 523	1 570
Tárgyév folyamán nyilvántartásba került örökbe fogadható gyermekek száma	835	532	564	685	743	751	831	833	1 019
Ebből:									
tartós nevelt	–	244	214	281	340	335	338	277	296
átmeneti nevelt	–	273	306	382	312	322	365	399	431
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbefogadásra alkalmas személyek száma	1 469	1 656	1 708	1 502	1 500	1 497	1 627	1 627	1 924

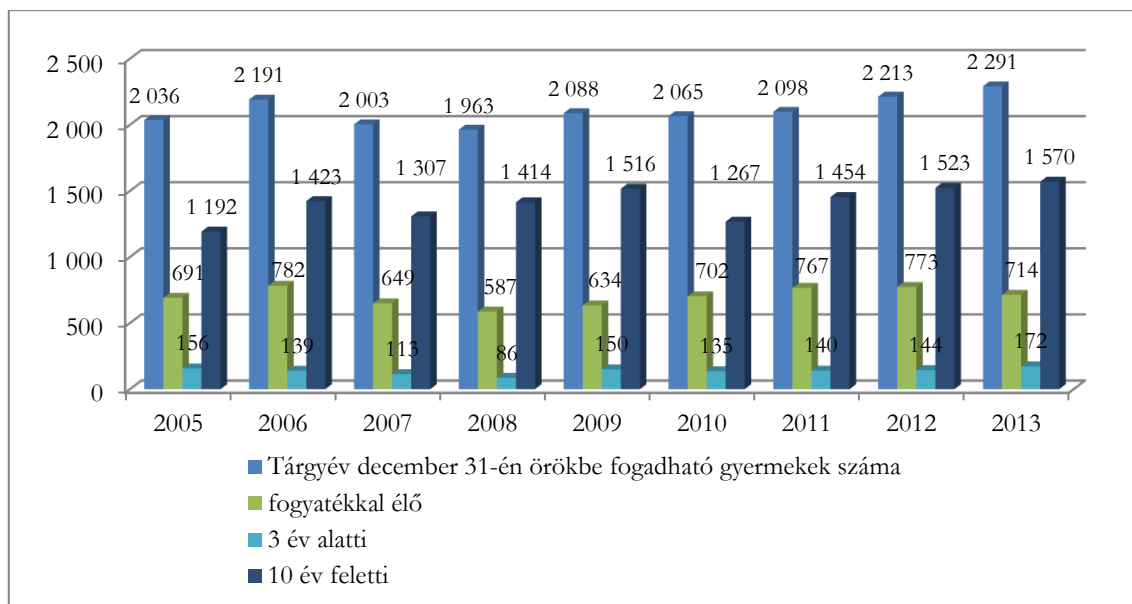
20. kép

2014-2019 között több, három év alatti gyermek vált örökbe fogadhatóvá az előző évekhez képest, 2019-ben a legnagyobb számban (345). 2014-től 2019-ig a tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek számához viszonyítva arányuk folyamatosan emelkedett 8 %-tól egészen 18 %-ig. Az örökbe fogadható, fogyatékkal élő gyermekek száma 500 körül mozog ezekben az években, vagyis számuk csökkent a 2005-2013 közötti adatokhoz képest (átlag: 699 fő), átlagosan 548 gyermek.

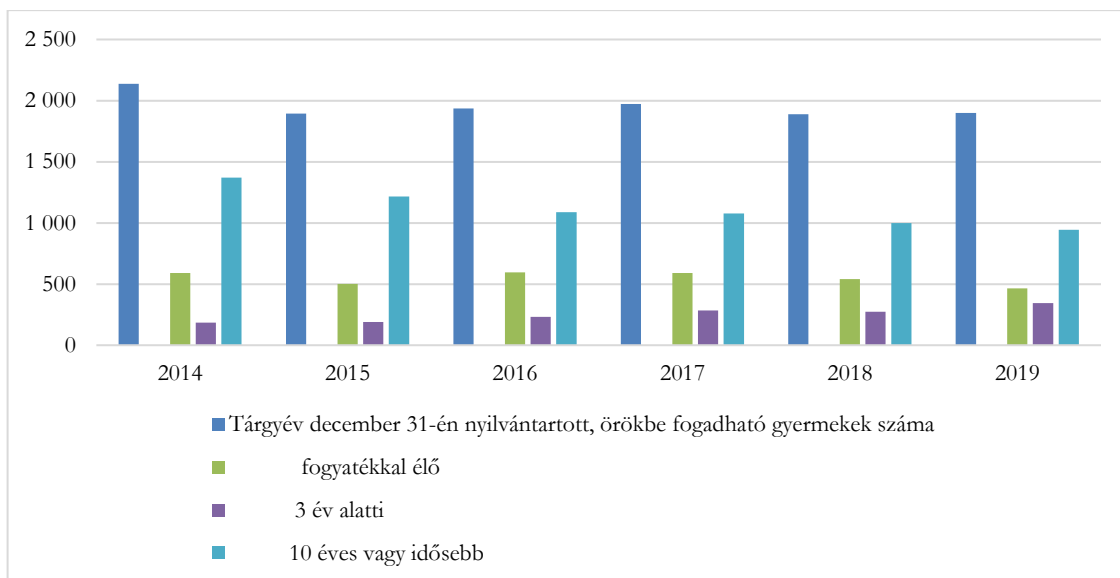
Az örökbe fogadható gyermekek és az örökbefogadásra várók adatai						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbe fogadható gyermekek száma	2137	1893	1937	1972	1890	1899
Ebből:						
fogyatékkal élő	591	501	597	590	541	466
3 év alatti	184 (8,6 %)	190 (10 %)	232 (12 %)	283 (14 %)	275 (14,5 %)	345 (18 %)
10 éves vagy idősebb	1371	1215	1089	1078	999	943
Tárgyév folyamán nyilvántartásba került örökbe fogadható gyermekek számából nevelésbe vett	505	456	769	765	849	788
Nevelésbe vett titkos öf.	405	446	543	610	632	631
Nevelésbe vett nyílt öf.	23	15	11	8	5	9
Tárgyév december 31-én nyilvántartott örökbefogadásra alkalmas személyek száma (házaspárok és egyedülállók)	1934	2207	2400	2753	2855	3186

21. kép

A 20-21. táblázat adatainak megoszlását jól tükrözi azok oszlopdiagramon való szemléltetése:

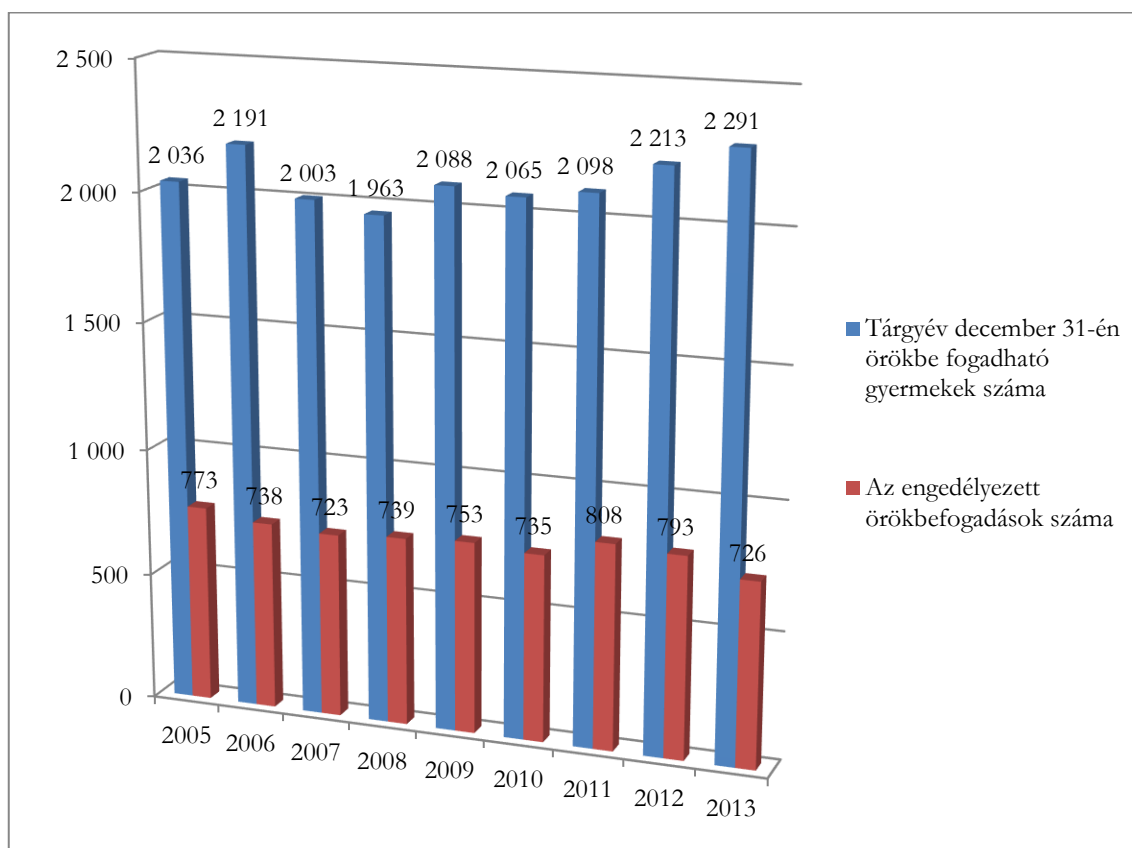

22. kép

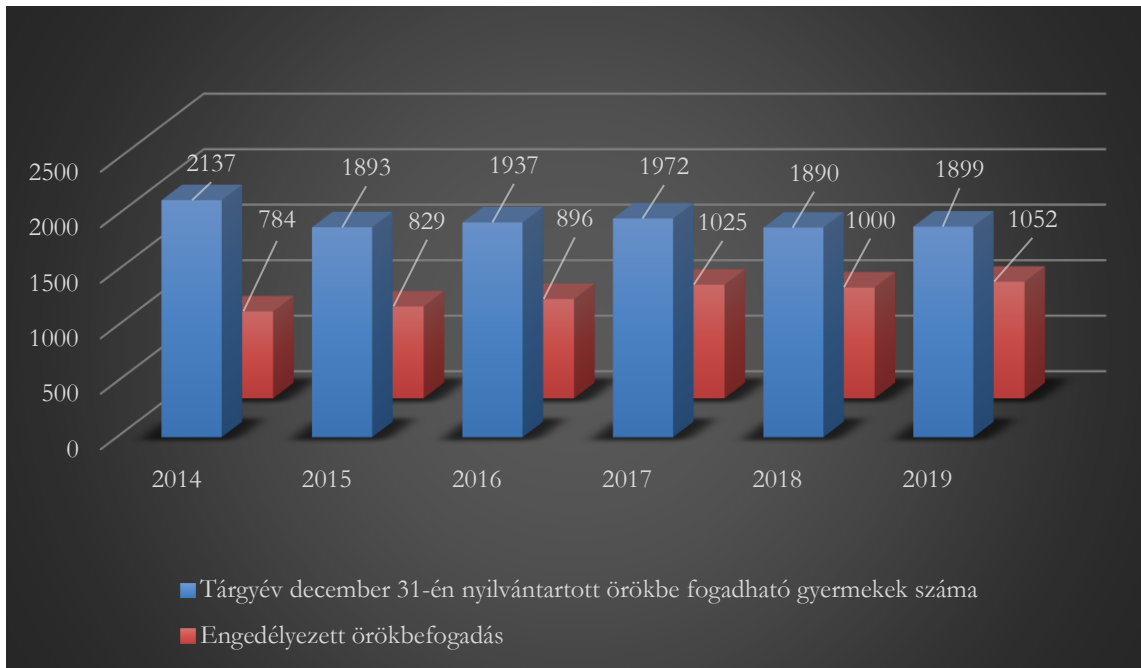

23. kép

A 24. és a 25. kép oszlopdiagramjain ismertetem az adott tárgyév december 31-én nyilvántartott, örökbe fogadható gyermekek és az engedélyezett örökbefogadások egymáshoz való viszonyát 2005-2019 között.

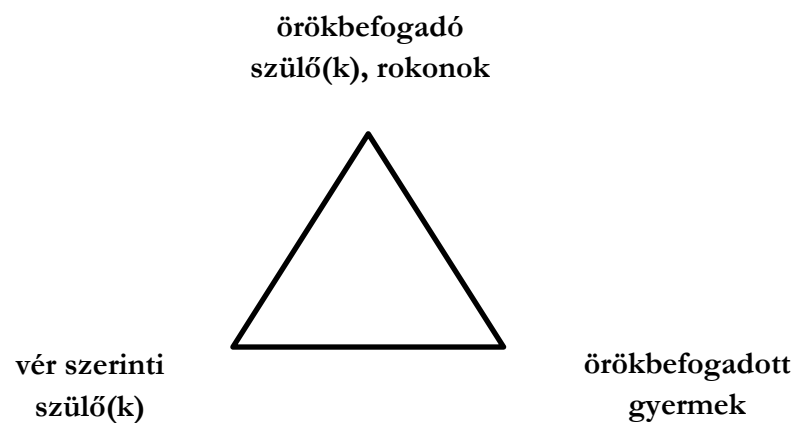
24. kép

25. kép

A 24. és 25. kép adatai alapján megállapítható, hogy az adott tárgyévben örökbe fogadható gyermekek több, mint 1/3-a örökbefogadás által szerető családra talál.

2. A leendő örökbefogadó szülő(k)l szemben támasztott követelmények

26. kép: Az örökbefogadás háromszöge nyílt örökbefogadás esetén

A szociális munkásként dolgozott Prof. June Thoburn-tól (University of East Anglia) származik az a gondolat, hogy az örökbefogadás jogintézményének megértését segíti, ha egy háromszög alakban képzeljük el az örökbefogadott gyermek, vérszerinti szülei és az

örökbefogadó szülők, rokonaik és a család többi gyermeke között fennálló viszonyt.⁷²⁴ Fontos kiemelni, hogy a fenti megállapítás a hatályos magyar szabályozás szerint nyílt örökbefogadás esetén igaz, hiszen titkos örökbefogadásnál a háromszög egy része – mivel a vér szerinti szülők és az örökbefogadók egymás számára ismeretlenek – láthatatlan.

Hazánkban csak olyan kiskorú⁷²⁵ gyermeket lehet örökbe fogadni, akinek a szülei nem élnek, vagy akit megfelelően nevelni nem képesek (tehát kizárt a saját gyermek örökbefogadása).⁷²⁶ A kiskorúságon kívül a törvény más feltételt nem határoz meg. Míg a Gyvt. az „örökbe fogadott” kifejezést használja, addig a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjogi Könyve (CSJK) az „örökbefogadott” elnevezést. Értekezésemben a CSJK szóhasználatát követem.

A gyermekvédelmi szakszolgálatnál előterjesztett kérelemben az örökbe fogadni szándékozó személy nyilatkozik az örökbefogadási szándéka indokairól, valamint az örökbe fogadandó gyermekre, gyermekekre vonatkozó elképzeléseiről, ezen belül különösen az általa örökbe fogadni szándékozott gyermekek számáról és arról, hogy vállalja-e testvérek örökbefogadását, az örökbe fogadandó gyermek, gyermekek koráról, arról, hogy vállalja-e egészségi problémával küzdő gyermek örökbefogadását, a korábban kezdeményezett örökbefogadás előtti eljárás eredményéről, arról, hogy alkalmassá nyilvánítása esetén hozzájárul-e ahhoz, hogy adatait az országos örökbefogadást elősegítő szerv közreműködésével - az örökbefogadási esélyeinek növelése érdekében - más gyermekvédelmi szakszolgálat is kezelje. Nyilatkozik továbbá annak tudomásulvételéről, hogy körülményei tekintetében köteles a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni, amelynek elmaradását értékelni kell az alkalmasságára vonatkozó vélemény kialakításánál, és az örökbefogadásra való alkalmasság feltétele az örökbefogadás előtti tanácsadáson történő részvétel, a vele egy háztartásban élő személyekről, a velük fennálló kapcsolatról, és arról, hogy betegsége, akadályoztatása esetén van-e olyan örökbefogadásra alkalmas személy, aki a gyermeket átmeneti jelleggel gondozza.⁷²⁷

724 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás 13.

725 Nagykorú gyermek örökbefogadását a CSJK nem ismeri el, ugyanis esetükben az elérni kívánt célok többsége más jogi eszközzel biztosítható (például névváltoztatás útján a név továbbvitele, végintézkedés útján pedig örökösnevezés. Lásd bővebben KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 197.

726 Ptk. 4:123. § (1) bek.

727 Gyer. 38. § (3) bek.

A gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal (örökbefogadási ügyben kijelölt gyámhivatalként) az örökbefogadással kapcsolatban dönt a gyermek örökbe fogadhatónak nyilvánításáról, felveszi, elbírálja és jóváhagyja a szülőnek azon jognyilatkozatát, amelyben hozzájárul gyermeke ismeretlen személy általi örökbefogadásához, dönt az örökbefogadás engedélyezéséről, az utánkövetésről, és intézkedik a titkolt terhességből született gyermek iratainak az örökbefogadó szülő részére történő kiadásáról, dönt a felek közös kérelme alapján az örökbefogadás felbontásáról, pert indíthat, illetve kezdeményezhet a gyermek örökbefogadásának felbontása iránt, kérelemre felvilágosítást adhat a Ptk. 4:135. § (1) bekezdése és 4:136. §-a szerinti adatokról.⁷²⁸

Az örökbefogadás gyámhatósági engedélyezéséhez szükséges az örökbe fogadni szándékozó személynek, a gyermek törvényes képviselőjének egyező kérelme, valamint a gyermek szüleinek és a házasságban élő örökbefogadó házastársának a hozzájárulása. A tizennegyedik életévét betöltött, korlátozottan cselekvőképes kiskorú a beleegyezésével fogadható örökbe. A tizennegyedik életévét be nem töltött, de ítélőképessége birtokában lévő kiskorú véleményét örökbefogadására vonatkozóan megfelelő súllyal kell figyelembe venni.⁷²⁹ A CEFL ajánlásai között említi a 3:6. alapelvet, mely – a Gyermekjogi Egyezmény, CSJK, Gyvt. és a Gyer. rendelkezései mellett - elismeri a gyermek meghallgatáshoz való jogát, kiemeli, hogy a gyermek saját véleménykifejtésén, tájékoztatásán túl, fontos figyelembe venni azt is, hogy milyen nyomás nehezedik rá az általa kifejtettek miatt. Számos nemzeti jogrendszerrel ellentétben a 3:6. alapelv nem determinál különböző korra vagy érettségi fokra. A CEFL szerint a gyermek és a szülői felügyeleti jogot gyakorló személy közötti érdek-összeütközés rengeteg szituációban bekövetkezik,⁷³⁰ melyekben a gyermek érdekét védeni kell. E védelem módszere azonban a szituációtól és annak közeli eredményétől is függ.⁷³¹

Az örökbefogadáshoz történő hozzájáruló nyilatkozatra viszont csak akkor van szükség, ha azt a CSJK megköveteli.⁷³² Ha a gyermek törvényes képviselője a vér szerinti szülő, akkor a szülő törvényes képviselő nyilatkozata és a szülői hozzájáruló nyilatkozat egybeesik.

728 331/2006. (XII.23.) Korm.rendelet 7. § (2) bek.

729 Ptk. 4:120. § (1) – (2) bekezdés és (4) bek.

730 Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities 3:7, <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 17:23).

731 BOELE – MARTINY, The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities, https://www.researchgate.net/publication/225736372_The_Commission_on_European_Family_Law_CEF_L_and_its_Principles_of_European_Family_Law_Regarding_Parental_Responsibilities (Letöltés: 2021. július 20. 17:23).

732 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 198.

Azonban, ha a gyermek törvényes képviselője nem a szülő vagy nem mindkét vér szerinti szülő, akkor hozzájáruló és beleegyező nyilatkozatra is szükség van. Ha a gyermeket családba fogadták, a gyámhatóság a gyermeket nevelésbe vette,⁷³³ a bíróság a gyermeket 3. személynél helyezte el, a bíróság a szülőt cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezte, a szülő szülői felügyeleti jogának gyakorlásában ténylegesen akadályozva van - szükséges a szülői hozzájárulás, továbbá bizonyos esetekben az örökbefogadó házastársának hozzájáruló nyilatkozata is.⁷³⁴ Ha a házasságban élő személy egyedülállóként fogad örökbe gyermeket, ahhoz házastársának hozzájárulása szükséges. Ez a beleegyezés nem eredményez közöttük rokoni kapcsolatot, azonban tartási kötelezettséget igen, mivel a Ptk. 4:198. § (1) bekezdése értelmében a házastárs köteles eltartani a vele együtt élő házastársának olyan, tartásra szoruló kiskorú gyermekét, akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a közös háztartásba.⁷³⁵ A CSJK nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné, hogy a szülői hozzájárulást a bíróság ítéletével pótolja.⁷³⁶

Az örökbefogadó és az örökbefogadott nyilatkozata egymásra tekintettel jön létre.⁷³⁷ Többek között, ahogy Dawn Davenport író, ügyvéd, örökbefogadással foglalkozó kutató megfogalmazta: „az örökbefogadás nem az örökbefogadó szülők gyermek utáni vágyát hivatott kielégíteni, hanem elsődleges célja az elhagyott gyermekek számára megfelelő családot találni.”⁷³⁸

Az örökbefogadó személyét illetően a CSJK meghatároz bizonyos feltételeket: 25. életévét betöltött, cselekvőképes személy lehet, aki a gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel idősebb, személyisége, körülményei alapján alkalmas a gyermek örökbefogadására. Rokoni vagy házastársi örökbefogadás esetén a korkülönbségtől el kell tekinteni. 2021. március 1-jétől három év feletti gyermek örökbefogadása iránti kérelem benyújtása esetén az örökbefogadás a gyermek érdekében abban az esetben is engedélyezhető, ha az örökbefogadó szülő és a gyermek között legfeljebb ötven év a korkülönbség,⁷³⁹ ezzel segítve az idősebb gyermekek örökbefogadását és azon leendő örökbefogadókat, akik eddig a

733 A 2014. január 1-jén hatályba lépett 2013. évi XXVII. törvény egységesítette a nevelésbe vétel formáját, már nem tesz különbséget átmeneti és tartós nevelésbe vétel között, hanem egységes nevelésbe vételi eljárásról rendelkezik.

734 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 199-200.

735 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 200.

736 FILÓ-KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem 180.

737 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 198.

738 Peru CRC/C/65/Add. 8, 179. bek.

739 CSJK 4:121. § (1) bek.

maximális 45 év korkülönbség miatt nem feleltek meg a feltételeknek. Közös gyermekként történő örökbefogadás esetén az életkornak és a korkülönbségnek az egyik örökbefogadó tekintetében kell fennállnia. Ha testvéreket fogadnak örökbe, akkor az idősebb gyermek életkorát kell alapul venni.⁷⁴⁰

Az európai országok többsége az örökbefogadó oldalán nem elégszik meg a 18. életév betöltésével, hanem annál magasabb életkort ír elő: Franciaországban 28.; Norvégiában 21.; Németországban férjre és egyedülállóra 25., feleségre 21.; Svájcban 35.; Nagy-Britanniában 25.;⁷⁴¹ Horvátországban 21. életév.⁷⁴²

Az európai országok többsége meghatározza a maximális korkülönbséget az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó között: Németországban, Hollandiában, Szlovákiában 40; Olaszországban, Ukrajnában, Norvégiában és az Egyesült Királyságban 45; Spanyolországban 40-50 év között;⁷⁴³ Horvátországban 18 év.⁷⁴⁴ Bulgáriában a szülőnek legalább 15 évvel idősebbnek kell lennie a gyermeknél és a fiatalabb házaspár legfeljebb 50, az idősebb legfeljebb 55 évvel lehet idősebb az örökbefogadottnál. Budavári Zita, a Bölcső Alapítvány elnöke, örökbefogadó szülő 2014-ben kifejtett álláspontja szerint az ideális életkori különbség az örökbefogadott gyermek és az örökbefogadó nő között a 40 év lenne, követve az emberi természet biológiájának nagy átlagát.⁷⁴⁵

Véleményem szerint a gyermek érdekét leginkább az szolgálja, ha a leendő örökbefogadó egészséges és fiatal (legfeljebb 40-45 év korkülönbséggel). Ugyanakkor fontos azt is figyelembe venni, hogy az örökbefogadás folyamata évekig elhúzódhat, idősebb gyermek és idősebb örökbefogadó egymásra találását segíti az 50 év korkülönbség bevezetése, ezáltal a belföldi örökbefogadások esélyei is növekednek.

A kiskorú gyermek érdekében a gyámhatóság elsősorban a házasságban élő örökbefogadók általi örökbefogadást engedélyezi.⁷⁴⁶ Egyedülálló személy által történő örökbefogadás esetén más személy (például élettárs) nem fogadhatja örökbe a gyermeket.⁷⁴⁷ Az örökbefogadás

740 Ptk. 4:121. § (2) bek.

741 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 7.

742 HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről 41.

743 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 7.

744 HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről 41.

745 BUDAVÁRI, Az örökbefogadás gyakorlati gondjai 40.

746 Ptk. 4: 120. § (5) bek.

747 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 197.

fennállása alatt utólagosan a gyermeket csak az örökbefogadó házastársa adoptálhatja. Ha az egyik örökbefogadó meghal, akkor a másik örökbefogadó újabb házastársa is örökbe fogadhatja a gyermeket. Azonban mindkét örökbefogadó halála esetén az örökbefogadás fennállása mellett is van helye örökbefogadásnak. Az új örökbefogadás engedélyezésével a korábbi örökbefogadás a törvény erejénél fogva megszűnik.⁷⁴⁸ Portugáliában egyedülálló személy akkor fogadhat örökbe, ha betöltötte a 30. életévét, de még 60 év alatti, vagy akkor, ha 50 év feletti ugyan, de közte és az örökbefogadott között 50 évnél kisebb a korkülönbség, feltéve, hogy ez utóbbi esetben nincs ellene szóló érv. A portugál jog a házastársak általi örökbefogadáshoz négy éve fennálló házasságot is megkövetel, Franciaországban több mint két év házasság, Olaszországban pedig legalább három éve tartó házasság vagy tartós kapcsolat szükséges.⁷⁴⁹ Arra vonatkozóan nincs statisztikai adat, hogy a házasság éveiben mért száma megalapozza-e az örökbefogadás sikerességét. Véleményem szerint ez a feltétel nem mérvadó tényező az örökbefogadás sikere szempontjából, sőt még diszkriminatív is lehet azokkal szemben, akik házasként nem felelnek meg a törvényi előírásoknak.

A 2021. március 1-jén hatályba lépő, Az egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi CLXV. törvény erős értékpreferenciát közvetít, amikor a személyi feltételeknél azt rögzíti, hogy főszabály szerint gyermeket - a rokonok és a szülő házastársa általi örökbefogadás, valamint egyéb eset kivételével - csak házastársak fogadhatnak örökbe, vagyis örökbefogadó szülő csak egy házasságban élő nő és egy férfi lehet.⁷⁵⁰ Közös gyermekké fogadás esetén a házastársak közös gyermekének kell tekinteni azt a gyermeket, akit mindkét házastárs együttesen vagy külön (eltérő időpontokban) örökbefogadott. Közös gyermekké fogadás az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.⁷⁵¹ Különös méltánylást érdemlő helyzet fennállása esetén a családpolitikáért felelős miniszter hozzájárulhat az egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának gyámhatósági megállapításához,⁷⁵² melyről a Gyvt-t, illetve a Gyer-t módosító, Egyes kormányrendeleteknek az örökbefogadással összefüggő módosításáról szóló 94/2021. (II. 27.) Korm. rendelet rendelkezett. A családpolitikáért felelős miniszter a megküldött iratok alapján, azok beérkezésétől számított 15 napon belül nyilatkozik arról, hogy hozzájárulását megadja-e, melynek során mérlegeli a gyermek érdekét, különösen figyelemmel kell lennie Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1) bekezdésében foglaltakra.

748 Ptk. 4:123. § (2) bek.

749 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [26].

750 Ptk. 4:121. § (1) bekezdés, 2020. évi CLXV. törvény 100-101. §.

751 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 220-221.

752 Gyvt. 62/A. § és 101. § (6) bek.

A családpolitikáért felelős miniszter a nyilatkozatát megküldi a gyámhatóságnak. A gyámhatóság tehát csak akkor állapíthatja meg a Ptk. 4:121. § (4) bekezdése alapján egyedül örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságát, ha ahhoz a családpolitikáért felelős miniszter hozzájárult, akár a megelőző eljárásban, akár egy konkrét gyermek örökbefogadási eljárásában.⁷⁵³

Örökbefogadás esetében az örökbefogadott gyermekek létszámát illetően a törvény ugyan nem határoz meg felső határt, azonban a gyakorlatban ez korántsem jelenti azt, hogy a gyámhivatal ezt a létszámot adott személy alkalmasságának kérdésében és az örökbefogadás engedélyezése tekintetében nem korlátozhatná (az örökbefogadásra való alkalmasságot minden egyes örökbefogadás esetén vizsgálja a gyámhivatal). Ugyanis egy család sikeres örökbefogadását követő újabb örökbefogadását rengeteg tényező befolyásolhatja, mint például a családbővítés elhatározása, anyagi szempontok, a leendő örökbefogadott gyermekkel szemben támasztott elvárások, az örökbefogadó örökbefogadásra való alkalmassága stb.⁷⁵⁴

A gyermekvédelmi szakszolgálat a kérelem előterjesztésével egyidejűleg, de legkésőbb tizenöt napon belül írásban tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozót az örökbefogadás feltételeiről; arról, hogy alkalmasságának megállapítása érdekében meghatározott helyen és időpontban vizsgálaton, tanácsadáson kell megjelenie; arról, hogy családi és lakáskörülményeiről a gyermekvédelmi szakszolgálat a helyszínen győződik meg; továbbá arról, hogy jövedelmi viszonyairól 30 napnál nem régebbi igazolást kell benyújtania a gyermekvédelmi szakszolgálathoz. Ha az örökbe fogadni szándékozó személy az alkalmassági vizsgálaton, a tanácsadáson nem jelent meg, és távolmaradását nem mentette ki, a környezettanulmány elkészítését nem tette lehetővé, vagy a jövedelmi viszonyairól szóló 30 napnál nem régebbi igazolást nem csatolta, a gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó személy kérelmét visszavontnak tekinti, és az alkalmassági vizsgálatot nem folytatja le.⁷⁵⁵

A 2020. szeptember 1-jén változott jogszabályi rendelkezés értelmében a gyermekvédelmi szakszolgálat a kérelem beadásától számított 60 napon belül tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt az alkalmassági vizsgálat eredményéről, és az alkalmasság megállapítását

753 Gyer. 39. § (2d) bek.

754 RÉKASINÉ ADAMKÓ, Nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő? 166.

755 Gyer. 38. § (4)-(5) bek.

megalapozó vélemények esetén arról, hogy döntése megalapozása érdekében részt vehet a térítésmentes felkészítő tanfolyamon.⁷⁵⁶ Az örökbe fogadni szándékozó szülő az örökbefogadói tanfolyamot megelőzően szakmai tanácsadáson vesz részt, amelyet a jogszabályban megadott szakmai irányelvek alapján pszichológus végez.⁷⁵⁷

3. A szakmai tanácsadás és az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam

A tanácsadás célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy megismerje azokat a nehézségeket, amelyekkel a személyisége, motivációi, családstruktúrája alapján az örökbefogadás során várhatóan szembesülni fog, felmérje, hogy a családjában, környezetében feltehetően milyen konfliktusokat fog okozni a gyermek odakerülése, és hogy ezeket miként lehet kezelni, illetőleg probléma esetén kihez lehet fordulni; a tanácsadást végző szakember megismerje az örökbe fogadni szándékozó motivációit, valamint jelenlegi és virtuális családstruktúráját, megalapozott döntést tudjon hozni arról, hogy alkalmas-e az örökbe fogadni szándékozó személy az örökbefogadásra.

A tanácsadást végző szakember a következő témaköröket beszéli meg az örökbe fogadni szándékozó személlyel, és ennek alapján készíti el az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságára vonatkozó megállapításait:

1. Motiváció:

- Az örökbe fogadni szándékozók hogyan jutottak el a döntésig, hogy gyermeket fogadnak örökbe?

- A családban ki gondolt az örökbefogadásra először?

- Ki nem értett egyet a családban az örökbefogadással?

- A családban kinek milyen fenntartásai voltak/vannak az örökbefogadással kapcsolatban?

2. Jelenlegi családstruktúra:

- Milyen az örökbe fogadni szándékozó család tagjainak egymáshoz való viszonya?

- Milyen együttműködési formák élnek az örökbe fogadni szándékozó családban?

3. Virtuális családstruktúra:

- Milyen változások várhatóak a jövőben az örökbe fogadni szándékozó család életében?

756 Gyer. 38. § (6) bek. Módosította 2020. szeptember 1-jével a 325/2020. (VII.1.) Korm.rendelet 4. §-a.

757 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 7-8.

- Hogyan oldana meg bizonyos helyzeteket, konfliktusokat az örökbe fogadni szándékozó család?⁷⁵⁸

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat az örökbe fogadni szándékozó személyt a helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003 (V. 20.) ESzCsM rendeletben foglaltaknak megfelelően készít fel az örökbefogadásra. Az örökbefogadás előtti tanácsadás és az örökbefogadói tanfolyam ingyenes.⁷⁵⁹ Az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadás előtti tanácsadáson vesz részt, melyet az illetékes területi gyermekvédelmi szakszolgálat pszichológusa⁷⁶⁰ az ESzCsM rendeletben mellékletében meghatározott szakmai irányelvek alapján végez. A tanácsadás célja, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy - a személyisége és családstruktúrája alapján - a pszichológussal együtt megalapozott döntést tudjon hozni arról, alkalmas-e örökbefogadónak. Amennyiben a leendő örökbefogadó házasságban vagy élettársi kapcsolatban él, akkor a házastárs, illetve élettárs is részt vesz a tanácsadáson, jelen lehet még az örökbe fogadni szándékozó személy saját gyermeke, valamint az örökbe fogadandó gyermek (valamint házastárs, rokon által történő örökbefogadás esetén).⁷⁶¹

Az örökbefogadói tanfolyam során a résztvevők megismerkednek az örökbefogadás társadalmi és jogi hátterével, az örökbe fogadható gyermekek speciális helyzetével és az örökbefogadással együtt járó konfliktusok kezelésének módjaival. E tanfolyamon az örökbe fogadni szándékozó személy akkor vehet részt, ha a területi gyermekvédelmi szakszolgálat az alkalmassági vizsgálat során az örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tesz javaslatot, vagy az alkalmasságát a gyámhatóság véglegessé vált határozata megállapította. Az örökbefogadói tanfolyamot az örökbe fogadni szándékozó személy az örökbefogadás engedélyezése tárgyában hozott határozat véglegessé válásáig végezheti el, melynek időtartama 40 óra. A tanfolyamot lezáró, a tanfolyam elvégzését minősítő összegző beszélgetés 1 órás időtartamú. Nem vehet részt az összegző beszélgetésen az, aki a tanfolyam során több, mint 4 órától hiányzott. Az örökbefogadói tanfolyamon részt vevők a tanfolyam sikeres elvégzéséről a tanfolyamot szervező által kiállított tanúsítványt kapnak. A tanúsítvány megszerzését követő öt éven belül az örökbe fogadni szándékozó személy nem vehet részt

758 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 6. melléklet az örökbefogadás előtti tanácsadás szakmai irányelveiről.

759 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 3. § (1) bek.

760 Gyer. 38. § (2a)-(2b) bek.

761 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 13. §.

ismételten az örökbefogadói tanfolyamon, kivéve, ha későbbi házasságkötését követően a tanfolyamot még nem végzett házastársával közösen kívánja ismételten elvégezni.⁷⁶² Egy örökbefogadói tanfolyamon legalább 10, legfeljebb 18 fő vehet részt.⁷⁶³

A tanfolyam célja, hogy a résztvevők felkészüljenek az örökbefogadásra, információszerzéssel és saját élményű tapasztalatokon keresztül támpontokat kapjanak döntésükhöz, vállalják-e és milyen feltételek mellett az örökbefogadást; megismerjék az örökbefogadás jogi és társadalmi hátterét; szembesüljenek azokkal a tipikus nehézségekkel, amelyek az örökbefogadási eljárás és az örökbefogadott gyermek nevelése során felmerülhetnek; elsajátítsák a konfliktusok kezelésének és az örökbefogadással együtt járó feszültségek, nevelési kihívások kezelésének módjait; érzékenyebbek, elfogadóbbak legyenek nagyobb életkorú, különböző származású és egészségi állapotú gyermekek örökbefogadására. A tanfolyam módszere tematikusan irányított interaktív csoportos tanácsadás.⁷⁶⁴ Előfordul, hogy filmet vetítenek az örökbefogadás történetéről, nevelőszülők, örökbefogadott tinédzser meséli el örökbefogadása során megélt tapasztalatait.⁷⁶⁵

A tanfolyam tematikája tartalmazza - többek között - a magyar gyermekvédelmi rendszer felépítésének, működésének; az örökbefogadás jogi szabályozásának, folyamatának; a titkos, a nyílt és a nemzetközi örökbefogadásnak; az örökbefogadás jogkövetkezményeinek; a sikeres örökbefogadás feltételeinek, az örökbefogadás nehézségeinek a gyermek magával hozott tulajdonságai és a környezet szerepének, az örökletes és hozott adottságok, képességek ismertetését; a gyermek, a vér szerinti szülő és az örökbefogadó szülők veszteségei feldolgozásának módjait, a barátkozás jelentőségét, folyamatát, hatékony konfliktuskezelést, feszültségoldást; a titok szerepét, a gyermekkel az örökbefogadottságának közlését, a gyermek származásának kérdéseit.⁷⁶⁶

Az Európai Unió tagállamaiban is hazánkhoz hasonló elvek mentén zajlik az örökbe fogadni szándékozók alkalmasságának megállapítása és felkészítése, általában képzés keretében. Így

762 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 14. §.

763 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 14/E. § (3) bek.

764 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 7. melléklete az örökbefogadói tanfolyam célja, tematikája és az ismeretek ellenőrzési rendszeréről.

765 RÉKASINÉ ADAMKÓ, „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra” 323.

766 Lásd részletesen a 29/2003. (V. 20.) ESzCsM rendelet 7. mellékletét az örökbefogadói tanfolyam célja, tematikája és az ismeretek ellenőrzési rendszeréről.

Hollandiában 18 órás, Spanyolországban 16 órás, Svédországban 22 órás tanfolyamon készítik fel az örökbe fogadó szülőket.⁷⁶⁷

4. Az örökbefogadásra való alkalmasság megállapítása

A gyámhatóság az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmassága kérdésében a rendelkezésre álló pszichikai, egészségügyi alkalmasságra vonatkozó dokumentumok, környezettanulmány, jövedelmi viszonyokra vonatkozó igazolás, egyéb bizonyítékok alapján dönt.⁷⁶⁸ A leendő örökbefogadó egészségügyi alkalmassági vizsgálata feltérképezi a testi, érzékszervi, értelmi fogyatékoság, pszichotikus zavar, alkohol- és/vagy drogfüggőség vagy bármilyen más betegség fennállását. A pszichikai alkalmassági vizsgálat során fel kell tárni, hogy az örökbefogadási szándék motivációja, a család élethelyzete, életkora, személyisége, a gyermek nevelésével kapcsolatos elképzelése biztosítja-e a gyermek harmonikus fejlődését.⁷⁶⁹ A pszichológus a saját szakmai felkészültségére, valamint a jelentkezők egyéni problémafelvetése alapján választ, eszközei az elemző interjú és a tesztelés.⁷⁷⁰ A gyermekvédelmi szakszolgáltatás felhívja az örökbe fogadni szándékozó személy figyelmét arra, hogy körülményei tekintetében köteles a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni, amelynek elmaradását értékelni kell az alkalmasságára vonatkozó vélemény kialakításánál, illetve a már megállapított alkalmassága felülvizsgálatát eredményezi.⁷⁷¹

Ha az örökbe fogadni szándékozó személy örökbefogadásra való alkalmasságának megállapítására tesz javaslatot, a gyermekvédelmi szakszolgálat - az örökbe fogadni szándékozó személy egyidejű értesítése mellett - az örökbefogadásra való alkalmasság kérdésében az illetékes gyámhivatalnak megküldi az örökbe fogadni szándékozó személy kérelmét; az elvégzett pszichológiai vizsgálat eredményét; a háziiorvosi igazolást az örökbefogadásra való egészségügyi alkalmasságról; az örökbefogadás előtti tanácsadáson való részvételt igazoló iratot; amennyiben az örökbe fogadni szándékozó a javaslat elkészítéséig elvégezte a felkészítő tanfolyamot, akkor a felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot; a környezettanulmányt; kialakított javaslatát; a jövedelmi viszonyra vonatkozó 30 napnál nem régebbi igazolást; az ügyfél nyilatkozatát a javaslat elfogadására,

767 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [35].

768 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 207.

769 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 202-203.

770 KATONÁNÉ PEHR Erika, Néhány gondolat az örökbefogadás 289.

771 Gyvt. 62. § (2) bek.

részben történő elfogadására vagy elutasítására, valamint a javaslat továbbítására vonatkozóan.⁷⁷²

A gyámhivatal tájékoztatja az örökbefogadásra alkalmas személyt arról, hogy térítésmentesen elvégezheti a felkészítő tanfolyamot. A gyámhivatal az alkalmasság megállapításáról szóló döntésével egyidejűleg felhívja a gyermekvédelmi szakszolgálatot, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy részére segítse elő az örökbefogadói tanfolyam elvégzését.⁷⁷³ Az örökbefogadásra való alkalmasságot megállapító határozat rendelkező része tartalmazza – többek között – hogy, az örökbe fogadni szándékozó személy hány és milyen korú gyermek örökbefogadására alkalmas; az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmas-e testvérek, illetve egészségi problémával küzdő gyermek örökbefogadására; az örökbe fogadni szándékozó személy tájékoztatását arról, hogy a gyermekvédelmi szakszolgálatot értesítenie kell a lakóhelyében, a családi állapotában, a személyi és életkörülményeiben, valamint az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzeléseiben bekövetkezett változásokról, és köteles körülményei tekintetében a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatni az örökbefogadással kapcsolatos eljárás során.⁷⁷⁴

A gyámhivatal határozatában foglalt örökbefogadásra alkalmasság esetén a szakszolgálat nyilvántartásában a jelentkezési dátumhoz rendelt sorszámmal aktiválja az örökbe fogadni szándékozókat, kérelem esetén az adatokat továbbítja az országos nyilvántartásnak, mely adatbázis lehetővé teszi annak megállapítását, hogy Magyarország területén van-e egy adott gyermek számára alkalmas örökbe fogadni szándékozó.⁷⁷⁵ Amennyiben a gyermeknek nem találnak megfelelő örökbe fogadó szülőt, akkor a Gyvt. 2021. március 1-jei hatállyal, a CSJK-val összhangban rögzíti, hogy a gyermekvédelmi szakértői bizottság véleményének figyelembevételével a területi gyermekvédelmi szakszolgálat kiválasztja a gyermek számára a legmegfelelőbb, érvényes alkalmassági határozattal rendelkező örökbe fogadó házaspárt részben a megyei, részben az országos nyilvántartási rendszerből, majd ezt követően, a törvényben meghatározott esetben, egyedülálló örökbe fogadó szülőt.⁷⁷⁶

Alkalmatlanság megállapítása esetén új eljárás a határozat véglegessé válásától számított 1 éven belül nem indítható. Ha az eljárás során az örökbe fogadni szándékozó személy a

772 Gyer. 39. §.

773 Gyer. 39. § (1)-(2) bek. és (2b) bek.

774 Gyer. 39. § (3) bek.

775 DELI – LANTAI, Változások az örökbefogadás területén 47.

776 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR: Gyermeki jogok, szülői felelősség 192.

körülményei tekintetében nem a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatott, akkor 3 éven belül nem indítható új eljárás.⁷⁷⁷

Ha az örökbefogadó szülő újabb gyermek örökbefogadására nyújt be kérelmet a gyermekvédelmi szakszolgálathoz, alkalmassági vizsgálata a korábbi vizsgálat során tapasztalt körülményekben bekövetkezett változásokra terjed ki. Az újabb alkalmassági vizsgálat során az örökbefogadás előtti tanácsadás ismételt elvégzésétől el kell tekinteni.⁷⁷⁸ Az alkalmasságról szóló véleményének kialakítása érdekében, ha az alkalmasság felülvizsgálatát az örökbe fogadni szándékozó személy családi állapotában, személyi és életkörülményeiben, az örökbe fogadandó gyermekre vonatkozó elképzeléseiben bekövetkezett változás, vagy az indokolja, hogy az örökbe fogadni szándékozó személy a körülményei tekintetében nem a valóságnak megfelelő információkat szolgáltatott, a gyermekvédelmi szakszolgálat megvizsgálja az örökbe fogadni szándékozó személy alkalmasságát érintő változásokat, lakóhelyének, tartózkodási helyének megváltozása indokolja, az új lakóhely, tartózkodási hely szerinti gyermekvédelmi szakszolgálat környezettanulmányt készít.⁷⁷⁹

A rokon, a szülő házastársa, a gyermekvédelmi nevelőszülő általi, továbbá nemzetközi örökbefogadás esetén – ha legalább egy éve saját háztartásában nevelei a gyermeket - a gyámhatóság a leendő örökbefogadó szülő alkalmasságát az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás során állapítja meg.⁷⁸⁰ 2020. szeptember 1-ig a gyermek gondozásba történő kihelyezése érdekében az örökbefogadás engedélyezése során a kijelölt gyámhivatal megvizsgálta az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam eredményes elvégzését igazoló iratot.⁷⁸¹

5. Az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás

Amennyiben az örökbefogadhatónak nyilvánítás indoka az, hogy a szülő gyermekével önhibájából nem tart kapcsolatot és életvitelén, körülményein a nevelésbe vétel megszüntetése érdekében nem változtat, vagy a szülő három hónapon át gyermekével semmilyen formában nem tart kapcsolatot, a kijelölt gyámhivatal meghallgatja a szülőt, a gyermek gyermekvédelmi gyámját, valamint a nevelőszülőt vagy a gyermeket gondozó

777 Gyer. 39. § (5) bek.

778 Gyer. 39. § (12) bek.

779 Gyer. 39/A. § (2) bek.

780 Ptk. 4:122. § (2) bek. és Gyer. 40. § (6) bek.

781 Gyer. 41. § (1) bek. c. és d.

gyermekotthoni alkalmazottat, és környezettanulmányt készít. Ha a szülő lakó- vagy tartózkodási helyét az új lakó- vagy tartózkodási helye megjelölése nélkül megváltoztatta, a kijelölt gyámhivatal intézkedik a lakó- vagy tartózkodási hely felkutatása iránt, valamint meghallgatja a gyermek gyermekvédelmi gyámját és a nevelőszülőt vagy a gyermeket gondozó gyermekotthoni alkalmazottat.⁷⁸²

2020. szeptember 1-jétől a gyámhatóság a nevelésbe vett gyermeket legfeljebb négy⁷⁸³ évre örökbefogadhatónak nyilvánítja, ha a szülőjének szülői felügyeleti joga nem szűnt meg és a szülő önhibájából gyermekével nyolc hónapja⁷⁸⁴ nem tart rendszeres kapcsolatot vagy három hónapon⁷⁸⁵ át semmilyen formában nem tart kapcsolatot, illetve életvitelén, körülményein nem változtat, és emiatt a nevelésbe vétel nem szüntethető meg; vagy lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helyének hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és az annak felderítésére irányuló intézkedések három hónapon belül⁷⁸⁶ nem vezetnek eredményre.⁷⁸⁷ Így tehát jelentősen meggyorsult az örökbefogadás folyamata a fenti időtartamok rövidítésével.

Amennyiben a szülő egyáltalán nem tart kapcsolatot gyermekével vagy az nem rendszeres, életvitelén, körülményein nem változtat, akkor figyelmeztetni kell őt az örökbefogadhatóvá nyilvánítás jogkövetkezményére. Ha a szülő lakó- és tartózkodási helyét az új lakó- és tartózkodási helyének hátrahagyása nélkül megváltoztatja, és az annak felderítésére irányuló intézkedések három hónapon belül nem vezetnek eredményre, akkor nem kell a gyermek örökbefogadhatóvá nyilvánítását megelőzően a szülőt az egyes jogkövetkezményekre figyelmeztetni a nevelésbe vételt elrendelő határozatban.⁷⁸⁸

A gyámhivatal az örökbefogadhatónak nyilvánítási iránti eljárás megindításáról értesíti a megyei (fővárosi) gyermekvédelmi szakértői bizottságot a gyermekről összefoglaló vélemény elkészítése érdekében,⁷⁸⁹ mely - a gyámhatóságnak az örökbefogadhatóvá nyilvánítás iránti eljárás megindításáról szóló értesítésének kézhezvételétől, ezen okból kívüli okból örökbefogadható gyermek esetében a területi gyermekvédelmi szakszolgálat megkeresésétől számított - 30 napon belül tartalmazza a gyermek egészségi és személyiségállapotáról, az

782 Gyer. 37. § (3) bek.

783 2020. szeptember 1-jéig kettő év volt.

784 2020. szeptember 1-jéig 1 év volt.

785 2020. szeptember 1-jéig 6 hónap volt.

786 2020. szeptember 1-jéig 6 hónap volt.

787 Ptk. 4:124. § (1) bek.

788 PJD 2016.3.

789 Gyer. 37. § (6) bek.

életkorához viszonyított értelmi, érzelmi és mozgásfejlettségi szintjéről való megállapításokat.⁷⁹⁰

Ha az örökbefogadhatónak nyilvánítás időtartama a gyermek örökbefogadásának engedélyezése iránti eljárás során telne le, akkor az örökbefogadhatónak nyilvánító határozat hatálya meghosszabbodik az eljárás végleges döntéssel történő befejezéséig.⁷⁹¹ Az örökbefogadhatóvá nyilvánításról hozott döntés időbeli hatálya alatt a gyámhivatal illetékessége nem változik.⁷⁹²

6. Az örökbefogadott gyermek és a leendő örökbefogadó szülő közötti barátkozás folyamata és az ún. örökbefogadás előtti gondozás

Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet értelmében a közhasznú szervezet igazolást állít ki az örökbe fogadni szándékozó személy részére az örökbefogadható gyermekkel történő személyes találkozás szükségességéről és időpontjáról.⁷⁹³

Egy interjúm során az örökbefogadó szülők úgy nyilatkoztak, hogy nem szabad feladni az elején a barátkozás folyamatának sikerességét akkor sem, ha a leendő örökbefogadott gyermek erősen kötődik nevelőszüleihez.⁷⁹⁴ Joyce Maguire Pavao pszichológus szerint – aki egyben örökbefogadott gyermek és örökbefogadó szülő is – az örökbefogadott gyermek és a leendő örökbefogadó szülő közötti barátkozás folyamatának időtartamát nem lehet előre meghatározni, ugyanis az a résztvevők személyiségétől függő ideig tart.⁷⁹⁵

A kijelölt gyámhivatal a gyermekvédelmi szakszolgálattól érkezett iratok és vélemény megérkezését követően tizenöt napon belül meghallgatja az örökbe fogadni szándékozó személyt; a korlátozottan cselekvőképes és - szükség szerint pszichológus szakértő útján - az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen örökbefogadandó gyermeket; az örökbefogadandó gyermek szülőjét, ha a szülő szülői felügyeleti jogát a bíróság jogerősen

790 Gyvt. 82. § (5) bek.

791 Gyer. 37. § (8) bek.

792 Gyer. 23. § (4a) bek.

793 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet 4. §.

794 RÉKASINÉ ADAMKÓ, „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra” 324.

795 PAVAO, Az örökbefogadás háromszöge 9.

nem szüntette meg és a gyermeket a kijelölt gyámhivatal nem nyilvánította véglegessé vált döntéssel örökbe fogadhatónak, továbbá a szülő nem tett a Ptk. 4:126. § (1) bekezdésében meghatározott nyilatkozatot, a szülő korlátozottan cselekvőképes kiskorú, vagy a cselekvőképtelen kiskorú szülő ítélőképessége birtokában van; az örökbefogadandó gyermek törvényes képviselőjét; a házasságban élő, de önállóan örökbe fogadni szándékozó személy vele együttélő házastársát, a kiskorú vér szerinti szülő törvényes képviselőjét. Az illetékes gyámhivatal megvizsgálja a nemzetközi örökbefogadás azon feltételének fennállását, hogy a nevelésbe vett, örökbefogadható gyermeket belföldön azért nem fogadták örökbe, mert az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre, továbbá jegyzőkönyvbe foglalja az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmet, valamint az örökbefogadó személyes joga szerinti örökbefogadási joghatásról való tájékoztatást. Az illetékes gyámhivatal a szülő-gyermek kapcsolat kialakulásának elősegítése érdekében végzéssel dönt a gyermeknek az örökbe fogadni szándékozó személyhez gondozásra történő kihelyezéséről.⁷⁹⁶

2014. március 15-étől a gyermekvédelmi szakszolgáltatás a titkos örökbefogadás előkészítése érdekében a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság kiválasztja a gyermek számára a legmegfelelőbb, érvényes alkalmassági határozattal rendelkező örökbefogadó szülőt; felkészíti a gyermeket, a gyermek gondozási helyét és az örökbe fogadni szándékozó személyt az örökbefogadásra; segíti a szülő-gyermek kapcsolat kialakulását, ennek érdekében javaslatot tesz a gyermek örökbefogadó szülőhöz történő kötelező gondozásba történő kihelyezésére és figyelemmel kíséri azt, javaslatot tesz az örökbefogadás engedélyezésére.⁷⁹⁷

A kijelölt gyámhivatal a Gyer. 41. § (1) és (2) bekezdésében felsorolt iratok, illetve az örökbe fogadni szándékozó személy és a gyermek szülőjének kérelme, gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermek esetén a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata és a gyermekvédelmi gyám kérelme alapján tizenöt napon belül, hathetesnél fiatalabb gyermek esetén nyolc napon belül dönt a kötelező gondozásba történő kihelyezésről. A kijelölt gyámhivatal a kötelező gondozásba történő kihelyezést elrendelő határozatában végzésében a gondozási idő számításánál figyelembe veszi a tényleges gondozás kezdő időpontját. Nyílt örökbefogadás esetén a végzés tartalmazza az örökbefogadásban közreműködő szervezet nevét.⁷⁹⁸

⁷⁹⁶ Gyer. 51. § (1) bek.

⁷⁹⁷ Gyvt. 62/A. §.

⁷⁹⁸ Gyer. 45. § (1) bek.

A gyámhivatal döntését, az érdekeltek hozzájárulását követően az örökbe fogadni szándékozó személynek a gyermeket legalább egy hónapig saját háztartásában kell gondoznia, ugyanis az örökbefogadás ezen gondozási idő eredményes lefolytatását követően engedélyezhető. Kivételesen a gondozási idő mellőzhető, ha az örökbefogadó és a vér szerinti szülő házastársak; az örökbefogadó a vér szerinti szülő hozzájárulásával a gyermeket már legalább egy éve saját háztartásában gondozza; vagy a nevelésbe vett gyermeket a gyermekvédelmi nevelőszülője fogadja örökbe, aki a gyermek gondozásáról és neveléséről legalább egy éve gondoskodik.⁷⁹⁹ Sikertelenség esetén jelezni kell a gyámhatóságnak a kötelező gondozási idő megszakításának szükségességét és okait vagy annak indokolt meghosszabbítását.⁸⁰⁰

Az örökbefogadási szándékkal kihelyezett gyermek a kijelölt gyámhivatal kötelező gondozási időre történő kihelyező határozatában végzésében megállapított időtartam eredményes eltelte után is az örökbefogadni szándékozó személynél maradhat az örökbefogadási eljárás befejezéséig.⁸⁰¹

Több külföldi jog ír elő ún. gondozási időt, kivétel nélkül hosszabb időtartamban, mint Magyarországon, Svájcban két év, Nagy-Britanniában három hónap, a franciák álláspontja szerint fél év,⁸⁰² a svájciak⁸⁰³ és az olaszok szerint legalább egy év (utóbbiak szerint meghosszabbítható egy évvel),⁸⁰⁴ míg a németek⁸⁰⁵ és a norvégok ezt nem határozzák meg egzakt módon, hanem azt mondják, hogy addig tart, amíg az örökbefogadó alkalmassá válik a gyermek örökbefogadására.⁸⁰⁶

Egy másfél éves gyermeket örökbefogadó családdal folytatott beszélgetésem során az örökbefogadó szülők véleménye szerint elegendőnek bizonyult az egy hónapos gondozási idő.⁸⁰⁷ Álláspontom szerint a német és a norvég jogban érvényesülő szabályozás egyszerre

799 Ptk. 4:128. §.

800 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [61].

801 Gyer. 45. § (7) bek.

802 Teljes örökbefogadás esetén. Lásd még: REINHARDT, *Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland* 25.

803 Swiss Civil Code 264. cikk,

https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20180101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20180101-en-pdf-a.pdf (Letöltés: 2021. július 30. 17:29).

804 REINHARDT, *Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland* 23-24.

805 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) 1744. §, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf (Letöltés: 2021. július 30. 17:23).

806 KATONÁNÉ PEHR, *Az örökbefogadás dilemmái* 8.

807 RÉKASINÉ ADAMKÓ, *Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra*” 324-325.

jelenti a gyermek érdekének maximális figyelembe vételét, ugyanakkor – gumi szabályként – az eljárás elhúzódsát, az örökbefogadásban érintettek jogainak sérelmét is eredményezheti. Tekintettel a magyar szabályozásra – véleményem szerint – az adott gyermek életkorához igazított gondozási idő szabályozása szolgálná leginkább a gyermek érdekét, hiszen eltérő ütemű a beilleszkedés folyamata egy újszülött és egy tinédzser korú gyermek esetében.

7. A nyílt és a titkos örökbefogadás

A CSJK meghatározza a nyílt és a titkos örökbefogadás definícióit. A nyílt örökbefogadásnak két formája ismeretes: az ún. házastársi, rokon örökbefogadás, valamint az örökbefogadást elősegítő civil szervezetek közvetítésével létrejött örökbefogadás.⁸⁰⁸ A nyílt örökbefogadás definíciója értelmében a vér szerinti szülő meghatározott, általa ismert örökbefogadó tekintetében járul hozzá az örökbefogadáshoz. Nyílt örökbefogadás csak a Szakszolgálat vagy a működési engedéllyel rendelkező, örökbefogadást elősegítő szervezet által létesíthető (Alfa Magzat-, Újszülött-, Gyermek és Családvédelmi Szövetség, Bölcső Alapítvány, Együtt az Életért Közhasznú Egyesület, FÉSZEK az Örökbefogadókért és az Örökbefogadottakért Alapítvány, Gólyahír Egyesület, „Várva Várt” Alapítvány, Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány) - a rokon örökbefogadás kivételével.⁸⁰⁹ Ezek a szervezetek országos hatáskörrel járnak el és nyilvántartják a náluk jelentkező, alkalmassá nyilvánított örökbefogadásra váró szülőket, valamint az örökbefogadási szándékkal náluk jelentkező vér szerinti szülők gyermekeit.⁸¹⁰

A titkos vagy az ún. inkognitó⁸¹¹ örökbefogadás lényege, hogy a vér szerinti szülő oly módon járul hozzá gyermeke örökbefogadásához, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri, vagy ha a szülő hozzájárulására a Ptk. szerint nincs szükség.⁸¹² Célja, hogy a vér szerinti szülő esetleges zaklatása ne veszélyeztesse az örökbefogadott gyermek nevelését az örökbefogadói családban.⁸¹³

A gyermekvédelmi szakszolgáltatás feladata - a gyermek külön jogszabály szerinti titkos vagy nyílt örökbefogadásának előkészítése, a nevelésbe vett gyermek örökbefogadhatóvá

808 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 212.

809 Ptk. 4:125. § (4) bek.

810 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 9.

811 KATONÁNÉ PEHR: „Örökbefogadás” [44].

812 Ptk. 4: 126. § (1) bek.

813 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 213.

nyilvánításának és örökbefogadásának előkészítése, nyílt örökbefogadás esetében a vér szerinti szülő és az örökbe fogadni szándékozó személy kapcsolatfelvételének előkészítése.⁸¹⁴

A szülő az örökbefogadáshoz hozzájáruló nyilatkozatot a gyermek születésétől számított hat héten belül – a gyermeknek a szülő vagy a gyermek más hozzátartozója által történő nevelése érdekében – visszavonhatja. A visszavonás lehetőségére a szülőt figyelmeztetni kell. Nyílt és titkos örökbefogadás esetén a hathetesnél idősebb gyermek esetében nyilatkozattételkor szűnik meg a szülői felügyeleti jog, hathetesnél fiatalabb gyermekre tett nyilatkozat esetén pedig a gyermek hathetes korában.⁸¹⁵

Azt a kérdést, hogy az örökbefogadás az örökbefogadott gyermek irányában titkos-e vagy sem, a Csjt. a Gyvt. hatálybalépésig nem szabályozta. A CSJK sem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy az örökbefogadó mikor és hogyan világosítsa fel az örökbefogadott gyermeket az örökbefogadás tényéről, hiszen azt a magyar jog szerint minden örökbefogadó szülőnek egyedileg kell mérlegelnie a gyermek érettségétől függően. Az örökbefogadással foglalkozó szakemberek egyetértenek abban, hogy a gyermekkel - korára, érettségére tekintettel - őszintén kell beszélni származásáról, családi kapcsolatairól.⁸¹⁶ Fel kellene készíteni a gyermeket és az örökbe fogadó szülőket arra, hogy képesek legyenek beszélni a múlttól, az örökbefogadásról. Számtalan példa mutatja, hogy a vérszerinti család nem ismerete, el nem fogadása, sőt dühös, fájdalmas elutasítása komoly személyiségzavarokat, életvezetési nehézségeket okoz az örökbefogadott gyermekben. Az örökbefogadók jelentős része fél attól, hogy előkerülnek a vérszerinti családtagok és a gyermek őket „választja.” Tekintettel kell lenni az örökbeadók traumájára, veszteségére, büntudatára, melyeket kezelni kell abban az esetben is, ha a külső szemlélő közömbösséget, elutasítást, érzelmi passzivitást, vagy éppen érzéketlenséget tapasztal.⁸¹⁷

Kiemelem e témakörben az európai szabályozásoktól merőben eltérő horvát megoldást, melynek értelmében az örökbefogadott gyermeknek joga van ahhoz, hogy legkésőbb a 7. életévének betöltéséig megtudhassa, hogy örökbefogadták. Amennyiben ennél idősebb korban fogadják örökbe, akkor az örökbefogadás tényét azonnal közölni kell a gyermekkel.⁸¹⁸ Svájcban az örökbefogadó szülők az örökbefogadó gyermek életkorának és érettségének

814 Gyvt. 62. § (1) bek.

815 Ptk. 4:126. § (2) bek. és (4) bek.

816 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 211.

817 HERCZOG, Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? 9-11.

818 HEKA, Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről 41.

megfelelően világosítják fel az örökbefogadás tényéről.⁸¹⁹ Az olasz valamint a norvég jog előírja ugyan a felvilágosítás kötelezettségét, azonban annak időpontját az örökbefogadóra bízza.⁸²⁰ Hazánk a - német szabályozáshoz hasonlóan - nem szabályoz felvilágosítási kötelezettséget, így tehát az örökbefogadóra bízza annak módját, idejét.⁸²¹

Álláspontom szerint egy örökbefogadott gyermek életkorához viszonyítva szükséges beszélni örökbefogadásának tényéről, körülményeiről, élettörténetéről olyan mértékben, ahogy a gyermek kívánja, ezért jómagam nem támogatom a horvát szabályozásban érvényesülő életkorhoz kötött felvilágosítási kötelezettséget. Nagyon fontos az is, hogy a gyermek ne egy idegen személytől szerezzen tudomást örökbefogadásáról, hiszen sérül az örökbefogadó szülőkhöz fűződő bizalma, ahogy akkor is, ha túl későn, tinédzser korban szembesül mindezzel.

8. Az örökbefogadás létrejötte és utánkövetése

Az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárásban a gyámhatóság tájékoztatja az örökbefogadó szülőt, hogy az örökbefogadás következtében a gyermek vér szerinti szülőjeként anyakönyvezik. Ennek ismeretében - a titkos örökbefogadás kivételével - az örökbefogadás engedélyezése iránti eljárás során az örökbefogadó szülők, 14. életévét betöltött gyermek örökbefogadása esetén az örökbefogadó szülők és a gyermek együttesen nyilatkozatban kérhetik a vér szerinti szülők születési családi és utónevének az anyakönyvben való feltüntetését.⁸²²

Az örökbefogadás az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásával lép hatályba. Ha az örökbefogadó az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás engedélyezése esetén annak joghatásai az örökbefogadó halálával beállnak.⁸²³ Az örökbefogadás engedélyezéséről szóló határozat véglegessé válásával egyidejűleg a kijelölt gyámhivatal

819 Swiss Civil Code 268. cikk,

https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20180101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20180101-en-pdf-a.pdf (Letöltés: 2021. július 30. 17:29).

820 Teljes örökbefogadás esetén. *Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland* 32-33.

820 https://www.oesterreich.gv.at/themen/familie_und_partnerschaft/adoption/Seite.720007.html (Letöltés: 2021. július 30. 23:47).

821 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf (Letöltés: 2021. július 30. 17:23) 1626. §.

822 Gyvt. 128/A. § (1) bek.

823 Ptk. 4:131. § (1) bek.

igazolást állít ki az örökbefogadó szülő részére arról, ha a gyermek tekintetében az anyakönyvbe bejegyzett apa vagy anya képzelt személy.⁸²⁴

Az örökbefogadás az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásával lép hatályba. Ha az örökbefogadó az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás engedélyezése esetén annak joghatásai az örökbefogadó halálával beállnak.⁸²⁵

A sikeres örökbefogadás nemcsak az örökbefogadni szándékozók alkalmassági vizsgálatán, kiválasztásán, felkészítésén, hanem az örökbefogadói család gondozásának, utógondozásának szakmai minőségén is alapszik.⁸²⁶ Az ún. utánkövetés intézménye által az utánkövetést végző szervezetet (szakszolgálat vagy közhasznú szervezet)⁸²⁷ figyelemmel kíséri és segíti a gyermek helyzetét, életkörülményeinek alakulását az örökbefogadást engedélyező határozat véglegessé válásától számított legfeljebb öt évig,⁸²⁸ lehetőséget teremtve az örökbefogadással létrejött, kibővült család sajátos problémáinak, nehézségeinek kezelésére.⁸²⁹ A szolgáltatás az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet meghatározott működési engedélyhez kötött tevékenység,⁸³⁰ melynek keretében e szervezet egyike és az örökbefogadó szülő között írásbeli megállapodás jön létre e szolgáltatás nyújtására.⁸³¹ Az örökbe fogadni szándékozó személy viseli az általa igénybe vett szolgáltatással összefüggésben felmerült, előbb említett kormányrendeletben meghatározott költségeket.⁸³²

Az örökbefogadás utánkövetésére – a kötelező utánkövetés keretében első alkalommal – az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követően hat hónap múlva, azt követően pedig – a rokon-, házastársi örökbefogadás kivételével – az örökbefogadás engedélyezésének véglegessé válását követő másfél év múlva kerül sor.⁸³³ A kötelező időtartamon túl négy évig

824 Gyer. 46. § (8) bek.

825 Ptk. 4:131. § (1) bek.

826 <http://tegyesz.hu/orokbefogadas/> (Letöltés: 2021. július 18. 11:18).

827 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 12.

828 Ptk. 4:131. § (2) bek.

829 WEISS, Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről 412.

830 Gyvt. 69/C. § (1) bek. és 69/H. § (1) bek.

831 Gyvt. 69/D. § (1) bek.

832 Gyvt. 69/E. § (2) bek.

833 Gyvt. 62/C. § (3) bek.

van lehetőség önkéntes utánkövetés keretében az örökbe fogadó szülőknek és gyermeküknek személyes tanácsadás keretében segítséget nyújtani.⁸³⁴

Az ún. utánkövetés formáit illetően a legtöbb európai ország a személyes tanácsadást, az önszorgató csoportokat, az előadások tartását, mediációt alkalmazza, például Ausztria, Luxemburg, Észtország.⁸³⁵ Hollandiában az utánkövetés egy sajátos megoldása a videótréning (Video Interaction Guidance), mellyel az örökbefogadott és a szülők közötti kapcsolatot, kötődést figyelik meg valamint azt, hogy az örökbefogadó szülők az elméleti felkészítésen tanultakat tudják-e a gyakorlatban alkalmazni. A videótréninget folytató szakemberek speciálisan a videofelvétel elemzésére képzettek, akik a kommunikációra koncentrálnak és arra, hogy a szülő észreveszi-e, észleli-e azokat a jeleket és viselkedést, amelyekkel a gyermek jelez. Ez a segítség egy évig kérhető (vagyis nem kötelező), a tapasztalatok szerint hatékony.⁸³⁶ Véleményem szerint a holland forma sikerességét tekintve elgondolkodtató lenne hasonló megoldás alkalmazása a hazai gyakorlatban is.

Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezet - a 72/2014. (III. 13.) Korm. rendeletben meghatározott formában - évente adatot szolgáltat a szolgáltatást engedélyező szervnek, a közhasznú szervezet tevékenységének ellenőrzése céljából,⁸³⁷ valamint - a gyermek belföldön történő örökbefogadásának elősegítése, a nevelésbe vett gyermek belföldi örökbefogadására tett intézkedések eredménytelenségének megállapítása és a származás megismeréséhez való jog érvényesülésének biztosítása céljából - folyamatosan továbbítja a Gyvt. 135/A. § (1) bekezdésében foglalt adatokat az országos örökbefogadást elősegítő szerv számára.⁸³⁸

Az örökbefogadási eljárásban közreműködő szervek közötti adatszolgáltatás biztosítása és az örökbefogadási ügyek minél rövidebb határidőn belüli elintézése céljából - a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról szóló kormányrendeletben meghatározott, „Gyermekeink védelmében” elnevezésű informatikai programmal támogatott nyilvántartási rendszerben és eljárás szerint vezetett - egységes

834 DELI-LANTAI, Változások az örökbefogadás területén 43.

835 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 12.

836 ANDRÁSI, Fokozott állami felelősség a jó döntésért 65.

837 Gyvt. 135/A. § (4) bek.

838 Gyvt. 135/A. § (5) bek.

rendszer részeként örökbefogadási nyilvántartás alrendszer működik,⁸³⁹ mely nem minősül hatósági nyilvántartásnak.⁸⁴⁰ Az egységes örökbefogadási nyilvántartásban a létrejött alrendszerben rögzített, örökbefogadásokban érintett személyek adatait az örökbefogadott gyermek nagykorúságának elérésekor zárolni kell.⁸⁴¹ Az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer adatairól írásbeli kérelemre az adatait felvilágosítást, aki az adat megismerésére és kezelésére törvényi rendelkezés alapján jogosult. Az egységes örökbefogadási nyilvántartásból alrendszerből való adatszolgáltatás során csak az adatkérés céljának megvalósulásához elengedhetetlenül szükséges adat bocsátható a felvilágosítást kérő rendelkezésére.⁸⁴²

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat - a gyermek örökbe fogadhatónak nyilvánítása érdekében - az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer adataiból tájékoztatást nyújt a gyámhatóság vagy a gyermekvédelmi gyám megkeresésére a nevelésbe vett gyermek örökbefogadásának várható esélyéről. Ha a területi gyermekvédelmi szakszolgálat az egységes örökbefogadási nyilvántartás alrendszer általa hozzáférhető adatai alapján nem talál a gyermek számára örökbefogadó szülőt, haladéktalanul megkeresi az országos örökbefogadást elősegítő szervet.⁸⁴³

9. Az örökbefogadás joghatásai

Az örökbefogadás joghatásait a CSJK négy alcímre osztja: gyermeki jogállás biztosítása az örökbefogadó családjában; joghatás a leszármazásból eredő jogokra és kötelezettségekre; az örökbefogadott névviselése; az örökbefogadott gyermek vérségi származás megismeréséhez fűződő joga.⁸⁴⁴

A gyermeki jogállás tekintetében a CSJK kimondja, hogy az örökbefogadott, az örökbefogadóval mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép. Az örökbefogadás a törvény erejénél fogva kihat az örökbefogadott leszármazóira is,⁸⁴⁵

839 Gyvt. 141/E. § (1) bek.

840 Gyvt. 141/E. § (3) bek.

841 Gyvt. 141/E. § (5) bek.

842 Gyvt. 141/F. § (3)-(4) bek.

843 Gyvt. 141/F. § (2) bek.

844 Ptk. 4: 132. § - 4:136. §.

845 Ptk. 4: 132. § (1) bek. és (3) bek.

függetlenül attól, hogy a leszármazó az örökbefogadás engedélyezésekor létezik-e vagy sem.⁸⁴⁶

Az örökbefogadás folytán a leszármazáson alapuló rokonságból származó szülői felügyeleti és rokonsági jogok és kötelezettségek megszűnnek, kivéve, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadta örökbe. Ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe, és az a házasság, amelyből a gyermek származik, a házastárs halála folytán szűnt meg, a meghalt házastárs rokonainak kapcsolattartási jogát az örökbefogadás nem érinti. Ha mindkét szülő halála folytán a gyermeket az egyik szülő rokona fogadja örökbe, a másik szülő rokonainak kapcsolattartási jogát az örökbefogadás nem érinti.⁸⁴⁷

A névviselés tekintetében az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó születési vagy házasságkötéssel szerzett családi nevét viseli.⁸⁴⁸ Közös gyermekké fogadás esetén az örökbefogadónak az örökbefogadás iránti kérelemben nyilatkozniuk kell arról, hogy az örökbefogadott melyik örökbefogadó családi nevét viselje. A gyámhatóság kivételesen megengedheti, hogy az örökbefogadott megtarthassa addigi családi nevét vagy megváltoztathassa utónevét (az utónevet az örökbefogadók határozzák meg).⁸⁴⁹ Egyedülálló által történő örökbefogadás esetében a képzelt apa bejegyzésére csak az anya kérelmére kerülhet sor.⁸⁵⁰

A vérségi származás megismeréséhez fűződő jog alapvető gyermeki jog, melyet a Gyvt. 7. § (4) bekezdésében is szabályoz. Az Alkotmánybíróság az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában az önrendelkezési jog alapvető elemének tekintette a gyermeknek a vérségi származása kiderítéséhez, illetve a származás vitatásához való jogát.⁸⁵¹ A magyar jogban a származás megismerésének lehetősége nem az eredeti anyakönyv megtekintésével, hanem gyámhatóságtól kérhető tájékoztatással valósul meg.⁸⁵² A CSJK a Csjt. rendelkezéseire képest differenciáltabb és részletesebb szabályozását teremtett meg azáltal, hogy kibővítette a testvérré, féltestvérré vonatkozóan is az információk körét, továbbá adott életkor betöltéséhez kötötte a megismerhető adatok halmazát, biztosítva az érintettek személyes

846 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 220.

847 Ptk. 4: 133. § (1)-(3) bek.

848 Kivéve, ha az örökbefogadó a házastársa teljes nevét vagy családi nevét a házasságkötésre utaló toldással viseli. Lásd Ptk. 4: 134. § (1) bek.

849 Ptk. 4: 134. § (2) – (4) bek.

850 HERGER – KATONÁNÉ PEHR, Magyar családjog 46.

851 704/B/2004. AB határozat.

852 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 224.

adatai tiszteletben tartásához fűződő jogát.⁸⁵³ A CSJK megnyugtatóan szabályozza azt az érdeklődést, melynek során az örökbefogadott származás megismeréséhez fűződő joga és testi jóléthez (egészséghez) való joga áll szemben a vér szerinti szülő személyes adatai tiszteletben tartásához fűződő jogával.⁸⁵⁴ Mindezek mellett CSJK rendelkezik a vérszerinti szülő egészségügyi adatai megismerésének lehetőségéről. A gyermek egészségügyi jóléte szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hogy tudatában legyen annak, hogy vérszerinti szülője nem szenved-e (szenvedett-e) valamilyen örökölhető betegségben.⁸⁵⁵ A gyámhatóság a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőtől beszerezett adatok alapján tájékoztatja a kérelmezőt a vérszerinti szülő egészségügyi adatairól.⁸⁵⁶

Az örökbefogadás során törekedni kell a gyermek nevelésében kívánatos folyamatosságra, különös tekintettel a gyermek családi kapcsolataira, nemzetiségére, vallására, anyanyelvére és kulturális gyökereire.⁸⁵⁷ Pavao pszichológus a más rasszból adoptáló gyermeket adoptáló szülőknél azt tanácsolja, hogy tartsák magukat vegyes rasszú családnak, ahelyett, hogy gyermeküket tekintenék más rasszból valónak, ugyanis az örökbefogadott gyermeknek élő kapcsolatban kell lennie származásának kultúrájával.⁸⁵⁸

Az örökbefogadott gyermeknek a vérségi származás megismeréséhez fűződő jogát az európai államok jogrendszerei különböző módon biztosítják. Így például Angliában és Walesben az 1976. évi örökbefogadási törvény szerint a gyermek 18. életévének betöltésekor kézbe veheti eredeti születési anyakönyvi kivonatát.⁸⁵⁹ Finnországban szintén a nagykorúság elérésétől van joga az örökbefogadott gyermeknek arra, hogy megismerje vér szerinti szüleit, ahogy a vérszerinti szülő is - az érintettek egyező akarata esetén - megtudhatja, hogy gyermeke kinél és hol él.⁸⁶⁰ Németországban a 16. életévét betöltött (vagy annál fiatalabb) örökbefogadott gyermek törvényes képviselőjével együtt kérelmezheti örökbefogadásának iratanyagába való betekintést.⁸⁶¹ Ausztriában 14 éves kortól van lehetőség a származási adatok megismerésére

853 Ptk. 4:135. §.

854 Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. tv. 5. § (1) bek. szerint, ha „az érintett a személyes adatok kezeléséhez kifejezetten hozzájárult”.

855 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 226.

856 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [84].

857 Ptk. 4:120. § (3) bek.

858 PAVAO, Az örökbefogadás háromszöge 49.

859 WELLS, Veled, nélkülöd 16.

860 KÖRÖS, A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga 396.

861 Teljes örökbefogadás esetén. REINHARDT, Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland 32.

bíróságon vagy a gyermek-és ifjúsági ügynökségnél.⁸⁶² Az olasz jog szerint az örökbefogadott 25. életévének betöltésétől maga kérelmezheti származására vonatkozó információk megismerését, melyről a kiskorúak bírósága dönt.⁸⁶³

A bírói gyakorlat szerint a szülőtartás megszüntetésének volt helye, ha a szülő ugyan változatlanul tartásra szorult, azonban a tartásra kötelezett kiskorú örökbefogadott gyermekéről gondoskodott, szülője eltartásáról saját megélhetésének sérelme nélkül már nem volt képes, különös tekintettel arra is, hogy a tartásra jogosultság sorrendjében a gyermek a többi rokont megelőzi. A bíróság e határozatában az adott érvényes és hatályos jogszabályok alapján megállapította, hogy a tartás kötelezettsége a tartásra nem érdemtelen szülővel szemben - akinek nincs házastársa - elsősorban a gyermekére vagy gyermekeire hárul, azonban az anya teljesítőképessége hiányában tartásra nem volt kötelezhető.⁸⁶⁴

10. Az örökbefogadás felbontása

A magyar jog a felbontható örökbefogadás mellett foglalt állást, így lehetőséget nyújt a rendeltetését betölteni nem képes örökbefogadás megszüntetésére.⁸⁶⁵ Az örökbefogadás felbontása iránt indított per 2018. január 1-jétől tartozik a személyi állapotot érintő perek csoportjába, így az eljárásra a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) XXXI. fejezetének – személyi állapotot érintő közös, az általánostól eltérő – valamint a Pp. XXXVI. fejezetének szabályai alkalmazandók.⁸⁶⁶ Az örökbefogadás felbontása iránti per a járásbíróság hatáskörébe tartozik, a kiskorú lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is megindítható,⁸⁶⁷ azonban nagykorú örökbefogadottat érintő perre az általános illetékességi szabályokat kell alkalmazni.⁸⁶⁸ A perindításra kizárólag az örökbefogadó és az

862 https://www.oesterreich.gv.at/themen/familie_und_partnerschaft/adoption/Seite.720007.html (Letöltés: 2021. július 30. 23:47).

863 Az örökbefogadott 18. életévének betöltésekor csak kivételesen lehetséges a származásra vonatkozó adatok megismerése, ilyen eset, ha testi vagy lelki egészsége veszélyeztett. REINHARDT, Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland 32-33.

864 BH 2015. 255.

865 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 227-228.

866 NAGY – WOPERA, Polgári eljárásjog II. 163. Az 1952-es Pp. külön nem nevesítette a különleges perek között, így arra az általános szabályokat kellett alkalmazni, annak ellenére, hogy ez a pertípus korábban is érintette a felek személyi állapotát, hiszen az örökbefogadás az örökbefogadó, annak rokonai és az örökbefogadott gyermek között rokoni kapcsolatot létesít.

867 NAGY – WOPERA, Polgári eljárásjog II. 164-165.

868 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [95].

örökbefogadott jogosult, azonban kiskorú örökbefogadott érdekében a gyámhivatal is felperes lehet.⁸⁶⁹

Az örökbefogadás felbontása egyoldalú vagy kölcsönös kérelemre történhet. Kölcsönös kérelemre a gyámhatóság jár el kizárólag a kiskorú örökbefogadott érdekében, a vér szerinti szülők meghallgatása után.⁸⁷⁰ Egyoldalú kérelemre akkor bontja fel a bíróság az örökbefogadást, ha akár az örökbefogadott, akár az örökbefogadó olyan magatartást tanúsított, amely miatt az örökbefogadás fenntartása a másik félre nézve elviselhetetlenné vált, így az örökbefogadás célját, társadalmi rendeltetését betölteni nem képes.⁸⁷¹ Kiskorú örökbefogadott esetében kivételesen indokolt esetben bontható fel az örökbefogadás, melynek vizsgálatánál nem elegendő az anya-gyermek kapcsolat fennállását vagy fenn nem állását értékelő igazságügyi pszichológus szakértő véleménye, hanem a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok összességének mérlegelésével dönt az örökbefogadás felbontásáról.⁸⁷²

Az örökbefogadás az azt felbontó ítélet jogerőre emelkedésének napján vagy a gyámhatósági határozat véglegessé válásakor szűnik meg, mindenkivel szemben hatályos, kihat az örökbefogadóra, az örökbefogadó rokonaira, az örökbefogadottra és az örökbefogadott leszármazóira.⁸⁷³ A felbontással felélednek a leszármazáson alapuló rokonságból származó azon jogok és kötelezettségek, amelyek az örökbefogadással megszűntek, de a szülői felügyeleti jogok és kötelezettségek nem állnak helyre,⁸⁷⁴ így az örökbefogadás felbontását követően nem kell a gyermek örökbe fogadásához szükséges eljárásokat ismét lefolytatni, a gyermek rövid időn belül ismét örökbefogadó családba kerülhet,⁸⁷⁵ feltéve, ha nincs a felügyeleti jog gyakorlására alkalmas vér szerinti szülő.⁸⁷⁶

869 NAGY – WOPERA, Polgári eljárásjog II. 165. A vérszerinti szülő soha nem indíthat pert az örökbefogadás felbontása iránt, legfeljebb jelezheti a gyámhivatalnak a felbontásra okot adó körülményt.

870 Ptk. 4: 138. §.

871 Ptk. 4: 139. § (1) bek.

872 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [93]; Ptk. 4: 139. § (1) bekezdés; BH. 2001.323; Legf. Bír. Pfv.II.21.688/1999. Az örökbefogadás felbontására csak akkor kerülhet sor, ha az célját és társadalmi rendeltetését már nyilvánvalóan nem képes betölteni. Annak megítélésénél, hogy az örökbefogadás társadalmi céljának és rendeltetésének betöltésére alkalmatlanná vált-e, a felek kapcsolatát az örökbefogadás teljes időszakára nézve vizsgálni kell. BH.2000.159.; BH 2000.4.158; Legf. Bír. Pfv.II.21.528/1998.

873 Ptk. 4:138. § (3) bek., 4: 140. §.

874 Ptk. 4: 144. §.

875 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás változásáról 288.

876 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [96].

Az örökbefogadás felbontásával ipso jure megszűnik az örökbefogadás folytán felvett családi név.⁸⁷⁷ Ma már a pszichológusok egyetértenek abban, hogy identitástudati problémákhoz vezethet, ha a státuszváltozás egyben névváltozással is jár. Erre a következtetésre jutott a bírói gyakorlat és a jogalkotó is: felismerték, hogy súlyosan sértheti a gyermek érdekét, ha a családi kapcsolat megszűnése mellett még - akár hosszabb ideje viselt - nevétől is megfosztanak, ezért a hatályos jog az örökbefogadás megszűnése esetén lehetővé teszi, hogy a bíróság kérelemre feljogosítsa a gyermeket az addigi neve továbbviselésére.⁸⁷⁸

Az örökbefogadás felbontása számos országban - Litvániában, Olaszországban, Németországban, Norvégiában, Spanyolországban - egyáltalán nem lehetséges, ezért, ha a gyermek beilleszkedése nem sikeres, vagy ha a szülők nem gondoskodnak megfelelően a gyermekről, akkor ő gyermekvédelmi gondoskodásba kerül, de az örökbefogadók továbbra is kötelesek gondozásához hozzájárulni.⁸⁷⁹

11. A nemzetközi örökbefogadás

A CSJK sem az örökbefogadó, sem az örökbefogadott személyénél nem határozza meg feltételként a magyar állampolgárságot. Nemzetközi örökbefogadásnak minősül, ha az örökbefogadás következtében a gyermek végleges jelleggel más országba kerül, függetlenül az örökbefogadó állampolgárságától és attól, hogy a gyermek állampolgársága megváltozik-e. A gyermek külföldre történő örökbeadása - a rokonok és a szülő házastársa által történő örökbefogadás kivételével - örökbefogadhatónak nyilvánított, nevelésbe vett gyermek esetén engedélyezhető, feltéve, hogy a nevelésbe vett, örökbefogadhatónak nyilvánított gyermeket belföldön azért nem fogadták örökbe, mert az örökbefogadása érdekében tett intézkedések nem vezettek eredményre.⁸⁸⁰

Az örökbefogadás előfeltételeinél a Mádl Ferenc és Vékás Lajos által nemzetközi magánjogi kódexnek nevezett 2017. évi XXVIII. törvény az érintett jogrendszerek követelményeinek együttes (konjunktív) betartását kívánja meg. Ez azt jelenti, hogy a feltételeket az örökbefogadónak és az örökbefogadottnak az örökbefogadás idején fennálló személyes joga együttes figyelembevételével kell elbírálni.⁸⁸¹ Rendszerint két jog követelményeire kell tehát

877 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 232.

878 TANCSIK, Családnevek és utónevek a névjog és névtan összefüggésrendszerében 190-191.

879 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [89].

880 Ptk. 4:129. §.

881 2017. évi XXVIII. tv. 33. §; MÁDL – VÉKÁS, Nemzetközi magánjog 310.

tekintettel lenni. Ha akár örökbefogadóként, akár örökbefogadottként magyar állampolgár szerepel a jogviszonyban, a 2017. évi XXVIII. törvény gyakorlatilag mindkét oldalon megkívánja a magyar családjogban meghatározott feltételek betartását, például az örökbefogadott kiskorúságát, akkor is, ha ő nem magyar állampolgár (csak az örökbefogadó az) stb. A rokonság szabályai gyakorlatilag azt jelenti, hogy a Kódex a magyar családjognak az örökbefogadás feltételeire vonatkozó előírásait magyar állampolgárt érintő örökbefogadásnál közrendinek tekinti. A magyar családjog követelményeinek betartását a gyámhatóság ellenőrzi, amelynek engedélye (jóváhagyása) szükséges az örökbefogadáshoz, amennyiben az magyar állampolgárt érint, akár örökbefogadóként, akár örökbefogadottként.

Gyámhatósági engedélyre van tehát szükség, ha magyar állampolgár nem magyar állampolgárt kíván örökbe fogadni, s ugyanígy akkor is, ha nem magyar állampolgár magyar állampolgárt fogad örökbe. A gyámhatóság az örökbefogadást – mindkét esetben – csak akkor engedélyezheti, illetve az örökbefogadást csak akkor hagyhatja jóvá, ha az a magyar jogban meghatározott feltételeknek is megfelel. Az örökbefogadás családjogi, öröklési jogi és más esetleges jogi hatásaira, illetve megszűnésére és annak jogi következményeire az örökbefogadónak az örökbefogadás (illetve annak megszűnése) idején fennálló személyes jogát kell alkalmazni.⁸⁸² Bonyolultabb a jogi helyzet, ha az örökbefogadók házastársak. Ilyenkor ugyanis az örökbefogadásnak, illetve megszűnésének jogi hatásai a házastársak közös személyes joga szerint ítélandók meg. Ha az örökbefogadó házastársak személyes joga az örökbefogadás vagy annak megszűnése idején különböző, az örökbefogadásnak és megszűnésének jogi hatásaira 2017. évi XXVIII. törvény – a házassági jogban megismert – lépcsőzetes kapcsolószabály-sort alkalmazza: a házastársak utolsó közös személyes jogát kell alkalmazni; ha pedig ilyen nem volt, akkor annak az államnak a jogát, amelynek területén az örökbefogadás, illetve annak megszűnése idején a házastársak közös lakóhelye volt; ennek hiányában az eljáró bíróság (vagy más hatóság) államának jogát (lex fori), azaz a magyar jogot kell alkalmazni.

Mádl Ferenc és Vékás Lajos véleménye szerint tévedett a Legfelsőbb Bíróság 2002-ben, amikor az örökbefogadás megszűnésére vonatkozó jogot – német és magyar állampolgárságú – házastársak közös örökbefogadása esetében egyedül a felbontás iránt keresetet indító német házastárs személyes joga szerint vélte meghatározandónak (BH 2002/492. sz.). A Mádl Ferenc és Vékás Lajos álláspontja szerint az adott ügyben – a házastársak közös joga

882 2017. évi XXVIII. tv. 33. § (2) bek. és PKKB 112.620/1982.

hiányában – a magyar családjog szerint kellett volna megítélni az örökbefogadás felbontásának feltételeit, és nem a német családjog szerint, ahogy a bíróság vélte.⁸⁸³

12. Az azonos nemű párok kapcsolatban élők és a bejegyzett élettársak örökbefogadási helyzetéről Magyarországon, valamint a család fogalma

Az azonos nemű párok gyermeknevelésének kérdése Magyarországon még mindig tabutéma. A társadalmi viták leggyakrabban arról szólnak, jó-e, ha meleg és leszbikusok gyermeket nevelnek, jogi szempontból alapvetően két kérdés merül fel: megkönnyítsék-e az azonos nemű párok gyermekvállalását, jogosultak legyenek-e az azonos nemű női párok mesterséges megtermékenyítésért folyamodni, lehetővé tegyék-e az azonos nemű párok számára a közös örökbefogadást, ezáltal azt, hogy a gyermeknek az őt nevelő azonos nemű pár mindkét tagja törvényes szülője legyen. Azok között is, akik hangsúlyozzák, hogy elfogadóak a meleg és leszbikus párokhoz, a legtöbben elfogadhatatlannak tartják, hogy két azonos nemű személy neveljen gyermeket.⁸⁸⁴ Somfai Balázs 2006-ban tanulmányában felvetette a következő kérdést: „hátrányos megkülönböztetés-e, ha egyedülállónak, azonos nemű párnak adják örökbe a gyermekeket? Mi mihez képest minősül hátrányos megkülönböztetésnek?” Ugyanis véleménye szerint ez a kérdés legalább annyira megalapozott a gyermek, mint az örökbefogadók oldaláról.⁸⁸⁵ 2016-ban, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel végzett kutatási projektben arra a kérdésre, hogy „milyen változások volnának szükségesek ahhoz, hogy jobb legyen a gyermeket nevelő és gyermekvállalásra készülő azonos nemű párok, illetve LMBT⁸⁸⁶ emberek helyzete Magyarországon?” – a legtöbben a következő válaszokat adták: szükséges lenne a partner gyermeke örökbefogadásának lehetősége, a közös örökbefogadás bevezetése, melyek által megvalósulna a szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló megkülönböztetés tilalma, azaz jogegyenlőség.⁸⁸⁷

883 MÁDL – VÉKÁS, Nemzetközi magánjog 310-311.

884 TAKÁCS, Homofóbia Magyarországon 80-81.

885 SOMFAI, A gyermek származáshoz való joga 30-31.

886 Az LMBT (ritkábban: MLBT) betűszó a nemzetközi szóhasználatban elterjedt angol LGBT (GLBT) betűszó magyar megfelelője. A rövidítés feloldása: leszbikusok (nőkhöz vonzódó nők), meleg (férfiakhoz vonzódó férfiak), biszexuálisok (nem csak egy nemhez vonzódóak) és transzneműek (a nemi szerepeket részlegesen vagy teljesen felcserélő, esetleg a külső nemi jegyeiket is megváltoztató csoport). Az elnevezés ezen szexuális kisebbségek összefoglaló megjelölésére használatos. Lásd továbbá: BALÁSHÁZY - MAJOR – FARKAS, Boldogabb családokért és ifjúságért 886.

887 Lásd az azonos nemű szülők, azonos nemű párok gyermekvállalása Magyarországon, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel folytatott kutatási projektet (2016–2017) az ILGA-Europe támogatásával, <https://csalad.hatter.hu/sites/default/files/jelentes.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 17: 11) 7-24.

Jelenleg a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézménye nem biztosít a házassággal megegyező státuszt az azonos neműeknek, ugyanis a közös gyermekké fogadás, az apasági vélelem, az emberi reprodukcióra irányuló eljárás, a házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezések esetükben nem alkalmazhatóak.⁸⁸⁸ A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény (Bét.tv.) értelmében az egyik bejegyzett élettárs a másik (vér szerinti vagy örökbefogadott) gyermekét nem fogadhatja örökbe.⁸⁸⁹ A Bét.tv. a közös örökbefogadás, illetőleg egymás gyermeke örökbefogadásának kizárásával látszólag csupán két személy tartós életközösségének a tényét ismeri el és részesíti védelemben, így a jogszabálynak egyértelműen nem célja a bejegyzett élettársak közös gyermekkel is rendelkező család alapítását előmozdítani.⁸⁹⁰

E tilalom fő indoka a gyermekek, valamint a házasság intézményének védelmében keresendő. A 2007. évi CLXXXIV. törvény (Béktv.) utólagos alkotmányossági vizsgálatát végző 154/2008. (XII. 17.) AB határozat megállapította, hogy a törvény számos alkotmányos rendelkezést sért. Elsősorban a házasság és a család védelmét deklaráló alkotmányi szakasz⁸⁹¹ sérelmét vélték felfedezni, mert az alkotmánybíróság szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye lényegében azonos a házassággal, s ezáltal a jogbiztonságot is veszélyezteti. A fenti határozat indoklása utalt a 14/1995. (III. 13.) AB határozat megállapításaira, mely szerint: „a társadalmi felfogással összhangban értelmezte a házasság fogalmát, és megállapította, hogy a házasság tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete.” A törvény alkotmányellenességének megállapítását indítványozók érvelésüket a házasság és a Béktv. által megteremtett bejegyzett élettársi kapcsolat lényegi, tartalmi azonosságára alapították. „Az Alkotmánybíróság megítélése szerint az a tény, hogy a kiskorúak szocializációjuk során a homoszexualitás elfogadását tükröző jogi szabályozással és várhatóan ennek megfelelő társadalmi magatartással találkozhatnak semmiképpen sem minősíthető egész személyiségüket, testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődésüket negatívan érintő, jövőjüket meghatározó kárnak vagy veszélynek.”⁸⁹² „Tény, hogy a jogi viszonyulás befolyásolja a társadalmi megítélést, s ennek következtében egyértelműen szerepe van abban az egyéni döntésben, hogy valaki a saját homoszexualitásához hogyan viszonyul (például felvállalja-e azt), de arról nincs szó, hogy a

888 2009. évi XXIX. tv. 3. §.

889 Bét.tv. 3. § (2) bek.

890 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

891 Alkotmány 15. §.

892 LUKÁCS, Bejegyzett élettársi kapcsolat 12-17.

Béktv. kapcsán a gyermek a személyiségfejlődését illetően vagy bármely más vonatkozásban kényszerpályára kerülne.”⁸⁹³ Az AB határozat megállapította azonban, hogy a törvény tiltása ellenére előfordulhat, hogy azonos nemű párok közös háztartásában gyermek nevelkedik, ám ez olyan tény, amely nem a Bét.tv. következménye, és e helyzet a Bét.tv. rendelkezéseivel nem hozható kapcsolatba.⁸⁹⁴

Jelenleg a CSJK az örökbefogadás két formáját ismeri: az egyéni örökbefogadást és a közös gyermeké fogadást. Egyéni örökbefogadásra minden arra alkalmas személy jogosult, függetlenül szexuális irányultságától vagy családi állapotától (tehát élettársi vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban élő személy is örökbefogadhat egyénileg). Közös gyermeké fogadásra (vagyis amikor a gyermeket egy pár mindkét tagja örökbefogadja vagy a pár egyik tagjának gyermekét a pár másik tagja fogadja örökbe) viszont csak házastársak jogosultak, különmemű élettársak, ill. azonos nemű élettársak vagy bejegyzett élettársak nem. Ennek az a következménye, hogy hiába nevel egy azonos nemű pár közösen egy (korábbi párkapcsolatból, mesterséges megtermékenyítésből, egyéni örökbefogadásból származó) gyermeket, őt csak az egyik szülőjéhez fűzi törvényes kapcsolat. A hatályos jog nem teszi lehetővé, hogy egy gyermeknek jogilag két azonos nemű szülője legyen, a szülő bejegyzett élettársát a jog mostohaszülőnek, a szülő élettársát pedig nevelőszülőnek ismeri el. A jelenleg hatályos jog (CSJK) nyílt örökbefogadás esetén elismeri a vér szerinti szülő kapcsolattartási jogát indokolt esetben,⁸⁹⁵ illetve a gyermek életében meghatározó szerepet betöltő azon személyek (például mostoha szülő, gyám, nevelőszülő) kapcsolattartását, akikkel huzamosan egy háztartásban élt.⁸⁹⁶

Andreas Laun katolikus püspök (Salzburg segédpüspöke) szerint a homoszexuális emberek örökbefogadása – még a két ember legjobb szándékának feltételezése mellett is – a gyermekek elleni bűncselekmény. Nem azért, mintha mindketten „bűnözők” lennének, vagy képtelenek lennének szeretni egy gyermeket, hanem azért, mert a gyermeknek mindkettőre, nőre és férfira, apára és anyára egyaránt szüksége van, még ha csak gondolatban is.⁸⁹⁷ Béres Deák Rita (CEU) tanulmányában⁸⁹⁸ bemutatta, hogy nem állapítható meg különbség a hetero- és homoszexuális párok által nevelt gyermekek viselkedése és lelki, szellemi fejlődése között,

893 21/1996. (V. 17.) AB határozat.

894 32/2010. (III. 25.) AB határozat.

895 Ptk. 4:133. § (4) bek.

896 Ptk. 4:179. § (3) bek.

897 LAUN, Homoszexualitás katolikus szemmel 81.

898 Patterson és Tasker-Golombok 1995-ös kutatásainak eredménye alapján.

valamint ezek a gyermekek nem válnak nagyobb arányban homoszexuálissá, mint a heteroszexuális párok által nevelt gyermekek. Egy, az USA-ban készített 2010-es összefoglaló jelentés ugyanezekre a következtetésre jutott.⁸⁹⁹

Egy, Magyarországra is kiterjedő kutatási eredmény alátámasztja, hogy az LMBT személyek különösen fontos erőforrást jelenthetnek a „problémás,” azaz nehezen örökbe adható gyermekek örökbefogadása terén. Válaszadók közel háromnegyede (73%) nyilatkozott úgy, hogy szívesen fogadna örökbe akár 3 évnél idősebb gyermeket is, 47%-uknak roma származású gyermek ellen sem volt kifogása. Egy fogyatékkal élő gyermek örökbefogadásának felelősségét azonban a megkérdezett LMBT emberek 81%-a már nem merné vállalni. A gyermekvállalás kapcsán összességében megállapítható, hogy a válaszadók döntő többsége alkalmasnak érezte a melegeket és leszbikusokat a gyermeknevelésre: 88%-uk szerint az azonos nemű szülők ugyanannyira alkalmasak a gyermeknevelésre, mint a nem azonos nemű szülők. A válaszadók többsége 9/10-e egyetértett a gyermekvállalást megkönnyítő, illetve a szivárványcsaládok jogi helyzetét rendező jogalkotással. A konkrét kérdések szabályozásával kapcsolatban a legmagasabb támogatottságot a mesterséges megtermékenyítés engedélyezése (93%), a legalacsonyabbat pedig a bérnyaság lehetővé tétele (86%) élvezte. A megkérdezett leszbikus nők elsőpró többsége (91%) egyetértett a bérnyaság lehetővé tételével. Sőt, sokkal többen értettek egyet, mint a férfi válaszadók (82%).⁹⁰⁰

Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése szerint a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az Alaptörvény a vérségi kapcsolatra történő utalás nélkül részesíti védelemben a szülő-gyermek viszonyt, mint a családi kapcsolat alapját (ezért nincs különbség a vér szerinti és az örökbefogadott gyermek jogállása között).⁹⁰¹ Annak rögzítésével, hogy a szülő-gyermek viszony a család alapja, két kifejezést kiiktat a jogalkotó: a „házasságon kívül született gyermek” és a „csonka család” kifejezéseket. Ez nemcsak a gyermeki jogok figyelembevételével tart lépést, hanem azzal a ténnyel is, hogy napjainkban a társadalom tagjai eltérő élethelyzetekben, családi közösségekben élnek, és erre a tényre tekintettel kell lennie a jogalkalmazásnak is.

899 LUKÁCS, Bejegyzett élettársi kapcsolat 15.

900 TAKÁCS, Homofóbia Magyarországon 44.

901 13/2020. (VI. 22.) AB határozat.

A Ptk. 4:1. §-a szerint „a törvény védi a házasságot és a családot.” Noha a Ptk. jelenlegi megfogalmazása a család fogalmát használja, a Ptk. családjogi szabályainak szellemiségét nagymértékben határozza meg ez a kiindulópont; így a családjogi szabályok alkalmazása szempontjából - különös tekintettel a Gyvt., valamint a Gyer. rendelkezéseire is - a család fogalma (továbbra is) kiterjesztő értelmezést igényel.⁹⁰² Az EJEB kiterjedt ítélkezési gyakorlatot folytat a magánélet és családi élet védelmét biztosító Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. Cikkének értelmezése kapcsán, és ebből egyértelműen az tűnik ki, hogy a tényleges családi kapcsolatokat védelemben kell részesíteni (például családba fogadó gyámság). Abból a tényből, hogy a családi kapcsolatokat a strasbourgi bíróság az állam által védendőnek ítéli, nemcsak a be nem avatkozás következik, hanem az is, hogy az állam részéről a támogatás is elvárható.⁹⁰³

Andorka Rudolf szerint a család szociológiai megközelítésben egy kiscsoport, amelynek tagjait a házasság, a leszármazás vagy az örökbefogadás köt össze.⁹⁰⁴ A család a társadalom természetes és alapvető egysége, mely – a kölcsönös egymásra utaltságból következően – többfunkciós gondoskodó-ellátó rendszert jelent.⁹⁰⁵ A családnak ma is vannak olyan fontos funkciók, amelyek kiegészítik mindazoknak a funkcióknak az ellátását, amelyeket az állam végez, tehát az állam és a család együttesen adja meg a biztos alapot mindahhoz, hogy a gyermek egészséges, erkölcsös, művelt családban nőjön fel és a társadalom hasznos tagjává váljon.⁹⁰⁶

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (Csvt.) 7. § (1) bekezdésében rögzítette a család fogalmát, mely szerint: „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családba fogadó gyámság.” A (2) bekezdés kimondta, hogy az „egyenesági rokon kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre”. Következésképpen a Csvt. 7. §-a értelmében a család alapja a társkapcsolatok köréből kizárólag egy férfi és egy nő házassága lehet. Az Alaptörvény L) cikk értelmében a házasság intézménye férfi és nő között, önkéntes elhatározáson alapuló életközösség esetén választható megoldás. Emellett azonban a társkapcsolatoknak számos egyéb formája is létezik, ahogyan ezt a 32/2010. (III. 25.) AB határozat indokolása is

902 KŐRÖS, Alapelvek 25.

903 Ptk. kommentár a 4:1. §-hoz.

904 ANDORKA, Bevezetés a szociológiába 394.; HUSZ, Család és társadalmi reprodukció 86.

905 Családpolitikai koncepció, Népjóléti Minisztérium 1992. kézirat.

906 BACSÓ, Az örökbefogadás 610.

bemutatta. Így tehát a Csvt. kizárta a bejegyzett élettársi közösségeket a családként való elismerés és védelem köréből. Ezáltal a Csvt. megkülönböztetést tett az egyes társkapcsolati formákat választó személyek szexuális irányultsága alapján, hiszen az azonos neműeket (akik az Alaptörvény erejénél fogva nem léphetnek házasságra) teljesen kizárta. Mind az Alaptörvény L) cikkének a „nemzet fennmaradásának alapjára” vonatkozó fordulatából, mind pedig az Alkotmánybíróság korábbi döntéseinek azon megállapításából, amely szerint a házassághoz kapcsolódó állami intézményvédelmi kötelezettség indoka is az, hogy elősegítse a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását, valamint, hogy a család alkotmányos védelme nemcsak a házasságon alapuló családra, hanem a szociológiai értelemben vett családi életre is vonatkozik,⁹⁰⁷ az következik, hogy a családokat megillető alaptörvényi védelem kiterjed azokra a tartós jellegű társkapcsolatokra is, amelyekből közös gyermek származik. Az Alkotmánybíróság a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatban megállapította, hogy az azonos nemű bejegyzett élettársak esetében jogi értelemben vett család kizárólag közös örökbefogadás (illetve egymás gyermekének örökbefogadása) útján jöhetne létre; ennek kizárásával pedig a jogalkotó számukra nem kívánta elősegíteni a jogi értelemben vett családdá válást. A Csvt. 7. §-áról megállapítható, hogy az abban foglalt család-fogalom az Alaptörvény L) cikkével nem azonos, az abban foglaltakhoz képest leszűkítő definíciót ad, így nem képes eleget tenni az e cikkből fakadó szélesebb körű állami intézményvédelmi kötelezettségnek. Az Alkotmánybíróság ezért a Csvt. 7. §-át megsemmisítette.⁹⁰⁸

A Csvt-nek azóta sincs „újraalkotott” család definíciója, azonban Magyarország Alaptörvényének 9. módosításával (1. cikk) – mely 2020. december 23. napján lépett hatálya – a jogalkotó minden bizonytalan kérdésben állást foglalt. A módosítás meghatározta többek között, hogy anya nő, az apa férfi, így a jogalkotó egyértelműen állást foglalt amellett, hogy „az alkotmányozónak világosan rögzítenie kell a gyermekeket és az eljövendő generációk jogait védeni hivatott alapvető garanciákat, mint az anya nőként, az apa férfiként való teremtettsége; a gyermek születési nemének megfelelő önazonosságához való, valamint azon joga, hogy Magyarország alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelésben részesüljön. Ezek a gyermekek és az eljövendő generációk legfontosabb érdekeit szolgáló alapvetések stabil alapot biztosítanak arra, hogy hazánk az eljövendőben is biztonságot nyújtó, erős közösségként maradjon fenn.” A jogszabály

907 14/1995. (III. 13.) AB határozat, ABH 1995, 82, 83.; ABH 1996, 456, 466.; 154/2008. (XII. 17.) AB határozat, ABH 2008, 1203, 1210.; 32/2010. (II. 25.) AB határozat, ABH 2010, 194, 212.

908 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

indokolása rendelkezik továbbá arról, hogy „...szükséges a családi étellel, illetve a gyermekek nevelkedésével összefüggésben rögzíteni a születési nem természetes, megváltoztathatatlan adottságán alapuló felfogást, amely szerint az anya nő, az apa pedig férfi.” Az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdésében az alkotmányozó a Nemzeti Hitvallásban rögzítettekkel összhangban egyértelműen meghatározza azokat a jogrendszert átható értékeket, amelyek tiszteletben tartása a felnövekvő és az eljövendő generációknak a lehető legteljesebb méltóságban élt élet lehetőségét biztosítja. Az indoklás szerint minden hagyományos értéket, így a két nem (nő és férfi) teremtettségét is viszonylagossá tevő modern gondolkészlet azonban növekvő aggodalomra ad okot. Az emberi közösségek típusaira és összetételére vonatkozó természeti törvényszerűségek, az azokkal harmonizáló és a közösségek fennmaradását biztosító, a teremtés rendjéből fakadó fogalmak jelentésének folyamatos fenyegetettsége, adott esetben azoknak az eredetivel ellentétes tartalmú megfogalmazására történő törekvés kétségeket támasztanak azzal kapcsolatban, hogy megvédhető-e az eljövendő generációk érdekei, jogai és jóléte az Alaptörvény értékrendje mentén.⁹⁰⁹

13. Az örökbefogadást segítő pénzügyi ellátásokról

E fejezetben ismertetem a hatályos jogi rendelkezések alapján az örökbefogadó családokat segítő pénzügyi ellátásokat.

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (Ebtv.) közeli hozzátartozónak tekinti többek között az örökbefogadott gyermeket, az örökbefogadó szülőt.⁹¹⁰ Szülőnek minősíti az örökbefogadó személyt valamint aki a saját háztartásában élő gyermeket örökbe kívánja fogadni és az erre irányuló eljárás már folyamatban van.⁹¹¹ Aki gyermekgondozási támogatás, illetve gyermekgondozási díj, az örökbefogadói díj igénybevétele mellett munkát vállal és keresőképtelenségére tekintettel táppénzre vagy baleseti táppénzre jogosult, ugyanazon gyermek jogán egyidejűleg gyermekgondozást segítő ellátásra, gyermeknevelési támogatásra, táppénzre vagy baleseti táppénzre, csecsemőgondozási díjra, illetve gyermekgondozási díjra is jogosult.⁹¹² Ha a szülő különböző korú gyermekeire tekintettel az egyik gyermeke után jogosult csecsemőgondozási díjra,

909 Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása végső előterjesztői indokolása (2020. december 22.).

910 Ebtv. 5/B. § h).

911 Ebtv. 5/B. § pa)-pb).

912 Ebtv. 39. § (1)-(2) bek.

örökbefogadói díjra, vagy gyermekgondozási díjra, akkor a másik gyermeke jogán járó csecsemőgondozási díjat, örökbefogadói díjat vagy gyermekgondozási díjat egyidejűleg is igénybe veheti.⁹¹³

13.1. Csecsemőgondozási díj

Az Ebtv. 40. § (4) bekezdése 2017. január 1-ig terhességi-gyermekágyi segélyt fizetett a gondozásba vétel napjától a szülési szabadság még hátralevő tartamára annak a nőnek, aki a csecsemőt örökbefogadási szándékkal nevelésbe vette, ha az (1) bekezdésben foglalt feltételek a gondozásba vétel napján fennállnak.” Ahol az Ebtv. csecsemőgondozási díjat említ, azon terhességi-gyermekágyi segélyt kell érteni, ha az ellátásra való jogosultság 2015. január 1-jét megelőzően nyílt meg. Ha a terhességi-gyermekágyi segélyre való jogosultság kezdőnapja megelőzi 2015. január 1-jét, az ellátás terhességi-gyermekágyi segélyként kerül folyósításra.⁹¹⁴ Az indítványozók egyike megsemmisíteni kérte az Ebtv. 40. § (4) bekezdését, mivel az terhességi-gyermekágyi segélyt biztosít a csecsemőt örökbefogadási szándékkal nevelésbe vevő nőnek a nevelésbe vétel napjától a szülési szabadság még hátralevő időtartamára. Az anyja által elhagyott csecsemőt gondozó apa, egyéb rokon számára azonban ezt a kedvezményt nem biztosítja.

A terhességi-gyermekágyi segély az anya speciális állapotához kapcsolódó ellátás, amely a szülés tényéhez kötődik. Alapvető rendeltetése, hogy a terhességet, illetve a szülést követő eltérő fiziológiás állapot következményeinek elviselését megkönnyítendő az anya számára pénzübeli ellátást nyújtson, a szülési szabadság alatt kiesett jövedelem pótlására szolgál. A terhességi-gyermekágyi segély nem szociális ellátás, hanem a keresőképtelenség esetén járó ellátásnak egy speciális esete, amely az anyát a kockázat viselése miatt pozitívan diszkriminálja. Ebtv. 40. § (4) bekezdésével összefüggésben a férfiak és a nők közötti egyenjogúság sérelme nem állapítható meg. A terhességi-gyermekágyi segély a szülő nő (Ebtv. 40. § (1) bekezdés) élettani állapotára tekintettel folyósított szolgáltatás, amely - a szülés természeténél fogva - a gyermek apjához, egyéb családtagjaihoz, és a gyermeket gondozó más személyekhez nem kötődhet.⁹¹⁵

913 Ebtv. 39. § (5) bek.

914 Ebtv. 82/G. § (3)-(4) bek.

915 867/B/1997. AB határozat.

Az Ebtv. szabályai szerint csecsemőgondozási díjra jelenleg az örökbe fogadni szándékozó, és e célból a gyermeket saját gondozásába vevő személy is jogosult, azonban - a vér szerinti szülőhöz hasonlóan - legfeljebb a gyermek születését követő 168 napon (kb. 6 hónapon) belül. Ezt a lehetőséget a csecsemőkorú gyermeket örökbefogadó családok tudják igénybe venni.⁹¹⁶

13.2. A gyermekgondozást segítő ellátás

A hat hónapos és két év közötti gyermekeket örökbefogadó szülők az Ebtv. szabályai szerint gyermekgondozási díj igénybevételére jogosultak. A gyermek örökbe fogadó szülője, továbbá annak együtt élő házastársa is jogosult a gyermekgondozást segítő ellátásra, ha a gyermek az első életévét betöltötte, a gyermek gondozása, nevelése a szülő háztartásában történik, ha a szülő háztartásában nincs másik olyan gyermek, akire tekintettel gyermekgondozást segítő ellátást folyósítanak.⁹¹⁷ A gyermek örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezésének időpontjától számított hat hónap időtartamig gyermekgondozást segítő ellátásra jogosult az örökbefogadó szülő, ha a gyermek az örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezéskor a harmadik életévét - tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek 10. életévét - már betöltötte.

Amennyiben a gyermek a fentiekben meghatározott életkort az örökbefogadás előtti gondozásba történő kihelyezést követő hat hónapon belül tölti be, akkor az örökbefogadó szülő gyermekgondozást segítő ellátásra való jogosultsága a gyermek fentiekben meghatározott életkorának betöltését követően a jogosultság kezdő időpontjától számított hat hónap elteltéig meghosszabbodik. Nem jogosult gyermekgondozást segítő ellátásra az örökbe fogadni szándékozó személy házastársi vagy rokoni örökbefogadás esetén, ha a gyermeket már a gondozásba vétel időpontját megelőzően legalább egy éven át folyamatosan saját háztartásában nevelte, vagy ha a gyermek után örökbefogadói díjban részesül vagy részesült.⁹¹⁸ A gyermekgondozást segítő ellátásban részesülő örökbefogadó folytathat kereső tevékenységet a gyermek fél éves koráig is, ha hat hónap időtartamig gyermekgondozást segítő ellátásra jogosult.⁹¹⁹ A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetőleg az annak megfelelő időtartam lejártát követő naptól a gyermek 2. életkorának,

916 1997. évi LXXXIII. tv. 40. § (4) bek a), e) és g).

917 1998. évi LXXXIV. tv. 20/A. § (1) bek.

918 1998. évi LXXXIV. tv. 20/B. (1), (2), (2a) bek.

919 1998. évi LXXXIV. tv. 21. § (1) bek.

ikergyermekek esetén 3. életkorának betöltéséig jár. Ha a gyermekgondozási díj örökbefogadott gyermekre tekintettel úgy kerül megállapításra, hogy az előzőekben meghatározott időből kevesebb, mint 168 nap van hátra, akkor a gyermekgondozási díjat a megállapítását követően még 168 napig kell folyósítani, függetlenül attól, hogy a gyermek a 2. életkort, ikergyermekek esetén a 3. életkort betöltötték.⁹²⁰ Bizonyos feltételek fennállása esetén az örökbe fogadó biztosított szülője, továbbá a biztosított szülővel együtt élő biztosított házastárs is jogosult a gyermekgondozási díjra.⁹²¹ A csecsemőgondozási díj, az örökbefogadói díj, a gyermekgondozási díj és a táppénz iránti kérelmet a biztosítottnak a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény (Tbj.) 4. § 4. pontja szerinti foglalkoztatónál kell előterjeszteni.⁹²²

13.3. Az örökbefogadói díj

A Tbj. egészségbiztosítási díjként nevesíti az örökbefogadó díjat,⁹²³ mely 2020. január 1-jétől igényelhető.⁹²⁴ Az örökbefogadói díj az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai közé tartozik.⁹²⁵ Örökbefogadói díjra jogosult az a biztosított, aki a második életévét betöltött gyermeket, illetve ikergyermekek esetén a harmadik életévüket betöltött gyermekeket örökbefogadási szándékkal nevelésbe vette, feltéve, hogy a gyermek nevelésbe vételének napját megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, és a gyermeket a gondozásba vétel időpontját megelőzően nem neveli legalább egy éve folyamatosan saját háztartásában. Az örökbefogadói díj a gyermek nevelésbe vételének napjától számított 168. napig jár az Ebtv. 48. § (1)-(3) bekezdése szerint megállapított összegben.⁹²⁶ Tényleges jövedelem hiányában a szerződés szerinti jövedelmet kell figyelembe venni. Az örökbefogadói díjra való jogosultság iránti kérelem elbírálása során – az Ebtv. bizonyos rendelkezései esetében – alkalmazni kell azzal, hogy csecsemőgondozási díj, illetve gyermekgondozási díj alatt örökbefogadói díjat kell érteni.⁹²⁷

920 Ebtv. 42/B. § (1), (1a), (1b) bek.

921 Ebtv. 42/G. § (1) bek.

922 Ebtv. 62. § (1) bek.

923 2019. évi CXXII. tv. 5. § (1) bek.

924 Ebtv. 42/H. §.

925 Ebtv. 5/C. § (1) bek. c).

926 Ha a naptári napi alap nem állapítható meg, akkor a naptári napi alap a jogosultság kezdőnapján érvényes minimálbér kétszeresének harmincad része azzal, hogy ha a biztosított naptári napi jövedelme a minimálbér kétszeresének harmincad részét nem éri el, az örökbefogadói díj összegének megállapításánál a biztosított tényleges jövedelmét kell figyelembe venni.

927 Ebtv. 42/H. § (1)-(4) bek.

A két év feletti gyermeket örökbefogadó szülőknek nagy segítséget jelent az örökbefogadói díj, hiszen az örökbefogadás utáni, kezdeti időszakban otthon maradhatnak a gyermekkel, mivel ezzel a díjjal munkajövedelmük átmeneti kiesését kompenzálhatják. Az örökbefogadói díj feltételeit és összegét tekintve is megegyezik a gyermekgondozási díjjal. Az örökbefogadói díj bevezetése hozzájárult ahhoz, hogy a sokszor több traumán átesett gyermekkel az örökbefogadó szülő több időt töltsön együtt. Így szorosabb érzelmi kötelék alakulhat ki a gyermek és új családja között, és a szülők számára sem jelentene jelentős jövedelem-kiesést az összeszokás időszaka. Az örökbefogadói díj valamennyi 2 év feletti és 18 év alatti gyermek hazai örökbefogadását követően jár, ha az örökbefogadó szülő gyermekgondozási díjra jogosult lenne. Ennek következtében a csecsemőkorú gyermeket örökbefogadó szülők továbbra is jogosultak maradnak a csecsemőgondozási díjra, azt követően pedig gyermekgondozási díjat vehetnek igénybe. A két év feletti gyermek örökbefogadása esetén pedig örökbefogadói díj igénybevételére válnak jogosulttá az örökbefogadó szülők. Amennyiben - kellő biztosítási idő hiányában - az örökbefogadó szülők nem jogosultak örökbefogadói díj igénybevételére, akkor a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (Cst.) szerinti örökbefogadói csecsemőgondozási díjat vehetik igénybe. Ugyanakkor az örökbefogadói díjat igénybe vevő örökbefogadó szülők az örökbefogadói csecsemőgondozási díj igénybevételére már nem lesznek jogosultak.

13.4. Gyermekgondozási díj

Gyermekgondozási díjra jogosult a biztosított szülő, ha a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, az anya, valamint a 40. § (4) bekezdésében meghatározott személy, aki részére csecsemőgondozási díj került megállapításra és a biztosítási jogviszonya a csecsemőgondozási díjra való jogosultságának időtartama alatt megszűnt, feltéve, hogy a csecsemőgondozási díjra való jogosultsága a biztosítási jogviszonyának fennállása alatt keletkezett és a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt, és a gyermeket saját háztartásában neveli.⁹²⁸ A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetőleg az annak megfelelő időtartam lejártát követő naptól a gyermek 2. életévének betöltéséig jár.⁹²⁹ Ha a gyermekgondozási díj örökbefogadott gyermekre tekintettel úgy kerül megállapításra, hogy gyermeknél a 2. életkoránál, ikergyermek esetén a 3. életkoránál kevesebb, mint 168 nap van

⁹²⁸ Ebtv. 42/A. §.

⁹²⁹ Ebtv. 42/B. §.

hátra, akkor a gyermekgondozási díjat a megállapítását követően még 168 napig kell folyósítani, függetlenül attól, hogy a gyermek a 2. életévet, ikergyermekek a 3. életévet betöltötte.⁹³⁰

13.5. Az anyasági támogatás

Anyasági támogatásra jogosult az örökbefogadó szülő, ha az örökbefogadást véglegessé vált határozatban engedélyezték, és a gyermeket a végleges engedélyezés időpontját megelőzően legfeljebb egy éve nevelte folyamatosan saját háztartásában.⁹³¹ Ebben az esetben az anyasági támogatás megállapítása iránti kérelmet az örökbefogadás végleges engedélyezését követő hat hónapon belül lehet benyújtani.⁹³² Nem jár azonban anyasági támogatás, ha a szülők a gyermek születését megelőzően nyilatkozatban hozzájárultak a gyermek örökbefogadásához.⁹³³ Az anyasági támogatás - a szülést követő hat hónapon belül benyújtott igény esetén - megilleti a jogosultat, ha a gyermek örökbefogadásához való hozzájárulásról szóló nyilatkozatot visszavonták.⁹³⁴ Az anyasági támogatás a 2019. december 31-ét követően véglegessé vált határozatban engedélyezett örökbefogadások esetén jár.⁹³⁵

13.6. Árvaellátás

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (Tny.) értelmében az elhunyt nyugdíjas, illetve nyugdíjban nem részesülő, de nyugdíjjogosultságot szerzett elhunyt személy gyermekének, örökbefogadott gyermekének, meghatározott feltételek esetén nevelt gyermekének, testvérének, unokájának járó ellátás. Így tehát mind a vérszerinti, mind az örökbefogadott gyermek árvaellátásban részesül, ha szülője részéről is fennállnak a jogszabályi feltételek. Mivel Csjt. 51. § (1) bekezdése értelmében az örökbefogadott mind az örökbefogadóval, mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép, ezért a Tny. 4. § (1) bekezdése csak pontosításként utal az örökbefogadott gyermekekre, mivel státusa azonos a vérszerinti gyermekével. Ha az örökbefogadó az eljárás folyamán meghal, az örökbefogadás joghatásai - annak engedélyezése esetében - az örökbefogadó halálával beállnak. Ilyen esetben tehát az örökbefogadottat az örökbefogadó

930 Ebtv. 42/B. § (1b) bek.

931 Cst. 29. § (1) bek. b).

932 Cst. 32. § (2) bek.

933 Cst. 33. § (1) bek. a).

934 Cst. 33. § (2) bek. a).

935 Cst. 50/A. §.

gyermekének jogállása illeti meg. Amennyiben pedig a gyermek a vele családi kapcsolatban nem álló személy anyagi támogatását veszi el, hozzátartozói nyugellátásban nem, de szociális támogatásban részesülhet, a szociális igazgatás rendszerén belül.⁹³⁶

13.7. Családi pótlék

A gyermek nevelésével, iskoláztatásával járó költségekhez az állam havi rendszerességgel járó nevelési ellátást vagy iskoláztatási támogatást (a továbbiakban együtt: családi pótlék) nyújt. A családi pótlék természetbeni formában történő nyújtásáról a gyermek védelembe vételéről határozatot hozó gyámhatóság dönthet.⁹³⁷ A családi pótlék folyósításához tanulói jogviszonnyal, hallgatói jogviszonnyal, illetve felnőttképzési jogviszonnyal kell rendelkeznie a gyermeknek.⁹³⁸ Ugyanazon gyermek (személy) után járó családi pótlék csak egy jogosultat illet meg, kivéve, ha a szülők időszakonként felváltva gondozzák gyermeküket. Ha a gyermek együtt élő szülők háztartásában él, a családi pótlékot - együttes nyilatkozatuk alapján - bármelyik szülő igényelheti, mégpedig nyilatkozatuk szerint gyermekenként. Megállapodás hiányában az ellátást igénylő szülő személyéről - kérelemre - a gyámhatóság dönt.⁹³⁹ A családi pótlékot teljes hónapra kell megállapítani és folyósítani.⁹⁴⁰ A családi pótlékre saját jogon jogosult személy halála esetén az elhalálozás hónapjára járó ellátást a vele közös háztartásban együtt élő közeli hozzátartozó, ennek hiányában az elhunyt tartására annak elhalálozásakor jogszabály, szerződés vagy bírósági határozat alapján köteles személy, ennek hiányában az elhunyt örököse veheti fel, a halál napjától számított – az örökös esetében a hagyatékátadó végzés jogerőre emelkedésétől számított – egy éven belül.⁹⁴¹

13.7.1. A nevelési ellátás

A Cst. értelmében 2010-től nevelési ellátásra az örökbefogadó szülő és házastársa is jogosult.⁹⁴² A családi pótlék összegének megállapításába az örökbefogadott gyermekek is beleszámítanak.⁹⁴³ A gyermek gondozásához, neveléséhez nyújtott ellátás célja a gyermek egészséges, harmonikus fejlődésének, testi, szellemi, erkölcsi gyarapodásának kiteljesítése.⁹⁴⁴

936 170/2010. (IX. 23.) AB határozat.

937 Cst. 6. §.

938 Cst. 8. § (5) bek.

939 Cst. 9. §.

940 Cst. 10. § (1) bek.

941 Cst. 38. § (2a) bek.

942 Cst. 7. § (1) bek. a).

943 Cst. 12. §.

944 1998. évi LXXXIV. tv. 3. § (2) bek.

13.7.2. Iskoláztatási támogatás

Az örökbefogadó szülő, a szülővel együttélő házastárs is jogosult iskoláztatási támogatásra a Cst. értelmében, melyet a tankötelezettség fennállása alatt a tanulói jogviszony szünetelésének időtartamára is folyósítani kell.⁹⁴⁵

Egy, az Alkotmánybírósághoz fordult indítványozó szerint nem Magyarországon tartózkodó személy nem jogosult családi pótlékra, mely sérelmes a gyermekekre nézve. Alkotmányellenesnek tartotta az indítványozó azt is, hogy míg egyesek külföldön dolgoznak, addig mások Magyarországon nem dolgoznak és mégis kapnak családi pótlékot. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az indítványozó tévesen vélte úgy, hogy a családi pótlékra való jog olyan alapvető jog lenne, amelyre nézve alkotmányos védelem állna fenn, és ez a védelem az Alkotmány 15. §-ából levezethető lenne, ugyanis a gyermekekről való gondoskodás mindenekelőtt a szülők kötelessége belföldön és külföldön. Az más kérdés, hogy az állam e gondoskodáshoz hozzájárul. A családi pótlék olyan szociális juttatás, amely az Alkotmány 70/E. §-ának (1) bekezdésén alapuló állami kötelezettségvállalásból származik.⁹⁴⁶

13.8. Gyermekeknevelési támogatás

Gyermekeknevelési támogatásra az a szülő és az a gyám - ide nem értve a gyermekvédelmi gyámot és a kizárólag egyes gyámi feladatok ellátására kirendelt nevelőszülőt - jogosult, aki saját háztartásában három vagy több kiskorú gyermeket nevel. A gyermeknevelési támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől a 8. életévének betöltéséig jár. A gyermeknevelési támogatásban részesülő személy, kereső tevékenységet heti harminc órát meg nem haladó időtartamban folytathat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés kizárólag az otthonában történik.⁹⁴⁷

14. Empirikus kutatás

Kutatásom részét képezte egy empirikus kutatás is a gyámhivatalok, megyei kormányhivatalok örökbefogadással foglalkozó ügyintézőinek, a nyílt örökbefogadást

945 Cst. 7-8. §§.

946 780/B/1992. AB határozat.

947 Cst. 23. §.

elősegítő civil szervezetek (Alfa Magzat-, Újszülött, Gyermek és Családvédelmi Szövetség, Bölcső Alapítvány, Együtt az Életért Közhasznú Egyesület, FÉSZEK az Örökbefogadókért és az Örökbefogadottakért Alapítvány, Gólyahír Egyesület, „Várva Várt” Alapítvány, Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány) valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársai részére.

130 kérdőívet küldtem meg ezen hivatalok, szakszolgálatok és civil szervezetek részére, akik közül összesen 80 szakember adott választ az alábbi kérdésekre:

- Milyen okokra hivatkoznak leggyakrabban a gyermeküket örökbeadó szülők?
- Milyen életkorban jelentkeznek általában az örökbefogadók?
- Előfordult-e, ha igen, hány alkalommal döntöttek negatívan az örökbefogadók alkalmassági vizsgálatát illetően? Milyen okokból? Ön megszigorítaná az alkalmassági vizsgálatot?
- Ön megkövetelné a leendő örökbefogadó szülőktől, hogy az alkalmassági vizsgálat során bekérjék az erkölcsi bizonyítványukat?
- Előfordult-e, ha igen, egy évben kb. hány alkalommal, hogy a leendő örökbefogadók visszaléptek az örökbefogadástól, mert meggondolták magukat?
- Milyen gyakran fordul elő, hogy a leendő örökbefogadók visszautasítják a számukra kijánlott gyermeket?
- Még mindig a legfeljebb 3 éves, fehér bőrű gyermeket kívánnak a legtöbben örökbe fogadni?
- Melyek a leggyakoribb megjegyzések, amelyeket hallott a magyar örökbefogadási rendszert illetően (pozitívum és negatívum)?
- Ön mit gondol a magyar örökbefogadási rendszerről? Gyors? Méltányos?
- Mit gondol az egy hónapos gondozási időről? Rövidnek vagy hosszúnak tartja?

A gyámhivatalok örökbefogadással foglalkozó ügyintézőitől érdeklődtem továbbá arról, hogy évente megközelítőleg hány örökbefogadott tudakozódik a származásáról. A területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársainak címzett kérdőív ugyanezen kérdésekből állt, a gondozási időről szóló kérdés kivételével.

A kérdőívre adott válaszok feldolgozása után az alábbi megállapításokat teszem. A válaszadók többsége az örökbefogadás okaként az élethelyzeti nehézséget, a családi támogatás hiányát, a rossz anyagi körülményeket, a nem kívánt terhességet, a rendezetlen

családi jogállást, az egészségügyi problémákat, a családon belüli erőszakot, a lakhatási gondokat, a nevelésben lévő gyermekek közül a szülői kapcsolattartás elmaradását, mint okot jelölte meg, továbbá több válaszadó szerint a gyermeküket örökbeadó szülők belátják, hogy nem képesek megadni gyermekük számára mindazt, amely a testi, leki egészségükhöz szükséges lenne, és belátható időn belül nem is látnak esélyt arra, hogy életkörülményeiket megnyugtatóan rendezni tudják.

A leendő örökbefogadók többsége 35-45 év közötti, a válaszadók többségének véleménye alapján, akik közül évente legfeljebb öt esetben állapították meg, hogy az örökbefogadásra alkalmatlan. Elfordult olyan – előbbi adatnak ellentmondó – vélemény is, mely szerint a jelentkezők kb. 30 százaléka alkalmatlannak bizonyul az alkalmassági eljárás során végzett komplex vizsgálatok dacára is. Az alkalmatlanság okaként elsősorban a pszichológiai alkalmatlanságot jelölték meg, másodsorban a jelentkező személy egészségügyi körülményeit. A válaszadók többsége szerint még mindig legtöbbször legfeljebb 3 éves, fehér bőrű gyermeket kívánnak örökbe fogadni, azonban tapasztalható az elfogadás egyre gyakrabban azért, hogy sok jelentkezőnek már nincs származási kikötése.⁹⁴⁸ Az elfogadás sikerességében szerepet játszik az örökbe fogadási tanfolyam eredményessége is, melyet a legtöbbször fontosnak tartanak ismételtelen kötelezően előírni.

A válaszadók többsége⁹⁴⁹ szigorítana a jelenleg hatályos alkalmassági vizsgálaton, azonban támogatnák, hogy az alkalmassági vizsgálat során bekérjék a jelentkező erkölcsi bizonyítványát. Az alkalmassági vizsgálat szigorítása mellett szóló érvek a következők: több találkozás, a kötelező tanfolyam visszaállítása, a pszichológiai vizsgálat szigorítása, ezáltal komplexebb személyiségvizsgálat. Egy válaszadó hangsúlyozta, hogy a családsegítővel, területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársával való szoros együttműködés esetében az erkölcsi bizonyítvány ellenőrzése szükségtelen. Egy másik vélemény szerint csak a kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmény lehet releváns egy alkalmassági vizsgálatban.

A válaszadók⁹⁵⁰ elsőprő többségének véleménye alapján az örökbe fogadó szülők 90%-a nem gondolja meg magát és nem lép vissza az örökbe fogadástól az örökbe fogadás előtti eljárás

948 E tényt szintén megerősítette egy nevelőszülőből örökbe fogadó szülővé váló házaspár 2016-ban adott interjú során. Lásd bővebben: RÉKASINÉ ADAMKÓ, Nevelőszülő vagy örökbe fogadó szülő 159-167.

949 A járási gyámhivatalok válasza alapján. Az örökbe fogadó alkalmasságáról megyei szinten csak akkor döntenek, amennyiben házastársi örökbe fogadás engedélyezése van folyamatban, valamint akkor, ha a gyermeket nevelőszülője kívánja örökbe fogadni.

950 A területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársainak véleménye alapján.

során. Amennyiben mégis, a leggyakoribb okok: az élethelyzetük változása, az életközösség megszakadása, saját gyermek születése, sikertelen barátkozási folyamat az örökbefogadandó gyermekkel, az örökbefogadó szülők véleménye szerint „túl problémás” gyermek, a gyermek erős kötődése a nevelőszülőhöz, olyan betegség, mint például: a figyelemzavar, vagy a figyelemhiányos hiperaktivitás (ADHD). Azonban azt is fontos megjegyezni az ábrádozás, a koncentrációzavar nem feltétlenül az ADD jele.⁹⁵¹

Az egy hónapos gondozási idő elégséges voltáról nagyon megoszlanak a vélemények. Sokan épp elegendőnek tartják ahhoz, hogy a problémák felszínre kerüljenek, míg mások a gyermek érdekében nem állónak, ha ennél hosszabb időtartam után mégsem fogadnák örökbe őt. Vannak, akik úgy vélik: a gyermek életkorához kötnék a megfelelő időt, hangsúlyozva, hogy a tinédzser korban lévő gyermekek esetében ez az időtartam – álláspontjuk szerint – kevés.

A magyar örökbefogadási rendszer legtöbbször emlegetett negatívumai: lassú, ezáltal hosszú a várakozási idő; túlszabályozott; a gyermekről készült szakvéleményben nem egy IQ-számra, hanem sokkal inkább a különböző területeken meglévő elmaradásokra, fejlesztendő területekre lenne szükség; tabutéma; a jelentkezők türelmetlenek a túl ritkán indított tanfolyamok miatt; az örökbefogadási rendszeren csak több munkatárs biztosításával lehetne gyorsítani.

A gyámhatóság az örökbefogadás engedélyezéséről 60 vagy 90 napon belül⁹⁵² dönt, mely az eljárás részletességét, alaposágát tekintve is gyorsnak mondható. Az örökbefogadás előtt eljárás (alkalmasság vizsgálat) szintén gyors. Ugyanakkor a nyilvántartásba vétel és az örökbefogadás között több év, újszülött esetén akár 5 év is eltelik. A gyorsaság kérdése relatív, hisz az örökbe adható gyermekek „kínálata” és az örökbefogadó szülők elvárásai az esetek jelentős részében nem találkoznak egymással. Nehéz eldönteni, hogy adott helyzetben mi szolgálja a gyermek legjobb/legfőbb érdekét: a vér szerint családba való visszahelyezés vagy az örökbefogadás. Innentől relatív, hogy elég gyors-e ahhoz, hogy a gyermek mihamarabb az új családjába szokjon, vagy éppenséggel esélyt sem adva túl gyors, ahhoz, hogy visszagondozható legyen a saját családjába.

951 PAVAO, Az örökbefogadás háromszöge 72.

952 Gyvt. 128/B. §.

A legtöbb örökbefogadás iránti eljárásban a leendő örökbefogadók a sokadik alkalmassági határozattal a kezükben érkeznek, az első alkalmassági határozat hatálya alatt az örökbefogadás engedélyezésére nem kerül sor. Előfordul, hogy a gyermekvédelmi gyámok nem jeleznek a gyámhivatalnak, amennyiben három hónapja semmilyen formában nincs kapcsolattartás, ahogy az is megesik, hogy a nevelőszülő sok esetben kötődik a gyermekhez, így nem érdekelt az örökbefogadási eljárás megindításában, a nevelőszülői tanácsadó sem tud objektív maradni, a gyámügyi ügyintézőnek nincsenek aktuális információi ezen helyzetről.

Az örökbefogadás hazai szabályozásának ugyanakkor számos pozitívuma van, mint például a rendszer átlátható, biztonságos, az örökbefogadási eljárásban résztvevők rugalmasak, segítőkészek, gyermekcentrikusak, a tanfolyam hatékony, eredményes, az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás felgyorsult, ahogy a tanfolyam kötelező jellegének eltörlésével az alkalmassági eljárás szintén gyorsabb lett. A külföldi örökbefogadók többsége dicséri a magyar rendszer rugalmasságát, gyorsaságát, gyermekbarát, ügyfélbarát jellegét.

VI. AZ ÖRÖKBEFOGADÁS EURÓPÁBAN

1. ENSZ Gyermekjogi Egyezményéről, valamint a nemzetközi örökbeadás folyamatáról hazánkban a Hágai Örökbeadási Egyezmény hatálybalépését követően

Az örökbeadásra vonatkozó szabályok fejlődését ugyancsak előmozdította a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20. napján kelt ENSZ Egyezmény. Ez volt a legszélesebb körben és a legrövidebb időn belül ratifikált emberi jogi egyezmény, amely speciálisan a gyermekek jogait rendezte átfogóan, megalapozta az örökbeadás jogszabályi kereteit. A részes államok a Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozással kötelezettséget vállaltak arra, hogy jogrendszerükbe beemelik e jogi dokumentumba foglalt minimumkövetelményeket.⁹⁵³ A Gyermekjogi Egyezményben használt „legfőbb érdek” kifejezés középpontjában az egyes gyermekek számára, adott helyzetben megfelelő intézkedés meghozatala áll,⁹⁵⁴ az örökbeadás szempontjából a gyermeknek az az érdeke, hogy hosszútávon biztosítva legyen gondozása, nevelése, hogy családban nőhessen fel.⁹⁵⁵ Tehát a gyermeknek elsősorban a saját családjához, szüleikhez való joga biztosítandó.⁹⁵⁶

A Gyermekjogi Egyezmény kinyilvánította a gyermek jogát arra, hogy szülei neveljék, illetve, hogy helyettesítő védelmet biztosítsanak – családnál való elhelyezés, hazai örökbeadás, szükség esetén gyermekvédelmi intézményben való elhelyezés formájában – minden olyan gyermeknek, akit megfosztottak családi környezetétől vagy saját érdekében nem hagyható környezetében.⁹⁵⁷ Az UNICEF által deklarált elvek szerint: a családi környezetben való elhelyezés megelőzi az intézményi elhelyezést, a hosszú távú megoldás a rövidtávú elhelyezést, a belföldi pedig a nemzetközi megoldást.⁹⁵⁸

2008. november 27. napján, Strasbourghban kötötték a gyermekek örökbeadásáról szóló, európai megállapodás, mely a gyermekek örökbeadásáról szóló 1967. évi európai egyezményt váltotta fel. Az Európai Örökbeadási Egyezmény meghatározza többek

953 MARSCHALKÓ, Az örökbeadás és a gyermek legjobb érdeke 265.

954 NEWELL – HODGKIN, Implementation Handbook 23-46.

955 Gyermekjogi Egyezmény 8. cikk

956 ALTSTEIN – MCROY, Does family preservation serve a child's best interest? 5-83.

957 KATONÁNÉ PEHR, Néhány gondolat az örökbeadás megváltozott jogi környezetéről 9.

958 MEZMUR, La adopción 82-99.

között a kiskorúak örökbefogadásának anyagi jogi feltételeit, az örökbefogadási eljárás lépéseit, az örökbefogadás felbontásának feltételeit, nemzetközi normák kialakítására törekszik, kollíziós szabályok nélkül. A felülvizsgált Európai Örökbefogadási Egyezmény fontos alapelve a gyermek érdekeinek figyelembevétele, a gyermek elrablásának, eladásának, a gyermekkereskedelemnek a megakadályozása. Az Európai Örökbefogadási Egyezmény lehetőséget teremtett arra, hogy a házastársak mellett regisztrált párkapcsolatban élő, azonos nemű személyek is adoptáljanak, valamint a házastársak mellett a bejegyzett párkapcsolatban élők is örökbe fogadhassák párjuk által adoptált gyermeket.⁹⁵⁹ Csak kiskorúak örökbefogadásáról rendelkezik, kimondja, hogy egy gyermek akkor fogadható örökbe, ha örökbefogadása idején a 18. életévét nem töltötte be, még nem nagykorú, nem házas vagy nem volt házas, és nem él vagy élt regisztrált kapcsolatban.⁹⁶⁰

Az örökbefogadási eljárás az örökbefogadó nyilatkozatával indul meg a bíróságnál vagy más közigazgatási hatóságnál,⁹⁶¹ melyhez szükséges a vérszerinti szülő, a gyermek törvényes képviselője valamint az örökbefogadó házastársának/élettársának hozzájárulása is.⁹⁶² Az Európai Örökbefogadási Egyezmény az örökbefogadó életkorát 18 és 30 év között határozza meg. Az örökbefogadás joghatásait illetően rendelkezik arról, hogy az örökbefogadott gyermeknek megszűnik a kapcsolata vérszerinti családjával (kivéve a mostohagyermek adoptálása), az örökbefogadott gyermek megszerzi örökbefogadója állampolgárságát,⁹⁶³ rendelkezik a származás megállapítása iránti eljárásról is.⁹⁶⁴ Az Európai Örökbefogadási Egyezmény értelmében akkor megengedett az újabb örökbefogadás, ha azt az egyezményben szabályozott okokból (§§ 1759-1764) felbontották,⁹⁶⁵ mely per során nagy jelentőséget tulajdonítanak a gyermek érdekének.⁹⁶⁶ Hazánk az 1967. évi örökbefogadási egyezményt nem, azonban a 2008-ban elfogadott egyezményt 2010-ben aláírta.⁹⁶⁷

959 HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen 1938.

960 A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 1. cikk (2) bek.

961 A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 3-4. cikk (1) bek.

962 A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján kötött európai megállapodás, 5. cikk 1. bek.

963 HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen 1943.

964 HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen 1941.

965 HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen 1938.

966 HANS-ULRICH, Europäisches Übereinkommen 1943.

967 http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf (Letöltés: 2021. július 19. 19:09).

A nemzetközi örökbeadás kérdéseit Magyarországon, 1979-től a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet, 2018. január 1-jétől pedig a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv.) valamint hazánk számos külföldi országgal fennálló kétoldalú nemzetközi egyezménye szabályozta.⁹⁶⁸ A jogalkalmazási hierarchiát tekintve az örökbeadás kérdéseiben a kétoldalú nemzetközi egyezmények megelőzik ugyanarra a kérdésre vonatkozó többoldalú nemzetközi megállapodásokban foglalt rendelkezéseket, e két-, illetve többoldalú egyezmények hiányában pedig a nemzetközi magánjogi rendelkezéseket kellett és kell alkalmazni.⁹⁶⁹

Az 1967. évi Európai Örökbefogadási Egyezmény az Európa Tanács legfontosabb eszköze volt az örökbefogadás területén, ugyanis a tagállami anyagi jog harmonizálására irányult és megállapította az örökbefogadással kapcsolatos legalapvetőbb normákat.⁹⁷⁰ Az 1967. évi Egyezmény továbbfejlesztéseként⁹⁷¹ a Hágai Örökbefogadási Egyezmény a Hágai Nemzetközi Magánjogi Értekezlet tizenhetedik ülészakán került kidolgozásra, melyen hazánk is részt vett. Magyarország a magánjogi egyezmények ratifikálását illetően lemaradt, ugyanis az 1950-es évek óta ugyanis csaknem harminc éven át a nemzetközi magánjogi együttműködést úgyszólván tiltották.⁹⁷² Hazánk tizenkét év után, 2005-ben csatlakozott az 1993. évi Hágai Egyezményhez, melynek alkalmazását a 2005. augusztus 1-jén hatályba lépett a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló 2005. évi LXXX. törvénnyel rendelte el.⁹⁷³

A hatályos magyar szabályozás szerint nem kizárt magyar állampolgárságú kiskorú gyermek külföldi állampolgár által történő örökbeadása, továbbá nem magyar állampolgárságú kiskorú gyermek magyar állampolgár által történő örökbeadása, így a külföldre történő örökbeadás szempontjából sem az állampolgárságnak, sem az állandó lakóhelynek nincs jelentősége, viszont releváns tényező, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye megváltozik-e. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjogi könyve (CSJK) értelmében nemzetközi örökbeadás az, ha a gyermek az örökbeadás következtében végleges jelleggel más

968 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 259.

969 KŐRÖS, Polgári Jog 218.

970 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [49].

971 SZTASZIV, A nemzetközi örökbefogadás 34.

972 B.L., Örökbefogadási egyezményt írnak alá Hágában, Magyar Nemzet, 1993. május 28., 4.

973 A Hágai Egyezmény 2009-ig 62 államban lépett hatályba. FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 258.; WEISS, A családjogi kodifikáció elvi kérdései 1-8.

országba kerül, függetlenül az örökbefogadó állampolgárságától és attól, hogy a gyermek állampolgársága megváltozik-e.⁹⁷⁴

A nemzetközi örökbefogadás oka legtöbbször a gyermek életkora, betegsége. A Hágai Egyezmény hatálya alá tartozó örökbefogadásra csak akkor kerülhet sor, ha a származási állam illetékes hatóságai megállapították, hogy a gyermek örökbe fogadható; a nemzetközi örökbefogadás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja, melynek során tekintettel voltak a gyermek kívánságaira, véleményére; a gyermek megfelelő kioktatásban és tájékoztatásban részesült az örökbeadás és az örökbeadáshoz való hozzájárulása következményei tekintetében. Továbbá a fogadó állam illetékes hatósága megállapította, hogy a leendő szülők az örökbefogadás feltételeinek megfelelnek és képesek az örökbefogadásra, valamint a gyermeknek engedélye van, vagy lesz az adott állam területére való belépésre és az állandó ott-tartózkodásra.

A Hágai Egyezmény célja többek között olyan garanciák kiépítése, amelyek biztosítják, hogy a nemzetközi örökbeadások a gyermekek legfőbb érdekeinek és a nemzetközi jog által elismert alapvető jogainak tiszteletben tartásával történjenek, továbbá a szerződő államok között olyan együttműködési rendszer kidolgozása, melynek révén biztosított a gyermek jogtalan elvitelének, áruba bocsátásának, illetve a gyermekkereskedelem megakadályozása.

A Hágai Egyezmény ún. minimum-követelményeit azok a feltételek határozzák meg, amelyeket minden esetben - függetlenül az alkalmazandó jog előírásaitól – az összes ratifikáló államnak teljesíteni kell (például az örökbe fogadhatóság, alkalmasság megállapítása). Ezekon túlmenően mind a fogadó államnak, mind a származási államnak joga van arra, hogy további feltételeket állapítson meg.⁹⁷⁵

A szerződő államok a Hágai Egyezmény értelmében központi hatósági feladatok ellátására központi hatóságot kötelesek kijelölni. A Központi Hatóságok feladatai igen szerteágazóak, a feladatok egy részét közvetlenül a hatóság látja el, másik részüket meghatalmazott testületekre delegálhatja. A Központi Hatóságoknak együtt kell működniük, illetve segíteniük kell az államok illetékes hatóságait a gyermekek védelme, és a Hágai Egyezmény többi célkitűzésének megvalósítása érdekében, mindezek mellett információt szolgáltatnak az adott

974 Ptk. 4:129. § (1) bek.

975 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 262.

állam örökbefogadással kapcsolatos jogszabályairól, illetve egyéb általános információkat nyújtanak, kölcsönösen tájékoztatják egymást a Hágai Egyezmény előírásainak érvényesüléséről, és mindent megtesznek az alkalmazást gátló akadályok megszüntetése, az örökbefogadással kapcsolatban az anyagi vagy egyéb haszonszerzés megakadályozása érdekében.⁹⁷⁶

Ha a külföldön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadni szándékozó személynek olyan államban van a szokásos tartózkodási helye, amely állam részese a Hágai Egyezmények, örökbefogadás iránti kérelmét a szokásos tartózkodási helye szerinti államnak a Hágai Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóságánál vagy meghatalmazott testületénél nyújtja be. Az örökbefogadás iránt benyújtott kérelmet a Központi Hatóság (meghatalmazott testület) a Hágai Egyezményben meghatározott dokumentumokkal (jelentéssel) együtt továbbítja a Hágai Egyezmény alapján kijelölt Központi Hatóságnak, hazánk esetében a gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszternek (a továbbiakban: miniszter).⁹⁷⁷

Ha az örökbe fogadható gyermek hazai örökbefogadása iránt tett intézkedések nem vezettek eredményre, és van az egységes örökbefogadási nyilvántartásban olyan külföldön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező örökbe fogadni szándékozó személy, aki a gyermekkel várhatóan megfelelő szülő-gyermek kapcsolatot tud kialakítani, akkor a miniszter az illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat véleményének figyelembevételével dönt a személyes kapcsolat felvételének lehetőségéről. Több örökbe fogadni szándékozó személy esetén figyelembe kell venni a nyilvántartásba vétel időpontját is. Ha a személyes kapcsolat felvétele mellett születik döntés, a miniszter a Hágai Egyezmény alkalmazása esetén az ügyben eljáró külföldi Központi Hatóságon (meghatalmazott testületen) keresztül tájékoztatja az örökbe fogadni szándékozó személyt a gyermek személyazonosító adatairól, örökbe fogadhatóvá válásának körülményeiről, szociális, családi és egészségügyi körülményeiről, valamint különleges szükségleteiről; a gyermek gondozási helyéről. A tájékoztatás kézhezvételét követő 30 napon belül nyilatkoznia kell arról, hogy a gyermeket örökbe kívánja-e fogadni, valamint arról is, hogy a gyermekkel való személyes kapcsolat felvétele céljából várhatóan mikor tartózkodik Magyarországon.⁹⁷⁸

976 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás dilemmái 5.; FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 262.

977 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 49. § (4)-(5) bek.

978 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (3)-(4) bek.

Ha az örökbe fogadni szándékozó személy úgy nyilatkozik, hogy a gyermekkel fel kívánja venni a kapcsolatot, akkor e tényről a miniszter haladéktalanul tájékoztatja az eljárni illetékes gyámhivatalt, valamint - a kapcsolat megszervezése érdekében - a gyermekvédelmi szakszolgálatot.⁹⁷⁹

A személyes kapcsolatfelvételt követő nyolc napon belül a gyermekvédelmi szakszolgálat döntéshozatal céljából megküldi a kijelölt gyámhivatalnak a gyermekre vonatkozó igazolásokat, szakvéleményeket, továbbá a kötelező gondozásra vonatkozó javaslatát.⁹⁸⁰ A kötelező gondozási idő eredményes letelte után hozza meg a gyámhatóság az örökbefogadásra vonatkozó döntését.⁹⁸¹

Ha a fogadó állam Központi Hatósága úgy találja, hogy a kérelmező a feltételeknek megfelel és alkalmas az örökbefogadásra, akkor jelentést készít, melyet megküld a származási állam Központi Hatóságának. A jelentés tartalmazza a kérelmező személyazonosságára, a feltételeknek és az örökbefogadásra való alkalmasságára, háttérére, családi és egészségügyi körülményeire, szociális környezetére, az örökbefogadás okaira, a nemzetközi örökbefogadás vállalására való alkalmasságra vonatkozó adatokat, valamint azon gyermekekre vonatkozó adatokat, akinek gondozására, nevelésére alkalmas.

Ha a származási állam Központi Hatósága úgy találja, hogy a gyermek örökbe fogadható, akkor szintén jelentést készít, mely tartalmazza a gyermek személyazonosságára, örökbefogadhatóságára, háttérére, szociális környezetére, családi és egészségügyi körülményeire vonatkozó adatokat, a gyermek családjára, a gyermek bármilyen különleges szükségleteire kiterjedően. A származási állam továbbítja a fogadó állam Központi Hatóságához a gyermekre vonatkozó jelentést, annak bizonyítékát, hogy a szükséges hozzájárulásokat megszerezték, valamint a gyermek elhelyezésére vonatkozó döntés indokait. Tehát mindkét állam Központi Hatósága minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy a gyermek engedélyt kapjon a származási állam elhagyására, beléphessen a fogadó állam területére és ott letelepedhessen.

979 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (5) bek.

980 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 50. § (7) bek.

981 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, *Gyermeki jogok, Gyermekvédelem* 261-265.

Az örökbefogadás folyamatáról és a megvalósítására tett intézkedésekről, valamint az elhelyezés alakulásáról – ha előzetes gondozási időt írnak elő – a Központi Hatóságoknak kölcsönösen tájékoztatniuk kell egymást.⁹⁸²

A Központi Hatóság az örökbefogadás engedélyezését követően kiadja a Hágai Egyezmény 23. cikkében meghatározott igazolást, miszerint az állam illetékes hatósága által a Hágai Egyezménynek megfelelően lebonyolítottnak elismert örökbefogadást a jogszabály erejénél fogva kell elismerni a többi Szerződő Államban is.⁹⁸³ A hatóság határozatának elismerése azoknak a joghatóságoknak az elismerését jelenti, amely a származási állam hatósága által hozott határozathoz fűződnek.⁹⁸⁴ A magyar szabályozással szemben a külföldi örökbe fogadó szülőknek az a törekvése, hogy az örökbefogadott gyermeküknek a fogadó állam jogához igazodó joghatásokat biztosítsák. Az államok örökbefogadási szabályai a tekintetben eltérőek, hogy az örökbefogadás megszünteti-e az örökbefogadott és a vér szerinti szülők közötti kapcsolatot. A Hágai Egyezmény minimumként állapítja meg, amennyiben a gyermek származási országában - ahol az örökbefogadás létrejött - az örökbefogadásnak nincs olyan hatása, amely megszüntetné a korábban létezett szülő-gyermek közötti jogi kapcsolatot, a Hágai Egyezmény lehetőséget ad arra - amennyiben a fogadó ország joga engedi - hogy a fogadó országban a szülő és az örökbefogadott gyermek közötti kapcsolatot megszüntető joghatóságokkal bíró örökbefogadássá konvertálják.⁹⁸⁵

A Hágai Egyezmény rendelkezik az utánkövetés intézményéről is. Magyarország vonatkozásában a miniszter - mint a Hágai Egyezmény alapján kijelölt magyar Központi Hatóság - annak érdekében, hogy a Hágai Egyezményben részes más állam megkeresésére tájékoztatást tudjon adni a külföldi állampolgárságú gyermeknek a magyarországi örökbeadását követő helyzetéről, megkeresi az örökbefogadó állandó lakóhelye szerint illetékes gyermekvédelmi szakszolgálatot. A gyermekvédelmi szakszolgálat jelentést készít az örökbe adott gyermek életkörülményeiről, helyzetéről. A jelentés elkészítésére első alkalommal az örökbeadást követő kettő hónapon belül, majd az örökbeadástól számított egy év elteltével kerül sor. A magyar Központi Hatóság az örökbe adott gyermek helyzetéről, életkörülményeiről való tájékozódás érdekében utánkövetési jelentést kér a gyermek szokásos

982 2005. évi LXXX. tv. 20. cikk.

983 2005. évi LXXX. tv. 23. cikk.

984 KÓRÖS, Polgári Jog Családjog 220.

985 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 267-268.

tartózkodási helye szerinti államnak a Hágai Egyezményben kijelölt Központi Hatóságától (meghatalmazott testületétől).⁹⁸⁶

A kijelölt gyámhivatal indokolt esetben - különösen, ha a megküldött utánkövetési jelentésekben foglaltak szerint a gyermek fejlődése vagy a szülő-gyermek kapcsolat alakulása nem felel meg teljes mértékben a gyermek érdekének - az örökbeadást engedélyező határozat jogerőre emelkedésétől számított legfeljebb öt éven belül további utánkövetési jelentés bekérésével figyelemmel kíséri az örökbefogadás alakulását.⁹⁸⁷

Megállapítható, hogy a Hágai Egyezmény alkalmazása hatalmas előrelépést jelentett a nemzetközi örökbeadás gyakorlatában, ugyanis rendelkezéseinek alkalmazása nagyobb jogbiztonságot, egyszerűbb, áttekinthetőbb ügyintézészt teremtett a nemzetközi örökbefogadás területén, ugyanis alkalmazása esetén csupán egy döntés születik, mely Hágai Egyezmény rendelkezéseinek megfelelően létrejött döntést a törvény erejénél fogva minden ratifikáló államnak el kell ismernie.⁹⁸⁸ Az elismerés megtagadása csak abban az esetben fordulhat elő, ha a gyermek érdekét figyelembe véve az örökbefogadás közrendbe ütközik.⁹⁸⁹ 2005 óta négyszer fordult elő hazánkban, hogy a külföldre örökbe adott gyermek később a befogadó országban gyermekvédelmi intézménybe került.⁹⁹⁰

Az Európai Parlament 2011 januárjában állást foglalt az Európai Unión belüli nemzetközi örökbefogadásról. Kifejtette, hogy amennyiben a gyermekek gondozása nem oldható meg elsődlegesen a családon belül, az örökbefogadás jelentheti az egyik természetes, de ugyanakkor másodlagos lehetőséget, az intézményekben történő elhelyezés pedig a legvégső megoldás, mivel az Európai Unióban továbbra is problémát okoz a gyermekek jogainak megsértése, a gyermekek elleni erőszak, a prostitúció, az illegális munka, a kényszerházasság, az utcai koldulás céljából vagy egyéb más illegális célból végzett gyermekkereskedelem. Hangsúlyozta, hogy fontos a gyermekek családhoz való jogának védelme és annak biztosítása, hogy ne kényszerüljenek hosszú időre árvaházakba. Ahol csak lehetséges, a gyermek érdekében prioritásként kell kezelni a gyermek származása szerinti országban történő örökbefogadást, alternatív megoldásnak tekintve a családi gondozást (például nevelőcsaládok, bentlakás), vagy a nemzetközi örökbefogadási eljárást a vonatkozó nemzeti

986 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 52/B. § (1) - (3) bek.

987 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 51. § (4a) bek.

988 KATONÁNÉ PEHR, Az örökbefogadás 217-218.

989 FILÓ – KATONÁNÉ PEHR, Gyermeki jogok, Gyermekvédelem 261.

990 GULYÁS, A roma testvéreket Nyugatra viszik 2.

jogszabályokkal és a nemzetközi megállapodásokkal összhangban, azzal, hogy az intézményeknél történő elhelyezés csak átmeneti megoldásként alkalmazható. Az Európai Parlament felszólította az uniós intézményeket és tagállamokat, hogy vállaljanak aktív szerepet a gyermekkereskedelem elleni küzdelemben; ahogy az uniós intézmények is töltsenek be aktívabb szerepet a Hágai Konferenciában, segítve a nemzetközi örökbefogadási eljárások javítását, egyszerűsítését, elkötelezve magukat a harmadik országokból származó gyermekek jogainak megóvására. Az Európai Parlament felszólította a tagállamokat, hogy ismerjék el a pszichológiai, érzelmi, fizikai és szociális/nevelési következményeit annak, amikor egy gyermeket eltávolítanak származási helyéről, fordítsanak különleges figyelmet a sajátos igényű, például orvosi gondozást igénylő vagy fogyatékkal élő gyermekekre. Európai Parlament hangsúlyozta továbbá, hogy az eljárási biztosítékok és az örökbefogadással kapcsolatos dokumentumok (többek között a születési anyakönyvi kivonat) megfelelő ellenőrzése segíti a gyermek védelmét azon jogsértésekkel szemben, amelyek a gyermek korával vagy személyazonosságával kapcsolatos kételyek miatt következnek be; ugyanis egy megbízható anyakönyvi nyilvántartás gátat szabhat a gyermekkereskedelemnek.⁹⁹¹

2. Az Európai Családjogi Bizottságról

A nemzetközi jogban nincs az örökbefogadásnak egységes fogalma. Két típust lehet megkülönböztetni: a nem teljes hatályú örökbefogadást, melynél a gyermeknek eredeti családjához fűződő kapcsolatai fennmaradnak; valamint a teljes hatályú örökbefogadást, amelynél a gyermek az örökbefogadó szülőknél a törvényes gyermek jogállásába lép, jogilag is teljes mértékben elválik vér szerinti szüleitől. A kollíziós jogi problémák abból fakadtak és fakadnak, hogy egyes államok csak a teljes hatályú örökbefogadást ismerik el, más államok viszont — így például Svájc — csak a nem teljes hatályút. Ezenkívül bizonyos államokban a két típus egymás mellett létezik például a belga, francia és olasz jogban. Problémát okoz továbbá, hogy az egyes típusok között csak úszó határok vannak, az egyes alaptípuson belül változó feltételekkel. Egyes országok csak kiskorú örökbefogadását engedték meg, míg máshol nagykorú is örökbefogadható.⁹⁹²

2001. szeptember 1-jén állították fel az Európai Családjogi Bizottságot (Commission on European Family Law, CEFL), mely az Európai Unió összes tagállamából és más európai

991 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0013_HU.html (Letöltés: 2021. július 19. 19:21).

992 JAYME, A gyermek nemzetközi jogállásának legújabb fejleményei 642-643.

országokból a családjog és az összehasonlító jog területén tevékenykedő 26 kiváló szakemberből áll. A CEFL fő célja a családjog európai harmonizációja területén az elméleti és gyakorlat úttörő párosítása, melyet az alábbiak révén érik el:

- Összehasonlító kutatáson alapuló családi jog harmonizációja az európai országokban. Tapasztalatcsere és kutatás.
- „Közös nevező” keresése számos jogi probléma megoldására a különféle európai joghatóságok családjogi törvényei által nyújtott megoldások összehasonlítása alapján.
- A (potenciális) jövőbeli EU-tagországok szerepének felmérése a családjog harmonizációs folyamatában.⁹⁹³

A CEFL által elért legfontosabb eredmény az európai családjogi alapelvek létrehozása volt, amelyek a családjog európai harmonizációját szolgálják. A jelenlegi négy kidolgozott alapelv a következő: a válás és a volt házastársak közötti tartásdíj alapelvei; a szülői felelősség elve; a házastársak tulajdonviszonyaira vonatkozó alapelvek; valamint az európai családjog alapelvei a párok tulajdonjogára, tartási és öröklési jogaira de facto uniókban.⁹⁹⁴ A CEFL két csoportból áll: a szervező bizottságból, valamint a szakértői csoportból. A szervező bizottság általános feladata a szakértői csoport kialakítása (munkaterületenként), valamint a szakértői csoport és a Bizottság munkájának előkészítése és összehangolása. A CEFL munkamódszerét és kezdeti eredményeit széles körben bemutatták nemzetközi konferenciák keretében.⁹⁹⁵

Sajnos az örökbefogadást érintő területen még nem kerültek kidolgozásra alapelvek, azonban országjelentések készültek 2015-ben. Magyarországon dr. Szeibert Orsolya válaszolt az alábbi kérdésekre: Örökbe fogadhatnak-e de facto élettársak egyedül, közösen, illetve az egyik partner örökbe fogadhatja-e a másik gyermekét? Szeibert Orsolya elmondta, hogy Magyarországon a házastársak a 2000-es évek eleje óta privilegizált helyzetben vannak az egyedülállóakkal szemben. Ha valaki egyedül fogad örökbe, de házastársi kapcsolatban él, akkor a házastársat meghallgatják az örökbefogadást megelőző eljárás során, hiszen közös háztartásban fognak élni az örökbefogadott gyermekkel. Csak házastársak fogadhatnak közösen örökbe gyermeket. Az élettársak számára nem engedélyezett partnerük gyermekének örökbefogadása.⁹⁹⁶

993 <http://ceflonline.net/history/> (Letöltés: 2021. július 20. 18:32).

994 <http://ceflonline.net/principles/> (Letöltés: 2020. július 10. 18:12).

995 <http://ceflonline.net/history/> (Letöltés: 2021. július 20. 18:32).

996 National report: Hungary Dr. Orsolya SZEIBERT, February 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:50).

A többi állam országjelentését a következő fejezetben, az adott ország örökbefogadásra vonatkozó szabályozásánál részleztem. Megjegyezni kívánom, hogy Szlovákiában nincs hivatalos statisztikai adat a fenti kérdésekre,⁹⁹⁷ ahogy az országjelentések alapján Portugáliában,⁹⁹⁸ Hollandiában,⁹⁹⁹ Lengyelországban,¹⁰⁰⁰ Görögországban és Oroszországban¹⁰⁰¹ sem.¹⁰⁰²

3. Az örökbefogadás egyes európai megoldásairól

Ebben a fejezetben az egyes európai örökbefogadási szabályozásokat ismertetem az országjelentések szemszögéből, valamint adott ország esetében rendelkezésre álló szakirodalom, statisztikai adatok alapján. Az országjelentésekből kiderült, hogy számos ország nem gyűjt, nem tart nyilván örökbefogadásra vonatkozó adatokat. Ezért előfordul, hogy némely ország esetében a naprakész információkat ismertetem, míg más államoknál a az évekkel ezelőtt rendelkezésre álló adatokat.

Ausztriában egyedülálló személy és házastárs is fogadhat örökbe gyermeket. Élettársak esetén az egyik partner örökbe fogadhatja partnere gyermekét, azonban a közös örökbefogadás nem megengedett.¹⁰⁰³ A házaspárok főszabályként csak közösen fogadhatnak örökbe gyermeket, de léteznek kivételek Osztrák Polgári Törvénykönyv (ABGB) rendelkezéseinek értelmében. (ABGB 191.§) Az örökbefogadás szerződés által jön létre, melyet az örökbefogadó az örökbefogadottal köt az egyik szerződő fél kérelmének bírói engedélyével. (ABGB 192. §) A leendő örökbefogadó szülőknek minimum 25 évesnek kell lenniük, (ABGB 193. §) és legalább 16 évvel idősebbnek, mint az örökbefogadott. A 16 év korkülönbséget az osztrák alkotmánybíróság 2014 decemberében alkotmányellenesnek nyilvánította, ezért ez a

997 National report: Slovakia, Dr. Róbert Dobrovodsky January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovakia-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:59).

998 National report: Portugal, Prof. Guilherme de Oliveira Rosa Martins Paula Vítor January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:02).

999 National report: The Netherlands Prof. Wendy Schrama March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/The-Netherlands-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:47).

1000 National report: Poland, Dr. Błażej Bugajski Dr. Anna Wysocka-Bar Under the supervision of Prof. Dr. Andrzej Mączyński July 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Poland-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:01).

1001 National report: Russia, Prof. Masha Antokolskaia January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:59).

1002 National report: Greece, Prof. Achilles G. Koutsouradis Dr. Anna-Maria Konsta January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Greece-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:56).

1003 National report: Austria Prof. Dr. Marianne Roth Dr. Claudia Reith March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:44).

rendelet 2015. december 31-ig maradt hatályban.¹⁰⁰⁴ Az örökbefogadáshoz elengedhetetlen a kiskorú örökbefogadandó gyermek szülőjének, a leendő örökbefogadó házastársának vagy bejegyzett élettársának, az örökbefogadandó gyermek házastársának vagy bejegyzett élettársának, a nem cselekvőképes nagykorú örökbefogadandó gyermeknek, továbbá a kiskorú örökbefogadandó gyermek törvényes képviselőjének hozzájárulása. (ABGB 195. §) Az örökbefogadás által az örökbefogadó és rokonai valamint az örökbefogadott és rokonai között származáson alapuló, jogi kapcsolat jön létre. (ABGB 197. §)

Ha az örökbefogadók, mint házastársak fogadtak örökbe gyermeket, akkor a biológiai szülő és rokonai, valamint az örökbefogadott gyermek közötti családjogi jogviszonyok megszűnnek. Ha egy házastárs, egy bejegyzett élettárs vagy egy élettárs fogadja örökbe az ő házastársának, bejegyzett élettársának vagy élettársának gyermekét, akkor a családjogi jogviszonyok csupán csak a másik szülő és rokonai irányában szűnnek meg. (ABGB 197. §) A vér szerinti szülő családjog alapján fennálló kötelezettségei és az ő rokonai gyermektartási kötelezettsége, a biológiai szülő és rokonai, valamint az örökbefogadott között az öröklési jogon alapuló jogai fennmaradnak. (ABGB 198. §) Az örökbefogadott gyermek vagyonának öröklési sorrendje úgy alakul, hogy egyrészt az örökbefogadó és rokonai másrészt a biológiai szülő és rokonai is jogosultak örökölni. (ABGB. 199. §) A bíróság felbontja az örökbefogadást az örökbefogadott kérelmére, ha annak fenntartása gyermek jólétét komolyan veszélyeztetné. Akkor is felbontja, ha az örökbefogadás felbontása az örökbefogadó vagy a vér szerinti szülő és az örökbefogadó házasságának megszűnése vagy megsemmisítése után, vagy a biológiai szülő és az örökbefogadó bejegyzett élettársi kapcsolatának megszűnése vagy megsemmisítése után vagy az örökbefogadó apa/anya halála után következett be. Felbontja továbbá akkor is, ha az örökbefogadó szülő(k) és az örökbefogadott gyermek a felbontást kéri. (ABGB 200. §) Az örökbefogadást felbontó döntés véglegessé válásával az örökbefogadó és rokonai valamint az örökbefogadott és rokonai között fennálló jogviszonyok megszűnnek. Ettől az időponttól a biológiai szülő és rokonai, valamint gyermek és rokonai közötti családjogi jogviszony feléled. (ABGB. 202. §)

Az Egyesült Királyságban szignifikáns változás következett be a törvényhozásban az elmúlt 15 év során, főként az Örökbefogadásról és a gyermekről szóló 2002. évi törvény (Adoption

1004 National report: Austria Prof. Dr. Marianne Roth Dr. Claudia Reith March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:44).

and Children Act 2002) hatályba lépésével. A törvény kimondja, hogy a házasságban nem élő párok - beleértve az azonos nemű örökbefogadásra vágyó személyeket is – együttesen jelentkezhetnek örökbefogadásra. A statisztikai adatok szerint a homoszexuális és a leszbikus jelöltek száma folyamatosan emelkedik a hatálybalépés óta.¹⁰⁰⁵ Az örökbefogadásról és a gyermekekről szóló 2002. évi törvény alapján az élethosszig tartó gyermeki jólét egyik eleme a vér szerinti szülőkkel való kapcsolat. Az Egyesült Királyságban készült tanulmány szerint ez a kapcsolat sokszor ártalmas az adott gyermekre nézve és nem szolgálja érdekét. A legtöbb gyermek szeretne direkt vagy indirekt módon kapcsolatot tartani, azonban a kapcsolattartási forma általában az abban résztvevő családtagtól függ (a kapcsolat kialakításában, minőségében a szociális munkások is segítséget nyújtanak).¹⁰⁰⁶

Ugyanezen Egyesült Királyságban készített tanulmány szerint a gyermekek többsége többet szeretné látni testvérét, továbbá kifejezték elválasztásról szóló aggodalmukat is. Néhány gyermek megfogalmazta azon véleményét, hogy miután megtudták örökbefogadásuk indokát, sokkal könnyebben békéltek meg és fogadták el veszteségeiket. Az örökbefogadó szülők és a nevelőszülők előadták, hogy tisztában voltak az örökbefogadott gyermekek érzelmi fejlődésének szükségességével. Néhány örökbefogadó arról számolt be, hogy a gyermek érzelmi állapotában keveredett a bűnösség gondolata az aggodalommal és a szomorúsággal annak következményeként, hogy testvérét hátra hagyta. Néhány gyermek megsértve érezte magát azzal, hogy elválasztották vér szerinti szüleitől, különösen, ha pozitív emlékek kötötték őket hozzájuk.¹⁰⁰⁷ Angliában az 1980-as évektől van lehetőség a félig nyílt örökbefogadásra, felismerve, hogy nem feltétlenül szükséges a vér szerinti szülőkkel való kapcsolat megszakítása annak érdekében, hogy a gyermek „tisztá lappal” indulhasson, e helyett fontosnak tartják a vér szerinti családdal való kapcsolattartást az identitásérzés és az érzelmi jóllét érdekében. Az örökbefogadó és a vér szerinti család közötti kapcsolatot a szociális munkás irányítja, a vér szerinti anyát bevonják a gyermek örökbefogadójának kiválasztásába. Ez a kapcsolat az örökbefogadás véglegesítését megelőző egyszeri találkozástól, a fotók és levelek korlátozott mennyiségben történő küldéséig terjedhet a közvetítőn keresztül.¹⁰⁰⁸ E törvény kimondja, hogyha egy gyermek segítségre szorul és

1005 Families beyond boundaries: conceptualising kinship in gay and lesbian adoption 155-162.

1006 SEN – BROADHURST, Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks 298 – 309.

1007 What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? 22-33.

1008 WELLS, Veled, nélkülöd 143-144. Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában kimondta, hogy sem az Alkotmány 67. §-ából, sem az 54. § (1) bekezdéséből nem vezethető le az anya önrendelkezési jogának olyan értelmű kiterjesztése, hogy megválassza gyermekének azt a családot, amelyben optimálisnak, legcélszerűbbnek tartja a kiskorú nevelését. Az örökbefogadás jogintézményének lényegéből - annak egyik válfajából - sem

védelmet igényel, akkor egyéni elbírálás eredménye kell, hogy legyen, hogy mi az érdeke, helyes-e elválasztani őt vér szerinti családjától, vagy a kapcsolatuk fennállását kell-e segíteni továbbra is. Különösen azokra a gyermekekre vonatkozik, akiket bántalmazás, elhanyagolás miatt bírósági döntéssel emelnek ki családjukból.¹⁰⁰⁹ 2012-ben Angliában a leggyakrabban igényelt szolgáltatás a mentális egészségügyi ellátás volt serdülő gyermekek részére, valamint a tanácsadás.¹⁰¹⁰ Országos koordinátorok kezdeményezésével épült ki a NORCAP (National Organisation for the Counselling of Adoptees and Parents), mely az örökbefogadottakat és szüleiket támogató országos szervezet az Egyesült Királyságban. A szervezet tagjai örökbefogadottakkal beszélgetnek, hogy a tapasztalataikat megosztva megértsék és elfogadják a vér szerinti szülők nézőpontját és vizont.¹⁰¹¹ A 2010. október 1-jével hatályba lépett Egyenlőségről szóló törvény (Equality Act)¹⁰¹² rendelkezései lefektetik az egyenlő jogalkotást, a nemi identitáson alapuló diszkrimináció tilalmát. A család fogalmának változása ellenére a nem heteroszexuális kapcsolatokhoz folyamatosan szégyenbélyeg és marginalizáció (kirekesztés) társul.¹⁰¹³ Angliában és Walesben a bírósági statisztika csupán arra terjed ki, hogy az örökbefogadók heteroszexuálisak-e, azonos neműek-e vagy egyedülállóak-e. Az örökbefogadott gyermekek nyilvántartása nem tartalmazza az örökbefogadó szülők családi állapotát. Következésképpen nem lehet mérni az 2005. december 30-án hatályba lépett 2002. évi örökbefogadási és gyermeki törvény végrehajtásának hatását, amely először engedélyezte a civil partnerek, az azonos nemű párok és a nem házas, de tartós kapcsolatban élő párok örökbefogadását.¹⁰¹⁴

Franciaországban a jogrendszer két örökbefogadási rendszert szabályoz: a plenáris és az egyszerű örökbefogadást. A plenáris örökbefogadás eltörli a gyermek és biológiai szülei közötti kapcsolatot. Az egyszerű örökbefogadási rendszer az életkortól függetlenül lehetséges, az esetek 86 %-ában 18 évnél idősebb személyeket érint, míg a plenáris örökbefogadás csak akkor lehetséges, ha a gyermek 15 évesnél fiatalabb. Az örökbefogadó lehet regisztrált partner és élettárs is. A leendő örökbefogadónak 28 évesnél idősebbnek kell

következik, hogy a biológiai szülők (vagy azok egyike) önállóan „gondoskodhatnának” a megszületett gyermek új, szociológiai családjáról. Adott esetben ez a megoldás sérthetné a gyermek önazonosságához való jogának érvényesülését is. Az ilyen egyoldalú rendelkezési jog különbséget hozna létre továbbá a biológiai szülők között is.

1009 WELLS, Veled, nélkülöd 146.; RYBURN, Open Adoption: Research, Theory and Practice.

1010 Normalizing post adoption support for all 137-145.

1011 WELLS, Veled, nélkülöd 121.

1012 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents> (Letöltés:2021. július 27. 9:43).

1013 BRACKEN, Same-Sex Parenting 4.

1014 National report: ENGLAND & WALES Prof. Anna Barlow Prof. Nigel Lowe January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/England-Wales-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:04).

lennie az örökbefogadottnál. A francia jog szerint közös örökbefogadás csak házasságban lehetséges. A kiskorú gyermek szülőjének házastársa általi plenáris örökbefogadása azonos joghatással bír, mint a házaspár közös örökbefogadása. Az egyszerű örökbefogadási rendszernél a szülői felelősség az örökbefogadó szülőre is kiterjed, de a szülői felügyelet közös gyakorlása során fennállnak bizonyos feltételek. A szülőknek közös nyilatkozatot kell benyújtaniuk a szülői felelősség közös gyakorlására vonatkozóan. A regisztrált partner vagy élettárs általi örökbefogadást a Cour de Cassation úgy ítélte meg, hogy az ellentétes a gyermek mindenek felett álló érdekével, amikor a vér szerinti szülő az örökbefogadás után folytatni kívánja gyermeke nevelését. Ha az örökbefogadó és a biológiai szülő nem házas, akkor a vér szerinti szülő szülői felügyeleti joga megszűnik, mely kizárólag az örökbefogadót illeti meg. Ennek következményeként a biológiai szülő automatikusan elveszíti annak lehetőséget, hogy döntést hozzon gyermeke életével kapcsolatos kérdésekben, melyet úgy ítéltek meg, hogy ellentmond a gyermek legjobb érdekének és a szülői felügyelet közös gyakorlatának. Bár az eset azonos nemű párokra vonatkozott - akiknek nem engedélyezték a házasságát abban az időben - a leendő örökbefogadó és a biológiai szülő szexuális irányultsága nem volt meghatározó tényező a Cour de cassation érvelésében.¹⁰¹⁵ A francia Polgári Törvénykönyv 341. §-a értelmében a nőknek joga van az anonim szülésre, és a gyermeket a kórházban hagyni anélkül, hogy az adataikat megadnák.¹⁰¹⁶

Horvátországban a 2015. szeptember 22-én hatályba lépett családi törvény (Obiteljski zakon) 185. cikke előírja, hogy gyermek közös örökbe fogadására házastársak, élettársak egyaránt jogosultak; csak egy házastárs vagy egy élettárs, ha a másik partner a gyermek szülője vagy örökbefogadója; csak egy házastárs a másik házastárs vagy egyedülálló személy hozzájárulásával. Ugyanezen törvény előírja az élettárs általi örökbefogadása esetén a másik élettárs hozzájárulását.¹⁰¹⁷ A homoszexuális kapcsolatban élőknek (mind a regisztrált, mind a de facto kapcsolatokban) nincs örökbefogadáshoz való joga.¹⁰¹⁸

Írországban 1952-ben szabályozták először az örökbefogadás intézményét (Adoption Act, 1952), melynek okai többek között: a vallásos identitás fenntartásában; az örökbefogadás elkerülésében; a vidéki társadalom földtulajdon és az öröklés tekintetében megjelenő

1015 National report: France Prof. Frédérique Ferrand Laurence Francoz-Terminal January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:58).

1016 HERCZOG, Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai 9-10.

1017 Obiteljski zakon, https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=101656&p_lang=en (Letöltés: 2021. július 27. 9:28).

1018 National report: Croatia, Prof. Branka Rešetar Nataša Lucić January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Croatia-IR1.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:57).

aggodalomban; a gyermekekről való gondozás intézményes formáinak dominanciájára való befolyásban volt kereshető.¹⁰¹⁹ Írországból az örökbefogadás jogi és társadalmi szempontból is zárt rendszert alkot, így az örökbefogadó családoknak nem kell aggódniuk a vér szerinti család esetleges zaklatásától. A jelenleg hatályos ír örökbefogadási törvény¹⁰²⁰ a fent említett zárt elfogadási modellen alapul, mely azt jelenti, hogy a gyermekre úgy tekintenek, mintha az örökbefogadó szülők saját gyermekeként született volna.¹⁰²¹ Írországból nyílt örökbefogadás jogilag nem létezik, mégis egy formája él a gyakorlatban, mely a zárt örökbefogadási modell problémáinak megoldására jött létre azzal, hogy a gyermek születési családjának tagjai bizonyos szintű kapcsolatot tartanak fenn az örökbefogadott gyermekkel és örökbefogadó családjával a végleges örökbefogadási döntés meghozatala után. Az örökbefogadási ügynökségek nagyon fontos szerepet töltenek be mind a vér szerinti családok, mind az örökbefogadó családok közötti nyílt örökbefogadási megállapodások tárgyalásában.¹⁰²² Írországból az örökbefogadások elenyésző része külföldi örökbefogadás, a becslések szerint 2018-ig több mint 40 000 embert érintett a belföldi örökbefogadás. 2012 óta a tartós nevelési gondozásból örökbefogadásra elhelyezett gyermekek száma 63 volt. 2015-ben csak 13 gyermek került örökbefogadó szülőkhöz. 2016-ban a bentlakásos gondozásban résztvevő gyermekek száma 325 volt, ebben az évben „csak” 18 gyermeket fogadtak örökbe nevelő szülőktől.¹⁰²³

Németországban 2013-ban 3793 örökbefogadás történt. Mostohagyermek örökbefogadása nagyon gyakori, az összes örökbefogadás majdnem kétharmadát teszik ki (jogi értelemben az élettársi örökbefogadás nem azonos a mostohagyermeki örökbefogadással). Csak házaspár fogadhat örökbe együttesen gyermeket. Amennyiben az egyik partner fogadja örökbe a másik partner gyermekét, akkor biológiai szülő és a gyermek közötti kapcsolat megszűnik. Ilyen örökbefogadás ritkán fordul elő.¹⁰²⁴

1019 www.Tusla.ie (Letöltés: 2021. július 20. 19:18).

1020 The Adoption Act 2010, melyet 2017-ben Adoption (Amendment) Act 2017 módosított utoljára. E törvény 2020. évi módosításait hatályon kívül helyezték. Lásd <https://www.legislation.act.gov.au/a/2020-39/> (Letöltés: 2021. július 14. 20:31).

1021 Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? 229–244.

1022 Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? 229–244.

1023 www.Tusla.ie (Letöltés: 2021. július 20. 19:18).

1024 National report: Germany Prof. Nina Dethloff Prof. Dieter Martiny Mirjam Zschoche April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:55).

Norvégiában az 1986. évi örökbefogadási törvény értelmében élettárs egyedül kizárólag 2014. október 1-jéig fogadhatott örökbe. 2014. október 1-jétől az élettárs örökbe fogadhatja párjának gyermekét, ahogy a mostoha gyermek örökbefogadása is engedélyezett.¹⁰²⁵

Olaszországban az örökbefogadás csak házaspárok számára lehetséges az 1983. május 4-i törvény értelmében, mely egyértelműen kizárja az azonos nemű párokat és az élettársakat. Egyedülálló személyek akkor fogadhatnak örökbe, ha megfelelnek bizonyos feltételeknek: ha a gyermek - akinek feltétlenül árvának kell lennie – a hatodik fokon belül az örökbefogadó rokona; amikor az örökbefogadót és az örökbefogadottat tartós kötelék köti össze a szülő halála előtt; amikor a gyermek árva és fogyatékossgal él; amikor lehetséges a gyermek örökbefogadás előtti nevelésben való elhelyezése. Az ilyen örökbefogadásnak – ún. „örökbefogadás különös esetekben” – Olaszországban számos sajátossága van: nem szakítja meg az örökbefogadott és a biológiai szülő kapcsolatát; hatásai nem terjednek ki az örökbefogadó családjára; a gyermek mind az eredeti, mind az új család vonatkozásában öröklésre jogosult. A mostohacsaládok – ahol az új pár házas – választhatják főként ezt az utat, mivel a gyermeket – még akkor is, ha örökbe fogadták – örökbe fogadhatja a szülő házastársa. A biológiai szülő hozzájárulása azonban nélkülözhetetlen.¹⁰²⁶ 2010-ben az olasz Semmitőszék (Corte di Cassazione) elutasította egy olyan család örökbefogadási kérelmét, amely csak „európai” származású gyermeket keresett, és úgy ítélte meg, hogy ilyen származási megkötést kérő családokat úgy kell tekinteni, mint akik egyáltalán nem alkalmasak az örökbefogadásra.¹⁰²⁷

Románia nemzetközi sajtóban nagy vihart kavart örökbefogadási múltjára tekintettel részletesen ismertetem ezen előzményeket 1993-tól 2014-ig. Romániában az 1993-ban elfogadott 47. törvény szerint, ha a szülők fél éven át nem keresték fel a gyermeket az intézetben, a gyámhatóság automatikusan örökbefogadhatónak nyilváníthatta őket. Erről hivatalos levélben értesítették a szülőket az utolsó ismert lakcímen. Ha a szülők adott határidőn belül nem tiltakoztak az eljárás ellen, elindulhatott a procedura.¹⁰²⁸ Románia az 1989-es rendszerváltással százezer árva gyermeket „örökölt” Nicolae Ceausescu kommunista

1025 National report: Norway Prof. dr. Tone Sverdrup April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:50).

1026 National report: ITALY, Prof. Maria Donata Panforti December 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Italy-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:49).

1027 BOCK, “Italy high court rules adoptive couples cannot request children based on race, ethnicity,” Jurist, June 3, 2010, <https://www.jurist.org/news/2010/06/italy-high-court-rules-adoptive-couples-cannot-request-children-based-on-race-ethnicity/>, (Letöltés: 2021. július 20. 17:15).

1028 LUKÁCS, George Anderson hosszú útja, Magyar Nemzet, 2016. október 29. 23.

diktátortól, aki a népszaporulat ösztönzése érdekében betiltotta az abortuszt és a fogamzásgátlás valamennyi formáját.¹⁰²⁹ A gyermekkereskedelem megakadályozása érdekében már 1997-ben elfogadott kormányrendeletet értelmében egy évtől öt évig terjedő fogházzal büntették, ha valaki a gyermek örökbefogadása céljából saját maga vagy más számára pénzt vagy más anyagi hasznot követelt vagy fogadott el.¹⁰³⁰ A román parlament 1994-ben ratifikálta a Hágai Egyezményt.¹⁰³¹ A hivatalos adatok szerint 1994 és 1999 között 10 585 gyermek nemzetközi örökbefogadását engedélyezték a román hatóságok.¹⁰³² 2000-ben 455 nemzetközi örökbefogadás történt.¹⁰³³

Bukarest – az Európai Unió igen határozott nyomására – 2001-ben hagyott fel a nemzetközi örökbefogadás engedélyezésével.¹⁰³⁴ Ez azonban csak a jéghegy csúcsa volt, ugyanis főként a kilencvenes évek legelején néhány száz márkáért lehetett gyermeket venni az országban, a sajtó szerint. Főként a rendszerváltást követő első pár esztendőben volt egyszerű az eljárás, ugyanis az anyakönyvbe az került be, hogy a gyermek elveszett a forradalmi zűrzavarban.¹⁰³⁵ A 2001 októberében megjelent 161. sürgősségi kormányrendelet megtiltotta a külföldi örökbefogadásokat,¹⁰³⁶ miután a nemzetközi sajtó - Oroszország és Kína után - a világ harmadik legnagyobb gyermekexportőrének nevezte Romániát.¹⁰³⁷ A kormányrendelet értelmében csak a folyamatban levő ügyeket véglegesíthették a hatóságok. A román kormányt az Európa Parlament háromszor-négyszer is felszólította, hogy vessen véget az ellenőrizhetetlen folyamatnak, míg végül 2001-ben sürgősségi rendelettel (2001/121.) szabályozták a kérdést: minden egyes folyamatban levő kérvényt – ideiglenesen – felfüggesztettek. 2001-ben a Legfelsőbb Bíróság törvénytelennek nyilvánította a kormány egyéves nemzetközi örökbefogadási tilalmát,¹⁰³⁸ így az ország vezetése szabad utat adott a folyamatban lévő nemzetközi örökbefogadásoknak.¹⁰³⁹ 2002. június 6-án (2002/347.) olyan sürgősségi rendeletet fogadott el a parlament, melynek egyetlen szépséghibája volt: különleges esetekben engedélyezte a nemzetközi örökbefogadásokat. A jellegzetes romániai kiskapu értelmében a kérvényező család tagjainak román állampolgársággal kellett

1029 ROSTÁS, Mostoha sorsú romániai árvák, Magyar Nemzet Kitekintő, 2004. október 14. 10.

1030 DRÁVUCZ, Az örökbefogadás útja. A Jövő Mérnöke, 1997-10-09/13. sz.

1031 INCZE, Nem lesz többé gyermeklopás? Háromszék, 1994. november 9. 2.

1032 LUKÁCS, Családegyesítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

1033 AZI, Távirati Stílusban, Romániai Magyar Szó, 2001.június 19. 3.

1034 LUKÁCS, Családegyesítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

1035 LUKÁCS, Családegyesítés fordítóprogrammal, Magyar Nemzet Magazin, 2016. szeptember 3. 20.

1036 MÓZES, Háromszék, Hírsaláta, 2001. június 23. 2.

1037 Afrikai utánpótlás, Székely Hírmondó, 2012. június 1. 16.

1038 Háromszék, Hírsaláta, 2001. november 23. 2.

1039 Romániai Magyar Szó, Távirati stílusban, 2001. december 8-9. 3.

rendelkezniük akkor is, ha külföldön éltek.¹⁰⁴⁰ Theodora Bertzi államtitkár, a Román Örökbeadási Hatóság (Oficiul Român pentru Adopții, ORA) vezetője szerint 2001-2003-ig 1115 román állampolgárságú gyermek külföldi örökbefogadását engedélyezte a kormány.¹⁰⁴¹ 2003-ban Románia szerte mintegy ötezer nemzetközi örökbefogadási kérelmet tartottak nyilván.¹⁰⁴² A román kormány azt állította, hogy két tűz közé szorították: egyrészt az Európai Unió azt követelte, hogy az ellenőrizhetetlenség miatt végleg állítsák le a nemzetközi örökbefogadásokat, másrészt Olaszország, Spanyolország, Franciaország, az USA, Svájc, Kanada, Görögország és Izrael kevésbé szigorú feltételeket szeretett volna kiharcolni (így próbálva ellensúlyozni a náluk egyre rosszabb születési mutatókat).¹⁰⁴³ Mindezek alapján veszélybe került Románia uniós csatlakozása is.¹⁰⁴⁴ A 2003-ban elfogadott örökbefogadásról szóló törvény szabályozta az örökbefogadások rendszerét, s megtiltotta a kétévesnél fiatalabb gyermekek nemzetközi örökbeadását. Az idősebbek örökbefogadását is leginkább akkor engedélyezték, ha a gyermek romániai örökbeadása lehetetlennek bizonyult.¹⁰⁴⁵

A 2004-ben megjelent első számú kormányrendelet uniós nyomásra ismét teljes mértékben leállította a külföldi örökbeadásokat. 2004. augusztus 18. napján megjelent Románia Hivatalos Közlönyében, hogy „a gyermeknek joga van védelemben részesülni bármely kizsákmányolás ellen.”¹⁰⁴⁶ A 2004-től kezdődő moratórium alatt Románia 1115 árva gyermeket adott örökbe külföldre a kormány főtitkárságának bevallása szerint, azonban tagadták, hogy bármilyen egyezményt, törvényt megszegtek volna. 2004-ben, Ardian Năstase miniszterelnök elismerte, kormány- és államfők jártak közben az örökbefogadások során.¹⁰⁴⁷ Szigorúbb szabályokat fektett le az 1993-ban elfogadott 47. törvény, mely szerint az örökbefogadás jóváhagyásához szükség volt a szülő(k) hitelesített formában történt beleegyezésére, a gyermek lakhelye szerinti gyermekvédelmi bizottság, valamint az örökbefogadó beleegyezésére. Az örökbefogadást kimondó végérvényes bírói határozat alapján a Román Örökbefogadási Hatóságnak bizonyítványt kellett kibocsátania, igazolni

1040 SZABÓ, Gyermekexport, A Hét, 11/6., 2004. február 12. 3.; Ismeretlen szerző, Románia gyorsít az ütemen, Magyar Szó, 2004. február 27. 3.

1041 AGYAGÁSI – TIBORI SZABÓ, Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket, Népszabadság, 2005. december 9., 2.

1042 Hírsláta, Háromszék, 2003. április 29. 2.

1043 SZABÓ, Gyermekexport, A Hét, 11/6., 2004. február 12. 3.

1044 Háromszék, független napilap, Hírsláta rovat, 2004. január 29. 2.

1045 AGYAGÁSI – TIBORI – SZABÓ, Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket, Népszabadság, 2005. december 9. 2.

1046 A Román Parlamentnek A gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló törvény 5. cikkely, 99. szakasz.

1047 Adevărul, Háromszék, Hírsláta, 2004. február 3. 2.

ebben, hogy az eljárás megfelelt a Hágai Egyezmény szabályainak.¹⁰⁴⁸ 2004-ben Emma Nicholson of Winterbourne bárónő keményen bírálta Romániát, mivel „megszegte a nemzetközi örökbefogadások moratóriumát és az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezményét.”¹⁰⁴⁹

A 2004-ben elfogadott nemzetközi örökbefogadásokat szabályozó törvény végül jóformán lehetetlenné tette a külföldi adoptációt. Romániai gyermeket csak akkor fogadhatott örökbe külföldi család, ha annak legalább egyik tagja nagyszülői viszonyban állt a kiskorúval, ráadásul külföldi örökbefogadásról csak akkor lehet szó, ha belföldön nem találtak olyan családot, amely adoptálná a gyermeket. Így voltaképpen csak a külföldön dolgozó román vendégmunkásoknak, illetve a külföldi rokonságnak tette lehetővé a szabályozás, hogy egy elhagyott gyermeket kivigyenek az országból.¹⁰⁵⁰ 2006-ban még mindig nem sikerült visszaszorítani a romániai gyermekkereskedelmet: 2006 szeptemberében a brit ITV News riportban tárta fel, hogy 7300 euróért egy romániai faluban élő, szegény anya három kiskorú gyermeke mellett néhány napos csecsemőjét is árulta az újságíróknak.¹⁰⁵¹ Az Európai Bizottság határozottan ellenezte a nemzetközi örökbefogadásokat, míg az Európai Parlament arra szólította fel Romániát, hogy megfelelő esetben engedélyezze azokat.¹⁰⁵² 2012 áprilisában olyan új örökbefogadási törvény lépett életbe, amely meggyorsította az eljárást, így automatikusan örökbe adhatóvá vált minden olyan gyermek, aki iránt sem a biológiai szülők, sem a rokonok nem érdeklődtek egy éven át.¹⁰⁵³ 2014-ben amerikai nyomásra a kormány feloldotta a nemzetközi örökbefogadások tilalmát.¹⁰⁵⁴ Csak az örökbe adhatónak minősített gyermek vér szerinti rokonai vagy olyan családok lehettek örökbefogadók, akik közül legalább az egyik fél román állampolgár volt. Ha egy külföldi család Romániából szeretett volna örökbe fogadni gyermeket, előbb alkalmassági tanúsítványt kellett szereznie, amely a lakhatási körülményekre is kiterjedt. Emiatt a fent említett esetekben az eljárás – a kérelem benyújtásától – körülbelül egy évet vett igénybe.¹⁰⁵⁵

1048 DRÁVUCZ, Az örökbefogadás útja, A Jövő Mérnöke, 1997-10-09/13. sz. 8.

1049 Mediafax-D., Európai Parlament, Keresztútban Románia, Háromszék, 2004. január 23. 2.

1050 Afrikai utánpótlás, Székely Hírmondó, 2012. június 1., 16.

1051 ROSTÁS, Kutatnak a craiovai csecsemőtolvaj után, Magyar Nemzet, 2006. október 4. 17.

1052 EP- sajtószolgálat, Háromszék, Hírsaláta, 2006. július 11. 2.

1053 SZŐCS, Naponta eltaszítanak négy gyermeket, Népszabadság, 2014. március 31. 14.

1054 Záróra, Távirati stílusban, 2003. április 16. 8.

1055 SZŐCS, Naponta eltaszítanak négy gyermeket, Népszabadság, 2014. március 31. 14.

Romániában a jelenleg hatályos örökbefogadási törvény¹⁰⁵⁶ értelmében az örökbefogadási folyamat megkezdésének alaki követelményei után a leendő szülők pszichológiai felkészítése következik, melynek során tanfolyamon is részt vesznek. Az örökbefogadni kívánó szülők otthonában környezettanulmány készül. A bíróság a gyermek örökbefogadását akkor hagyja jóvá, amennyiben a 90 napi gondozási idő eredményesen telt el, mely az örökbefogadó szülő otthonában zajlik. Mindeközben nyomon követik a gyermek és a leendő szülők kapcsolatának fejlődését, melyről - 90 nap elteltével - jelentés készül. Ezek után a bíróság dönt arról, hogy az örökbefogadás véglegessé válik-e. Az örökbefogadás által leszármazáson alapuló kapcsolat létesül az örökbefogadott és leszármazottai, valamint az örökbefogadó és hozzátartozói között. Az örökbefogadó ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik az örökbefogadott gyermekkel szemben, mint a biológiai szülő. Ugyanígy, az örökbefogadott gyermek is ugyanolyan jogokat élvez, ugyanazon kötelezettségek terhelik az örökbefogadó szülőkkel szemben, mint a vér szerinti gyermekeket. Az örökbefogadást követően a gyermek megkapja az örökbefogadó családi nevét. Ha nem sikerül megállapodni, akkor a gyámhatóság dönt a kérdésben.¹⁰⁵⁷

A spanyol és a katalán polgári törvénykönyv lehetővé teszi egyedülálló örökbefogadását. Informális élettársi kapcsolatban élő párok közösen fogadhatnak örökbe 1987 óta. A spanyol és a katalán polgári törvénykönyv szerint az egyik partner örökbe fogadhatja párja gyermekét.¹⁰⁵⁸

Svédországban a jelenlegi törvény szerint csak házasságban vagy bejegyzett élettársi kapcsolatban élők fogadhatnak közösen örökbe gyermeket és csak ilyen kapcsolatban élő személyek fogadhatják örökbe partnerük gyermekét.¹⁰⁵⁹ A svédek természetes családalapítási formaként tekintenek az örökbefogadásra. A svéd bíróság örökbefogadási ügyekben a döntés meghozatala előtt meghallgatja a felügyeleti joggal nem rendelkező szülőt is.¹⁰⁶⁰ Svédországban az adoptálás a hatóságok és a civilszervezetek együttműködésén alapszik. Az e területen tevékenykedő egyesületek, alapítványok szakmai működési engedélyét az állam

1056 273/2004. évi törvény, mely 2008. november 19-től kezdődően többször módosult. Lásd <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813014547> (Letöltés: 2021. július 27. 15:52).

1057 SZEKELY, The impact of adoption on families. Legal and social implications 53-58.

1058 National report: Spain, Prof. Cristina González Beilfuss Dr. Monica Navarro-Michel May 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Spain-final.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:48).

1059 National report: Sweden, Prof. Maarit Jänträ-Jareborg Prof. Margareta Brattström LisaMarie Eriksson March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 19:05).

1060 http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_swe_en.htm vagy SOMFAI, Kapcsolattartás 191.

adja. A szülők alkalmassága és az adoptáció jogi megerősítése természetesen hatósági jogkör. Azok a civilszervezetek, amelyek örökbefogadással foglalkoznak, sokszor az adoptáló szülők önszervező szervezeteként indultak. Így jött létre az Adoptációs Centrum (Adoptionscentrum), Svédország legrégebben működő, örökbefogadással foglalkozó egyesülete 1968-ban alakult. A centrumunkban hivatásszerűen dolgozók fele maga is adoptáló szülő, így tehát személyes tapasztalataikból is meríthetnek.¹⁰⁶¹

Szlovéniában egy partner örökbe fogadhatja élettársa gyermekét, azonban a közös örökbefogadás nem megengedett. Senkit nem fogadhat örökbe több mint egy személyt, kivéve, ha az örökbefogadó házaspár vagy az egyik élettárs fogadja örökbe a másik élettárs gyermekét. Tekintettel arra, hogy Szlovéniában kevés az örökbefogadásra váró gyermek, az élettárs általi örökbefogadás a leggyakoribb.¹⁰⁶²

4. Az örökbefogadással foglalkozó nemzetközi kutatásokról

Az örökbefogadás terápiás hatása abban rejlik, hogy segíti azon gyermekek fizikai állapotát és mentális egészségét, akiknek életét az örökbefogadás előtt gyakran meghatározták a gyermekgondozási traumák és mellékhatások.¹⁰⁶³ Jesús Palacios a sevillai egyetem professzora és David M. Brodzinsky pszichológus kutatásai kimutatták, hogy az örökbefogadott gyermekek többsége gyógyul az örökbefogadó családok szeretete és gondoskodása által.¹⁰⁶⁴ Sőt, Kyle Gibson antropológus kutató szerint az örökbefogadó szülők többsége jelentős mértékben fektet be személyes, gazdasági és társadalmi erőforrásokba. Hangsúlyozza azonban, hogy a korábbi traumák következményei nem tűnnek el teljesen, egyértelműen további vizsgálatok szükségesek e relációs folyamatokat elősegítő vagy gátló tényezők megértéséhez.¹⁰⁶⁵

Mindezidáig kevés kutatást végeztek a „csak” örökbefogadott gyermekes családok (azaz parents of adoptive children, röviden ACF) valamint vegyes családok, azaz mind

¹⁰⁶¹ http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_swe_en.htm vagy SOMFAI, Kapcsolattartás 191.

¹⁰⁶² National report: Slovenia, Prof. Barbara Novak February 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovenia-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 19:01).

¹⁰⁶³ BRODZINSKY – PINDERHUGHES, Parenting and child development in adoptive families 279-311.

¹⁰⁶⁴ PALACIOS – BRODZINSKY, Adoption research: trends, topics and outcomes 270, 284.

¹⁰⁶⁵ GIBSON, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children 30, 184, 189; HODGES – STEELE – HILLMAN – HENDERSON – KANIUK, Change and continuity in mental representations of attachment after adoption 93-116.

örökbefogadott, mind biológiai gyermekeket nevelők (parents of both adoptive and biological children, röviden ABCF) részvételével. A legtöbb örökbefogadási tanulmány az ACF családokat hasonlította össze a vér szerinti gyermekes családokkal (parents of biological children, röviden BCF), azonban keveset tudunk az ABCF családokról. Egyes tanulmányok - amelyek összehasonlították az ACF, az ABCF és a BCF családokat - rámutattak arra, hogy az ABCF örökbefogadó gyermekei és BCF gyermekei hasonló pozitív alkalmazkodási mintázatot mutatnak. Ezenkívül azt is kimutatták, hogy az ABCF családokban az örökbefogadott gyermekek jobban alkalmazkodnak (például viselkedés, önbizalom és személyes érdekérzet, örökbefogadáshoz való alkalmazkodás), mint az ACF családokban. Más, ABCF családokban nevelkedő gyermekek alkalmazkodási képességének vizsgálatával foglalkozó tanulmány megállapította a testvérek közötti szignifikáns különbségeket.¹⁰⁶⁶ 102 örökbefogadott gyermekek szülője (ACF), 33 örökbefogadott és biológiai gyermek szülője (ABCF) és 102 biológiai szülő (BCF) vett részt a tanulmányban. E kutatásban résztvevő szülők életkora 28-60 év között volt; Portugáliában éltek; legalább két év telt el gyermekük örökbefogadása óta; a tanulmány idején nem vártak újabb gyermeket és nem volt folyamatban örökbefogadási eljárásuk; valamint gyermekeik 6-12 év közöttiek voltak. Az ACF csoportnak általában egy gyermeke volt (76 %), míg a BCF csoportnak általában több mint egy gyermeke volt (80 %). Magasabb arányban voltak a lányok az ACF és a BCF családokban, míg az ABCF családok többsége fiút nevelt.¹⁰⁶⁷

Wung Jung Kim professzor (Medical College of Ohio, USA) és munkatársai összehasonlító tanulmányában néhány jelentős különbségről számolt be a testvérek (átlagéletkor: örökbefogadott gyermekeknél 5 év, a vér szerintiéknél 11 év volt) társadalmi és érzelmi/magatartási alkalmazkodásában. A vér szerinti gyermekek jobb eredményeket szereztek a társadalmi kompetenciában és az internalizálásban.¹⁰⁶⁸ Néhány kutatás kevésbé kedvező eredményeket hozott az ABCF családokban nevelkedő gyermekekkel kapcsolatban.¹⁰⁶⁹ Nancy L. Segal (California State University) tanulmányában az ACF és az ABCF családokban virtuális ikrekkel - azonos életkorú biológiailag nem rokon testvérekkel,

1066 KIM – SHIN – CAREY, Comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study 29, 221, 228.

1067 VIERIA – SANTOS, Adoptive versus Mixed Families 1858-1869.

1068 Internalizáció jelentése: valamely elméletet vagy viselkedési szabályt elsajátít. KIM – SHIN - CAREY, comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study 11, 278, 295.

1069 SEGAL – LI – GRAHAM – MILLER, Do parents favor their adoptive or biological children? 36, 379, 388, 10.1016/j.evolhumbehav.2015.03.001; WESTHUES – COHEN, A comparison of the adjustment of adolescent and young adult inter-country adoptees and their siblings 20, 47, 65.

akiket csecsemőkoruk óta együtt neveltek – készített tanulmányt a szülők felfogásbeli különbségeinek vizsgálata céljából. Segal összehasonlítást készített a kedvező (például rend, lelkiismereti képesség, hatékonyság; intellektuális képesség, logika, kitartás) és kedvezőtlen (például viselkedés, társadalmi szempontból nemkívánatos tulajdonságok) jellemzőkből. Az ABCF szülők az örökbefogadottakat kevésbé kedvezően értékelték a vér szerinti gyermekekhez képest két negatív tulajdonság alapján: a viselkedés externizálása¹⁰⁷⁰ és a társadalmilag nemkívánatos tulajdonságok miatt.

Ugyanakkor nem tettek különbséget közöttük a pozitív jellemzőkben, mint például az intelligencia és a rend. A felmérés szerint, noha az örökbefogadó szülők tisztában voltak örökbefogadó gyermekeik nehézségeivel, egyidejűleg hajlandóak voltak túlbecsülni pozitív eredményeiket annak érdekében, hogy minimalizálják a gyermekek közötti különbségeket és esetlegesen javítsák szülői nevelésben betöltött szerepüket. Emellett Segal azt is észrevette, hogy az ABCF gyermekeket kevésbé kedvezően értékelték, mint az ACF gyermekeket, rámutatva az örökbefogadó gyermekekkel kapcsolatos szülői konfliktus lehetőségére, amikor vér szerinti gyermek is él a családban.¹⁰⁷¹ Az ABCF családokban nevelkedő lányokat kevesebb problémával és jobb iskolai teljesítménnyel jellemezték,¹⁰⁷² a fiúkat pedig inkább externizáló viselkedéssel.¹⁰⁷³ Azonban a lányok viselkedési problémái az idő múlásával egyre inkább növekedtek, - különösen pubertáskor után - amikor megfigyelték, hogy az internalizációs tünetek nagyobb arányban fordulnak elő náluk, mint a fiúknál.¹⁰⁷⁴

Robert Kumsta genetikával foglalkozó pszichológus felmérése szerint azoknál a gyermekeknél, akiket idősebb korban fogadtak örökbe, jelentősen megnőtt a viselkedési problémák és az alkalmazkodási nehézségek kockázata.¹⁰⁷⁵ Végül az ABCF családokkal kapcsolatos kutatások megállapították, hogy problémás gyermekek magatartása által terhelt szülők többet stresszeltek, mely negatív szülői mintákhoz vezethetett (pl. tekintélyelv), mely fokozta a gyermekek internalizálását vagy externizáló viselkedését, még tovább növelve a szülői stresszt. Ezért a szülői stressz leírható egy kör alakú relációs folyamattal, melyet a

1070 Externalizáció jelentése: belső folyamat külsővé válása.

1071 SEGAL – LI – GRAHAM – MILLER, Do parents favor their adoptive or biological children? 36, 379, 388.

1072 BROOKS – BARTH, Adult transracial and inracial adoptees: effects of race, gender, adoptive family structure, and placement history on adjustment outcomes 69, 87, 99.

1073 BOELDT – RHEE – DILALLA – MULLINEAUX – SCHULZ-HEIK CORLEY, The association between positive parenting and externalizing behavior 21, 85, 106.

1074 ROBINSON – MCGUINNESS – AZUERO – PALLANSCH, Problem behaviors of children adopted from the former Soviet Union 28, 14, 22.

1075 McDONALD – PROPP – MURPHY, The postadoption experience: child, parent, and family predictors of family adjustment to adoption 80, 71, 94

gyermek viselkedése is befolyásol.¹⁰⁷⁶ Számos örökbefogadási tanulmány fordított összefüggést talált a szülői stressz és számos változó között, nevezetesen a szülők reális elvárásai, a szülői elégedettség, az ellenőrzés észlelése, az önhatékonyság, a családi kapcsolat minősége és a gyermekek jellemzői között.¹⁰⁷⁷ Isabel Narciso, Vieira-Santos Salomé, Magda S. Roberto, Marta Santos Nunes kutatásai szerint az örökbefogadási irodalomban nincs összehasonlító tanulmány az ACF és az ABCF családokról a szülői stressz vonatkozásában.¹⁰⁷⁸ Az ABCF mintáival végzett vizsgálatok eltérő eredményeket mutattak a családi kapcsolatok minőségére vonatkozóan.¹⁰⁷⁹ Egy örökbefogadott serdülőkornál fiatalabbak részvételével végzett vizsgálatban meggyőződtek arról, hogy az ABCF és az ACF családoknál nincs különbség az örökbefogadott gyermekek között a szülőkkel való kapcsolat felfogása szempontjából. A vizsgálatot végzők megfigyelték, hogy mindkét csoport szülei hasonlóképpen érzékelik az örökbefogadottakkal fennálló kapcsolataikat.¹⁰⁸⁰

Egy másik, az ABCF családokat vizsgáló tanulmányban Kyle Gibson antropológus kutató megállapította, hogy az ABCF szülők többet költöttek örökbefogadott gyermekeikre, mint a vér szerinti gyermekekre például oktatás, autóvásárlás, házbérlés esetén. Gibson szerint ez a tény az örökbefogadott gyermekek nagyobb szükségleteire való összpontosítással magyarázható.¹⁰⁸¹ A tanulmány eredményei szerint az ACF és az ABCF családok szorosabban kapcsolódnak a szülő-gyermek diszfunkcionális interakcióhoz, mint a BCF családok. Yolanda Sánchez-Sandoval pszichológus és Jesús Palacios egyetemi tanár ezt már egy örökbefogadott serdülők szüleiével végzett tanulmányban megállapította és véleményük szerint azt jelzi, hogy ezek a szülők megfelelő képességgel és erőforrással rendelkeznek a tapasztalt nehézségek kezelésére.¹⁰⁸² Következésképpen a szülői stressz szoros összefüggésben áll a szülő és a gyermek viselkedése közötti kapcsolattal.¹⁰⁸³ A szakirodalom szerint az örökbefogadott gyermekek életkora más tényezőkkel (mint például az intézményi gondozásban eltöltött idő, a korai nélkülözés súlyossága) együtt kockázati tényezők

1076 NEECE – GREEN – BAKER, Parenting stress and child behavior problems: a transactional relationship across time 117, 48, 66.

1077 BIRD – PETERSON – MILLER, Factors associated with distress among support-seeking adoptive parents 51, 215, 220.

1078 ISABEL – SALOMÉ – MAGDA – MARTA, Adoptive versus Mixed Families 1858-1869.

1079 RUETER – KEYES – IACONO – MCGUE, Family interactions in adoptive compared to nonadoptive families 23, 58, 66.

1080 TERNAY – WILBORN – DAY, Perceived child-parent relationships and child adjustment in families with both adopted and natural children 146, 261, 272.

1081 GIBSON, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children 184-189.

1082 SÁNCHEZ-SANDOVAL – PALACIOS, Stress in adoptive parents of adolescents 1283-1289.

1083 JUDGE, Determinants of parental stress in families adopting children from Eastern Europe 241-248; LEÓN – PALACIOS – ROMÁN – MORENO – PEÑARRUBIA MG, Parental stress, family functioning and children's psychological adjustment in adoptive families: a comparative and longitudinal study 50-57.

lehetnek,¹⁰⁸⁴ melyek jobban megfigyelhetőek az ABCF családokban nevelkedő gyermekek esetében. Az eredmények azt is bizonyították, hogy a három vizsgált csoport hasonló a családi kohézió érzékelése szempontjából. Rosario Ceballo (University of Michigan) és Jennifer E. Lansford (Duke University) összehasonlította a különféle családi struktúrákat ugyanazon változó alapján, és a családi kohézió magas szintjét találta az örökbefogadó családoknál.¹⁰⁸⁵ A magyarázat abban rejlik, hogy az örökbefogadó családoknak további erőfeszítéseket kell tenniük annak érdekében, hogy a biológiai családokhoz képest „rokonsági érzetet” hozzanak létre, mely növelheti a család kohézióját.¹⁰⁸⁶ A csoportok hasonló eredményeket mutattak a családi konfliktusok tekintetében is. A leendő örökbefogadó szülőket felkészítették az örökbefogadó családok sajátos nehézségeire, az együttérzésre, a személyes erőforrások befektetésére,¹⁰⁸⁷ melyek lehetővé teszik a gyermek múltbeli tapasztalatainak enyhítését, kezelését.¹⁰⁸⁸ Ezenkívül a kutatások azt is leírták, hogy az örökbefogadó szülőknek vannak más előnyeik is, például életkoruk (általában idősebbek, mint a biológiai szülők), kapcsolati és pénzügyi stabilitásuk,¹⁰⁸⁹ amelyek érettebb működésű, toleráns környezetet és kevesebb konfliktusos interakciót eredményeztek.¹⁰⁹⁰

Svédországban 2012-ben végeztek adatgyűjtést az ország két legnagyobb örökbefogadó ügynökségével, amelyek segítségével leveleket küldtek minden olyan ügyfelüknek, akik engedélyt kaptak 2009 és 2012 között örökbefogadásra, kérve hozzájárulásukat értékelő jelentéseikhez való hozzáféréshez és azok kutatási célokra történő felhasználásához. Az ügynökségek összesen 120 jelentést készítettek a 2011. évről, majd áttekintették és anonimizálták azokat. Tizennégy hiányos jelentést kizártak, így 106 jelentést értékelték. 10 jelentés következtetésében szerepelt rossz egészségre vagy egészségügyi problémákra való utalás. A pályázó magas életkorát ötször említették. A pályázók szociális hálózatával kapcsolatos megjegyzések a családjukkal és barátaikkal fennálló kapcsolatukra, valamint a hálózaton belüli hozzáállásukra vonatkoztak: a pályázók kapcsolataikat bensőségesnek és jónak, a hálózatot pedig stabilnak, gazdagnak, biztonságosnak, szélesnek és jól működőnek tekintették. Mindezek azt sugallták, hogy a pályázók egy társadalmi közösség részeként és

1084 GROTEVANT – MCDERMOTT, Adoption: biological and social processes linked to adaptation 235-265.; HAWK – MCCALL, Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees 732-738.

1085 CEBALLO – LANSFORD – ABBEY – STEWART, Gaining a child: comparing the experiences of biological parents, adoptive parents, and stepparents 38, 48.; LANSFORD – CEBALLO – ABBEY – STEWART, Does family structure matter? 840-851.

1086 PALÁCIOS, Familias adoptivas 353-371

1087 GIBSON, Differential parental investment in families with both adopted and genetic children 184-189.

1088 PALACIOS – BRODZINSKY, Adoption research: trends, topics and outcomes 270-284.

1089 BRODZINSKY – PINDERHUGHES, Parenting and child development in adoptive families 279-311.

1090 SÁNCHEZ-SANDOVAL – PALACIOS, Stress in adoptive parents of adolescents 1283-1289.

nem elszigetelve érezték magukat. A pályázók időtöltéssel kapcsolatos nyilatkozatai szerint többségük szeret közösen tevékenykedni, a munkán kívüli életük gazdag, kiegyensúlyozott, teret hagy a gyermek számára is. Érdekes módon néhány tevékenységet egyik pályázó sem említett, például egyikük sem néz tévét vagy nem érdekli őket a divat, a szépség.¹⁰⁹¹ Összességében a jelentés következtetéseiben leggyakrabban használt szavak - amelyek személyiségre, kapcsolatokra, gyermekkorra, munkahelyre és pénzügyi helyzetre utalnak - a stabilitás és a biztonság. Az ideális örökbefogadó szülő jellemzése svéd összefüggésben: stabil és állhatatos, aki nem rendelkezik szokatlan jellemvonásokkal. A pályázók esetében nem merült fel bizonytalan rövid távú foglalkoztatás, magas színvonalú karrier, szenvedélyes házasság, szülőkkal vagy testvérekkel való bonyolult kapcsolat, szokatlan gyermekkor.

A következő brit TANULMÁNY az örökbefogadás okait kutatta. Sue Wells szociális munkás, családterapeuta 262 brit örökbefogadóval készített kérdőívet, akiknek 86 %-a szerint szülei vagy a szociális munkás nyomására adta örökbe gyermekét. 76 %-uk (200- fő) gondolt arra az örökbefogadásba való bejegyzés után, hogy nem ez a helyes döntés, de sokukban fel sem merült, hogy meggondolhatnák magukat. Az örökbeadást - szinte mindegyik esetben - úgy állították be előttük, mint egyetlen lehetőséget.¹⁰⁹² Megdöbbenő ezen eredmény, ugyanis Angliában a következő támogatási formák állnak rendelkezésre az örökbefogadás után: mentális egészségügyi ellátás, általános tanács, információ, elválást segítő csoportok, kapcsolatrendezés segítése, lelkész általi támogatás, kiegészítő gondozás, az oktatási támogatás, gyógyászati ellátás, a pénzügyi segítségnyújtás. E tanulmány szerint a szülők többsége a probléma felmerülésekor nem kért segítséget, hanem addig halasztotta, amikor már nem tudott megbírkózni vele.¹⁰⁹³

5. Az azonos nemű párkapcsolatban élők és a bejegyzett élettársak örökbefogadási helyzetéről az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata tükrében

Az európai jogrendszerek rendkívüli tarkaságot mutatnak mind az elismert élettársi kapcsolat létrejöttének formája, mind a jogviszony tartalma tekintetében. A több országban ismert és elismert regisztrált élettársi kapcsolat szinte a házastársakkal egyenlő jogokban részesíti az élettársakat (van, ahol a regisztráció lehetősége csak az egynemű élettársak részére van fenntartva, például Dániában, Németországban, másutt bejegyzett partnerkapcsolat azonos

1091 LIND – LINDGREN, Displays of parent suitability in adoption assessment reports 53-63.

1092 WELLS, Veled, nélkülöd 25.

1093 Normalizing post adoption support for all 137-145.

nemű és különnemű személyek között is létrejöhet, például Hollandia, Franciaország), ugyanakkor a bejegyzés nélküli, informális együttélésekhez szinte semmilyen jogkövetkezmény nem fűződik, más országokban a kapcsolat jogkövetkezményei szempontjából nincs különbség bejegyzett és be nem jegyzett élettársi jogviszony között.¹⁰⁹⁴ Azokban az országokban, ahol az élettársi jogviszony jogkövetkezményei a regisztráláshoz kapcsolódnak, súlyos problémákat okoz a regisztrálatlan, ún. informális együttélések (de facto élettársi kapcsolatok) jogkövetkezményeinek rendezése, márpedig általában az utóbbiak vannak nagyobb számban.¹⁰⁹⁵

A bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét legelőször az északi államok vezették be (1989-ben Dánia bevezette az azonos nemű partnerek részére fenntartott regisztrált partnerkapcsolatot,¹⁰⁹⁶ 1993-ban Norvégia, 1994-ben Svédország, 2001-ben Finnország. Ezen országokban a bejegyzett társ kapcsolat („életpartnerség” stb.) a feleknek lényegében a házassággal azonos jogokat biztosít, különbségek elsősorban a gyermekek örökbefogadása terén maradtak.¹⁰⁹⁷ 1999 óta Franciaországban a különnemű párok három, míg az azonos nemű partnerek két forma között választhatnak. Előbbiek de facto élettársi viszony, a szerződéses partnerkapcsolat, a *Pacs (Pacte civil de solidarité)*, továbbá a csak különneműek által megköthető házasság között.¹⁰⁹⁸ 2016-tól lehetővé vált Portugáliában az azonos nemű párok, házastársak számára is az örökbefogadás, továbbá annak olyan esete is, amikor az egyik a másik vér szerinti vagy korábban örökbefogadott gyermekét fogadja örökbe.¹⁰⁹⁹ A német, a svájci és az olasz szabályozás lehetővé teszi azt, hogy az egyik azonos nemű partner a másik vér szerinti gyermekét örökbe fogadja. A legtöbb európai ország a közös gyermeké fogadást csak a házasságban élő, különnemű személyek részére ismeri el, ahogy Litvánia, Németország, Románia, Olaszország és Svájc is. Anglia, Belgium és Spanyolország ugyanakkor lehetővé teszi a partnerek általi közös örökbefogadást is, Franciaországban, Hollandiában és Svédországban pedig a házason kívül az azonos nemű partnerek általi közös örökbefogadás is megengedett.¹¹⁰⁰

1094 SZEIBERT, Az élettársak jogállása c. konferencián elhangzott referátum 17-19.

1095 Lásd továbbá a holland, belga, francia helyzetről: BRADLEY, Regulation of Unmarried Cohabitation in West European Jurisdictions. 28.

1096 CSALÁDI JOG, KÜLFÖLDI SZEMLE A házasságon kívüli partnerkapcsolatok rendezése, valamint a dajkaanyaság kérdései Dánia, Skócia, Franciaország. Anglia/Wales, Hollandia 36-37.

1097 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

1098 CSALÁDI JOG, KÜLFÖLDI SZEMLE A házasságon kívüli partnerkapcsolatok rendezése, valamint a dajkaanyaság kérdései Dánia, Skócia, Franciaország. Anglia/Wales, Hollandia 37.

1099 SZEIBERT, A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont 50.

1100 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [30].

Az Európai Parlament egyes előírásai, így a meleg „házasságok” és a „meleg” párok általi örökbefogadás, valóban megjelentek már néhány nemzeti törvényhozásban is. Első alkalommal 2001. április 1-jén Amszterdamban kötött „házasságot” azonos nemű pár az örökbefogadás jogával.¹¹⁰¹ A családi élethez való jog koncepciója az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) értelmezésében főszabályként az Európai Unió Bírósága (Bíróság) megközelítéséhez hasonlóan a heteroszexuális párkapcsolaton nyugszik, így az azonos nemű párok csak a bizonytalanabb védelmet nyújtó magánélethez való jogra hivatkozhatnak. Ez ugyanakkor változni látszik a Bíróság legújabb gyakorlatának fényében. A 2002-es *Fretté c. France* ügyben¹¹⁰² a Bíróság még úgy határozott, hogy a homoszexualitását nyíltan vállaló férfi örökbefogadási engedély iránti kérelmének francia hatóság általi megtagadása igenis arányosnak minősült a gyermek jogainak védelmével, azaz a francia állam nem sértette meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye, Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről¹¹⁰³ (EJEE) megkülönböztetés tilalmáról szóló 14. cikkét.

A 2008-ban az *E.B. v. France* ügyben¹¹⁰⁴ hozott ítéletében az EJEB már eltérő következtetésre jutott. Az ügy tényállása szerint egy leszbikus hölgy sérelmezte adoptálási kérelmének francia hatóságok általi, arra hivatkozással történő elutasítását, miszerint a családból hiányzik a férfi minta és a partner hölgy örökbefogadásra irányuló szándéka sem teljesen egyértelmű. A Bíróság úgy határozott, hogy a hölgy szexuális orientációja miatti elutasító döntés hátrányos megkülönböztetésnek minősül az EJEE 14. cikkének 8. cikkre vonatkoztatott értelmezésében. Az *E.B. v. France*-eset tehát úgy tűnik, utat nyitott a homoszexuális családkoncepció felé. Az *E.B. v. France*-esetben az EJEB egy implicit javaslatot tett a családi élet fogalmának az azonos nemű kapcsolatokra való alkalmazhatóságát illetően, mivel az ítélet indokolásában különös súlyt kapott az a tény, hogy a kérelmező „stabil és állandó azonos nemű kapcsolatban él,” eltérően a *Fretté v. France*-eset kérelmezőjétől. Mindemellett, az ügy kapcsán elgondolkodtató Antonella Mularoni bíró különvéleménye, aki szerint a döntés sérti a heteroszexuális személyek jogait. A homoszexuális személyek általi örökbefogadás mind jogi, mind társadalmi szempontból komoly kérdéseket vet fel, hiszen az Egyezmény önmagában nem garantálja az örökbefogadáshoz való jogot. A francia jog azáltal, hogy biztosítja az egyedülálló személy általi örökbefogadást, lényegében túlmutat az

1101 LAUN, Homoszexualitás katolikus szemmel 38.

1102 Lásd bővebben: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-504900-506243> (Letöltés: 2021. július 14. 21:52).

1103 Lásd bővebben: https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf (Letöltés: 2021. július 14. 22:22).

1104 Lásd bővebben: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-2311> (Letöltés: 2021. július 14. 22:53).

Egyezményben foglaltakon. Mégis, ha a nemzeti jog erről — függetlenül tehát az Egyezmény által biztosított jogoktól — ily módon rendelkezik, e jogot a részes államnak megkülönböztetéstől mentesen kell biztosítania.

A homoszexuális párok általi közös örökbefogadásról az említett EJEB döntés nem mond semmit, ami nem is meglepő. Az örökbefogadási eljárások tekintetében ugyanis a leglényegesebb kérdést — azaz, hogy az a gyermek érdekeit szolgálja-e — esetről esetre kell a bíróságnak vizsgálnia. E téren a tagállamok továbbra is teljes körű diszkrécióval bírnak. Hasonló, vegyes érzelmeket váltott ki az EJEB 2010-ben a *Schalk and Kopf v. Austria*-ügyben¹¹⁰⁵ született ítélete is. A tényállás szerint Schalk és Kopf homoszexuális párként éltek Bécsben. 2002-ben házasságra kívántak lépni, amit azonban a hatáskörrel rendelkező szerv elutasított, tekintve, hogy az osztrák jog csak különmű személyek számára teszi lehetővé a házasságkötést. A panasz benyújtásakor az osztrák jog nem ismerte a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét sem, mivel azt csak 2010. január 1-jén vezette be. A pár végül az EJEB-hez fordult azt állítva, hogy az osztrák állam megsértette az EJEE 12. cikkében elismert jogukat a házasságkötéshez, illetve az EJEE 14. cikkét a 8. cikkre vonatkoztatva a magánélet és a családi élet tiszteletben tartásához fűződő jog tekintetében. Az EJEB ítéletében úgy találta, hogy az osztrák állam nem sértette meg az EJEE 14. cikkét a 8. cikkel összefüggésben, mivel bár az azonos nemű párok együttélése a családi élet tiszteletben tartásához való jog védelme alatt áll, az az időpont, amikortól számukra a jogi elismerést Ausztria biztosította, illeszkedik az EJEE-ben részes államok jogfejlődési ütemébe. Ugyanakkor ítéletében a Bíróság a „meleg párokat” bizonyos mértékig már családként ismerte el, és kimondta: „mesterséges lenne fenntartani azt az álláspontot, hogy a heteroszexuális párokkal ellentétben az Egyezmény 8. cikkében foglalt családi élet fogalma ne foglalja magában az azonos neműek közötti párkapcsolatokat.” Ugyan az Egyezmény 12. cikke által biztosított házasságkötéshez való joggal kapcsolatban az EJEB nem állapított meg egyezmény sértést, de sokak szerint jelentős lépést tett akkor, amikor megjegyezte, „a 12. cikkben megfogalmazott házasságkötéshez való jognak nem minden körülmények között a férfiak és nők közötti házasságra kell korlátozódnia.” Annak kimondása, hogy a házasságkötéshez való jog elismerése az EJEE 12. cikkében nem feltétlenül csak különböző párokra alkalmazható, a jogfejlődésnek egy újabb állomása, amely során néhány európai állam engedélyezte a meleg párok házasságát. Ez persze messze nem jelenti azt, hogy az EJEE megkövetelné a házasságkötéshez való jog biztosítását az azonos nemű párok számára. A

1105 <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-912> (Letöltés: 2021. július 14. 23:53).

fentiekből mindenesetre kitűnik, hogy az Egyezmény egy „élő eszköz”, amely a társadalmi változásokkal együtt fejlődik, és amely fejlődésben igen nagy szerepet játszik maga a strasbourgi bíróság.¹¹⁰⁶

Nem sértették meg a francia hatóságok az Egyezmény 14. cikkét (megkülönböztetés tilalma) a 8. cikkel összefüggésben (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) azzal, hogy megtagadták az egyedülálló homoszexuális kérelmező örökbefogadási kérelméhez a hozzájárulást, mivel a nemzeti hatóságok arra a következtetésre jutottak, miszerint az örökbefogadáshoz való jogot az örökbe fogadható gyermek érdekei korlátozzák, annak ellenére, hogy a kérelmező törekvései szintén jogszerűek, és életvezetésére vonatkozó személyes döntései sem kifogásolhatóak. Az engedélyt megtagadó határozat nem sértette meg az arányosság elvét sem, azonban a 6. cikk 1. bekezdését - tisztességes tárgyaláshoz való jog - igen, mivel a kérelmezőt a tárgyalás napjáról nem értesítették és megfosztották annak lehetőségétől, hogy írásban benyújthassa válaszáat. Ezzel sérült a kontradiktórius tárgyalás elve.¹¹⁰⁷ Az örökbefogadás kérdéskörénél maradván szintén nagy vihart kavart az *X and Others v. Austria*-ügy (2013),¹¹⁰⁸ amely középpontjában a partner általi örökbefogadás kérdése állt, még hozzá házastársi kapcsolatban nem lévő felek számára. Az ügy alapjául az osztrák hatósági döntés szolgált, amely elutasította az azonos nemű partner vér szerinti gyermekének örökbe fogadására irányuló kérelmet. Az EJEB döntése értelmében az osztrák kormány nem tudta kellő érveléssel alátámasztani, miért is szolgálja a gyermek érdekét egy olyan szabályozás, amely kizárja a „második szülős adoptálást” az azonos nemű párok esetében, amíg a nem házas különemű párok esetében lehetővé teszi azt. Az ilyen különbségtétel tehát a Bíróság szerint diszkriminatív és sérti az Egyezmény 8. cikkre vonatkoztatott 14. cikkét. Tekintettel a fenti ügyekben foglaltakra, az újabb strasbourgi gyakorlat szerint az EJE 8. és 14. cikke alapján a tagállamnak az örökbefogadó pár szexuális orientációjától függetlenül biztosítania kell az örökbefogadást, ha a szabályozás az egyedülállók számára is lehetővé teszi azt.¹¹⁰⁹ Az Európai Parlament először 2003-ban fogalmazta meg éves emberi jogi jelentésében, hogy a tagállamok „vessenek véget a homoszexuálisok mindenféle megkülönböztetésének jogi és gyakorlati téren egyaránt, különösképpen a házasság és az örökbefogadás területén.”¹¹¹⁰

1106 SZABÓ – LÁNCOS – GYENEY, Uniós szakpolitikák 54-55.

1107 BH 2002.1.23.

1108 <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-116735> (Letöltés: 2021. július 14. 22:53).

1109 *E. B. v. Francé*, Judgment of 22 January 2008.

1110 TÓTH, Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról 249.

6. A csecsemők megmentésére szolgáló inkubátorok helyzetéről külföldön és hazánkban

A csecsemőmentő inkubátor (Babyklappe, Babynest, Babykörbchen) rendszerét 1999-ben vezették be Németországban, először Hamburgban, illetve a „bölcsök az életért” (*culle per la vita*) rendszerét Olaszországban.¹¹¹¹ Magyarországon elsőként 1996-ban, Budapest IX. kerületében, a Schöpf-Merei Ágost Kórház és Anyavédelmi Központban helyeztek el újszülöttek megmentésére szolgáló inkubátort. Napjainkban már az ország minden megyéjében található ilyen krízisinkubátor.¹¹¹² Az inkubátorok megmentik a csecsemő életét, megfelelő hőmérsékletet biztosítanak nekik - amíg kórházi ellátásukra sor nem kerül - másrészt segítséget nyújtanak az édesanyáknak gyermekük biztonságos elhelyezésére azzal a szándékkal, hogy lemondjanak róluk. A gyermekelhagyás e titkos formájaként a szülő kilétét nem lehet beazonosítani, a gyermek inkubátorban való elhelyezésével, mint ráutaló magatartással a vér szerinti szülő szülői felügyeleti jogát nem kívánja gyakorolni, anonimitását megőrizve mond le újszülöttjéről. Ennek tényét a 2005. évi XXII. törvény¹¹¹³ 1. §-a mondta ki: „nincs szükség annak a szülőnek a hozzájárulására, aki gyermekét annak érdekében, hogy más nevelje fel – személyazonosságának feltárása nélkül – az egészségügyi intézmény erre kijelölt helyén helyezi el, feltéve, hogy hat héten belül a gyermekéért nem jelentkezik.” A krízisinkubátor óra-perc pontossággal jelzi, hogy mikor helyezték be az újszülöttet, amelyet a portaszolgálat észlel, majd kettő csecsemő- és gyermekápoló indul az újszülött ellátására. Az újszülött vizsgálata és ellátása után a kórház felveszi a kapcsolatot az illetékes gyámhatósággal és a települési önkormányzat jegyzőjével. A gyámhivatal a gyermek törvényes képviselőjével kapcsolatos eljárást hivatalból folytatja le és gyermekvédelmi gyámot rendel az ismeretlen szülőktől származó gyermeknek.¹¹¹⁴

2005 előtt az anya a fenti ráutaló magatartásával büntetendő cselekményként megvalósította a családi jogállás megváltoztatása büntetést,¹¹¹⁵ amelyet az akkor hatályos - 1978. évi IV. törvény - Büntető Törvénykönyv komoly büntetési tétellel sújtott. A bírói gyakorlat azonban jellemzően pénzbüntetéssel sújtotta az édesanyákat. A gyermekről való lemondás ezen

1111 HERCZOG, Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai 9-10.

1112 A babamentő inkubátorok országos listája letölthető:

<http://www.kormanyhivatal.hu/hu/pest/hirek/babamento-inkubatorok-orszagos-listaja> (Letöltés: 2021. július 20. 17:25).

1113 Az egészségügyi intézmény által működtetett inkubátorban elhelyezett újszülöttek érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi XXII. tv.

1114 Gyer. 62. § (1) és (4) bek.

1115 1978. évi IV. tv. 193. §.

formáját a 2005. évi XXII. törvény legalizálta. A 2005 előtti szabályozás azért is ellentmondásos, mert az állam annak ellenére, hogy védte a gyermeki életet, addig azzal párhuzamosan az anya magatartását büntetni rendelte.

A krízisinkubátorok számos előnye mellett az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2011-ben kijelentette, hogy a baba inkubátorok nincsenek összhangban a Gyermekjogi Egyezményvel, sértik annak 7., 8., 9. és 19-es cikkelyeit, a gyermek saját személyazonosságához (név, állampolgárság, családi kapcsolatai megtartásához) fűződő jogát, szülei megismeréséhez, velük való kapcsolattartáshoz való jogát. A 19. cikk értelmében a Gyermekjogi Egyezményben részes államok – többek között – elkötelezetten védik a gyermeket az elhagyás és elhanyagolás minden formája ellen. Másik negatívuma ezen inkubátoroknak, hogy nincsenek megfelelő tájékoztatással ellátva (csupán használati útmutató szerepel rajtuk), illetve kevés a számuk, községekben ritkán elérhetőek.¹¹¹⁶

Magyarországon – a védőnő jelzése alapján – a gyermekjóléti szolgálat feladata minden módon segíteni a várandós nőt, hogy haza tudja vinni az újszülöttet a kórházból, és képes legyen maga nevelni.¹¹¹⁷ Amennyiben mégis az anya/apa vagy mindkét szülő úgy dönt, hogy inkubátorban hagyja újszülött gyermekét, akkor – általában – a kórház munkatársának értesítését követően az anyakönyvvezető anyakönyvezi a gyermeket miután a települési önkormányzat jegyzője hivatalból megállapította, hogy a gyermek ismeretlen szülőktől származik valamint tájékoztatja a gyámhivatalt, kivéve, ha a gyámhivatal értesül az ismeretlen szülőktől származó gyermekről, mert akkor az utóbbi hatóság folytat hivatalból eljárást a gyermek törvényes képviselőjével kapcsolatban.¹¹¹⁸ Az ismeretlen szülőktől származó gyermek részére a gyámhivatal soron kívül gyermekvédelmi gyámot rendel. A gyermek születésének anyakönyvi bejegyzéséhez a települési önkormányzat jegyzője megállapítja a gyermek születési helyét és idejét, valamint családi és utónevét, képzelt szülőként az apa és anya családi és utónevét, születési helyét és idejét, lakóhelyét. A gyermek születési helye a szülés helye vagy a gyermek megtalálásának helye lehet. Ha a gyermek életkora bizonytalan, a feltételezhető születési időt igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján kell megállapítani. Az anyakönyvi bejegyzéshez szükséges adatokat a települési önkormányzat jegyzője a gyermek gyámjával egyetértésben állapítja meg úgy, hogy az más jogos érdekét ne sértse. A gyermek megtalálásának körülményeire utalni nem lehet. A gyermekre sérelmes családi és

1116 KIS, Esély az életre 46.

1117 HERCZOG, Az újszülöttek és kisgyerekek elhagyásának okai 14.

1118 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet 3. § (1) bek. k). Gyer. 63. §.

utónév nem állapítható meg. Amennyiben a gyermek valódi adatai, valamint a vér szerinti szülők adatai utóbb ismertté válnak, a gyámhatóság kezdeményezi a gyermek születésének újbóli anyakönyvezését.¹¹¹⁹

7. A pótanyság és az örökbefogadás

A pótanyság a hatályos jog szerint Magyarországon jogellenes, a gyermeket megszüülő nőt a hatályos jog anyának tekinti,¹¹²⁰ mely nem vélelem, hanem ténykérdés.¹¹²¹ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 2000. január 1-jéig még szabályozta az ún. dajkaterhességet a házastársak és az élettársak közeli hozzátartozóinak részvételével.¹¹²²

A nemzetközi irodalomban, a köznyelvben gyakran találkozunk a pótanyság, béranyaság kifejezésekkel is. Dr. Kereszty Éva, az Egészségügyi-, Szociális- és Családügyi Minisztérium főcsoport-főnöke a dajkaterhességről szóló kerekasztal beszélgetés során, 2004-ben megállapította, hogy a pótanyság a korrekt szakkifejezés. Az Eütv.-ben szabályozott dajkaterhesség elnevezés egyértelműen elhatárolta a meddő párok érdekében ingyenesen vállalt terhességet a béranyaságtól.¹¹²³ Az Eütv. 183. §-a a következőképpen rendelkezett: az „egymással házastársi, illetőleg élettársi kapcsolatban álló mindkét személy ivarsejtjeiből testen kívül létrehozott embrió más nő (dajkaanya) méhében - a létrehozó pár érdekében történő kihordás céljából - abban az esetben ültethető be (dajkaterhesség), ha a petesejtet adó nő a terhesség kihordására testi adottsága folytán képtelen, vagy életét, illetve testi épségét a gyermek kihordása veszélyeztetné, vagy testébe történő beültetés esetén az embrióból egészséges gyermek nagy valószínűséggel nem születne.” Dajkaanya lehetett, aki az ivarsejtjével embriót létrehozó személyek bármelyikével közeli hozzátartozói kapcsolatban állt, cselekvőképes, egészséges gyermek kihordására alkalmas volt és az embrió beültetésének időpontjában 25. életévét betöltötte, de 40. életévét még nem érte el és legalább egy élve született gyermeknek adott életet.¹¹²⁴ Az Eütv. szerint közeli hozzátartozóként: a házastárs, az

1119 Gyer. 63. §.

1120 Ptk. 4:115. §.

1121 <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1300005.TV/ts/20210701/> Ptk. kommentár 4:115. § (Letöltés: 2021. július 16. 19:09.).

1122 HERGER – KATONÁNÉ PEHR, Magyar családjog 22.; Hatályon kívül helyezte az Eütv.-t módosító 1999. évi CXIX. tv. 32. §-ának (1) bek.

1123 A családjog jövője, Kerekasztal beszélgetés 1.

1124 Eütv. 183. § (2) bek.

egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbe fogadó, a mostoha- és a nevelőszülő, a testvér, valamint az élettárs lehetett dajkaanya.¹¹²⁵

Az Alkotmánybíróság 108/B/2000. határozatában kimondta, hogy az általános személyiségi jog részét képező önrendelkezés szabadságához való jog nem terjed ki arra, hogy az államnak lehetőséget kellene biztosítania bármilyen tetszőleges egészségügyi beavatkozás elvégeztetésére. A dajkaterhesség összefüggésében az önrendelkezés joga személyes jellegű jog, míg a dajkaterhesség szükségszerűen több ember jogait (az embrió szüleit, a dajkaanyát, valamint a dajkaterhesség nyomán megszülető gyermeket is) érinti, így az individuális önrendelkezés nem értelmezhető. „A mesterséges megtermékenyítéshez nem fűződik olyan emberi vagy állampolgári alapjog, amely bárkit, minden megkülönböztetés nélkül megilletne. A megtermékenyítésnek ez a formája intézményes gyógy mód, amelynek célja, hogy utódhoz segítse azokat az embereket, akiknek házasságból természetes úton egészséges gyermek nagy valószínűség szerint nem származhat.¹¹²⁶ A mesterséges megtermékenyítés, mint egészségügyi szolgáltatás, feltételekhez köthető, feltéve, hogy ezek a feltételek az alkotmányos alapelvekkel összhangban állanak.”¹¹²⁷ Az Alkotmánybíróság nem foglalhat állást a meddő személyek számára nyitva álló reprodukciós eljárások körének meghatározásában, ugyanis az a jogalkotó feladata.

A mesterséges megtermékenyítéshez hasonlóan a dajkaterhesség - és más reprodukciós eljárások - sem illetnek meg alapjogként senkit. Az Eütv. a dajkaterhességet, mint a reprodukciós eljárások egyikét szabályozta. Azonban a dajkaterhesség szabályozása számos - elsősorban a származás megállapításával összefüggő - kérdés jogi rendezését igényelte volna, így a jogalkotó az Eütv. vonatkozó szakaszait csak 2000. január 1-jével léptette volna hatályba. A törvényhozó utóbb - azonban még a vitatott rendelkezések hatályba lépése előtt - úgy döntött, hogy a körülmények a dajkaterhesség lehetővé tételére még nem értek meg.¹¹²⁸

Három év elteltét követően a jogintézmény szabályozatlanságával kapcsolatban felmerült az alapvető feltárása és a lehetséges megoldásokról való tájékozódás céljából az ombudsman ismét vizsgálatot indított a dajkaanyaság ügyében (AJB-6369/2009.). A vizsgálat kezdeményezésnek (újraindításának) indoka a biztos szerint az volt, hogy a jogalkotó

1125 Eütv. 3. § r).

1126 750/B/1990. AB határozat.

1127 ABH 1991, 728.

1128 108/B/2000. AB határozat.

szerveknek lehetőségük volt arra, hogy időközben felmérjék a társadalomban megjelenő attitűdöket, illetve összegezhették a más európai államokban alkalmazott jogi megoldásokból szűrhető jogi megoldásokat.¹¹²⁹

Teljes dajkaanyaságról van szó, amennyiben a dajkaanyának nincs genetikai kapcsolata a gyermekkel. Ez esetben a szülők saját petesejtével, illetve hímvarsejtjével történik a megtermékenyítés, illetve harmadik személy(ek) részéről adományozott ivarsejtekkel. Részleges a dajkaanyaságról akkor beszélhetünk, ha a gyermeket kihordó nő saját petesejtéből származik a gyermek.¹¹³⁰ Ahogy a dajkaterhesség, úgy a béranyaság esetén is felmerül annak kérdése, hogy a jog kit tekintszen a gyermek anyjának. Dr. Urbancsek János, a Semmelweise Egyetem, 2004-ben osztályvezető egyetemi dosense kifejtette, hogyha egy meddő házaspár ivarsejtjeiből származó embrió egy harmadik személy nő méhében kerül beültetésre azzal a céllal, hogy ő a megfogant magzatot kihordja és a baba megszületése után azt átadja a genetikai szülőknek. A nemzetközi orvosi irodalom ezt a modellt ún. gesztációs dajkaterhességnek, béranyaságnak vagy pótanyaságnak nevezi.¹¹³¹

Dajkaterhesség esetén a folyamat valamennyi szereplője ismert, és így előfordulhat, hogy a megszületett gyermeket mind az embriót létrehozó pár, mind a dajkaanya magának követeli, vagy ellenkezőleg: esetlegesen senki sem kívánja vállalni. E kérdésekre a nemzetközi gyakorlat sem alakított még ki egységes választ. Ahogy azt az Alkotmánybíróság megkeresésére az egészségügyért felelős miniszter a 2000. évben kifejtette, az Eütv. úgy irányozta elő a dajkaterhesség engedélyezését, hogy a felmerülő jogi és etikai problémákra sem a nemzetközi joggyakorlat, sem a hazai szakmai közvélemény nem adott még kiérlelt választ.¹¹³²

Az egyes európai és tengerentúli jogrendszerek engedik a dajkaanyaság (más elnevezéssel dajkaterhesség, pótanyaság) intézményét, amelynek keretei között nem az a nő vállalja a gyermek kihordását, aki a gyermek anyja kíván lenni. Ekkor fordulhat elő az a helyzet, hogy az a nő, aki a gyermek anyja kíván lenni, adott esetben pusztán szándéka révén válhat anyává, hiszen nem tőle származik a gyermek, és nem ő hordja ki. Még olyan országokban is, ahol az intézmény legális, komoly jogi viták folynak arról, hogy mi minősül az anyaság lényegének,

1129 SZABÓ-TASI, Méheknek gyümölcse 8-9.

1130 CSALÁDI JOG, KÜLFÖLDI SZEMLE A házasságon kívüli partnerkapcsolatok rendezése, valamint a dajkaanyaság kérdései Dánia, Skócia, Franciaország. Anglia/Wales, Hollandia 38.

1131 A családjog jövője, Kerekasztal beszélgetés 1.

1132 108/B/2000. AB határozat.

és előfordul, hogy a béranyának ítélik a megszületett csecsemőt, ha úgy dönt, hogy mégis igényt tart rá.¹¹³³

A béranyaság intézményét számos nehézség övezi: a béranya és a leendő szülők megállapodási feltételei, a születendő gyermek és a béranya egészségi állapota, a többes terhesség, a gyermek jogi elismertetése szülei országában stb. A jogi probléma abból adódik, hogy általában az apa teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tesz, míg az apa felesége örökbe fogadja a megszületett gyermeket. A nemzetközi béranyasági megállapodások így bővelkednek etikai és jogi problémákban,¹¹³⁴ de talán itt mutatható ki a legnagyobb különbség is az igénybevétel motivációi között. Vannak, aki súlyos műtétük, betegségük vagy akár gyermekük elvesztése után kerülnek olyan helyzetbe, hogy a béranyaságot választják.¹¹³⁵

Nemzetközi béranyasági megállapodásra azért is sor kerülhet, mert a béranyaság a gyermekre vágyó szülők (azonos nemű párok) országában nem engedélyezett egyáltalán vagy korlátozott. Szerepet játszhat az is, ha egyedülálló szülő számára nem engedélyezett a reprodukció ezen formája. Más országba irányuló ún. reprodukciós turizmust indokolhat az olcsóbb megoldás keresése is. Ezzel magyarázható korábban, Indiában megkötött béranyasági megállapodások magas száma, majd Nepálban és Mexikóban, illetve a Thaiföldön bonyolított reprodukciós turizmus. A nemzetközi béranyasági megállapodások kapcsán felvetődik az, ha külföldön már létrejött ilyen megállapodás, akkor a gyermek elismerhető-e azon ország joga szerint, amely nem fogadja el vagy egyenesen tiltja az ilyen megállapodásokat. A gyermek számára súlyos jogkövetkezményekkel járna, ha szülei hazájában nem kaphatna állampolgárságot. A béranya kiszolgáltatott helyzetbe vagy veszélyhelyzetbe is kerülhet, ha a szükséges egészségügyi ellátást nem kapja meg. Ha olyan országban történik a béranyaság, ahol a beteg jogok nem érvényesülnek, akkor szintén csorbulhatnak a béranyák jogai. Számos európai bíróság szembesült már ezekkel a problémákkal, de nem alakult ki egységes gyakorlat e kérdésben.¹¹³⁶ A béranyaságban a kizsákmányolás, az egészségkárosodás lehetősége, a visszamondott gyermek vitás státusza, a béranyaság, mint üzleti vállalkozás a fő morális probléma. Előfordult olyan eset, hogy a kínai „megrendelő” szülő azt kérte, hogy a biztos siker érdekében egyszerre öt béranyába ültessék az embriókat, míg mások meggondolták magukat és abortuszra vették rá a béranyát.

1133 TAKÁCS, Homofóbia Magyarországon 96.

1134 SZABÓ-TASI, Méheknek gyümölcse 7-14.

1135 SÁNDOR, Az én molekulám 165.

1136 SÁNDOR, Az én molekulám 161-162.

1998-ban egy kaliforniai esetben a Buzzanca házaspár béranya által kihordott gyermekének státusza vált vitássá.¹¹³⁷ A Buzzanca-ügyben a házaspár egyik tagja sem volt genetikai szülő, tehát adományozott petesejtből és spermiumból jött létre az embrió, akit béranya hordott ki. Bár az elsőfokú bíróság szerint a házaspár egyik tagja sem volt szülőnek tekinthető - mert nem volt genetikai kapcsolatuk a gyermekkel - később a Kaliforniai Fellebbviteli Bíróság úgy ítélte meg, hogy a spermiumadományozáshoz adott engedély a férj részéről apaságot keletkeztetett, hasonlóképp anyának tekintette a bíróság az in vitro eljárást kérő feleséget.¹¹³⁸

Ukrajnában a családjogi törvény,¹¹³⁹ valamint az egészségügyi védelem alapjairól szóló törvény értelmében legális a bérnyaság intézménye, kivéve az azonos neműek számára 2011-től. Ukrajna 2002-ben aláírta, de még nem ratifikálta az Oviedói Egyezményt.¹¹⁴⁰ Európa nagy részén tiltják, vagy legalábbis nem ismerik el az olyan megállapodásokat, melyben a szülőanya előzetes megállapodás alapján más gyermekét hordja ki ellenszolgáltatás fejében, így az ukrán megengedő szabályozás mégis kihívások elé állítja az európai bíróságokat és anyakönyvi hivatalokat. A valenciai elsőfokú bíróság¹¹⁴¹ kimondta, hogy sérti a közrendet az a megállapodás, amelyben más hordja ki a gyermeket, még ha külföldön is kötötték a megállapodást.

Nagy-Britanniában - többek között – az X & Y-eset,¹¹⁴² valamint az A and Av P, Pand B2W¹¹⁴³ esetek tükrözik azokat a problémákat, amelyek az ukrán bérnyasági megállapodásokból születtek. 2014 júniusában az Emberi Jogok Európai Bírósága a Labassee v. France-ügyben¹¹⁴⁴ és a Menesson v. France-ügyben¹¹⁴⁵ hozott döntést egy külföldön kötött bérnyasági megállapodásból született gyermek státuszának elismerése kapcsán. A Toulouse-ban élő francia házaspár az amerikai Minnesotában kötött bérnyasági

1137 In re Marriage of Buzzanca 61 Cal. App. 4th 1410; 72 Cal. Rptr. 2 d 280 1998 Cal. App. LEXIS 180; 77.

1138 SÁNDOR, *Az én molekulám* 160.

1139 zakon4.rada.gov.ua/laws/shows/2947-14 (Letöltés: 2021. július 20. 17:17).

1140 Az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológiai és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2002. évi VI. törvény. Lásd még SÁNDOR, *Az én molekulám* 160.

1141 Trib. Valence, Juzgado de Primera Instancia, 15. Sept, 2010 193/2010.

1142 (Foreign Surrogacy) [2008] EWHC 3030 (Fám).

1143 [2011] EWHC 1738 (Fám).

1144 Labassee v. France. ECHtR, application no. 65941/11, 2014. június 26-i döntés, <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804617-5854908> (Letöltés: 2021. július 14. 23:22).

1145 Menesson v. France. ECHtR, application no. 65912/11, 2014. június 26-i döntés, <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804617-5854908> (Letöltés: 2021. július 14. 23:34).

megállapodást. Hazatérve Franciaországba a születési anyakönyvi kivonat és állampolgárság intézésénél azonban akadályokba ütköztek. Mind a gyámhatóság, mind a Lille-ben működő másodfokú, majd a fellebbviteli bíróság semmisnek nyilvánította a béranyasági megállapodást, mivel az ellentétes volt a francia joggal, ugyanis a francia törvények értelmében a kihordó béranya a gyermek anyja. A kérelmezők viszont azzal érveltek a strasbourgi bíróság előtt, hogy a gyermek státuszának el nem ismerése sérti a Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezményt, valamint az EJEE 8. cikkét.¹¹⁴⁶ *Genovese v. Malta* ügyben a bíróság megállapította, hogy az állampolgárság szorosan kapcsolódik az identitás fogalmához, kimondta a 8. cikk sérelmét abban a tekintetben, hogy a gyermek származása fontos eleme a magánéleti jogoknak, és ezek sérültek azáltal, hogy a szülőkkel való kapcsolatot nem ismerték el a francia hatóságok.¹¹⁴⁷

A béranyaság drága, és ehhez még hozzájönnek a jogi, utazási és egyéb adminisztrációs költségek is, a béranyának fizetett díjjal együtt, és adott esetben a petesejt-donornak is külön kell fizetni. A szervezettség és a jogi környezet miatt sokan választják az Egyesült Államokat. Indiában olcsóbb a szolgáltatás, béranyák toborzására több magánklinika is alakult, de a béranyák kiszolgáltatottabbak, például, ha eredménytelen a terhesség vagy egészségügyi komplikáció merül fel vagy ha nem beszélnek egy nyelvet a szülőkkel. Egy patriarchális társadalomban az is gyakran felvetődhet, hogy a nő nem önkéntes elhatározásából lesz béranya, hanem a család így kíván bevételhez jutni. Indiában az első lejegyzett béranyaság 1994-ben történt, ahol a béranya 50 000 rúpiát kapott és ebből az összegből gyógyíttatta lebévult férjét.

Kínában az évtizedeken keresztül tartó és csupán egy gyermeket engedélyező korlátozó családpolitikának, valamint a béranyaságot tiltó törvényeknek köszönhetően, a gyermektelen vagy több gyermeket, esetleg meghatározott nemű gyermeket kívánó párok külföldre utaztatják a béranyát, ahol engedélyezett - vagy nem szabályozott - a béranyaság. A Baby Plan Medical Technology Company évente 300 gyermek születéséhez asszisztál ily módon. A megrendelő párok nem is találkoznak a béranyákkal. A béranyák a szegénytől való félelmükben szintén igyekeznek elhúzódní a nyilvánosság elől. Komoly megbotránkozást váltott ki annak az ausztrál párnak az esete, akiknek IVF-eljárással született ikreit egy thai

1146 SÁNDOR, *Az én molekulám*, 161.

1147 *Menesson v. France*. ECHR, application no. 65912/11, 2014. június 26-i döntés, <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4804617-5854908> (Letöltés: 2021. július 14. 23:34).

béranya hordta ki. Már a terhesség során kiderült, hogy az egyik magzat Down-szindrómában szenved, emiatt a megrendelő pár kérte a terhesség megszakítását. Ebbe azonban a béranya nem egyezett bele és mindkét gyermeket megszülte. Mivel az ausztrál pár csak az egészséges gyermeket vitte magával, a fiatal kétgyermekes béranya elhatározta, hogy maga neveli fel a Down-szindrómás kisfiút. Később az ausztrál hatóságok is tudomást szereztek az ügyről. Az eset újabb nem várt fordulatot vett, amikor a Down-szindrómás gyermekét hátrahagyó apáról időközben kiderült, hogy a múltban gyermekek ellen szexuális bűncselekményt követett el.¹¹⁴⁸ Bár az ügyet valóban beárnyékolta a korábbi bűncselekmény elkövetése, felvetődött, hogy milyen megoldásokat adjon a jog arra az esetre, ha a béranya által kihordott gyermeket vagy gyermekeket nem fogadják el.

Egy különlegesen gazdag, de reprodukcióra koruk folytán már csak segítséggel képes orosz pár, Olga Mirimszakaja és Nyikolaj Szmirnov béranyasági megállapodást¹¹⁴⁹ kötött úgy, hogy a megrendelő anya korábbi házasságából született lánya volt a petesejtet adó, míg az embriót egy orosz béranya hordta ki. A gyermek megszületését követően azonban, amikor a megrendelő anya (a gyermek biológiai nagyanyja) szerette volna magához venni a gyermeket, a béranya (feltehetően a biológiai apa támogatásával) külföldre távozott a gyermekkel, és nem akarta a gyermeket a megrendelő anyának átadni. Olga Mirimszakaja orosz bíróság előtt beperelte a béranyát, emberkereskedelemmel is megvádolva őt. A Legfelsőbb Bíróság őt mondta ki a gyermek édesanyjának, és nem a béranyát.

A béranyaságnak egyetlen elméletileg létező, de technikailag egyelőre még nagyon kockázatos alternatívája a méhátültetés. Ez a nagy horderejű műtéti eljárás a méhrendellenességben szenvedőkön vagy olyan, méhvel nem rendelkező személyeken segíthetne anélkül, hogy ez más nő kizsákmányolását jelentené. Egyelőre azonban még csak igen kevés eredmény mutatható fel e területen. Az első gyermek, aki ebből az eljárásból született, 2015-ben látta meg a napvilágot. Ha az eljárás elterjed, akkor a jövőben a reprodukció szabályai összefonódnak a transzplantáció szabályaival is.¹¹⁵⁰

1148 SÁNDOR, Az én molekulám 163-164.

1149 Oligarchs and IVF are a potent combination, <https://bioethics.georgetown.edu/2016/04/oligarchs-and-ivf-are-a-potent-combination/> (Letöltés: 2021. július 20. 17:19).

1150 David WARMFLASH, Artificial wombs: The coming era of motherless births? <https://www.geneticliteracyproject.org/2015/06/12/artificial-wombs-the-coming-era-of-motherless-births/> (Letöltés: 2021. július 20. 17:22).

VII. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az örökbefogadásra vonatkozó magyar szabályozás elsődleges célja 1953-ig az örökösnevezés volt. Az örökbefogadás négy európai korszakában¹¹⁵¹ megjelenő célkitűzések hazánkban is megjelentek: kezdetben a háború következtében megárvult gyermekek segítése, jobb életkörülmény biztosítása, a névátruházás, az örökössé tétel, majd a gyermektelen családok gyermek iránti vágyának kielégítése került e jogintézmény központi céljává. A magyar jogalkotó mindig is törekedett e jogterület átfogó szabályozására, mely a Csjt-vel vált családközpontúvá és azóta is a gyermek érdekét, az ő nevelését, a róla való gondoskodást tekinti az örökbefogadás legfontosabb célkitűzésének.

Az Alkotmánybíróság az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatában kimondta, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányának 67. §-ából és 54. § (1) bekezdéséből nem vezethető le az anya önrendelkezési jogának olyan értelmű kiterjesztése, hogy megválassza gyermekének azt a családot, amelyben optimálisnak, legcélszerűbbnek tartja a kiskorú nevelését. A Csjt. hatályba lépésével az örökbefogadás „mantrájaként” a gyermeknek keresnek örökbefogadó családot és nem fordítva, ugyanakkor nem elhanyagolható szempont, hogy minél elfogadóbbak az örökbefogadó szülők, annál rövidebb a várakozási idő. Kutatásom eredményeként megállapíthatom, hogy egy újszülött gyermek éppolyan rizikót jelenthet egy örökbefogadni szándékozó szülőnek, mint bármelyik másik gyermek. Az örökbefogadással foglalkozó szakemberek lelkiismeretes munkája ellenére is kiderülhet később olyan információ a gyermekről, melyre az örökbefogadó szülők nincsenek felkészülve. Ezért nagyon fontos – véleményem szerint -, hogy az örökbefogadók részletesen és sokszor átgondolt és átbeszélte elvárásokkal kezdjék meg az örökbefogadáshoz vezető utat, melyben mindenki saját körülményeihez mérten szabadon dönthet a vállalni kívánt gyermek(ek) személyéről.

A következőkben összegzem értekezésem I.2. pontjában feltett kérdésekre adott válaszaimat.

Miért kell éveket várni egy gyermek örökbefogadására és miért olyan hosszadalmas az eljárás?

A legtöbb örökbefogadó egészséges, 3 év alatti gyermeket szeretne örökbefogadni. Áttekintve az utóbbi évek örökbefogadásra vonatkozó statisztikai adatait megállapítható,

1151 KATONÁNÉ PEHR, „Örökbefogadás” [5].

hogy 2014-2019 között több, három év alatti gyermek vált örökbe fogadhatóvá az előző évekhez képest, azonban az örökbefogadók létszáma is nőtt. A másik jelentős tényező e kérdésre adott válasz tekintetében a gyermek egészségi állapota: az örökbe fogadható, fogyatékkal élő gyermekek száma 500 körül mozgott 2014-2019 között, évente átlagosan 548 gyermeket érintett. Mindezekből megállapítható, hogy nem fedi egymást a kereslet-kínálat viszonya, másrészt az örökbefogadási eljárás gyorsasága, sikeressége szempontjából nem közömbös, hogy milyen követelményeket támasztanak az örökbefogadók az örökbe fogadni kívánt gyermekkel szemben.

Miért ajánlott tanfolyamot végezniük a leendő örökbefogadó szülőknek, amikor a vér szerinti szülő enélkül is nevelhet gyermeket?

Az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam elméleti és gyakorlati jelentőségét az V. fejezet 3. pontjában bemutattam, hatékonyságát mind az empirikus kutatás eredményeként a szakemberek többsége, mind az interjúk készítése során az örökbefogadók többsége elismerte kötelező jellegének ismételt szabályozásával. Az V. fejezet 3. pontjában részletezettek szerint az ESzCsM rendeletben meghatározott témakörök jelentősége megkérdőjelezhetetlen, hiszen bemutatja a vér szerinti gyermekek és az örökbefogadott gyermekek nevelése közötti különbségeket, segítve ezzel az örökbefogadni szándékozó szülőket a beilleszkedés folyamatában és a konfliktusok kezelésében. A tanfolyammal szemben megfogalmazott kritikákat – mint például „ritkán indul”, „túl hosszú”, „miért kell elvégezni, ha a vér szerinti szülő enélkül is nevelhet gyermeket” – a jogalkotó kutatásom során kiküszöbölte azzal, hogy a 40 órás tanfolyam elvégzése nélkül felgyorsult az örökbefogadás előtti eljárás. Véleményem szerint egy gyermek örökbefogadásához elengedhetetlenül szükséges a tanfolyam tematikáját célzó ismeretek birtoklása, ezért annak kötelező jellegét visszaállítanám.

Milyen hasonlóságok, különbségek mutathatóak ki az európai megoldások között?

Értekezésem hatályos jogi része nemzetközi kitekintéssel, az európai jogrendszerek örökbefogadási rendelkezéseit ismertette a jogösszehasonlítás módszerével. Az örökbefogadók életkorát (21. és 35. életév között), az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti maximális korkülönbséget (40 és 50 év között) illetően hasonló szabályozás figyelhető meg. Jelentős eltérés mutatható ki azonban az örökbefogadás előtti gondozási idő, a

származás megismeréséhez való jog, valamint az utánkövetés formái tekintetében. A gondozási idő vonatkozásában kiemelném a német és a norvég szabályozást, mely azon megfelelő időről rendelkezik, mikor az örökbefogadó alkalmassá válik a gyermek befogadására. Véleményem szerint e német és norvég jogban érvényesülő szabályozás egyszerre jelenti a gyermek érdekének maximális figyelembe vételét, ugyanakkor gumi szabályként ennek ellenkezőjét, továbbá az eljárás elhúzódását is eredményezheti. Álláspontom szerint a magyar szabályozásban az adott gyermek életkorához igazított gondozási idő szabályozása szolgálná leginkább a gyermek érdekét, hiszen eltérő ütemű a beilleszkedés folyamata egy újszülött és egy tinédzser korú gyermek esetében. A származás megismeréséhez való jog tekintetében különbségek vannak az adatszolgáltatást adó hatóság, a gyermek életkora és a tájékoztatás adattartalma vonatkozásában. Egyik európai megoldás sem tartalmaz olyan differenciált szabályozást, mint hazánk, mely a Csjt. hiányosságait pótolva egyaránt biztosítja a vér szerinti szülő, valamint az örökbefogadott gyermek jogainak és érdekeinek érvényesülését. Az utánkövetés formáit illetően a legtöbb európai ország a személyes tanácsadást, az önsegítő csoportokat, az előadások tartását, mediációt alkalmazza, azonban Hollandia példaként szolgál a videótréning (Video Interaction Guidance) egy sajátos formájával, mely hatékonyan segíti az örökbefogadókat a gyakorlati problémák megoldásában. A holland forma sikerességét tekintve elgondolkodtató lenne hasonló megoldás alkalmazása a hazai gyakorlatban is.

Milyen segítségre számíthatnak a vér szerinti és az örökbefogadó szülők?

Magyarországon az örökbefogadással foglalkozó civil szervezetek mindegyike végez krízistanácsadást, amelynek keretében segítik a várandós anyákat abban, hogy gyermeküket megtartsák és felneveljék. A támogatás megnyilvánul a tájékoztatásban, a lehetőségek feltárásában, telefonos lelki segélyszolgálatban, védőnői, orvosi ellátásban, fórumokon való részvételben, szükség esetén krízislakásokban való elhelyezésben. Amennyiben ezen édesanyák az örökbefogadást választják, akkor tapasztalt szakemberek nyújtanak segítséget az örökbefogadásban. A Várva Várt Alapítvány tevékenységi köréből szeretném kiemelni a BabyStartUP adományközvetítő applikációjukat babaváróknak, a mentorprogramukat, prevenciós munkájukat az általános és középiskolákban a tudatos és értékorientált szexuális életéről tartott előadásokkal, a gyermekük megszületését vállaló krízisterhesek részére kezdőcsomag biztosításával, (szükség esetén segítenek a lakáskörülmények rendezésében)

valamint a csecsemőgyilkosságok elkerülése érdekében indított virtuális inkubátor programukat.¹¹⁵² Jövőbeli terveik között szerepel egy babaváró otthon létrehozása is.¹¹⁵³

A leendő örökbefogadó szülők a területi gyermekvédelmi szakszolgálat, valamint nyílt örökbefogadás esetén az örökbefogadással foglalkozó civil szervezetek munkatársaihoz fordulhatnak tájékoztatásért, segítségért. Az örökbefogadás során kapcsolatba kerülnek pszichológusokkal, a gyámhivatalban örökbefogadással foglalkozó szakemberekkel. A nyílt örökbefogadások előmozdítása érdekében a közhasznú szervezet örökbefogadást elősegítő tevékenysége keretében – többek között – megszervezi a gyermek saját családjában való nevelkedése érdekében a családok átmeneti otthonában biztosított ellátáshoz való hozzájutást, az örökbefogadás engedélyezését követően segítséget nyújtanak, tanácsot adnak a vér szerinti szülőnek és az örökbe fogadó szülőnek, valamint kérelemre az örökbe fogadott gyermek (személy) vér szerinti szülőjével történő kapcsolatfelvételének elősegítése érdekében, ha a gyámhatóság vagy a bíróság a vér szerinti szülő természetes személyazonosító adatait közölte. A közhasznú szervezet az örökbe fogadni szándékozó személyek, az örökbefogadó családok és az örökbefogadottak számára klubot, segítő csoportot működtethet.¹¹⁵⁴ Sikeres örökbefogadást követően az utánkövetés részeként is bármikor kérhetnek segítséget az utánkövetést végző civil szervezettől vagy területi gyermekvédelmi szakszolgálatától. 2015 óta a tapasztalatok szerint megállapítható, hogy a szakemberek jó időben, kellő segítséget nyújthatnak az örökbefogadó családoknak a jogintézmény segítségével. Arra biztatok minden leendő örökbefogadni, illetve már örökbefogadó szülőt, hogy éljen ezzel a lehetőséggel és ne féljen támogatást kérni. A lelki, pszichológiai tanácsadás, konfliktuskezelésben nyújtott segítség mellett pénzügyi támogatást is kapnak az örökbefogadó családok, ahogy a V. fejezet 13. pontjában részletesen ismertettem.

Mi zajlik egy örökbefogadott gyermek lelkében? Hogyan és mikor mondható el egy gyermeknek, hogy őt örökbe fogadták?

Kutatásom eredményei alapján megállapíthatom, hogy egy örökbefogadott gyermek életkorához viszonyítva szükséges beszélni örökbefogadásának tényéről, körülményeiről,

1152 Lásd bővebben: <https://www.varvavart.hu/>.

1153 A PTE ÁJK Családjogi szakjogász szakirányú továbbképzésen a Várva Várt Alapítvány elnökének, Lukács Józsefnek az előadásán elhangzottak szerint (Pécs, 2021. 04. 17.).

1154 Gyvt. 69/A. §.

élettörténetéről olyan mértékben, ahogy a gyermek kéri, kérdezi, kezdeményezi. Mamar rengeteg könyv segíti az örökbefogadó szülőket abban, hogy játékosan, mesével tegyék ezt a lehetővé, például Töreky Katalin: Szívünkbeől születél, Marie-Claude Monchaux: Nekem két születésnapom van c. könyveivel. A magyar jogalkotó az örökbefogadókra bízza, hogy mikor és milyen mértékben beszélnek erről a gyermekről. Jómagam a magyar jogalkotó álláspontját képviselem, ezért nem tartom helyesnek a horvát szabályozásban érvényesülő azon rendelkezést, hogy a gyermeket legkésőbb hét éves koráig fel kell világosítani e tényről. Nagyon fontos az is, hogy a gyermek ne egy idegen személytől szerezzen tudomást örökbefogadásáról, hiszen sérül az örökbefogadó szülőbe fektette bizalma, ahogy akkor is, ha túl későn, tinédzser korban szembesül mindezzel.

Miként válhat az örökbefogadási eljárás még gyorsabbá, még méltányosabbá?

Tekintettel az örökbefogadó szülők elvárásaira a fentiekben megállapítottam, hogy a kereslet és a kínálat a legtöbb esetben nem találkozik, ezért akár 5-6 évet is felölhet a várakozás egy újszülött, egészséges gyermekre. Másrészt a magyar örökbefogadási rendszer kritikájaként emlegetett túlszabályozottság – véleményem szerint – relatív fogalom, ezen intézmény a gyermek érdekét, az ő sikeres örökbefogadását helyezi a középpontba, mely nem valósítható meg a jelentkezők komplex személyiségvizsgálata, a barátkozási folyamat, a gondozási idő eredményes eltelte nélkül. Más szempöngből nézve mindig az adott gyermek körülményéhez viszonyítva dönthető el, hogy mi szolgálja az ő érdekét: a vér szerint családba való visszahelyezése vagy az örökbefogadása.

A kérdésre adandó válasz másik fontos elemeként hangsúlyozom, hogy a jelenlegi szabályozásban az örökbefogadás előtt eljárás a lehető leggyorsabb, hiszen a leendő örökbefogadóknak nem muszáj 40 órás felkészítő tanfolyamon részt venniük, a pszichikai, egészségügyi alkalmasságra vonatkozó dokumentumok, a környezettanulmány, a jövedelmi viszonyokra vonatkozó igazolás eredményeit értékelve a gyámhivatal megállapítja, hogy alkalmasak az örökbefogadásra. Az örökbefogadás iránti eljárás ügyintézési határideje 60 nap, mely szintén – az alapos előkészítést és a sikeres örökbefogadást megalapozva - gyorsnak mondható. A gyorsaság kérdéskörét érinti a nevelésbe vett gyermekek gyorsabb örökbefogadhatónak nyilvánítása, melynek során 2020. szeptember 1-jével a jogalkotó – a gyermek érdekét szem előtt tartva – lerövidítette a folyamatot a vér szerinti szülő rendszeres kapcsolattartása elmaradása vagy kapcsolattartásának teljes hiánya esetén. Fentiekre

tekintettel – véleményem szerint – valótlán a magyar örökbefogadási rendszerrel szemben megfogalmazott – túl lassú, túl bürokratikus – kritika.

Az örökbefogadhatónak nyilvánítás kérdéskörénél maradva az empirikus kutatás során igény mutatkozott a magyar szabályozás szigorítására. Ugyanis előfordul, hogy a gyermekvédelmi gyámok nem jeleznek a gyámhivatalnak, amennyiben három hónapja semmilyen formában nincs kapcsolattartás, ahogy az is megesik, hogy a nevelőszülő sok esetben kötődik a gyermekhez, így nem érdekelt az örökbefogadási eljárás megindításában, a nevelőszülői tanácsadó adott esetben nem tud objektív maradni, a gyámügyi ügyintézőnek nincsenek aktuális információi ezen helyzetről. Így a szakemberek és jómagam részéről is megfogalmazódik az a javaslat a jogalkotó felé, hogy sokkal szigorúbb, rendszeresebb jelentéstételi kötelezettségre lenne szükség a gyermekvédelmi gyámoktól a gyámhivatal felé a nevelésbe vett gyermekek esetében.

Álláspontom szerint az alkalmassági vizsgálat szigorítása lenne indokolt a kötelező tanfolyam visszaállításával, a háziorvosi vélemény helyett szakorvosi vizsgálatokkal, a jelentkezők erkölcsi igazolványának csatolásával. Az örökbefogadó szülőkkal szemben a tiszta erkölcsi bizonyítvány, mint alkalmassági feltétel bevezetése szintén megosztó a közvélemény és a szakemberek között. A családsegítővel, területi gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársával való szoros együttműködés esetében az erkölcsi bizonyítvány ellenőrzése szükségtelen. Egy másik vélemény szerint csak a kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmény lehet releváns egy alkalmassági vizsgálatban.

Megfontolásra érdemes javaslatként fogalmazom meg az örökbefogadással foglalkozó elméleti és gyakorlati szakemberek számára a francia jog szerint szabályozott anonim szülés lehetőségét, melyet az VI. fejezet 3. pontjában – Franciaország szabályozásánál – ismertettem. Az anya személyes adatai tiszteletben tartásával érvényesülhetne az újszülött önrendelkezési, ezen belül származás megismeréséhez fűződő joga egyaránt. Az anonim szülés lehetőségével az anya egészségügyi intézmény keretei között úgy adhat életet gyermekének, hogy választhatja az örökbefogadás lehetőségét is. A csecsemőgyilkosság elkerülésével a gyermek orvosi vizsgálatai is biztosítottak, születésére vonatkozó adatai rendelkezésre állnának. Mindezek mellett az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által eltörölni kívánt inkubátor programra részben megoldást nyújtana e jogintézmény. Természetesen az

anonim szülés szabályozásának megteremtése és a vonatkozó eljárásjogi szabályok kidolgozása alapos és részletes jogalkotói munkát igényelnének.

Összegzésem lezárásaként a magyar örökbefogadási rendszer pozitívumait hangsúlyozom. Kijelenthetem, hogy hazai szabályozás messzemenően a gyermek érdekét szolgálja, a jogszabályok, a szakirodalom ismerete révén átlátható; az örökbefogadás előtti felkészítő tanfolyam hatékony, eredményes; az örökbefogadhatónak nyilvánítás iránti eljárás, az alkalmassági eljárás felgyorsult, összességében az örökbefogadáshoz vezető folyamat gyorsabbá vált. A jogalkotó az örökbefogadói díj bevezetésével, a csecsemőgondozási és a gyermekgondozási díj, a csecsemőgondozást segítő ellátás örökbefogadó szülőkre való kiterjesztésével, anyasági támogatással, családi pótlék (nevelési ellátás, iskoláztatási támogatás) lehetőségével a korábbiaknál szélesebb körben támogatja az örökbefogadó családokat. A statisztikai adatok is bizonyítják, hogy rendkívül alacsony százalékban kerül sor évente örökbefogadás felbontására, mely tények alátámasztják az érintett szakemberek lelkiismeretes, alapos és eredményes munkáját.

Bízom abban, hogy értekezésem jelentős segítséget nyújt a jogalkotásban, joggyakorlatban résztvevő szakembereknek éppúgy, mint az örökbefogadott gyermekeknek és az örökbefogadó szülőknek, illetve mindazoknak, akik jelenleg örökbefogadáson gondolkodnak.

VIII. SUMMARY

I started my work of research in 2013. As an adoption services administrator, and later as a registrar, I acquired the knowledge of the functions and competences of the adoption services office in the authorisation procedures of adoption, as well as the responsibilities of the regional child protection services in the eligibility procedures preceding it. As a registrar, I registered secret and public, as well as international adoptions. In the course of my research I have met several adoptive families as well as foster parents who turned to be adoptive parents, and I took the opportunity to interview them.

In my research, on the one hand I undertake the task of introducing the historical and current legislations, starting from 1861, by the use of descriptive legal history methods that include both doctrine and practice, as well as comparative analysis. On the other hand I pursue to review the actual establishment of adoption, legal sources, judicial practice, each issue of Jurisprudence Journal since 1880, the resolutions of the Constitutional Court, each study of Family Law, and the registry of decisions since 1926; by the use of empirical research as well as by the investigation of the archives I illustrate the changes in the policy of legal sciences and the effects of foreign examples (with special focus on Austrian influence until 1918), through the prevailing principles of the countries in the Soviet bloc after 1948, also considering the aspect of European examples and international conventions concerning adoption following the joining to the European Union, as well as Hungarian statistical data regarding adoption in the time period between 1990 and 2019, the interface between surrogate motherhood and adoption, the financial provisions that support adoption, while referring to the hazards of adoption: child trafficking and kidnapping – in such complex way, which is so far unprecedented in the scientific field of Hungarian private law.

Regarding domestic legal development, I made efforts to illustrate everyday legal life by the investigation of the general adoption documents of the Orphan Bureau of the city of Pécs, dated between 1872 and 1923 – kept at the Baranya County Archives of Hungarian National Archives – and the Orphan Bureau of Budapest, dated between 1900 and 1905 – kept at the Archives of the Capital City of Budapest.

In the course of my research, several empirical questionnaires were presented to the guardianship offices, the adoption administrators of regional government agencies, and the employees of NGO's promoting adoption, as well as to the co-workers of regional child protection special services.

In my dissertation, I determine that – among others – in most cases, the reasons for adoption ensue from life crises, lack of family support, unwanted pregnancy, or health problems. The majority of prospective adoptive parents are between 35 and 45 years of age, and the number of cases, in which the applicants are pronounced to be inappropriate for adoption is 5 cases per year at most. The strengthening of aptitude tests would be a reasonable decision, together with the restoration of mandatory preparation courses, the replacement of the recommendations of family practitioners by the opinion of medical specialist, and by the attachment of the applicants' certificate of good conduct. In my opinion, the possession of the thematic knowledge provided by a preparation course is indispensable for adoption of a child. In my point of view, the best protection of the children's interests would be the regulation of the caring period according to the age of the child, since the process of integration passes of with a different pace in case of infants and teenagers. Regarding the so-called follow up, it would be worthwhile to consider the use of Dutch video-training in domestic practice, as well as the option of anonymous birth, which is well known in French law. I can declare that domestic regulations serve the interests of the children, and that these are transparent; the preparation course is effective and successful; the process of declaration to be appropriate for adoption has become faster, just as the competence process was sped up by abolishment of the mandatory nature of the preparation course. I trust that my dissertation will provide considerable help for those directly involved in the process of adoption, as well as for the participants of legislation processes and practices.

IX. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ PUBLIKÁCIÓK

Magyar nyelvű tanulmány

- 1. Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében a polgári korszakban**
Δικη 2017/1. 94-114.
- 2. Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt és az örökbefogadás gyakorlata Baranyában**
Δικη 2018/1. 72-93.
- 3. Az örökbefogadás bírósági gyakorlata (1953-2014)**
Δικη 2019/1. 111-129.
- 4. Feltétel nélkül szeretni és szeretve lenni – Az örökbefogadás Magyarországon az európai szabályozás tükrében**
Családi Jog 2019/4. 23-30.
- 5. „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra, immár közös úton hazafelé” - Egy titkos örökbefogadás története**
JURA 2016/2. 323-326.
- 6. Nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő? Nevelőszülőből örökbefogadó szülő? – Az átgondozás folyamata egy család történetében**
JURA 2016/2. 159-167.

Idegen nyelvű tanulmány

- 1. Eheschliessung – Definition der Ehe**
In: Eszter Cs. Herger – Susanne Kissich – Markus Stepan (szerk.): Gemeinsame Wurzeln und Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts. Graz 2018, 347-355.

2. **„Gemeinsame Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts zur Zeit der Doppelmonarchie und innerhalb der EU“** Bericht über das Forschungsseminar der Dezső-Márkus Forschungsgruppe für Vergleichende Rechtsgeschichte
Journal on European History of Law 2017/8 170-172.

Megjelenés alatt álló publikáció:

- „The judicial practise of *adoption* between 1953-2013”**
Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” (ISSN 2084-4115).

X. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Ápt.	Az állampolgárságról szóló 1957. évi VI. törvény
Bét.tv.	A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény
Béktv.	A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvény
Bíróság	Az Európai Unió Bírósága
CIC	Codex Iuris Canonici
CSJK	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Családjogi Könyve
Csjt.	A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény
Csjté.	A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában kelt 1952. évi 23. törvényerejű rendelet
Cst.	A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény
Csvt.	A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény
Ebtv.	A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
EJEE	Emberi Jogok Európai Egyezménye, Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről Róma, 1950. november 4.
ESzCsM rendelet	A helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközis működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003 (V. 20.) ESzCsM rendelet

Európai Örökbefogadási Egyezmény	2008. november 27. napján, Strasbourgban köttetett a gyermekek örökbefogadásáról szóló, európai megállapodás
Eütv.	Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény
Gyámtörvény	A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk
Gyer.	A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet
Gyermekjogi Egyezmény	A Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20. napján kelt ENSZ Egyezmény
Gyvt.	A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény
Hágai Egyezmény	A gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló 2005. évi LXXX. törvény
Ht.	A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk
miniszter	gyermekek és az ifjúság védelméért felelős miniszter
Mtj.	Magyarország 1928. évi magánjogi törvényjavaslata
Nmjtv.	A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény
OPTK.	Az 1811. évi Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv
Pp.	A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
Ptk.	A polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
Régi Pp.	A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
szakszolgálat	A területi gyermekvédelmi szakszolgálat

Tbj.

A társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról,
valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019.
évi CXXII. törvény

Tny.

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló
1997. évi LXXXI. törvény

XI. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ÁBRAHÁM Mózes: Több örökbefogadott gyermek öröklési joga. Jogtudományi Közlöny 1932/34.
2. A Családjog jövője: Kerekasztal beszélgetés a dajkaterhességről. Családi Jog 2004/3.
3. ÁDÁM ANTAL: A külföldiek fontosabb jogai és kötelességei a Magyar Népköztársaságban. Jogtudományi Közlöny 1961/6.
4. Adevărul: Háromszék, Hírsaláta, 2004
5. Afrikai utánpótlás: Székely Hírmondó, 2012
6. AGYAGÁSI EDIT – TIBORI SZABÓ ZOLTÁN: Románia Magyarországról is visszagyűjti a gyerekeket. Népszabadság 2005
7. ALTSTEIN, HOWARD – MCROY, RUTH: Does family preservation serve a child's best interest? Washington D.C. 2000
8. A magy. tud. Akadémia jelentéséből. A btk. interpretációjához. — Örökbefogadási szerződés megerősítésének megtagadása. Jogtudományi Közlöny 1884/25.
9. ANDORKA RUDOLF: Bevezetés a szociológiába. Budapest 2006
10. ANDRÁSI JÚLIA: Fokozott állami felelősség a jó döntésért és a sikeres örökbefogadásért. Család, Gyermek, Ifjúság 2006/1.
11. Az Igazságügyminiszeriumban szervezett állandó bizottság vezetősége: A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főlőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag I. Budapest 1904
12. Azi: Távirati Stílusban. Romániai Magyar Szó 2001
13. Azonos nemű szülők, azonos nemű párok gyermekvállalása Magyarországon, „Szivárványcsaládok helyzete Magyarországon” címmel folytatott kutatási projektet 2016 - 2017, az ILGA-Europe támogatásával, <https://csalad.hatter.hu/sites/default/files/jelentes.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 17:11)
14. BACSÓ JENŐ: A családjogi törvény módosításának vitája. Jogtudományi Közlöny 1974
15. BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás. Budapest 1968
16. BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás. Jogtudományi Közlöny 1981/7.
17. BACSÓ JENŐ: Az örökbefogadás jellege és a társadalomban betöltött szerepe. Jogtudományi Közlöny 1962/6.
18. BACSÓ JENŐ: A nemzetközi magánjogi kódex polgári eljárásjogi vonatkozásai. Jogtudományi Közlöny 1980/9.
19. BACSÓ JENŐ: Családi jogunk fejlődése és a gyermek helyzete. Jogtudományi Közlöny 1960/10.
20. BACSÓ JENŐ: Fontosabb családjogi rendelkezések nemzetközi magánjogunkban. Jogtudományi Közlöny 1980/7.
21. BACSÓ JENŐ: Jogirodalom, Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. Jogtudományi Közlöny 1964/1.
22. BADITZ LAJOS: A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata. Budapest 1904
23. BADITZ Lajos: Az öröklési jog a magánjogi törvénykönyvben. Jogtudományi Közlöny 1929/16.
24. BAGI ISTVÁN: Az örökbefogadás és az öröklési jog kapcsolata a magyar polgári jogfejlődésben Werbőczytól a XX. század végéig. In: (L)ex Cathedra et praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából. Budapest 2014
25. BAJORY PÁL: A jogalakító ítéletek. Jogtudományi Közlöny 1978/9.
26. BALÁSHÁZY IMRE – MAJOR GYÖNGYI – FARKAS PÉTER (szerk.): Boldogabb családokért és ifjúságért – A családi élet válsága és a demográfiai válság oka. Budapest 2018
27. BALOGH JUDIT: Német-magyar párhuzamok a törvényesítés (legitímatio) intézményének történetében. In: Sectio juridica et politic, Tomus XII. Miskolc 1996
28. BARABÁS ZOLTÁN: A budapesti M. Kir. Állami Gyermekmenhely története. In: FELSŐDRIETHOMAI PETTKÓ-SZANDTNER ALADÁR (szerk.): A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve. [S.I.]: Népjóléti Minisztérium 1928
29. BECK SALAMON: Az özvegyi jog korlátozása. Jogtudományi Közlöny 1934/41.
30. BEKE-MARTOS JUDIT: Az örökbefogadás - jogtörténeti megközelítésben. Családi Jog 2009/4.
31. BÉLI GÁBOR: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Budapest – Pécs 2000
32. BENKÓ GYULA: A házasság felbontásának anyagi jogi kérdései a szovjet és a magyar jogban. Jogtudományi Közlöny 1954/1.

33. BENYAM, D. MEZMUR: La adopción internacional como medida de último recurso en África: Promover los derechos de un niño y no el derecho a un niño. *Sur-revista Internacional de Derechos Humanos* 2009/10.
34. BIRD, G. – PETERSON, R. – MILLER, SH: Factors associated with distress among support-seeking adoptive parents. *Family Relations* 2002
35. BIRÓ ZSÓFIA: A fiúsítás gyakorlata a Hármaskönyvig. In: *Acta Universitatis Szegediensis, forum: publicationes doctorandorum juridicorum*. Szeged 2017, 59-85.
36. BIRÓ ZSÓFIA: A fiúsítás mint belpolitikai, öröklési jogi és különös női jogi intézmény. https://www.researchgate.net/publication/339138502_A_fiustitas_mint_belpolitikai_oroklesi_jogi_es_kulonos_noi_jogi_jogintezmeny (Letöltés: 2021. július 20. 21:21)
37. B. L. (ismeretlen szerző): Örökbefogadási egyezményt írnak alá Hágában, *Magyar Nemzet* 1993
38. BLAU György, *Törvénykezési Szemle*, Munkáért fizetni kell. *Jogtudományi Közlöny* 1928/9.
39. BOCK, ERIN: “Italy high court rules adoptive couples cannot request children based on race, ethnicity,” *Jurist*, June 3, 2010, <https://www.jurist.org/news/2010/06/italy-high-court-rules-adoptive-couples-cannot-request-children-based-on-race-ethnicity/>, (Letöltés: 2021. július 20. 17:15)
40. BODNÁR BÉLA – BODNÁR ZOLTÁN: A terhesség kihordására irányuló szerződések egyes kérdései az in vitro fertilisatio és az arteficialis inseminatio különböző szociobiológiai kombinációi. *Jogtudományi Közlöny* 1986
41. BODNÁR BÉLA – BODNÁR ZOLTÁN: Pótanyasági szerződések. *Jogtudományi Közlöny* 1987
42. BOELDT, DL. – RHEE, SH. – DILALLA, LF. – MULLINEAUX, PY. – SCHULZ-HEIK, RJ. – CORLEY, RP. – HEWITT, JK.: The association between positive parenting and externalizing behavior. *Infant & Child Development* 2012
43. BOÉR KATALIN: *Lombikban fogant álmok. A mesterséges megtermékenyítésről másképpen*. Budapest 2011
44. BOELE-WOELKI, KATHARINA – MARTINY, DIETER: The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities https://www.researchgate.net/publication/225736372_The_Commission_on_European_Family_Law_CEFL_and_its_Principles_of_European_Family_Law_Regarding_Parental_Responsibilities (Letöltés: 2021. július 20. 17:23.)
45. BOGÁR ZSUZSA: Segítség örökbefogadóknak és örökbefogadás előtt állóknak. *Kapocs* 2012/4.
46. BRODZINSKY, D.M. – PINDERHUGHES, E.: Parenting and child development in adoptive families. In: BORNSTEIN, M.H.: *Handbook of parenting: Children and parenting I*. Taylor & Francis 2002
47. BRACKEN, LYDIA: *Same-Sex Parenting and the Best Interests Principle*. Cambridge 2020
48. BROOKS, D. – BARTH, RP.: Adult transracial and inracial adoptees: effects of race, gender, adoptive family structure, and placement history on adjustment outcomes. *American Journal of Orthopsychiatry* 1999
49. BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*. Budapest 1995
50. BUDAVÁRI ZITA: Az örökbefogadás gyakorlati gondjai és lehetőségei a Bölcső Alapítvány tevékenységének tükrében. *Kapocs* 2014/3.
51. BURIÁN JÁNOS: *Latin synonymika. A legfontosabb 2000 latin szó szinonimaszótára használati útmutatóval - Mesterművek 11*. Budapest 2017
52. BURIÁN LÁSZLÓ – RAFFAI KATALIN – SZABÓ SAROLTA: *Nemzetközi magánjog*. Budapest 2018
53. CEBALLO, R. – LANSFORD, JE. – ABBEY, A. – STEWART, AJ.: Gaining a child: comparing the experiences of biological parents, adoptive parents, and stepparents. *Family Relations* 2004
54. COMPTON, REBECCA: Szülők határok nélkül. *Valóság* 2016. július, 117-120.
55. CRANE, RABBI NATE: Adoption. https://www.rabbinicalassembly.org/sites/default/files/adoption_-_rabbi_nate_crane_-_final.pdf (Letöltés: 2021. július 31. 14:20)
56. *Családi Jog, Külföldi Szemle A házasságon kívüli partnerkapcsolatok rendezése, valamint a dajkaanyaság kérdései Dánia, Skócia, Franciaország, Anglia/Wales, Hollandia*. *Családi Jog* 2011/3.
57. *Családpolitikai koncepció, Népjóléti Minisztérium* 1992. kézirat
58. CSEHI ZOLTÁN: Állampolgárság és a nemzetközi magánjog kapcsolata az alapjogi védelem szempontjából. Budapest 2012
59. CSIKY OTTÓ: *A gyermek családi jogállása*. Budapest 1973
60. CSIKY OTTÓ: A rokontartás néhány problémája a családjogi törvény módosítása után. *Jogtudományi Közlöny* 1975
61. CSIKY OTTÓ: Az utólagos házasságkötés alapján keletkező apasági vélelem. *Jogtudományi Közlöny* 1971

62. CSIKY OTTÓ – FILÓ ERIKA: Magyar családjog. Budapest 2003
63. CSIKY OTTÓ – M. BUJDOSÓ GYÖRGY – H. VÁCZY ZSUZSA: Apasági perek, apaságvizsgálat. Budapest 2003
64. CSIKY OTTÓ – SIMOR ANTAL: Az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perek. Budapest 1961
65. CSORNA KÁLMÁN: Gyámsági jog és jogszolgáltatás. Budapest 1935
66. CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS: A magyar nyelv szótára. Pest 1862
<https://czuczor.oszk.hu/elolap.php> (Letöltés: 2021. július 20. 16:15)
67. DANIEL POLLACK – MOSHE BLEICH-CHARLES – J. REID-MOHAMMAD – H. FADEL: Classical Religious Perspectives of Adoption Law.
<https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1428&context=ndlr> (Letöltés: 2021. július 30. 13:25)
68. DAVID BRADLEY: Regulation of Unmarried Cohabitation in West European Jurisdictions - Determinants of Legal Policy. International Journal of Law, Policy and the Family 2001/1.
69. DELI JUDIT – LANTAI CSILLA: Változások az örökbefogadás területén. Kapocs 2014/3.
70. DÉR PÁL: A mostohagyermek családi jogállásának és tartási igényének a kérdése. Jogtudományi Közlöny 1954/július-augusztus
71. DIÓS ISTVÁN (szerk.): II. János Pál megnyilatkozásai II. Pápai dokumentumok 1978-2005, Budapest 2005
72. DIXON, S.: The Roman Family. London 1992
73. DORFF, RABBI ELLIOT N.: Matters of Life and Death: A Jewish Approach to Modern Medical Ethics. Jewish Publication Society 1998
74. DRÁVUCZ PÉTER: Az örökbefogadás útja. A Jövő Mérnöke 1997
75. ECKHART FERENC: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Millenniumi Magyar Történelem, Budapest 2000
76. Egyetemes Magyar Encyclopaedia 1. A-Ajuga. Pest 1859
77. Egy nyílt titok: az örökbefogadás, Magyar Hírlap, 1998. július 16.
78. ÉLESZTŐS LÁSZLÓ – ROSTÁS SÁNDOR (szerk.): Magyar nagylexikon 1. A - Anc - Magyar nagylexikon 1. Budapest 1993
79. ENGEL ZSIGMOND: A házasságon kívül született gyermek családneve. Különlenyomat az Ügyvédek Lapjából. Budapest 1904
80. EÖTTEVÉNYI NAGY OLIVÉR: Az örökbefogadás: tanulmány a jelentősebb külföldi törvénykönyvek és a hazai jogforrások felfogásáról, kapcsolatban a magyar polgári törvénykönyv tervezetének bírálatával. Budapest 1902
81. EP- sajtószolgálat, Háromszék, Hírsaláta, 2006
82. FAHLBERG V.: Child's Journey through Placement. London 2012
83. Families beyond boundaries: conceptualising kinship in gay and lesbian *adoption* and fostering, Child & Family Social Work. 2018/23
84. FALK, ZE'EV WILHELM: Hebrew law in biblical times: an introduction. Utah 2001
85. FARKAS JÓZSEF: Az ügyész perbeli helyzete a Pp. szerint. Jogtudományi Közlöny 1953/július
86. FAYER, C.: La Familia Romana. Aspetti giuridici ed antiquari I. Rom 1994
87. FÉL EDIT: A nagycsalád és jogszokásai a komárommegyei Martoson. Budapest 1944
88. FILÓ ERIKA – KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Gyermeki jogok, Gyermekvédelem. Budapest 2009
89. FÓNAGY ZOLTÁN: Az örökbefogadás. <https://orokbe.hu/2014/06/30/az-orokbefogadas-tortenelmitalatoszozgbol> (Letöltés: 2021. július 20. 18:29)
90. FORRAI JUDIT: Ne dőlj be, Nemzetközi Migrációs Szervezet. Budapest 2004
91. FRANCIOSI: Famiglia e persone in Roma antica, Dall'età arcaica al principato. Torino 1992
92. FRANK IGNÁCZ: A közigazság törvénye Magyarhonban, I. kötet. Buda 1845
93. GOLD SIMON: Törvénytelen gyermek elismerése. Jogtudományi Közlöny 1929/3.
94. HABERMANN, GUSZTAV: A gyermekek és az anyák fokozottabb bírói jogvédelme. Jogtudományi Közlöny 1953/október-november
95. HACK MÁRTA: Az európai jogi kultúra zsidó-keresztény gyökerei. Δίκη 2017/1. 9-32.
96. HALMAI HÁBOR (szerk.): Család, tulajdon és emberi jogok. Budapest 1999
97. HARGITAI VERA: Polgári jog. Budapest 2006
98. Háromszék, független napilap, Hírsaláta rovat, 2004
99. HÁRSFAI KATALIN: Bevezetés a házasságjogba. Budapest 2014
100. HAWK, BN. – MCCALL, RB.: Specific extreme behaviors of postinstitutionalized Russian adoptees. Developmental Psychology 2011

101. HECKER, ADOLF: Die Adoption im geltenden Recht als Produkt der historischen Entwicklung. Rostock 1903
102. HEGEDÚS ANDREA: A magyar családi jog az új Ptk.-ban – A jogterületet érintő főbb változások. http://www.vmtt.org.rs/mtn2011/233_252_Hegedus_Andrea_A.pdf (Letöltés: 2021. július 19. 11:04)
103. HEGEDÚS ANDREA: Az anyai jogállás és annak lehetséges problémái. In: Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára. Szeged 2016
104. HEGEDÚS ANDREA: Polgári Jog. Családjog. Szeged 2019
105. HEGYHÁTI ISTVÁN: Az örökbefogadás öröklésjogi hatásai. Szemle és Tudományos Élet, a Jogtudományi Közlöny X. 1955. évfolyamához
106. HEKA LÁSZLÓ: Néhány gondolat az új horvát Családjogi Törvényről. Családi Jog 2015/1.
107. HERCZOG MÁRIA: Miért és mire kell felkészíteni az örökbefogadókat? Családi Jog 2003/2.
108. HERGER CSABÁNÉ: A nővértől az állami anyakönyvvezetőig. Budapest – Pécs 2006
109. HERGER CSABÁNÉ – KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Magyar családjog. Pécs 2021
110. HERNÁDI LÁSZLÓ: Az ideiglenes gondnok. Jogtudományi Közlöny 1970
111. HOMOKI-NAGY MÁRIA: A magyar gyámsági jog a neoabszolutizmus korában. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. 2019/1.
112. GAÁR VILMOS: Az örökbefogadásról. Budapest 1898
113. GÁL DEZSŐ – NYÁRÁDI LÁSZLÓ: Az örökbefogadás, különös tekintettel a gyakorlati eljárásra. Budapest 1941
114. GARNER, J.: Family and Familia in Roman Law and Life. Oxford 1998
115. GARNER, J.: Frauen im antiken Rom. Familie, Alltag, Recht. Leipzig 1995
116. GIBSON, K.: Differential parental investment in families with both adopted and genetic children. Evolution and Human Behavior 2009
117. GOLD, RABBI MICHAEL: Adopted Children, Conversion, and the Bar/Bat Mitzvah, <https://www.myjewishlearning.com/article/adopted-children-conversion-and-the-barbat-mitzvah/> (Letöltés: 2021. július 30. 14:02)
118. GROTEVANT, HD. – MCDERMOTT, JM.: Adoption: biological and social processes linked to adaptation. Annual Review of Psychology 2014
119. GULYÁS ERIKA: A roma testvéreket Nyugatra viszik. Népszava, 2019. november 27.
120. GYEKICZKY TAMÁS (szerk.): Ami a múltból elkísér 2. Budapest 2005
121. HAMZA GÁBOR: Az európai magánjog fejlődése. Budapest 2002
122. HANS WALTER WOLFF: Az Ószövetség antropológiája. Budapest 2001
123. Hírsaláta, Háromszék, 2003
124. HODGES, J. – STEELE, M. – HILLMAN, S. – HENDERSON, K. – KANIUK, J.: Change and continuity in mental representations of attachment after adoption. In: D.M. BRODZINSKY – J. PALACIOS (szerk.): Psychological issues in adoption: research and practice. Praeger 2005
125. HOYER MÁRIA: Sóvárgás és szenvedés - Az addiktív keresés mélylélektani megközelítése. Budapest 2010
126. HUARD, LEO A.: The law of adoption: Ancient and modern. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4310&context=vlr> (Letöltés: 2021. július 31. 11:21)
127. HUSZ ILDIKÓ: Család és társadalmi reprodukció a 19. században: történeti-szociológiai tanulmány egy Buda környéki mezőváros társadalmáról a családszerkezet változásának tükrében. Doktori Mestermunkák. Budapest 2002
128. INCZE: Nem lesz többé gyermeklopás. Háromszék 1994
129. Ismeretlen szerző: Románia gyorsít az ütemen. Magyar Szó, 2004. február 27.
130. ISTVÁNFY István: A házasságon kívül született és az örökbefogadott árvák állami ellátása. Jogtudományi Közlöny 1915/16.
131. JANCSÓ GYÖRGY: Magyar Házassági és házastársi öröklési jog. Budapest 1901
132. JI, J. – BROOKS, D. – BARTH, RP. – KIM, H.: Beyond preadoptive risk: the impact of adoptive family environment on adopted youth's psychosocial adjustment. American Journal of Orthopsychiatry 2010
133. JOBBÁGYI GÁBOR – BARZÓ TÍMEA: Családi jog. Miskolc 1997
134. JOBBÁGYI GÁBOR: Személyi és Családi Jog. Budapest 2009
135. JUDGE SL.: Determinants of parental stress in families adopting children from Eastern Europe. Family Relations 2003
136. JUFFER, F. – IJZENDOORN, MH.: Behavior problems and mental health referrals of international adoptees. Journal of the American Medical Association 2005

137. KABA ESZTER (szerk.): Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta 1914–1918. In: ISTVÁNNFFY ISTVÁN: A hadiárvak védelme. Budapest 2018
138. KÁLLAI BÉLA: A családi és örökösödési jog történeti fejlődése Keleten. Budapest 1882
139. KASER, M.: Das römische Privatrecht. I. München 1971
140. KASER, M.: Römische Rechtsgeschichte. Göttingen 1986
141. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás dilemmái. Családi Jog 2011/1.
142. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás In: Kőrös András (szerk.): Polgári Jog Családjog az új Ptk. magyarázata. Budapest 2013
143. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás. Budapest 1999
144. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás és az örökbefogadási eljárás. Családi Jog 2003/3-4.
145. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Az örökbefogadás változásáról az új Családjogi Könyv tükrében. In: Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs 2013
146. KATONÁNÉ PEHR ERIKA – HERCZOG MÁRIA: A Gyermekvédelem Nagy Kézikönyve. Budapest 2011
147. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről. Családi Jog 2013/4.
148. KATONÁNÉ PEHR ERIKA: „Örökbefogadás”. In: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Családjog rovat, rovatszerkesztő: HEGEDŰS ANDREA), <http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas> 2018
149. KENGYEL MIKLÓS – HARSÁGI VIKTÓRIA: Európai polgári eljárásjog. Budapest 2009
150. KILÉNYI GÉZA: Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata a szocialista jogfejlődés tükrében. Jogtudományi Közlöny 1981
151. KIM, WJ. – SHIN, YJ. – CAREY, MP.: Comparison of Korean-American adoptees and biological children of their adoptive parents: a pilot study. Child Psychiatry and Human Development 1999
152. KIRK, H. DAVID: Shared Fate: A Theory of Adoption and Mental Health. New York 1964
153. KIS ENIKŐ: Esély az életre, avagy a krízisinkubátorok jelene és jövője. Arsboni 2018/3-4.
154. KISS ÉVA: A nemzetközi családjog. Budapest 1996
155. KNÜTEL, R.: Zur Adoption im römischen Recht. In: GAUL (szerk.): Familienrecht in Geschichte und Gegenwart. Symposium aus Anlass des 80. Geburtstags von Friedrich Wilhelm Bosch. Bielefeld 1992
156. KOHLER, JOSEF: A törvényhozás és az öröklési jog alakulása, Tekintettel a magyar öröklési jog tervezetére. Jogtudományi Közlöny 1887/50.
157. KŐRÖS ANDRÁS (szerk.): A Családjog kézikönyve I. Budapest 2007
158. KŐRÖS ANDRÁS: Polgári Jog 1953-1997. Családjog, Civilisztikai döntvénytár. Budapest 1998
159. KŐRÖS ANDRÁS: "Fontolva haladás" - az új Ptk. Családjogi Könyve 13. Rész: Az örökbefogadás II. Családi Jog 2008/2.
160. KUNST, C.: Römische Adoption. Zur Strategie einer Familienorganisation. Hennef 2005
161. KRAUSZ BERNADETT: A törvényes születésű kiskorú gyermek tartása a házasság fennállása alatt és felbomlása után 1938 és 1945 között Magyarországon. *Δίκη* 2018/2.
162. KRUEGER, PAUL: Corpus iuris civilis: Codex Justinianus; recognovit et retractavit Paulus Krueger 2. Weidmann 1970
163. KURYLOWICZ, M.: „Adoptio plena” und „minus plena”. *Labeo* 1979/25.
164. KURYLOWICZ, M.: Die adoptio im klassischen römischen Recht. Warschau 1981
165. KURYLOWICZ, M.: Zur nachklassischen Adoption. In: SCHERMAIER, M. – VÉGH, Z. (szerk.): *Ars boni et aequi*. Festschrift für Wolfgang Waldstein zum 65. Geburtstag. Stuttgart 1993
166. KÜBLER, BERNARD – GUSTAV, ADOLF – SECKEL, EMIL (ford.): *Gaius: Institutionum commentarii quattuor*. Leipzig 1903
167. Különfélék, Jogtudományi Közlöny 1901/35.
168. LANSFORD, JE. – CEBALLO, R. – ABBEY, A. – STEWART, AJ.: Does family structure matter? A comparison of adoptive, two-parent biological, single-mother, stepfather, and stepmother households. *Journal of Marriage and the Family* 2001
169. LÁNYI MÁRTON: Az első örökbefogadási szerződés anyagi hatálya az újabb örökbefogadási szerződés esetén. Jogtudományi Közlöny 1909/26.
170. LÁSZLÓ ANDRÁS: Személyek jogállása a magyar nemzetközi magánjogban a dualizmus idején. Jogtudományi Közlöny 1981/1.
171. LAUN, ANDREAS (szerk.): Homoszexualitás katolikus szemmel. Budapest 2007
172. LIND, JUDITH – LINDGREN, CECILIA: Displays of parent suitability in *adoption* assessment reports. *Child & Family Social Work*. Feb 2017 Supplement, Vol. 22

173. LUKÁCS CSABA: Családegyesítés fordítóprogrammal. Magyar Nemzet Magazin 2016
174. LUKÁCS Nikolett: Bejegyzett élettársi kapcsolat - az azonos nemű állampolgárok „22-es csapdája”. Családi Jog 2012/4.
175. MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Budapest 2018
176. MAHWAH, NJ. – ERLBAUM, LAWRENCE – HAUGAARD, JJ. – HAZAN, C.: Adoption as a natural experiment. Development and Psychopathology 2003
177. MANTHE, U.: Gaius. Institutionen. Darmstadt 2004
178. MÁRKUS DEZSŐ: A házassági jog és az anyakönyvi törvény kézikönyve. Budapest 1895
179. MARSCHALKÓ LINDA: Az örökbefogadás és a gyermek legjobb érdeke. In: Iustum Aequum Salutare IX. 2013
180. MARTIN, AVENARIUS: Der pseudo-ulpianische liber singularis regularum: Entstehung, Eigenart und Überlieferung einer hochklassischen Juristenschrift; Analyse, Neuedition und deutsche Übersetzung. Göttingen 2005
181. MÁRTONFFY ZSUZSA: Akiknek két anyja van. Budapest 2020
182. MAURER, HANS-ULRICH: Europäisches Übereinkommen vom 27. November 2008 über die Adoption von Kindern (revidiert), Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, FamRZ 1937/22.
183. MAYER, SAMUEL: Die Rechte der Israeliten, Athäner und Römer. Leipzig 1886
184. McDONALD, TP. – PROPP, JR. – MURPHY, KC.: The postadoption experience: child, parent, and family predictors of family adjustment to adoption. Child Welfare 2001
185. MÉCSNÉ BUJDOSÓ GYÖNGYI: A házasságon kívüli szülés néhány társadalmi vetülete. Budapest 1997
186. Mediafax-D.: Európai Parlament, Keresztútban Románia. Háromszék 2004
187. MESZLÉNY ARTÚR: Magyar Magánjog I., Budapest, Grill Károly könyvkiadó vállalata 1931
188. MEZEY BARNA: Magyar jogtörténet, Osiris kiadó 2008
189. MEZEY BARNA: Szokásjog és szokás határán: jogszokások. In: MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA (szerk.): Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtuományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből. Budapest 2009
190. MIKOS FERENC: A vadházastárs „erkölcsi rangemelése”. Jogtudományi Közlöny 1947/8.
191. MÓZES LÁSZLÓ (szerk.): Háromszék, Hírsaláta, 2001
192. MURÁNYI-KOVÁCS ENDRÉNÉ – KABAINÉ HUSZKA ANTÓNIA: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája. Budapest 2003
193. NAGY ADRIENN – WOPERA ZSUZSA (szerk.): Polgári eljárásjog II. Budapest 2018
194. NARCISO, ISABEL – VIEIRA-SANTOS, SALOMÉ – ROBERTO, MAGDA S. – SANTOS NUNES, MARTA: Adoptive versus Mixed Families: Child Adjustment, Parenting Stress and Family Environment. Journal of Child & Family Studies 2018/27
195. National report: Austria Prof. Dr. Marianne Roth Dr. Claudia Reith March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:44)
196. National report: Croatia, Prof. Branka Rešetar Nataša Lucić January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Croatia-IR1.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:57)
197. National report: Czech Republic, Prof. Milana Hrusaková June 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Czech-Republic-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:58)
198. National report: ENGLAND & WALES Prof. Anna Barlow Prof. Nigel Lowe January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/England-Wales-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:04)
199. National report: France Prof. Frédérique Ferrand Laurence Francoz-Terminal January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:58)
200. National report: Germany Prof. Nina Dethloff Prof. Dieter Martiny Mirjam Zschoche April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:55)
201. National report: Greece, Prof. Achilles G. Koutsouradis Dr. Anna-Maria Konsta January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Greece-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:56)
202. National report: Hungary Dr. Orsolya Szeibert, February 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Hungary-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 18:51)
203. National report: ITALY, Prof. Maria Donata Panforti December 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Italy-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:49)
204. National report: The Netherlands Prof. Wendy Schrama March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/The-Netherlands-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:47)
205. National report: Norway Prof. dr. Tone Sverdrup April 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Norway-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:50)

206. National report: Poland, Dr. Blażej Bugajski Dr. Anna Wysocka-Bar Under the supervision of Prof. Dr. Andrzej Mączyński July 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Poland-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:01)
207. National report: Portugal, Prof. Guilherme de Oliveira Rosa Martins Paula Vítor January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:02)
208. National report: Russia, Prof. Masha Antokolskaia January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:59)
209. National report: Slovakia, Dr. Róbert Dobrovodsky January 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovakia-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:59)
210. National report: Slovenia, Prof. Barbara Novak February 2014, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Slovenia-IR.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 19:01)
211. National report: Spain, Prof. Cristina González Beilfuss Dr. Monica Navarro-Michel May 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Spain-final.pdf>, (Letöltés: 2021. július 20. 18:48)
212. National report: Sweden, Prof. Maarit Jänträ-Jareborg Prof. Margareta Brattström LisaMarie Eriksson March 2015, <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-IR.pdf> (Letöltés: 2021. július 20. 19:05)
213. NEECE, CL. – GREEN, SA. – BAKER, BL.: Parenting stress and child behavior problems: a transactional relationship across time. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities* 2012
214. NÉMETHY GÉZA: Cato bölcse mondásai. Budapest 1891
215. NEUKIRCHEN, C.: Die rechtshistorische Entwicklung der Adoption. Frankfurt am Main 2005
216. NÉVAI LÁSZLÓ: Az ügyész szerepe a polgári eljárásban Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny* 1973
217. NÉVAI LÁSZLÓ: Problémák az ügyészi felügyelet normatív alapjai köréből. *Jogtudományi Közlöny* 1962
218. NEWELL, PETER – HODGKIN, RACHEL: Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Geneva 2007
219. NIZSALOVSZKY ENDRE: A család jogi rendjének alapjai. Budapest 1963
220. NIZSALOVSZKY ENDRE: A családpolitika jogalkotási eszközei. *Gazdaság és Tudomány* 1973
221. NIZSALOVSZKY ENDRE: Magyar családi jog. Budapest 1949
222. Normalizing post adoption support for all. *Child & Family Social Work* 2018/5
223. NOVÁK ISTVÁN: A polgári per hatásköri szabályainak elvi alapjai. *Jogtudományi Közlöny* 1964
224. NYIGRINY ELEMÉR: Az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata továbbfejlesztésének néhány kérdése. *Jogtudományi Közlöny* 1985
225. OPHIR YARDEN: Adoption in Judaism, https://www.researchgate.net/publication/263412066_Adoption_in_Judaism (Letöltés: 2021. július 30. 20:22)
226. OTTO, C. E. – SSCHILLING, B., – SINTENIS, C. F. F. (szerk.): Das Corpus Iuris Civilis. In's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter VI. Leipzig 1832
227. Öröklési jog. *Jogtudományi Közlöny* 1880/42.
228. PALACIOS, J. – BRODZINSKY, D.: Adoption research: trends, topics and outcomes. *International Journal of Behavioral Development* 2010
229. PALÁCIOS, J. – BRODZINSKY, D.: Familias adoptivas. In: RODRIGO, M.J. – PALÁCIOS, J. (szerk.): *Familia e desarrollo humano*. Madrid 2000
230. PÁLL JÓZSEF: *Jogirodalom* 1962
231. PAP TIBOR: A családjogi törvény, a népesedéspolitika, valamint a családvédelem időszerű kérdései. *Jogtudományi Közlöny* 1974
232. PAP TIBOR: Magyar családi jog. Budapest 1967
233. PAP TIBOR: Magyar családi jog. *Jogtudományi Közlöny* 1967
234. PAP TIBOR – FILÓ ERIKA: Magyar családjog. Budapest 1981
235. PAP TIBOR: Társadalmi igények és a Családjogi Törvény. *Jogtudományi Közlöny* 1973
236. PAVAO, JOYCE MAGUIRE: Az örökbefogadás háromszöge. Budapest 2012
237. PECZ VILMOS (szerk.): Ókori Lexikon 1. Budapest 1902
238. PECZ VILMOS (szerk.): Ókori Lexikon 2. Budapest 1904
239. PÉLEY BERNADETTE: Pszichopatológia és fejlődés. Diagnózis és terápia fejlődési pszichopatológiai nézőpontból - Pszichológiai szemle könyvtár 17. Budapest 2013
240. PEPPE: *Civis Romana, Forme giuridiche e modelli sociali dell'appartenenza e dell'identità femminile in Roma antica*, Lecce 2016
241. Peru CRC/C/65/Add. 8

242. PLOPU GYÖRGY: Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa joggyakorlatából CJ Király i leirattal törvényesített gyermek törvényes örökösödési joga. Jogtudományi Közlöny 1917/5.
243. PLOPU György: Szemelvények a m. kir. Kúria I. polgári szaktanácsa gyakorlatából. Jogtudományi Közlöny 1918/15.
244. PÓLAY ELEMÉR: Az új csehszlovák családjogi törvénykönyv házassági joga. Jogtudományi Közlöny 1951/10
245. P.T. (ismeretlen szerző): Francia-magyar jogásznakok a családvédelem jegyében. Jogtudományi Közlöny 1973
246. RÁCZ ISTVÁN: A nevelési tanácsadó szerepe a gyámhatósági eljárásokban. Jogtudományi Közlöny 1972/9.
247. RÁCZ ISTVÁN: A szülőnek a gyermekkel való érintkezése és annak néhány problémája. Családi Jog 1968/5.
248. RÁCZ ISTVÁN: Gondolatok Dr. Bacsó Jenő: Az örökbefogadás c. monográfiája kapcsán. Jogtudományi Közlöny 1971
249. RAINER, J. M.: Römische Staatsrecht. Republik und Prinzipat. Darmstadt 2006
250. RÁCZ ISTVÁN: Gyermekelhelyezés-állami gondozás. Jogtudományi Közlöny 1970/10.
251. RAFFAI KATALIN: Az új nemzetközi magánjogi törvény megújult családjogi szabályai. Budapest 2018
252. RAFFAI KATALIN: Határokon átnyúló családi ügyek nemzetközi személyes-és családjogi kérdések a XXI. században. Budapest 2018
253. Reimagining adoption in Ireland: a viable option for children in care? CHILD CARE IN PRACTICE 2018, VOL. 24, NO. 3, <https://doi.org/10.1080/13575279.2017.1319799>
254. REINHARDT, JÖRG: Rechtliche Grundlagen des Adoptionswesens in Deutschland im internationalen Vergleich. München 2017
https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs2017/Reinhardt_Rechtliche_Grundlagen_des_Adoptionswesens.pdf (Letöltés: 2021.július 25. 23:12)
255. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében a polgári korszakban. *Δίκη* 2017/1.
256. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: Az örökbefogadás bírósági gyakorlata (1953-2014). *Δίκη* 2019/1.
257. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: Az örökbefogadás Magyarországon 1946 előtt és az örökbefogadás gyakorlata Baranyában. *Δίκη* 2018/1.
258. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: Feltétel nélkül szeretni és szeretve lenni – Az örökbefogadás Magyarországon az európai szabályozás tükrében. Családi Jog 2019/4.
259. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: „Nem jobbra kanyarodtunk, hanem balra, immár közös úton hazafelé” - Egy titkos örökbefogadás története. *JURA* 2016/2.
260. RÉKASINÉ ADAMKÓ ADRIENN: Nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő? Nevelőszülőből örökbefogadó szülő? – Az átgonozás folyamata egy család történetében. *JURA* 2016/2.
261. ROBINSON, CB. – MCGUINNESS, TM. – AZUERO, A. – PALLANSCH, L: Problem behaviors of children adopted from the former Soviet Union. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing* 2015
262. ROKSZOLANA SZTASZIV: A nemzetközi örökbefogadás, különös tekintettel Ukrajnára. Családi Jog 2012/2.
263. Romániai Magyar Szó: Távirati stílusban, 2001
264. ROSTÁS SZABOLCS: Kutatnak a craiovai csecsemőtolvaj után, *Magyar Nemzet*, 2006
265. ROSTÁS SZABOLCS: Mostoha sorsú romániai árvák. *Magyar Nemzet Kitekintő* 2004
266. RÓTH ERNŐ: A leviratus története. Budapest 1941
267. RUGGERI, C. RUSSO: La datio in adoptionem I. Origine, regime giuridico e riflessi politico-sociali in età repubblicana ed imperiale. Mailand 1990
268. RUEYER, MA. – KEYES, MA. – IACONO, WG. – MCGUE, M.: Family interactions in adoptive compared to nonadoptive families. *Journal of Family Psychology* 2009
269. SÁNCHEZ-SANDOVAL, Y. – PALACIOS, J.: Stress in adoptive parents of adolescents. *Children and Youth Services Review* 2012
270. SÁRKÁNY MIHÁLY - SZILÁGYI MIKLÓS (szerk.): Társadalom - Magyar néprajz nyolc kötetben 8. Budapest, 2000
271. SÁRY PÁL: Bűnvádi eljárások az Újszövetségben. Budapest 2007
272. SÁRY PÁL: Szimbolikus jogi aktusok az Ószövetségben http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_06/jogi_aktusok.html (Letöltés: 2021. július 30. 12:03)
273. SCIORTINO: Sull' adozione da parte delle donne, in: *Annali del Seminario Giuridico* 51, 2006
274. SCHWARTZ Izidor: A magánjogi szabályok időbeli hatálya. Jogtudományi Közlöny 1915/35.

275. SCHWIND, FRITZ: Die funktionelle Anknüpfung im IP. In: FS W. Müller-Freienfels. Baden-Baden 1986
276. SEGAL, NL. – LI, NP. – GRAHAM, JL. – MILLER, SA.: Do parents favor their adoptive or biological children? Predictions from kin selection and compensatory models. *Evolution and Human Behavior* 2015
277. SEN, R. – BROADHURST, K.: Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: a research review. *Child & Family Social Work* 2011
278. SIMÓ ERZSÉBET (szerk.): Veszélyben a csatlakozási tárgyalások. Háromszék 2001
279. SMITH, JZ.: Predictors of parenting stress in lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents during early parenthood. *Journal of Family Psychology* 2014
280. SMITH, CAROLE R.: Örökbefogadók és nevelőszülők. Budapest 1995
281. SOMFAI BALÁZS: A gyermek „származáshoz való joga”. *Családi Jog* 2006/1.
282. SOMFAI BALÁZS: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. PhD disszertáció. Pécs 2007
283. SOMFAINÉ FILÓ ERIKA: A szülői felügyeleti jogot érintő állami gondoskodás. *Jogtudományi Közlöny* 1981
284. STEINER ERIKA: Az örökbefogadáshoz kapcsolódó közjegyzői okiratok Franciaországban. *Közjegyzők Közlönye* 2014/4.
285. SZABÓ GÉZA: Gyermekexport. *A Hét* 2004 11/6.
286. SZABÓ MARCEL - LÁNCOS PETRA - GYENEY LAURA (szerk.): Uniók szakpolitikák. Budapest 2013
287. SZABÓ-TASI KATALIN, Méheknek gyümölcse - a dajkaanyaság intézménye bevezetésének jogi dilemmáiról. *Családi Jog* 2012/1.
288. SZEIBERT ORSOLYA: A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és az örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések legújabb módosításaiban. *Családi Jog* 2018/2.
289. SZEIBERT ORSOLYA: A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében. Budapest 2014
290. SZEIBERT ORSOLYA: Az élettársak jogállása c. konferencia referátum. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2004/3.
291. SZEIBERT ORSOLYA: Az új Ptk. Családjogi Könyvének rendelkezései. *Jegyző és Közigazgatás* 2013/5.
292. SZEIBERT ORSOLYA: *Családi jog*. Budapest 2012
293. SZEIBERT ORSOLYA: Portugál családjog - az örökbefogadás és a származás megismeréséhez való jog az alapjogok tükrében, továbbá az élettársi kapcsolat. *Családi Jog* 2009/3.
294. SZEKELY, CÁTALINA: The impact of adoption on families. Legal and social implications, *Jus et civitas. A Journal of Social and Legal Studies*. Vol. V (LXIX) 2018/1
295. Szemle: *Jogtudományi Közlöny* 1929/20.
296. Szemle: Örökbefogadás és köteles rész. *Jogtudományi Közlöny* 1921/7.
297. SZENNAY ANDRÁS (szerk.): *Teológiai évkönyv*. Budapest 1982
298. SZLADITS KÁROLY: *Magyar Magánjog I*. Budapest 1941
299. Szociális statisztikai évkönyv, KSH. Budapest 2015
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/szocialis_evkonyv_2014.pdf (Letöltés: 2021. július 18. 22:42)
300. SZÓCS LEVENTE: Naponta eltásztanak négy gyermeket. *Népszabadság* 2014. március 31.
301. SZÜCS LÁSZLÓNÉ SÍSKA: Az árvaszékek története és jogi szabályozása Szabolcs megyében 1848-1880 között. PhD értekezés, Miskolc 2000
302. TAKÁCS JÓZSEF: A gyámhatósági jogvédelem kialakulása. *Jogtudományi Közlöny* 1979
303. TAKÁCS JÓZSEF: A gyámhatóságok feladatai a szülői felügyelettel kapcsolatban. *Jogtudományi Közlöny* 1973
304. TAKÁCS JÓZSEF: A fogadott gyermek. A gyámhatóságok hatásköri és eljárási kérdései. *Népszabadság* 1960. április 6.
305. TAKÁCS JÓZSEF: A magyar kapitalista családjog történetéhez. *Jogtudományi Közlöny* 1962
306. TAKÁCS JUDIT (szerk.): Homofóbia Magyarországon. In: DOMBOS TAMÁS – TAKÁCS JUDIT – P. TÓTH TAMÁS – MOCSONAKI LÁSZLÓ: *Az LMBT emberek magyarországi helyzetének rövid áttekintése*. Budapest 2011
307. TAKÁCS JUDIT – MOCSONAKI LÁSZLÓ – P. TÓTH TAMÁS: A lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. *Esély* 2008/3.
308. TAN TX., Impact of biological children's adjustment on their siblings who were adopted from China. *Adoption Quarterly* 2008
309. TANCSIK ANNAMÁRIA: Családnevek és utónevek a névjog és névtan összefüggésrendszerében. *Magyar Jog* 2016/3.
310. TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magyar jogi népszokások*. Budapest 2003

311. TELESZKY ISTVÁN: Indokolás az általános magyar magánjogi törvénykönyv tervezetének öröklési jogot tárgyzó ötödik részéhez. Jogtudományi Közlöny 1880/47.
312. TERNAY, M. – WILBORN, B. – DAY, H.: Perceived child-parent relationships and child adjustment in families with both adopted and natural children. *The Journal of Genetic Psychology* 1985
313. THOMAS, J. A. C.: Some Notes on adrogatio per rescriptum principis. *Revue internationale des droits de l'antiquité* 1967
314. Törvénykezési Szemle: Néhány szó az örökbefogadásról N. J. ügyvédtől. *Jogtudományi Közlöny* 1883/3.
315. TÓTH GÁBOR ATTILA: Túl a szövegen. Értekezés a magyar alkotmányról. 2009
316. TÓTHNÉ FÁBIÁN ESZTER: Az örökbefogadási jogviszony tartalmának változása, http://acta.bibl.u-szeged.hu/6792/1/juridpo_l_043_511-518.pdf (Letöltés: 2021. július 8. 16:05)
317. UJVÁRI TAMÁS: Az örökbefogadás és az öröklési jog - egy hagyatéki ügy kapcsán. *Közjegyzők Közlönye* 2004/4.
318. VAJDA ZSUZSANNA - KÓSA ÉVA: Neveléslélektan. Budapest 2005
319. VIANA, AG. – WELSH, JA.: Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: a longitudinal investigation. *International Journal of Behavioral Development* 2010
320. VIDA ZSUZSANNA: Kikerülés a nevelőszülői családból – átgondozás örökbefogadó családba. Válogatás a Fővárosi Módszertani TEGYESZ tanulmányaiból, cikkeiből 2009-2012, <http://mek.oszk.hu/11300/11386/11386.pdf> (Letöltés: 2021. július 19. 22:50)
321. VIRÁGH GYULA: Külföldiekből magyarrá lett egyének házasságbontó perci Magyarországon. *Jogtudományi Közlöny* 1915/14.
322. WEISS EMÍLIA: A családjogi kodifikáció elvi kérdései. *Közjegyzők Közlönye* 2007/1.
323. WEISS EMÍLIA: A Családjogi Törvény tervezett módosításához. *Jogtudományi Közlöny* 1986/3.
324. WEISS EMÍLIA: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai. *Jogtudományi Közlöny* 2002/57.
325. WEISS EMÍLIA: Az 1993. évi Hágai Egyezmény a nemzetközi örökbefogadásról – gyermekek külföldre történő örökbeadásáról/külföldről történő örökbefogadásról. In: Nizsalovszky emlékkönyv. Budapest 1994
326. WEISS EMÍLIA: Az örökbefogadás néhány társadalmi és jogi kérdése. *Magyar Tudomány* 1997/2.
327. WEISS EMÍLIA: Az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvéről. *Jogtudományi Közlöny* 2013/9.
328. WEISS EMÍLIA: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi kodifikáció* 2000/2.
329. WEISS EMÍLIA: Családjogi alapismeretek. Budapest 1999
330. WEISS, F. (szerk.): Aulus Gellius. Die attischen Nächte I. Darmstadt 1992 (unveränderter Nachdruck)
331. WELLS, SUE: Veled, nélküled. Budapest 2018
332. WENCZEL TIVADAR: Magyar Magánjog. Buda 1868
333. WENZEL GUSZTÁV: A magyar magánjog rendszere. Budapest 1874
334. WENZEL GUSZTÁV: Örökbefogadás. In: MÁRKUS DEZSŐ (szerk.): Magyar Jogi Lexikon V. Budapest 1904
335. WERTHEIMER Manó: A házassági törvény 95. §-ának kijátszása. *Jogtudományi Közlöny* 1900/3.
336. WESTHUES, A. – COHEN, JS.: A comparison of the adjustment of adolescent and young adult inter-country adoptees and their siblings. *International Journal of Behavioral Development* 1997
337. What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? A systematic review. *Child & Family Social Work*, Feb. 2017 Supplement 22
338. WIEACKER, F.: Römische Rechtsgeschichte, Quellenkunde, Rechtsbildung, Jurisprudenz und Rechtsliteratur I. München 1988
339. WILLIAMS, JOHN: Augustus. Budapest 2016
340. WOODMAN, AC. – MAWDSLEY, HP. – HAUSER-CRAM, P.: Parenting stress and child behavior problems within families of children with developmental disabilities: transactional relations across 15 years. *Research in Developmental Disabilities* 2015
341. ZÁMBÓ GÉZA: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után 1. 2014 <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> (Letöltés: 2021. július 19. 22:53)
342. Záróra: Távirati stílusban. 2003
343. ZSUKOV, JE. M.: Világtörténet 2. Budapest 1962

XII. FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. A bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény
2. A Családjogi törvény végrehajtásáról és az átmeneti rendelkezések megállapításáról szóló 7/1974. (VI. 27.) IM rendelet (Csjtr. I.)
3. A családjogi törvény végrehajtásáról, valamint a családjogi törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvénnyel kapcsolatos átmeneti rendelkezésekről szóló 4/1987. (VI. 14.) IM rendelet (Csjtr. II.)
4. A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény (Cst.)
5. A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (Csvt.)
6. A gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet
7. A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet
8. A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.)
9. A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk (Gyámtörvény)
10. A gyámügyi eljárás szabályozásáról szóló 955—84/1954. O.M. sz. utasítás
11. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény - ENSZ Gyermekjogi Egyezmény
12. A gyermekek örökbefogadásáról szóló, 2008. november 27. napján, Strasbourgban kötött európai megállapodás (Európai Örökbefogadási Egyezmény)
13. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvénynek és egyes kapcsolódó törvényeknek a nevelőszülői jogviszony és a speciális ellátás átalakításával összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCV. törvény
14. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosításáról szóló 2002. évi IX. törvény
15. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.)
16. A gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 2005. évi LXXX. törvény
17. A gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről szóló 331/2006. (XII.23.) Korm.rendelet
18. A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk (Ht.)
19. A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk
20. A házasságon kívül született gyermek jogállásáról szóló 1946. évi XXIX. törvénycikk indokolása
21. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1974. évi I. törvény
22. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.)
23. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 1986. évi IV. törvény
24. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában kelt 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (Csjté.)
25. A helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról szóló 29/2003. (V.20.) ESzCsM rendelet
26. A kiskorúak állami gondozásáról és az állami gondozott kiskorúak örökbefogadásáról szóló 20/1969. (V. 13.) Korm. rendelet
27. A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (Ebtv.)
28. A közsegélyre szoruló hét éven felüli gyermekek gondozásáról szóló 1901. évi XXI. törvény
29. A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk
30. A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1977. évi IV. törvény
31. A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv.)

32. A polgári perrendtartás egyes hatásköri szabályainak módosításáról szóló 1961. évi 14. számú törvényerejű rendelet
33. A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről szóló 1912. LIV. törvénycikk
34. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régi Pp.)
35. A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)
36. A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet (Ptk.)
37. A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)
38. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény kommentárja
39. A Román Parlamentnek A gyermekek jogainak védelméről és előmozdításáról szóló törvény 5. cikkely, 99. szakasz
40. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet
41. A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény
42. A társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény (Tbj.)
43. A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk
44. Alaptörvény
45. Az 1811. évi Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (OPTK)
46. Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920 évi I. törvénycikk
47. Az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk
48. Az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. törvénycikk
49. Az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény
50. Az egészségügyi intézmény által működtetett inkubátorban elhelyezett újszülöttek érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi XXII. törvény
51. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.)
52. Az egyes családjogi és cégjogi eljárások egyszerűsítéséről szóló 2012. évi LXXXV. törvény
53. Az egyes házasságjogi szabályok módosítása tárgyában kelt 1950. évi 45. törvényerejű rendelet
54. Az egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi CLXV. törvény
55. Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény
56. Az örökbefogadást elősegítő és az örökbefogadás utánkövetését végző közhasznú szervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről szóló 72/2014. (III. 13.) Korm. rendelet
57. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.pdf (Letöltés: 2021. július 30. 17:23)
58. Egyes kormányrendeleteknek az örökbefogadással összefüggő módosításáról szóló 94/2021. (II. 27.) Korm. rendelet
59. KOLOSVÁRI SÁNDOR – ÓVÁRI KELEMEN (ford.): WERBÓCZY ISTVÁN: Hármaskönyv. Budapest 1894
60. Magyar állampolgárnak külföldi állampolgárral való házasságkötéséről, valamint külföldi állampolgárok örökbefogadásáról szóló 1957. évi VI. törvény
61. Magyarország 1928. évi magánjogi törvényjavaslata (Mtj.)
62. Némely illeték, továbbá az értékpapírforgalmi adó (tőzsdeadó) és a játékkártya-bélyeg felemeléséről szóló 1920. évi XXIV. törvénycikk
63. Swiss Civil Code
https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20180101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20180101-en-pdf-a.pdf
(Letöltés: 2021. július 30. 17:29)

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 687-1905
 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. 186-1906
 Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára IV. 1409.b. II-89-1899

Budapest Főváros Levéltára Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános iratok, Ügyviteli iratok 1873 IV. 1411.b.

Budapest Főváros Levéltára Budapest Székesfőváros Árvaszéke általános iratok, 1900-1905 IV. 1411.b

Budapest Főváros Levéltára, A házasságon kívül születettek nyilvántartása 1924-1932, IV. 1411. d. 24. kötet, 8001-17900

HATÁROZATOK

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XVIII. kötet) 1924-1925, Budapest IV, 1926

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XVII. kötet) 1916-1924, Budapest IV, 1927

TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXI. kötet) 1927-1928, Budapest, 1929

NIZSALOVSKY ENDRE, SÁRFFY ANDOR, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXII. kötet) 1928-1929, Budapest, 1930

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIII. kötet) 1929-1930, Budapest, 1931

ISAÁK GYULA, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIV. kötet) 1930-1931, Budapest, 1932

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXV. kötet) 1931-1932, Budapest, 1933

NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVI. kötet) 1932-1933, Budapest, 1934

KACSÓH BÁLINT, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVII. kötet) 1933-1934, Budapest, 1935

KACSÓH BÁLINT, NIZSALOVSKY ENDRE, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXVIII. kötet) 1934-1935, Budapest, 1936

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXIX. kötet) 1935-1936, Budapest, 1937

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXX. kötet) 1936-1937, Budapest, 1938

BACSÓ FERENC, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, PETROVAY ZOLTÁN, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXI. kötet) 1937-1938, Budapest, 1939

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXII. kötet) 1938-1939, Budapest, 1940

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXIII. kötet) 1939-1940, Budapest, 1941

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXIV. kötet) 1940-1941, Budapest, 1942

BACSÓ FERENC, CZIFFRA ANDRÁS, NIZSALOVSKY ENDRE, PUSZTAI JÁNOS, TÉRFY BÉLA, ZEHERY LAJOS (szerk.): Grill-féle új döntvénytár (XXXV. kötet) 1941-1942, Budapest, 1943

Döntvénytár, Bírósági határozatok, 1953 október-1955 november, Budapest, 1956 708/921.

A Kúria 79. sz. döntvénye

A Kúria 2577/918. sz. döntése

A Kúria 531/916. sz. döntése

A Kúria 1648/1916. sz. döntése

A Kúria 2488/1914. sz. döntése

A Kúria 2553/1913. sz. döntése

A Kúria 4082/910. sz. döntése

A Kúria 589/1925. sz. döntése

A Kúria 9999/915. sz. döntése

BH. 2002/492.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.I.589/1925.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.II.181/1936.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.91/1933.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.623/1929.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.1930/1926.-C.III.3511/1929.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.2379/1937.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.3240/1937.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.3920/1938.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.4940/1932.

Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5248/1938.
Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5341/1930.
Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.5769/1936.
Elvi jelentőségű bírói joggyakorlat C.III.6137/1929.
Legfelsőbb Bíróság P. K. 332. sz. állásfoglalása
P. 11.936/914.
37.965/1899. I. M. sz. rend.
26877/1891. I. M. sz. rend.
2302/1928. I. M. sz. rend.
36946/1920. I. M. sz. r.
P. I. 29/1924.) 483. Bsz.
BH 1995.349
E. B. v. Francé, Judgment of 22 January 2008.
P. III. 4376/1929
P. I. 6416/1923. sz. 484. Bsz.
P. I. 7219/1922. sz.
13.249/1928. P. sz. — 1673. P. sz. E. H.
Kb. 18510/1927. — 1928. VI. 22. P. sz.
P. L 2069/1931.
P. III. 6137/1929
P. III. 0898/1987
P. III. 181/1936
P. III. 8296/1930
P. III. 974/1932
P. III. 1510/1941
P. III. 3240/1937
P. III. 168/1940
P. III. 5769/ 1937
P. III. 1244/1940
P. III. 5775/ 1939
3546/1884.
25,000/1917. I. M. számú rendelet
Kúria I. 3737/1920
P. III. 46/1929
P I. 1922, 7718.
P. I. 1237/923.
P. I. 2098/1924
K. 30501925. E. H. Pht. V. 825.
K. 7718/1922
P. I. 556/1928
P. 111. 3065/1936
7265/1924
P. III. 4351/1932
P. II. 1460/1928
1931. ápr. 8. — P II. 1950/1930
P. II. 1355/1941
P. I. 143/1933
P. HL 2873/1935
P. III. 3682/1931
P. III. 5341/1930
C.III.5248/1938
C.III.5341/1930
C.III.1930/1926.-C.III.3511/1929
C.III.5769/1936
C.III.4940/1932
BH.2000.159.
C.II.181/1936
C.III.6137/1929
C.III.3240/1937
C.III.91/1933
P. III. 1801/1928
Grill I. 769. 770. és PHT. 422. — Grill XVII. 277.

P. I. 3995/1931
211.228/1935. B. M. sz. — B. K. 1935. évfolyam
P. III. 2379/ 1937
C.III. 623/1929
P. III. 2379/1937
P. III. 2991/1939
P. ÜL 2184,1927
P. III. 5341/1940
P. I. 5700/1937
P. III5470/1934
P. III. 6114/1927
P. III. 3920/1938
P. III. 5121/927
P. III. 8263/1926
P. I. 2193/1941
V. ö. Gr. XXIII. 804. XXV. 783., XXXI. 932.
P. I. 5147/1935
P. I. 5757/1930
P. I. 8331/ 1930
P. I. 848/1932
812. számú elvi határozat
P. I. 4582/1931
P. III. 1376/1935
P. I. 1144/1941.
P. I. 1504/1939.
P. I. 3575/1940.
P. I. 1321/ 1941.
P. I. 3614/1936.
P. I. 5776/1934.
P. III. 2099/1935.
P. I. 7802/1927.
P. V. 482/1932.
Kb. 2584/1936. P., Kb. 3215/1940. P. sz. — M. K. LIX. évf. 17.
P. III. 1603/1936.
P. I. 575/1930.
P. III. 2853/1936
87.457/1934. B. M. sz. — M. K. LIII. évf. 1.
C.III.482/1932
P. I. 7872/1927
P. 3631/1929
1936. június 8-án kelt 81. sz. polgári döntvény
Bpesti kir. Tábla 478/1910. sz. döntése
P. III. 5598/1938.;
35.928/901. B. M. sz.
Legf. Bír. Pfv. II. 20.178/2005.
P. III. 5239/1934.
49.184/1936. B. M. sz. — M. K. LV. évf. 4.
212.781/1936. B. M. XI. — M. K. LVI. évf. 14.
P. III. 5730/1939.
BH 2015.3.68: Kúria Pfv. II. 21.385/2013.
BH 2012.7.174: Legf. Bír. Pfv. II. 20.103/2011.
BH 2010.7.185: Legf. Bír. Pfv. II. 21.620/2008.
BH 2008.1.16: Legf. Bír. Pfv. II. 20.647/2007.
BH 2005.6.264: Legf. Bír. Pfv. II.22.451/2001.
BH 2005.5.177: Legf. Bír. Pfv. II. 20.897/2002.
BH 2004.2.62: Legf. Bír. Pfv. II. 20.707/2001.
BH 2002.12.492: Legf. Bír. Pfv.II.20.996/2000. I. A külföldi örökbefogadó által a magyar állampolgárságú örökbefogadott ellen örökbefogadás felbontása iránt indított perre a magyar bíróság joghatósággal rendelkezik.
II. Az örökbefogadás felbontásának feltételeire az örökbefogadó személyes joga az irányadó akkor is, ha házastársak közös gyermekként fogadták örökbe [Csjt. 46. §, 51. §, 57-58. §-ok, 1979. évi 13. tvr. 3-5. §, 10-11. §, 43-45. §-ok, 55-57. §-ok, 62. §, 71. §].
BH 2002.6.291: Legf. Bír. Pfv. II.21 441/2000.

BH 2002.7.288; Legf. Bír. Kf.II.28.576/1999. A magyar állampolgárság a születéssel szerzhető meg; az örökbefogadás nem eredményezi a magyar állampolgárság megszerzését, de megalapozza a kedvezményes honosítást [1957. évi V. tv 1. § (1) bek. a) pont, 7. § c) pont, 1993. évi LV. tv 3-4. §, Csjt. 47. § (3) bek., 51. § (1) bek.].

BH 2002.1.23

BH 2001.323; Legf. Bír. Pfv.II.21.688/1999.

BH 2000.4.158; Legf. Bír. Pfv.II.21.528/1998.

BH 2000.1.107; Legfelsőbb Bíróság Kfv.II.27.056/1998.

BH 2000.60; Legf. Bír. Pfv.II.21.665/1998.

BH 2000.1.19; Legf. Bír. Pfv.II.21.308/1996.

BH 1996.7.368; Legf. Bír. Pfv. II. 21.641/1995.

BH 1995.6.349; Legf. Bír. Pfv. II. 20. 975/1994.

BH 1992.1.28; P. törv. II. 20.802/1991.

BH 1991.12.475; P. törv. II. 20. 448/1991.

BH 1989.11.445; P. törv. II. 20 228/1989.

BH 1985.5.191.

BH 1983.4.158.

BH 1982.4.143; P. törv, II. 20 662/1981.

BH 1981.6.232.

BH 2015.68

BH 2015.255

BH 2018.174

BH 2019.218

PJD2016. 3.

13/2020. (VI.22.) AB határozat

21/1996. (V. 17.) AB határozat

32/2010. (III. 25.) AB határozat

43/2012. (XII. 20.) AB határozat

108/B/2000. AB határozat

154/2008. (XII. 17.) AB határozat

170/2010. (IX. 23.) AB határozat

429/B/2001. AB határozat

657/B/1990. AB határozat

704/B/2004. AB határozat

780/B/1992. AB határozat

867/B/1997. AB határozat

EGYÉB ONLINE FORRÁSOK

1. <https://zsidoc.com/fejezetek/orokbefogadas-es-beteres/>
2. <http://statinfo.ksh.hu>
3. <http://www.social.hu/Fostering/neveltort.htm>
4. www.ksh.hu
5. <http://emmiugyfelszolgalat.gov.hu>
6. www.tegyesz.hu
7. http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_61_orokbefogadas.pdf
8. Szociális statisztikai évkönyv, 2013, KSH, Budapest, 2014
9. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0013_HU.html
10. <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/gesellschaft/adoption/bro-adoption-d.pdf>
11. https://www.oesterreich.gv.at/themen/familie_und_partnerschaft/adoption/1/Seite.720012.html
12. https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=101656&p_lang=en
13. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>
14. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813014547>
15. <https://ceflonline.net/history/>
16. https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_network_in_civil_and_commercial_matters-21-en.do
17. <https://www.sos.hu/gyereksorsok/orokbefogadas-vilagnapja-neveloszulo-orokbeadas/>
Gyereksorsok c. blog, történetek a gyermekvédelemből, működteti az SOS gyermekfalvak

18. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-303.html>
19. <http://tegyesz.hu/orokbefogadas/>
20. https://hu.wikipedia.org/wiki/Diocletianus_r%C3%B3mai_cs%C3%A1sz%C3%A1r
21. Központi Statisztikai Hivatal, www.ksh.hu
22. www.Tusla.ie
23. https://www.oesterreich.gv.at/themen/familie_und_partnerschaft/adoption/Seite.720007.html